

Tarihsel Bilginin
Epistemolojisi mi, Tarih
Hermeneutiği mi?

İmparatorlukların
Ötesinde: Tarikatların
Sessiz Sürekliliği

Emperyal Vizyon Ya Da
Sönmüş Ateşin Ruhunu
Diriltmek

Kritik Bakış

AKIL-FİKİR-ERDEM

TEMMUZ 2026

*NADİR AŞÇI *PROF. DR. MEHMET ÖZKAN *NATE ALLEN - RIDA LYAMMOURI
*JOHN M. GRONDELSKI *YASİN DEMİRHAN *DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU
*PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK *LEON HADAR *TED RALL *SİNAN TAVUKÇU *DR. MUSTAFA EKİCİ
*ADNAN BOYNUKARA *PHILIP M. GIRALDI *GALİP DALAY *DR. ENDER KORKMAZ
*PROF. DR. EROL GÖKA *M. MÜCAHİD SAĞMAN *J. RICARDO MARTINS *CARTER MALKASIAN
*TAHA ÖZHAN *EMİR VURAL *ERTUĞRUL BAŞER *KAYHAN VALADBAYGI
*BINOY KAMPMARK *ABDULLAH BAŞYİĞİT *AHMET ÖZCAN *MELEK COŞGUN SOLAK
*ERIC PETERS *IMRAN KHALID *DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR *JEREMY R. HAMMOND

Dergi Adı: Kritik Bakış
Sayı: TEMMUZ 2026
Yayın Periyodu: E-Dergi
Yayın Türü: Siyaset, Jeopolitik, Felsefe

Yayın Ekibi
Genel Yayın Yönetmeni: Ahmet Özcan
Sorumlu Müdür: Bekir Gündoğdu

Editörler:
Cengiz Sözübek
Cüneyt Güven
Abdullah Miroğlu
Yavuz Aslan
Ali Karakuş

Sanat Yönetmeni: Halil Kayalı
Grafik-Tasarım: Abdullah Başyigit
Sosyal Medya yönetmeni: Nezir Doğan
Redaktör: Ayşe Doğu

Katkıda Bulunanlar:
Meliha Çelik
Sevranur Yetkin
Yusuf Arslan
M. Akif Yıldırım
Ahmet Özgür Mut
Berhan Altaş
Mustafa Ekici

Çevirmenler:
İngilizce: Ali Karakuş, Yavuz Aslan
Almanca: Meryem Ferah
Arapça: Aşur Çuha
Fransızca: Seda Nur
İspanyolca: Yasin Demir

Yayın ve İletişim Bilgileri
Yayıncı Kuruluş: Sencer Ajans
Yayın Yeri: İstanbul
E-posta: kritikbakisdergi@gmail.com

SOSYAL MEDYA HESAPLARI:

TR : @kritikbakis
ENG : @kritikbakis_eng

X:

TR : @kritikbakis
ENG : @kritikbakis_eng
ALM : @kritikbakis_de
FR : @kritikbakis_fr
ARB : @kritikbakis_arb

İNSTAGRAM:

TR : @kritikbakis
ALM : @kritikbakis_de
ENG : @kritikbakis_eng
FR : @kritikbakis_fr
ARB : @kritikbakis_arb

WHATSAPP:
Kanalı Görüntüle

TELEGRAM:
Kanalı Görüntüle

FACEBOOK:

TR : @kritikbakis
ENG : @kritikbakis_eng

İÇİNDEKİLER

NADİR AŞCI	<u>FUTBOL VE MİLLÎ KİMLİK</u>	04
PROF. DR. MEHMET ÖZKAN	<u>NATO KONUSUNDA TÜRKİYE'DEKİ MUHAFAZAKÂR CAMİA NEDEN SESSİZ?</u>	06
NATE ALLEN - RIDA LYAMMOURI	<u>AFRİKA'NIN İHA SAVAŞLARINI KİM KAZANIYOR?</u>	08
JOHN M. GRONDELSKI	<u>ÖLÜ BABALAR</u>	12
YAŞİN DEMİRHAN	<u>İMPARATORLUKLARIN ÖTESİNDE: TARİKATLARIN SESSİZ SÜREKLİLİĞİ</u>	14
DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>NATO 3.0: ANKARA ZİRVESİ VE TÜRKİYE'NİN MERKEZ ÜLKE ROLÜ</u>	20
PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK	<u>TARİHİ BİLMEK Mİ, YORUMLAMAK MI?</u>	23
LEON HADAR	<u>TÜRKİYE-İSRAİL ARASINDAKİ KOPUŞ</u>	28
TED RALL	<u>İSRAİL, UKRAYNA: DEMOKRASİ DEĞİLLER</u>	30
SİNAN TAVUKÇU	<u>TÜRK DIŞ POLİTİKASININ KODLARI</u>	32
DR. MUSTAFA EKİCİ	<u>KÜRTLERİN SAHİLİ SELAMETİ</u>	36
ADNAN BOYNUKARA	<u>HAMANAY'IN CENAZESİNDE 'AYET DİPLOMASİSİ'</u>	38
PHILIP M. GIRALDI	<u>AMERİKA GERÇEKTEN BİR "SİYONOKRASİ" HÂLİNE Mİ GELİYOR?</u>	40
GALİP DALAY	<u>ESKİ NATO'NUN YASINI TUTMAYI BIRAKIN. YENİ NATO'YU İNŞA EDİN.</u>	43
DR. ENDER KORKMAZ	<u>RUMELİ: DEVLETİN ÇEKİLDİĞİ, MİLLETİN DOĞDUĞU TOPRAK</u>	46
PROF. DR. EROL GÖKA	<u>TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIK</u>	48
DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>NATO ZİRVESİ SONRASI TÜRKİYE-ABD İLİŞKİLERİ</u>	51
M. MÜCAHİD SAĞMAN	<u>SURİYE İZLENİMLERİ</u>	53
YAŞİN DEMİRHAN	<u>BİR MEDENİYET NASIL ÖLÜR?</u>	60
J. RICARDO MARTINS	<u>ANKARA'NIN ÇATLAKLAR ZİRVESİ</u>	64
CARTER MALKASIAN	<u>AFGANİSTAN MUHASEBESİ: SONSUZ SAVAŞLAR VE KOLEKTİF UNUTMANIN BEDELİ</u>	67
TAHA ÖZHAN	<u>AMERİKAN HAPİSHANESİ</u>	73
NADİR AŞCI	<u>ROMANTİK FUTBOLUN ÖLÜMÜ</u>	80
PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK	<u>TARİHSEL BİLGİNİN EPİSTEMOLOJİSİ Mİ, TARİH HERMENEUTİĞİ Mİ?</u>	82
EMİR VURAL	<u>ÇAĞDAŞ İŞLETME MODELLERİ AÇISINDAN MECELLE'Yİ YORUMLAMAK -2</u>	87
ERTUĞRUL BAŞER	<u>BİR FATİHA: ARKADAŞIM AHMET AŞIK'IN RUHUNA MEKTUP*</u>	92
KAYHAN VALADBAYGI	<u>İRAN'DA BAŞARISIZ MUTABAKAT METNİNİN GÜNAH KEÇİSİ PEZEŞKİYAN OLACAK</u>	96
BİNOY KAMPMARK	<u>REKABETLER VE ENDİŞELER: HİCAZ DEMİRYOLUNUN YENİDEN CANLANDIRILMASI</u>	98
ABDULLAH BAŞYİĞİT	<u>"DARBE DİRENİŞİ: İNSANLAR ASKERİ DARBELERE NEDEN DİRENİR?"</u>	100
AHMET ÖZCAN	<u>EMPERYAL VİZYON YA DA SÖNMÜŞ ATEŞİN RUHUNU DİRİLTMEK</u>	101
MELEK COŞGUN SOLAK	<u>JOHN.L.ESPOŞİTO-İBRAHİM KALIN; BİR KORKU VE NEFRET SÖYLEMİ OLARAK İSLAMOFOBİ</u>	105
PROF. DR. EROL GÖKA	<u>ŞİMDİ MUHAFAZAKÂR ENTERNASYONAL ZAMANI!</u>	108
PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK	<u>TARİH HERMENEUTİĞİNİN YENİDEN İNŞASI MÜMKÜN MÜDÜR?</u>	110
ERIC PETERS	<u>İSRAİL SESSİZ</u>	115
IMRAN KHALID	<u>TRUMP ERDOĞAN'A F-35 SÖZÜ VERDİ, AMA YASA HAYIR DİYOR</u>	116
DR. ENDER KORKMAZ	<u>BİR AHBAP TARTIŞMASI: SİVİL TOPLUM NE İŞE YARAR?</u>	118
DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR	<u>İRAN KARŞISINDA İSRAİL MERKEZLİ CAYDIRICILIĞIN SINIRLARI</u>	120
SİNAN TAVUKÇU	<u>İNGİLİZLER VE ERZURUM KONGRESİ</u>	123
ADNAN BOYNUKARA	<u>KANUNUN YETMEDİĞİ YER: BARIŞIN AHLAKİ ZEMİNİ</u>	131
PROF. DR. EROL GÖKA	<u>"GERÇEK MUHAFAZAKÂRLIK"</u>	134
JEREMY R. HAMMOND	<u>SİYONİST "HALKSIZ FİLİSTİN" ALDATMACASINA NASIL YANIT VERİLİR</u>	137

Futbol Ve Millî Kimlik

NADİR AŞÇI

www.kritikbakis.com

Futbol, ilk çağlardan beri bütün kıtalarda oynanmakla birlikte, 18. Yüzyılın ikinci yarısından 19.yüzyılın ilk çeyreğine kadar geçen sürede İngiltere’de yaşanan Sanayi Devrimi ile birlikte belirli kurallara bağlanarak işçi sınıfının şehirleşmesine katkı sunmak amacıyla modern bir hâle getirilmiştir. Fabrikalarda çalışan ve şehirlerde yaşamak zorunda kalan işçilerin, vardiya saatlerini düzenlemek ve işçilerin üretim aşamasında hoş vakit geçirmelerini temin ederek üretimi verimli bir seviyeye çıkarmak için burjuva tarafından sınırları belirlenen bu düzlemde, İngiliz sermayesi oyunun nerelere kadar gideceğini ve oyunun tarihsel gelişimini tahmin etmiş midir bilinmez fakat futbolun, etki alanını genişleterek kendine ait farklı bir pencere açtığı vakıdır. Şenol Güneş’in bir zamanlar söylediği “futbolu eskiden fakirler oynar, zenginler seyrededi; şimdi zenginler oynuyor, fakirler seyrediyor” sözünün ilk yarısında işaret ettiği “zenginlerin seyretmesi” kısmı aslına bakarsanız her halükârda geçerliliğini koruyor. Güneş, her ne kadar burada seyredenler kısmından, tribündeki taraftarlardan bahsediyor olsa da ben “seyredenler” kısmına özellikle oyunu şekillendirme görevini yerine getiren kurum ve kurulların başkanlarını, yöneticilerini ikame etmek istiyorum. Nasıl ki Sanayi Devrimi sonrası, fabrika patronları, futbol oynayan işçilerini seyrediyorsa, bugün de milyon dolarlarla, milyar dolarla oyuncak gibi oynayan kurumların ve kurulların başkanları sahadaki futbolcuları seyrediyor.

Şenol Güneş’in sözünde geçerliliğini korumayan ikinci kısma gelecek olursak, “işçi-fakir” kökenli olarak oyuna başlayan futbolcuların birdenbire zenginleşerek Güneş’in sözünün doğruluğuna katkı sunduğunu görüyoruz.

Futbol, tarihin hiçbir döneminde zenginlerin oynadığı bir oyun olmamışken, özellikle kapitalizmin futbolun içine boca edilmeye başladığı 20.yüzyılın son çeyreğinde, ekonomik tabloda pasta o kadar büyümüştür ki, pasta sadece kulüp başkanları ve yöneticiler arasında pay edilmemiş, futbolcular da pastadan fazlasıyla payını almıştır. Dolayısıyla organize edenler dün de bugün de “zengin-aristokrat-burjuva” sınıfına mensupken bugün de aynı sınıfsal varlıklarını muhafaza ediyorlar. Fakat oynayanlar dün fabrika işçileriyken bugün artık ekonomik anlamda statü atlamış ama buna rağmen sosyal anlamda dâhil olduğu sınıftan çok da ayıramamış, mekân değiştirmesine rağmen burjuva sınıfına dâhil olmamış, olamamış insanlardan mürekkep.

İşçilerin verimini arttırmak için onların hoş vakit geçirmelerine yardımcı olmak amacıyla belirlenen kurallar bütünü, bugün de değişmeden “patronların” daha çok kazanmasına yardım etmek amacıyla belirlenmeye devam ediyor. Futboldaki kural değişikliklerinin hiçbirinin futbolcu sağlığını, futbolcu psikolojisini, futbolcu statüsünü korumak ve kollamak adına alınmadığını, sadece ve sadece patronların daha çok kazanması adına değişikliklere gidildiğini

söylemiştim daha önce. 2026 Dünya Kupası'nda dolaşıma sokulan kurallardan futbol ve oyun adına sadece "sakatlık numarası" yapan futbolculara yönelik yaptırımdan verim alındığını söyleyebiliriz, ki bu bile oyunun hızlanmasında patronların kazançlı çıkması ile ilgili bir durum. Seyirciler olarak biz hızlı akan ve kesilmeyen oyundan ne kadar memnun isek, patronlar da hiç kesilmeyen oyundan elde edilen kazanç ile o kadar memnun. Fransız İhtilâlî'nin ve milliyetçiliğin aynı yüzyıl şartlarında birbirini tetiklemesi ve etki altında bırakması ve hemen ardından futbolun modern biçime sokulması; futbolda da bir "millî kimlik" inşa süreci başlatmıştır doğal olarak. Sanayileşme hamleleri ile birlikte ekonomik döngü ve toplum yapıları değişirken, dünya da imparatorluklardan ulus devletlere geçiş sürecini yaşamıştır. Bu süreçten kaçamayan Osmanlı'da ilk futbol kulübü İngilizler tarafından kurulurken, ardından Türkler tarafından "Siyah Çoraplılar" kurulmuştur. Fazla dikkat çekmemek için "Black Stocking FC" adını kullansalar da bir yıl sonra kapanmıştır kulüp. Birkaç yıl sonra sırasıyla "güzide İstanbul takımları" olarak Beşiktaş, Galatasaray ve Fenerbahçe Türk futbol tarihindeki yerlerini alırken, Galatasaray'ın kurucusu Ali Sami Yen'in söylediği "maksadımız İngilizler gibi toplu bir hâlde oynamak, bir renge ve bir isme malik olmak, Türk olmayan takımları yenmektir" sözü, Osmanlı'nın son dönemleriyle birlikte yükselişe geçen ulus devlet modelinde belirleyici bir söz olmuştur adeta. Hatta Fenerbahçe ve Galatasaray arasında bitmeyen polemiklerden birisi olmuştur bile diyebiliriz, Cumhuriyet öncesi dönemde en çok kimin "gâvurlara" karşı galip geldiği mevzusu.

Futbolu modern hâle getiren sürecin, Sanayi Devrimi, milliyetçilik ve ulus devletlerin ortaya çıkması süreci ile çakışması, futbolda bir millî kimlik arayışına sebep olması kadar olağan bir şey olamaz. Franco diktatörlüğü sonrasında İspanya'da düzenlenen 1982 Dünya Kupası'nın İspanya'nın "ulus kimliğine ve imajına" olan katkısını yadsıyamayız bu bağlamda. Fakat ekonominin bu kadar belirleyici bir payeye sahip olduğu, paranın tek hâkim güç olduğu 21.yüzyıl oyununda hâlâ "millî kimlik" peşinde koşmak ne kadar anlamlı ve geçerli onu da düşünmek gerekiyor kanımca. Ulusal takımlar elbette hâlâ ülkeleri ve o ülkelerin insanlarını temsil ediyor ama bu temsiliyet Almanlar gibi "saf ırk" modelinin peşinden giden bir milleti bile ulusal takımında "siyahî oyuncu" oynatmaya icbar ediyorsa, İngiltere, Fransa, İspanya gibi takımlar Senegal, Mısır, Cezayir gibi takımlarla müsabaka yapıyorken hiçbir yabancılık çekmiyorsa, futboldaki millî kimlik inşa sürecini gözden geçirmek gerekiyor galiba. Modern futbolun, başlangıcı itibarıyla "fabrika verimini arttırmak" amacıyla dolaşıma girdiğini, sonrasında ulus devlet inşasında önemli bir rol üstlendiğini, en sonunda küresel rekabet ve ulusal pazarda bir meta olduğunu kabule yanaşırsak; millî aidiyet kavramında köklü değişikliklere gidebilir ve millî takımların ulusları temsil noktasında bizim baktığımız pencereden pek de net görünmediğini gerçeğine

ulaşabiliriz belki. Türk millî takımının 2026 Dünya Kupası'nda, grup aşamasında tasını tıraşını toplaması sonucunda ülke gündeminde oluşan türbülansa bakınca toplumumuzun bu düşüncemi pek de kabul edecek gibi durmadığını da görebiliyorum. Osmanlı'dan devralınan, özellikle Cumhuriyet ile birlikte hızlı ve keskin biçimde virajı dönen Türk modernleşmesinde ve ulus devlet inşasında bizde de önemli bir paye kazanan futbol, bir "oyun ve eğlence" aracı olmaktan çok, hâlâ bu eski kimliğini muhafaza etmeye çalışıyor. Kupa'da yaşanan bir hüsrana sonrasında ekonomi yazarlarından, yemek gurmelerine kadar; mankenlerden, tiyatro oyuncularına kadar her kesimden insanın "yoğun, sert ve anlamsız" eleştirilerini görünce, Türk futbolunun ezik ve kompleksli yapısını terk edemediğini ve bir ulusun var olma çabasında hâlâ en önemli argüman olarak görüldüğüne da şahit oluyorum ister istemez. Yüzyılın başlarında ulus devletlerin futbol aracılığıyla birbirine meydan okuması olarak ortaya çıkan Dünya Kupaları organizasyonunun, bir başka yüzyıla girildiğinde bu çizgiden çıkarak küresel ekonominin bir oyuncuğu olması, bizim gibi modernleşmesini tamamlayamamış ve arafta kalmış devletler için millî bir kimlik oluşturma çabası olarak okunmaya devam ediyor. İşin enteresan tarafı yerleşik hayata fiziken geçmiş olmamıza rağmen zihnen göçebe olmaya devam ettiğimizden olsa gerek, kalıcı çözümlerle işi kotarmaya çalışmak güdüsü futbolumuza da yansıyor. Hâl böyle olunca ekonomik girdinin bir sonucu olan futbolculara prim verme mevzusu, olası bir başarıda kimsenin gözüne batmıyorken, bir başarısızlıkta herkesin gözünü çevirdiği nokta oluyor. Başarıda ya da başarısızlıkta, millî kimlik ile paranın yan yana dahi gelmesi bizi rahatsız etmesi gerekirken bunun sadece başarısızlığa endekslenmesi aslında futbol ile millî kimlik kavramının günümüzde geçerli bir konumda olmadığını göstermesi bakımından yeterli. Ulusal takımlara karşı zaman zaman haddi de aşan tepkilerin sadece bizim coğrafyada olduğunu düşünmek saflık olacak elbette. Fakat yine de geç modernleşen ülkelerin futbol ile kurdukları ünsiyete baktığımız zaman, "mutluluk" getirecek tek kaynak olarak futbolun belirlenmesi, bu yüzden futbola olduğundan başka bir gömlek giydirilmesi ve olası başarısızlıkta o gömleğin paramparça edilmesi net olarak hissediliyor. Uluslararası arenada millî kimlik ile görünmenin en kolay ve kestirme yolunun futboldan geçiyor olması, modernleşmesini tamamlayamamış ya da geç modernleşmiş toplumlar için her zaman geçer akçe. Velhasıl, fabrika işçilerinin şehre uyum sağlaması ve hoş vakit geçirerek verimi arttırmasına yönelik olarak ortaya çıkan modern futbol, modern toplumlarda "oyun ve eğlence" aracı olurken; bizim gibi geç modernleşen toplumlarda boşu boşuna bir stres alanı oluşturuyor. Dünya futbolu, millî kimlik oluşturma hamlesini çok gerilerde bırakmasına karşın geç modernleşen toplumlar için hâlâ millî bir aidiyet kapısı olmaya devam ediyor. Futbolda sonraki süreç ne olacak, bekleyip göreceğiz.

Nato Konusunda Türkiye'deki Muhafazakâr Camia Neden Sessiz?

YAZAR: PROF. DR. MEHMET ÖZKAN

7-8 Temmuz 2026'da Ankara'da gerçekleştirilecek olan NATO Zirvesi, yalnızca Türkiye açısından değil, ittifakın geleceği bakımından da son yılların en kritik toplantılarından birisi olacak. Savunma harcamalarının artırılması, yeni tehdit algıları, Rusya-Ukrayna Savaşı'nın geleceği, Avrupa güvenliği ve NATO'nun güney kanadı gibi birçok stratejik konu Ankara'daki zirvenin ana gündem maddeleri. NATO konusu bu zirve vesilesiyle, uluslararası medyada geniş yer bulurken Türkiye'de de siyaset, akademi ve güvenlik çevrelerinin gündemini belirledi. Buna rağmen dikkat çekici bir durum vardı: Türkiye'deki muhafazakâr çevrelerin büyük çoğunluğu NATO konusunda belirgin bir sessizlik sergiledi. Bu sessizlik tesadüfi değildir. Aksine, Türkiye'deki muhafazakâr yapıların dış politika ve güvenlik alanındaki durumunu anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

İlk neden, NATO konusundaki bilgi ve perspektif eksikliğidir. Türkiye'de muhafazakâr gruplar tarihsel olarak NATO'ya mesafeli, hatta çoğu zaman sert eleştirel bir çizgide yer aldılar. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında NATO; Batı hegemonyasının, Amerikan nüfuzunun ve anti-komünist güvenlik mimarisinin bir uzantısı olarak görüldü. 28 Şubat süreci ve asker-siyaset ilişkileri de bu algının güçlenmesine katkı sağladı. Ancak bugün NATO'yu yalnızca Soğuk Savaş'ın kavramlarıyla açıklamak mümkün değildir.

İttifak son 30 yılda büyük bir dönüşüm geçirdi. Karar alma mekanizmaları, teknoloji üretimi, savunma

sanayii, siber güvenlik, uzay politikaları, yapay zekâ, tedarik zincirleri ve ortak üretim modelleri NATO'nun gündeminin merkezine yerleşti. Buna rağmen Türkiye'deki muhafazakâr çevrelerin önemli bir kısmı NATO'nun nasıl çalıştığı, kararların nasıl alındığı, askeri ve siyasi yapısının nasıl işlediği konusunda derinlikli bir bilgiye sahip değildir. Bu nedenle NATO tartışmaları çoğu zaman sloganlar ve klişeler üzerinden yürümektedir. İttifakın geçirdiği dönüşüm analiz edilmediği için yeni dönemin dinamikleri de sağlıklı biçimde okunamamaktadır.

Sessizliğin ikinci nedeni ise NATO'nun geçirdiği dönüşümün Türkiye açısından ne ifade ettiğinin tam olarak anlaşılamamasıdır. Bugün Türkiye, NATO içinde geçmişten farklı bir konuma sahiptir. Savunma sanayiindeki gelişmeler, insansız hava araçları, elektronik harp sistemleri ve yerli teknoloji üretimi sayesinde Türkiye artık yalnızca güvenlik tüketen değil, aynı zamanda güvenlik üreten ülkelerden biri hâline gelmektedir. Bu değişim, klasik "NATO karşıtlığı" söylemini zorlaştırmaktadır. Çünkü artık NATO yalnızca dışarıdan eleştirilen bir yapı değildir; Türkiye'nin ekonomik, teknolojik ve stratejik çıkarlarının kesiştiği alanlardan biri hâline gelmiştir. Bu durum eski reflekslerle yeni gerçeklik arasında ciddi bir gerilim üretmektedir. Türkiye'deki muhafazakâr çevreler de tam bu noktada ne söylemeleri gerektiği konusunda zorlanmaktadır. Eski söylemler mevcut tabloyu açıklamakta yetersiz kalırken, yeni bir perspektif de

henüz geliştirilebilmiş değildir. Sonuç olarak sessizlik, çoğu zaman fikir sahibi olmamanın ya da yaşanan dönüşümü anlamlandıramamanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Üçüncü neden ise iç siyasetin oluşturduğu psikolojik ve siyasi sıkışmışlıktır. Ankara'da böylesine önemli bir NATO Zirvesi'nin düzenlenmesi iktidar tarafından Türkiye'nin uluslararası prestijinin göstergesi olarak sunulurken, özellikle muhafazakâr seçmen tabanına yönelik söylemlerde bu zirve, Türkiye'nin küresel ağırlığını gösteren önemli bir diplomatik başarı şeklinde anlatıldı. Bu durum muhafazakâr çevrelerde yeni bir ikilem doğurdu.

Bir tarafta yıllardır dile getirilen sert NATO eleştirileri bulunurken, diğer tarafta ise destekledikleri siyasi iktidarın ev sahipliği yaptığı ve diplomatik başarı olarak sunduğu bir zirve var. Bu nedenle sert NATO karşıtlığı siyasi olarak anlamlı görünmemektedir. Ancak tamamen sessiz kalmak da yıllardır savunulan söylemlerle çelişmektedir. Sonuçta ortaya çıkan tablo, eleştiri ile destek arasında sıkışmış bir sessizliktir. Aslında bu sessizlik, açık bir pozisyon almaktan kaçınmanın en güvenli yolu hâline gelmiştir. Daha dikkat çekici olan ise bu sessizliğin muhafazakâr sosyolojide kurumsal düzeyde de görülmesidir.

NATO Zirvesi sürecinde Türkiye'de farklı ideolojik çevreler çok sayıda toplantı, panel, konferans ve değerlendirme programı düzenledi. Sol çevreler NATO'yu emperyalizm ekseninde tartıştı. Milliyetçi çevreler güvenlik boyutunu öne çıkardı. Batıcı çevreler ise Avrupa güvenliği ve transatlantik ilişkiler açısından zirveyi değerlendirdi. Buna karşılık muhafazakâr düşünce dünyasını temsil eden vakıflar, dernekler, araştırma merkezleri ve sivil toplum kuruluşlarının büyük bölümünde dikkat çekici bir sessizlik hâkimdi. Gazze, Filistin, Myanmar, Mısır darbesi dahil birçok küresel konuda önce çıkan ve onlarca toplantılar düzenleyen muhafazakâr camianın vakıf ve dernekleri konu NATO olunca sessiz kaldı.

Bu çevrelerde en azından kamuoyuna açık olarak NATO üzerine kapsamlı tartışmalar yapılmadı; alternatif perspektifler geliştirilmedi, kamuoyunu besleyecek pozitif veya negatif entelektüel üretim ortaya konulmadı.

Bu tablo, yalnızca NATO'ya ilişkin değildir. Aslında bu durum, Türkiye'deki muhafazakâr düşüncenin dış politika alanındaki daha genel sorununu yansıtmaktadır. Uluslararası ilişkiler, güvenlik, teknoloji, büyük güç rekabeti ve küresel dönüşüm gibi alanlarda özgün kavramsal çerçeveler üretmek yerine çoğu zaman iç siyasetin gündemi belirleyici olmaktadır.

Dolayısıyla Ankara'daki NATO Zirvesi sırasında ortaya çıkan sessizlik yalnızca bir zirveye verilen tepki değildir. Aynı zamanda Türkiye'deki muhafazakâr çevrenin dış politikaya dair yeni fikir üretme kapasitesi, uluslararası sistemi okuma biçimi ve yeni küresel dönüşümleri anlamlandırma kabiliyeti hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Eğer bu sessizlik bilinçli ve uzun vadeli yeni bir siyasi tercihse bunun ayrıca tartışılması gerekir.

Ancak görünen tablo, bunun daha çok bilgi eksikliği, kavramsal yetersizlik, NATO'nun dönüşümünü okuyamama ve iç siyasi aidiyetlerle entelektüel tutarlılık arasında yaşanan gerilimin bir sonucu olduğudur. Bu nedenle Ankara zirvesi, yalnızca NATO'nun geleceğini değil, Türkiye'deki muhafazakâr düşüncenin dış politika anlayışını test eden önemli bir dönüm noktası olarak da hatırlanacaktır.

İşin özü, Türkiye ve küresel gündemi meşgul eden makro bir konu olan NATO gibi bir konuda muhafazakâr sosyolojinin kurumsal yapıları konuşup fikir beyan etmeyecekse, bu durum tematik bir tercih mi yoksa muhafazakâr camianın entelektüel geri çekilisi mi sorusunun ayrıca tartışılması gerekir.

***Prof. Dr. Mehmet Özkan**

Milli Savunma Üniversitesi Öğretim Üyesi

Afrika'nın İHA Savaşlarını Kim Kazanıyor?

YAZAR: NATE ALLEN - RIDA LYAMMOURI

Otonom Harbi Şekillendiren Tek Savaş Alanı Ukrayna Değil

22 Haziran 2025'te, Tuareg isyancı grubu Azavah Kurtuluş Cephesi (FLA) tarafından kullanılan fiber optik birinci şahıs görüşlü (FPV) insansız hava araçları (İHA/drone), Mali'nin kuzeyinde Rus Afrika Kolordusu ile Mali silahlı kuvvetlerine ait araçlardan oluşan bir konvoyu vurdu. Görüntülerde İHA'ların iki kamyonu vurduğu görülüyor; ardından görüntü, enkazın yanında poz veren savaşçılara geçiyor. Bunun önemi tartışmasızdı: Fiber optik İHA'ların ilk kez Ukrayna'da ortaya çıkmasından yalnızca biraz daha uzun bir süre sonra, son derece sınırlı kaynaklara sahip bir isyancı grup, görece daha üstün iki devlet aktörünü küçük düşürmek amacıyla en ileri teknolojiyi sahaya sürmüştü. Bundan on yıl önce Afrika hava sahasında silahlı İHA'ların kullanımı çok farklı görünüyordu. 2011 yılında Amerika Birleşik Devletleri, Somali'deki İslamcı grup Eş-Şebab'ın üst düzey liderlerini hedef alarak kıtadaki ilk İHA saldırısını gerçekleştirdi. O dönemde Washington, İHA kabiliyeti konusunda neredeyse tekel konumundaydı: Saldırıda kullanılan 20 milyon dolar değerindeki Predator İHA'sını kullanabilecek erişim ve teknik uzmanlığa yalnızca dünyanın en gelişmiş orduları sahipti. Ancak bu tekel o zamandan beri çöktü.

KAYNAK: WWW.FOREIGNAFFAIRS.COM

Son on yılda en az 37 Afrika ordusu, farklı gelişmişlik düzeylerine ve maliyetlere sahip İHA'lar edindi.

İHA'lar, Afrika devletlerinin küçük ve hafif teçhizatlı kuvvetlerinin, devlet otoritesinin tartışmalı olduğu geniş coğrafyalarda erişim alanlarını genişletmelerini sağladı. Ancak son dört yıl içinde, bir düzineden fazla ülkedeki silahlı devlet dışı aktörler de kendi İHA'larını edinmeye ve bunlarla denemeler yapmaya başladı; bu sistemleri kara harekâtlarını desteklemek, havan mühimmatı bırakmak ve intihar saldırıları gerçekleştirmek için kullanıyorlar. Bugün, büyük bölümü yaygın olarak bulunabilen ve düşük maliyetli parçalardan monte edilebilen bu küçük insansız sistemleri, tedarik konusunda hâlâ yabancı hükümetlere bağımlı olan devletlerden daha etkili biçimde kullanıyorlar. Böylece, İHA savaşlarının başlangıcından bu yana daha az kaynağa sahip taraflarla daha fazla kaynağa sahip rakipler arasındaki farkın daraldığını ortaya koyarak, bir zamanlar dünyanın dört bir yanındaki devletlerin sahip olduğu hava üstünlüğünü tehdit ediyorlar.

Afrika hükümetleri, on yıl önce uygulanan stratejileri benimseyerek askerî üstünlüğü yeniden kazanmayı umut edemez. Aynı şekilde, kendilerine gerekli ateş gücünü sağlamaya yönelik farklı çıkarları bulunan yabancı hükümetlere de güvenemezler.

Bunun yerine, kendi İHA'larını geliştirmeyi öğrenmeli ve bunları, kendilerini tehdit eden isyancıları yenilgiye uğratmak için gerekli düzensiz harbe göre özel olarak yapılandırılmış ordularına entegre etmelidirler.

HAVA TRAFİĞİ KONTROLÜ

Afrika'daki İHA yarışı Libya ve Etiyopya'da başladı. Resmî olarak 2014-2020 yılları arasında süren ikinci iç savaşı sırasında Libya, dünyanın en yoğun İHA savaş alanı hâline geldi. Ülkenin nispeten açık arazisi ile dış devlet aktörlerinden gelen kapsamlı silah tedarik hatları, savaşı geliştirmekte olan teknolojiler için bir deneme sahasına dönüştürdü. Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükûmeti (GNA) ile Bingazi merkezli Libya Ulusal Ordusu (LNA), 2020 Trablus Muharebesi'nde doruğa ulaşan binlerce İHA saldırısı gerçekleştirdi. Muharebe sırasında, Türkiye'nin GNA'ya sağladığı Bayraktar TB2 İHA'ları, LNA'nın Rusya tarafından tedarik edilen hava savunma sistemlerinin menzilinin hemen dışında hedef bölgesinde bekleme uçuşu yaparak, GNA kuvvetlerinin başkente yönelik LNA saldırısını geri püskürtmesi sırasında kritik hava desteği sağladı. LNA taarruzunun başarısızlığa uğraması, nihayetinde çatışmaları sona erdiren 2020 ateşkesine yol açtı.

İHA'lar, Etiyopya'nın 2020-2022 yılları arasında isyancı Tigray Savunma Güçleri (TDF) ile yürüttüğü çatışmada daha da belirleyici bir rol oynadı. 2021'in sonlarına gelindiğinde, TDF'nin taarruzu ülkenin başkenti ve Afrika Birliği'nin merkezi olan Addis Ababa'nın 65 mil yakınına kadar ilerlemişti. Çaresiz kalan Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed, İHA temin etmek için İran, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne yöneldi. Bu İHA'lar ağır kayıplar verdirdi, TDF'nin savunmasız haberleşme ve ikmal hatlarını hedef aldı ve hükûmetin yaklaşan çöküşünü TDF açısından ezici bir yenilgiye dönüştürdü. Taarruza katılan eski bir Tigraylı subayın daha sonra The Economist'e söylediği gibi: "Addis'i kolayca ele geçirebilirdik... Bütün mesele o lanet İHA'lardı... Onları düşürmenin hiçbir yolu yoktu."

Libya ve Etiyopya'daki çatışmaların sonucu, yetkin piyade ve mekanize kuvvetlerle birlikte kullanılan az sayıdaki yüksek kabiliyetli İHA tarafından belirlendi. GNA ile Etiyopya silahlı kuvvetlerinin üstün İHA teknolojisine erişimi, kuvvetleri yoğunlaşmış, açıkta ilerleyen işgalci bir düşmanı geri püskürtmelerine imkân sağladı. Diğer devletler de bunu dikkatle izledi.

ARTIK ADDİS'TE DEĞİLİZ

O tarihten bu yana, Afrika genelinde onlarca ülke, uygun maliyetle hava gücüne erişim fikrine kapılarak, rakiplerinin Libya Ulusal Ordusu (LNA) veya Tigray Savunma Güçleri (TDF) ile aynı taktikleri kullanıp kullanmadığına bakmaksızın onlarla mücadele etmek amacıyla uzun havada kalış süreli İHA'lar edindi.

Bugün Afrika hükûmetlerinin karşı karşıya olduğu en önemli tehdit, farklı bir isyan türüdür: Sahel, Çad Gölü Havzası ve Somali'de etki alanlarını genişleten militan gruplar. 2020 ile 2023 yılları arasında yaşanan askerî darbeler dalgasının Fransız, ABD ve Birleşmiş Milletler

kuvvetlerinin bölgeden çıkarılmasıyla sonuçlanmasının ardından, Mali, Burkina Faso ve Nijer'deki askerî cuntalar bu grupları geri püskürtmek amacıyla Türkiye üretimi Bayraktar ve Akıncı İHA'larına yöneldi. Bu İHA'lar, Batılı silah sistemleri ve askerî birliklerin kaybını telafi etmek için cuntalara uygun maliyetli bir çözüm sunuyor gibi görünüyordu. İlk sonuçlar da umut vericiydi: İnsansız hava gücü, Mali'nin isyancı grupları ezici biçimde mağlup etmesine ve on yılı aşkın süredir FLA'nın kontrolü altında bulunan ülkenin kuzeyindeki toprakları yeniden ele geçirmesine imkân sağladı.

Ancak Libya ve Etiyopya örneklerinin aksine, İHA kullanımının devletin kontrolünü güçlendirdiği görülmedi. Aksine, cuntaların bu isyancılarla mücadelede İHA'ları yoğun biçimde kullanması, kendi toprakları üzerindeki kontrollerinin zayıflamasıyla aynı döneme denk geldi. FLA ile saldırıları koordine eden El Kaide bağlantılı Cemaat Nusret el-İslam vel-Müslimin (JNIM) ile IŞİD Sahel Vilayeti, Burkina Faso, Mali ve Nijer'de ilerlemeye devam ederken; uzun yıllardır görece istikrarlı ve dış etkilerden yalıtılmış kabul edilen Benin'in kuzeyi, Fildişi Sahili, Nijerya'nın batısı ve Togo'ya doğru yayılıyor. Bunu ise, hava gücüne öncelik verirken daha yetkin kara kuvvetleri, sahadaki istihbarat ağları ve devlet otoritesinin merkezlerinden uzak bölgelerde kamu hizmetleri oluşturmayı ihmal eden devlet ordularının sınırlı direnişi karşısında başardılar. İsyancılar, askerî İHA saldırılarının yol açtığı kitlesel sivil kayıplardan yararlanarak Burkina Faso, Mali ve Nijer hükûmetlerine karşı toplumsal öfke oluşturmak suretiyle İHA savaşları çağına hızla uyum sağladı. Örneğin Burkina Faso ordusunun 2024 yılında düzenlediği bir saldırıda onlarca sivil öldürmesinin ardından, JNIM kurtarma operasyonları düzenleyip sağlık personeli sevk ederek karşılık verdi. Nijerya'nın kuzeydoğusunda ise Boko Haram militanları, devlet hizmetlerinin büyük ölçüde ulaşmadığı uzak bölgelere yerleşerek sivil kayıplar nedeniyle oluşan öfkeyi yeni savaşçılar devşirmek için kullanıyor.

İslamcı gruplar, İHA saldırılarının yol açtığı sivil kayıpları devletlere karşı kullanmanın yanı sıra, düşmanlarının hava üstünlüğünün sağladığı avantajları nasıl etkisiz hâle getireceklerini de öğrendi. Yıllarca hava saldırılarından kaçınarak hayatta kaldıktan sonra, devlet İHA'larının giderek artan erişim kabiliyetini dengelemek amacıyla gelişmiş kaçınma taktikleri benimsediler. Militanlar çoğunlukla küçük birlikler hâlinde hareket ediyor, hafif araçlar ve silahlar kullanıyor ve devlet güçlerinin erişiminin ötesindeki yeterli hizmet almayan yerleşimlere sızıyor. Örneğin Somali'de Eş-Şebab savaşçıları, siviller arasına karışmak ve ABD ile Somali hükûmetinin İHA saldırılarından daha kolay kaçınabilmek için arazi araçlarından oluşan konvoylar yerine motosikletleri ve ahşap çiftlik arabalarını tercih ediyor. Bu taktiklerin iki amacı vardır: Dağınık ve gizlenmiş birliklerin havadan hedef olarak tespit edilmesi daha zordur; ayrıca isyancı sanılma korkusu siviller arasında huzursuzluk ortamı yaratarak

hükümetlerle desteğini kazanmaları gereken toplumlar arasındaki ilişkileri zehirler.

Daha da önemlisi, isyancılar artık kendi İHA'larını da hızla edinip kullanıyor; bu durum zaman zaman yıkıcı sonuçlar doğuruyor. Ukrayna'da savaşın başlamasından bu yana küçük insansız sistemlerin yaygınlaşması, devlet dışı aktörlerin İHA'ları ve İHA parçalarını doğrudan çevrim içi ticari platformlardan satın almasını ve bunları istihbarat toplama ile saldırılar için kullanmasını mümkün kıldı. FLA'nın Mali ve Rus silahlı kuvvetlerine yönelik saldırıları sahip oldukları gelişmişlik bakımından dikkat çekse de, patlayıcı bırakmak ve savaşçıları yönlendirmek amacıyla İHA kabiliyetlerini taarruz stratejisinin temel unsurlarından biri hâline getiren tek grup FLA değildir. Eylül 2023 ile Nisan 2025 arasında JNIM, Burkina Faso, Mali ve Togo'da propaganda videoları çekmek, kamikaze saldırıları düzenlemek ve İHA'larla elde edilen istihbarat, gözetleme ve keşif (ISR) verilerini kullanarak kara taarruzlarını yönlendirmek dâhil olmak üzere bir düzineden fazla koordineli İHA operasyonu gerçekleştirdi. Toplamda, devlet dışı aktörler Afrika'daki en az 17 ülkede silahlı İHA kullandı.

İnsansız sistem teknolojisi gelişmeye devam ederken ve bu sistemleri edinme ile silahlandırma maliyetleri düşmeyi sürdürürken, Afrika hükümetlerini İHA savaşını benimsemeye yönelten varsayımlar artık geçerliliğini yitirmiştir. Kısacası, bu devletler artık hava sahasına rakipsiz erişim bekleyemez.

SİLAHLANDIRILMIŞ BAĞIMLILIK

İsyancı gruplar küçük insansız sistemleri satın alma, üretme ve harekât yapılarına entegre etme konusunda giderek daha yetkin hâle gelirken, Afrika hükümetleri büyük ölçüde kıta dışındaki devlet aktörlerinden satın aldıkları İHA teknolojisine bağımlı kalmayı sürdürmektedir. Buna karşılık yabancı hükümetler, İHA satışlarını bir nüfuz aracı olarak kullanmakta; silah tedarik ilişkilerinden yararlanarak ticaret anlaşmaları müzakere etmekte ve askerî bağlarını derinleştirmekte, böylece bölgedeki konvansiyonel kuvvetler arasındaki geleneksel güç dengesini altüst etmektedir.

Afrika'daki askerî İHA'ların yaklaşık yüzde 90'ı — bunların neredeyse tamamı Afrika hükümetlerinin envanterindedir — dış tedarikçilerden gelmektedir. Sistemleri genellikle daha pahalı olan ve insan hakları sicilleri zayıf otokratik Afrika rejimlerine satış yapma konusunda isteksiz davranan Amerika Birleşik Devletleri'nin İHA satışlarının 2020'den bu yana azalması, ucuz ve etkili İHA'ları bugün Afrika devletlerinin tedarik ettiği tüm İHA'ların dörtte birini oluşturan Çin'in kıtanın en büyük tedarikçisi hâline gelmesinin önünü açmıştır. Bunun net sonucu, Afrika'nın savunma ortaklıklarının geleneksel Batılı tedarikçilerden uzaklaşarak; İran, İsrail, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi orta güç üreticilerini de kapsayan daha çeşitli bir pazara yönelmesi olmuştur. Bu üreticiler, teknolojiyi ödeme yapmaya istekli herkese satarak açıkça çıkar odaklı bir yaklaşım

benimsemektedir.

Güvenlik ortaklıklarını çeşitlendirmek ve büyük güç rekabetine karşı denge oluşturmak isteyen Afrika hükümetleri açısından bu cazip bir anlaşmadır.

Ancak kıtanın İHA tedarik zincirlerinin çeşitlenmesi istikrarsızlaştırıcı bir etki yaratmıştır. Dış güçlerin İHA üretip ihraç edebilmesinin kolaylığı ve bu İHA'ların konvansiyonel savaş üzerindeki orantısız etkisi, Afrika'daki çatışmaları yabancı müdahaleye özellikle açık hâle getirmiştir.

Yabancı İHA'lar iç çatışmaları istikrarsızlaştırıcı vekâlet savaşlarına dönüştürmüştü; bu dinamik Sudan'da zirve noktasına ulaşmıştır.

Türkiye tarafından sağlanan TB2 İHA'ları ile İran tarafından sağlanan Mohajer ve Ababil İHA'ları, 2025 yılında personel yetersizliği yaşayan Sudan Silahlı Kuvvetleri'nin (SAF), rakibi Hızlı Destek Kuvvetleri'nin (RSF) tahkim edilmiş mevzilerini tespit edip hedef almasına yardımcı olmuş ve RSF'yi Hartum'dan çıkarmasını sağlamıştır. Buna karşılık RSF, Darfur'daki ticaret yollarına ve altın madenlerine erişebilmek amacıyla RSF'yi destekleyen Birleşik Arap Emirlikleri tarafından sağlanan intihar saldırısı İHA'larını kullanarak, SAF'ın fiili başkenti olan Port Sudan'a büyük çaplı bir saldırı düzenlemiştir.

Yabancı destekçiler, İHA'ları yerel ortaklarına nispeten düşük maliyetlerle satarken savaşın büyük bölümünü onların yürütmesine dayanabildikleri için, İHA'lar dış güçlerin doğrudan askerî müdahaleyle genellikle ilişkilendirilen bedeli ödemeksizin çatışmaları uzatmasını kolaylaştırmıştır.

Sudan'da bu uzayan savaşın insani bedeli dehşet verici boyutlara ulaşmıştır.

En az 150.000 Sudanlı hayatını kaybetmiş, milyonlarca kişi açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmış ve 12 milyon kişi yerinden edilmiştir; bu, günümüzde devam eden tüm çatışmalar arasındaki en yüksek rakamdır.

Sudan uç bir örnektir; ancak Sahel'deki başarısızlıkların arkasındaki daha geniş dinamiği de açıkça ortaya koymaktadır: En yeni İHA teknolojisini edinmek tek başına ne silahlı çatışmada başarıyı ne de kritik savunma kabiliyetleri üzerinde egemenliği garanti eder. Giderek daha karmaşık hâle gelen tehditlere karşı üstünlük sağlayabilmek için Afrika devletleri kendi insansız sistemlerini geliştirmeli, bunları kendi muharip kuvvetlerine uyarlamalı ve entegre etmelidir.

YERLİ ÜRETİMİ TERCİH EDİN

Ortalama gayrisafi yurt içi hasılası yaklaşık 20 milyar dolar olan Afrika'daki savaşlar, genellikle fiziksel ve dijital altyapının sınırlı olduğu bölgelerde, küçük ve personel yetersizliği yaşayan ordular tarafından yürütülmektedir.

Pek çok Afrika devletinin yaptığı gibi, askerî tecrübeleri büyük ölçüde farklı olan ve yüksek yoğunluklu devletler arası çatışmalar için optimize edilmiş taktiklere sahip ülkelerin sağladığı teçhizatla, iyi gizlenmiş ve hareket kabiliyeti yüksek isyancı hareketlerle savaşmaya çalışmak, başarısızlığa davetiye çıkarmaktadır.

Bunun yerine Afrika orduları, gelişmekte olan İHA ve İHA karşıtı teknolojileri kendi kaynaklarına, harekât ortamlarına ve karşı karşıya bulundukları tehditlere uygun hâle getirmelidir. Afrika'nın erken dönem İHA savaşlarında kullanılan yöntemlerle isyancılarla mücadeleyi sürdürmek yerine, İHA'ları düzensiz harbe daha etkin biçimde entegre etmenin yollarını bulmalıdırlar. Ayrıca piyade ile kolluk faaliyetleri, sivil-asker ilişkileri ve adalet hizmetlerinin yürütülmesi konularında eğitim almış birlikler dâhil olmak üzere diğer kritik kabiliyetlerden vazgeçme pahasına hava gücü edinme cazibesine de direnmelidirler. İdeal olan, İHA'ların bu kabiliyetlerle birlikte, hareketli taarruz timleri ve taktik araçlarla eş güdüm içinde kullanılması; militan gruplarla tek başlarına mücadele etmekle görevlendirilmiş bağımsız sistemler olarak kullanılmamasıdır.

Sonuçta, Afrika devletlerinin İHA'ların geri kazanmalarına yardımcı olduğu toprakları elde tutup yönetemeyeceğini belirleyecek olan, göz önünde daha az bulunan bu kabiliyetler olacaktır.

Kenya, Nijerya, Güney Afrika ve yakın zamanda İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri'yle İHA eğitimi ve ortak üretim ortaklıkları kurduğunu açıklayan Fas dâhil olmak üzere, en az 11 Afrika ülkesi hâlihazırda İHA üretmektedir. Diğer ülkeler de bunu örnek almalı; bugün yabancı İHA satın almak için harcadıkları kaynakların bir kısmını yerli sanayilerini geliştirmeye yönlendirmelidir. Deneyimli İHA üreticilerini bilgi ve becerilerini aktarmaya teşvik etmek amacıyla, İHA bileşenlerinin üretiminde kullanılabilecek kritik minerallere erişim de dâhil olmak üzere çeşitli teşvikler sunabilirler. Afrika'daki İHA üretimi, neredeyse tamamen yurt dışından tedarik edilen daha pahalı uzun havada kalış süreli muharip İHA'lara olan bağımlılığı azaltmak amacıyla, devletlerin rakiplerinin kullandıklarına benzer düşük maliyetli, kaybı göze

alınabilir İHA'lara odaklanmalıdır.

Doğru türde diğer kabiliyetler ve eğitimle desteklendiğinde, İHA saldırıları isyanlarla mücadelede hâlâ önemli bir rol oynayabilir.

Yerli kabiliyetlerin geliştirilmesi, Afrika hükümetlerinin suç ağları ile silahlı devlet dışı aktörlerin cephaneliklerini etkisiz hâle getirmeye yönelik maliyet etkin İHA ve İHA karşıtı teknolojileri geliştirmesine ve iyileştirmesine imkân sağlayacaktır.

İHA üretimi üzerinde daha fazla denetim sağlanması, savaş alanının ötesinde de önemli kazanımlar doğuracaktır.

Bu durum, yabancı tedarikçilere bağımlılığı azaltacak ve Afrika'nın savunma sanayi altyapısının dayanıklılığını artırarak Afrika hükümetlerine, çatışmaları derinleştirme ve çözümlerini engelleme eğilimindeki yabancı müdahalelere karşı koyabilmeleri için önemli bir pazarlık gücü sağlayacaktır. Bunun faydaları küresel ölçekte de hissedilebilir.

Çin, yoğun devlet sübvansiyonları sayesinde ticari İHA'ların ve bunların bileşenlerinin küresel tedarikinde hâkim konuma gelmiştir.

Yerel iş gücü, uzmanlık, ara girdiler ve ham maddelerden yararlanan güçlü bir Afrika İHA üretim sektörü, bu alanda anlamlı bir rekabet oluşturabilir.

Son on yılda olduğu gibi, İHA'lar kıtanın ve dünyanın en önemli çatışmalarında belirleyici roller oynamayı muhtemelen sürdürecektir.

İHA devrimi hız kesmeden ilerlerken, düşük maliyetli İHA'ların dengeleyici etkisi, bu çatışmaların sonucunu belirleyen temel unsurun teknolojik üstünlük değil; mevcut kabiliyetlere, sistemlere ve kuvvet yapılarına entegrasyon olmasını sağlayacaktır.

Afrika orduları teknolojilerini yabancı güçlere, stratejilerini ise otonom sistemlere devretmeye devam ettikleri sürece, isyancılar karşısında inovasyon bakımından defalarca geride kalacaklardır.

Ölü Babalar

YAZAR: JOHN M. GRONDELSKI*

Babalık, onlarca yıldır bir annenin de üstlenebileceği ikame edilebilir bir rol olarak tanımlanarak saldırı altında tutulmaktadır. En son saldırılar ise trans ideolojisi ve bilim kaynaklı olup, “baba” kavramının bizzat anlamını hedef almaktadır.

Yakın zamanda kutladığımız Babalar Günü, tehlikeli bir gündür. Tehlikelidir; çünkü babalığın kendisi çağdaş toplumda tartışmalı hâle gelmiştir. The New York Times’ın bu günü nasıl kutladığını düşünün: “Kızıma göre cinsiyetim hiçbir zaman karmaşık olmadı.” diyerek bir “trans erkek” (yani kadın) “baba” olmanın harikalarını anlatan, köşe yazısı görünümüne sokulmuş bir karikatürle.

Babalar Günü’nün ardından Amerikalılar, teknolojinin ortaya çıkardığı zorlukların temel bir soruyu nasıl daha da büyüttüğünü kendilerine sormalıdır: “Baba nedir?” Yapay üreme ve taşıyıcı annelik, anneliği zaten genetik, gebelikle ilgili ve sosyal parçalara ayırmıştır. Bu düalist barbarlığın savunucuları ise genellikle “anne” sıfatını sosyal anneliğe, yani bu durumda çoğunlukla biyolojik bakımdan en az, ancak muhtemelen maddi bakımdan en fazla yatırım yapmış olan kişiye vermek istemektedir.

Babalık aynı üçlü ayırtırmaya annelik kadar kolay elvermez; ancak biyolojik olan ile sosyal olanın birbirinden ayrılmasına imkân tanır. Nitekim çocuklarını terk eden bazı erkeklerin uzun zamandır yaptığı da tam olarak budur!

Ancak teknoloji şimdi karşımıza yeni bir durum çıkarıyor: ölüm sonrası babalık—yaşayan bir baba olmaksızın babalık.

Önde gelen laik biyoetik düşünce kuruluşlarından biri olan The Hastings Center, yakın zamanda bu soruya dikkatleri çekti. Mart-Nisan 2026 tarihli Raporu’nda şu soruyu sordu: “Ölen Kişinin Anne ve Babasının Ölüm Sonrası Sperm Alımını Başlatmak İçin Hukukten Başvurma Ehliyeti Olmalı mı?”

Bu soru, Hamas’ın 2023 yılında İsrail’e yönelik gerçekleştirdiği terör saldırısının ardından ve sonrasında hayatını kaybeden genç İsrail Savunma Kuvvetleri askerleri bağlamında ortaya çıktı. İsrail hukuku, ölen kişinin “hayatta kalan kadın partnerinin” ölüm sonrası sperm alımını talep etmesine izin vermektedir. Peki ya ölen kişinin eşi ya da duygusal partneri yoksa? Anne ve babanın, çocuk henüz gebe kalmadan önce ölmüş bir erkeğin soyundan gelecek nesli—torunlarını—dünyaya getirme konusunda bir hakkı, menfaati ya da meşru arzusu var mıdır?

Sorun yalnızca İsrail’e özgü değildir; burayı daha geniş bir olgunun yalnızca bir örneği olarak sunuyorum. Katolik biyoetikçi William May’in otuz yılı aşkın bir süre önce belirttiği gibi, bir insanın meydana gelişi ne zaman evlilik birleşmesinin insani kucaklayışından gametlerin teknik olarak birleştirilmesine taşınırsa, bu süreç ilke olarak evlilikten ve bugüne kadar bu kavramları

anladığımız şekliyle ebeveynlikten koparılmış olur. Bu uygulamalar yalnızca cinsel birleşmenin yerine bir teknik koymakla kalmaz; gerçekte insan cinsel birleşmesini de sıradan bir “teknik” düzeyine indirger. Papa XII. Pius, 1951 tarihli Ebelere Hitap konuşmasında bu bayağı simyaya değinmiş; suni tohumlamayı, gametleri birleştirmek amacıyla “evlilik birleşmesini salt organik bir işleve” indirdiği ve “aile ocağını, aile mabedini biyolojik bir laboratuvara” dönüştürdüğü gerekçesiyle mahkûm etmiştir. Bu, yalnızca papalığa özgü şiirsel bir ifade değildir. Pius, insanları var etme eyleminin teknolojikleştirilmesinin, aksi yönde niyetler ileri sürülse bile, cinselliğin, ebeveynliğin ve çocuğun değerinin onların aleyhine olacak şekilde kökten yeniden değerlendirilmesi olmaksızın gerçekleşmeyeceği gerçeğini ortaya koymuştur. Cinsellik yalnızca gamet aktarımına dönüşür. Ebeveynlik bir zihinsel duruma dönüşür. Ve eski Paris Başpiskoposu Michel Aupetit’in ifade ettiği gibi, çocuk iki kişinin isteklerine ve teknik özelliklerine göre tasarlanmış bir ürün, bir “ebeveyn projesi” hâline gelir. Bir baba yalnızca sperm üreten biri değildir; bedeni de yalnızca bir fabrika değildir. Babalık, hem babanın hem de çocuğun hak sahibi olduğu kişiler arasındaki bir bağdır; aynı zamanda kişiler arasındaki bir birliktir. Babanın varlığı olmaksızın ortaya çıkan babalığın sonuçları, ister ebeveynin çocuğunu terk etmesinden ister bir cesetten çocuk meydana getirilmesinden kaynaklansın, bir adaletsizliktir. Sonuç ile varlık arasındaki kopukluk, kürtaj seçeneğiyle—“sonucu” ortadan kaldırarak—giderilemez; ancak bu kopukluğa izin veren eylemlerin yanlışlığını ve adaletsizliğini kabul etmekle giderilebilir.

Evet, bir çocuk her zaman değerini korur. Ancak bir çocuğun her zaman bir anneye ve bir babaya hakkı vardır.

Bazen kişinin denetimi dışındaki olaylar bunu imkânsız hâle getirir.

Ancak kişinin denetimi dışındaki olaylarla, kişinin denetimi dışındaki koşullar altında bile özgür iradeyle seçilip gerçekleştirilen eylemler arasında bir fark vardır. Olan ile benim yaptığım arasında bir fark vardır.

Kasten bir yetim yaratmanın her zaman yanlış olduğu önermesi tartışma konusu olmamalıdır. Bir yetim yaratmak için “iyi nedenler” yoktur.

“Katolik Sol”un bazı kesimlerinde, Papa XIV. Leo’nun yeni genelgesi Magnifica Humanitas’ı, “pelvik teoloji”den sosyal öğreti lehine olumlu karşılanan bir uzaklaşma olarak selamlama eğilimi vardır. Bu ikilik yanlıştır.

Ölüm sonrası sperm alımı, bu iki alanın birbirinden ayrılamaz olduğunu göstermektedir. İnsanları sakatlanmış ya da gereksiz hâle getiren teknolojiye duyulan sınırsız inanç, ister işlerin, ister cinselliğin... isterse babaların yerini alsın, yanlıştır.

DİPNOTLAR:

*John M. Grondelski (Ph.D., Fordham), New Jersey eyaletinin South Orange kentindeki Seton Hall Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nin eski dekan yardımcısıdır. Burada ifade edilen tüm görüşler kendisine aittir.

Kaynak: <https://crisismagazine.com/opinion/dead-fathers>

İmparatorlukların Ötesinde: Tarikatların Sessiz Sürekliliği

YAZAR: YASİN DEMİRHAN

Tarih, yalnızca yükselen devletlerin değil, aynı zamanda çöken devletlerin de hikâyesidir. Bir zamanlar dünyanın kaderini belirleyen Roma İmparatorluğu bugün yalnızca arkeolojik kalıntılar ve tarih kitaplarında yaşamaktadır. Abbâsiler, Memlûkler, Osmanlılar, Habsburglar ve Sovyetler Birliği gibi devasa siyasi yapılar da benzer bir akıbeti paylaşmıştır. Kendilerini ebedî gören hükümdarlar, sonsuza dek süreceğine inanılan hanedanlar ve yenilmez kabul edilen bürokratik sistemler, zamanın aşındırıcı gücü karşısında varlıklarını koruyamamıştır.

Buna karşın, çoğu zaman siyasi tarihin dipnotlarında kalan bazı topluluklar dikkat çekici bir süreklilik sergilemiştir. Orta Asya'dan Balkanlar'a kadar uzanan Nakşibendilik, Kuzey Afrika'dan Güneydoğu Asya'ya yayılan Kadirîlik, yüzyıllar boyunca farklı devletlerin himayesinde veya baskısı altında yaşamış Mevlevîlik, Katolik dünyanın Cizvit ve Benedikten tarikatları ya da Tibet'in manastır gelenekleri, onları destekleyen veya yasaklayan sayısız siyasi rejimi geride bırakmıştır. Bir başka ifadeyle, devletler gelip geçerken bu yapılar yaşamaya devam etmiştir.

Bu durum ilk bakışta şaşırtıcı görünmektedir. Sonuçta devletler ordulara, vergi sistemlerine, yasal otoriteye ve zor kullanma tekeline sahiptir. Tarikatlar ise çoğu zaman yalnızca ortak bir inanç, bir gelenek ve gönüllü bağlılık üzerine kuruludur.

Devletlerin sahip olduğu maddi güç ile tarikatların sahip olduğu manevi etki karşılaştırıldığında, uzun ömürlü olması beklenen tarafın devletler olduğu düşünülebilir. Ancak tarih tam tersini göstermektedir.

Bu paradoks aslında siyasi gücün doğasına ilişkin önemli bir gerçeği ortaya çıkarır. Devletler toprakları yönetir; tarikatlar ise insanları birbirine bağlar. Devletler sınırlar çizerek var olurken, tarikatlar hafıza, kimlik ve aidiyet üreterek yaşar. Bir devlet işgal edildiğinde veya çöktüğünde kurumları dağılabilir; ancak bir tarikatın öğretileri, ritüelleri ve insan ilişkileri başka coğrafyalara taşınarak yaşamaya devam edebilir. Devletler bürokratik yapılardır; tarikatlar ise sosyal organizmalardır.

Ünlü tarihçi Arnold Toynbee, medeniyetlerin yükseliş ve çöküşünü incelerken siyasi kurumların çoğu zaman manevi ve kültürel yapılardan daha kırılgan olduğuna dikkat çekmişti. Benzer şekilde İbn Haldun da devletlerin insanlar gibi doğduğunu, büyüdüğünü ve öldüğünü söylerken, toplumsal dayanışma biçimlerinin siyasi yapılardan daha uzun ömürlü olabileceğini ima ediyordu.

Modern sosyoloji de insanların yalnızca güvenlik ve ekonomik çıkar peşinde koşmadığını; aynı zamanda anlam, kimlik ve aidiyet aradığını göstermektedir. Bu nedenle tarikatların uzun ömürlülüğü yalnızca dinî bir mesele değildir.

Bu olgu, insanların neden topluluklar kurduğunu, hangi kurumların kalıcı olduğunu ve siyasi gücün sınırlarını anlamak açısından da önem taşımaktadır. Tarikatların devletlerden daha uzun yaşayabilmesinin ardında yatan nedenleri incelemek, aslında insan toplumlarının nasıl ayakta kaldığına dair daha temel bir soruya cevap aramaktır.

Peki bazı tarikatlar nasıl oluyor da imparatorlukların ömrünü aşabiliyor? Devletlerin sahip olduğu tüm maddi imkânlarla ve devasa ordulara rağmen, onları geride bırakabilen bu yapıların sırrı nedir?

Devlet Toprağı, Tarikat İnsana Dayanır

Devletlerin varlığı büyük ölçüde kontrol ettikleri coğrafyaya bağlıdır. Bir devletin egemenliği sınırlarla tanımlanır; vergi topladığı, hukukunu uyguladığı ve güvenlik sağladığı alan daraldığında devletin gücü de zayıflamaya başlar. Tarih boyunca sayısız devlet, toprak kayıpları, işgaller, iç savaşlar veya ekonomik çöküşler sonucunda ortadan kalkmıştır. Başkentlerin düşmesi, sarayların yağmalanması veya bürokratik merkezlerin dağılması çoğu zaman devletin sonunu hazırlamıştır.

Tarikatlar ise farklı bir mantıkla çalışır. Onların temel dayanağı bir coğrafya değil, insanlar arasındaki ilişkilerdir. Bir tarikatın gücü sahip olduğu topraklardan değil, mensupları arasındaki bağlılıktan, ortak hafızadan ve paylaşılan inanç dünyasından gelir. Bu nedenle bir devletin çöküşü, tarikatın da çökmesi anlamına gelmez. Bir tekke kapatılabilir, bir şeyh sürgüne gönderilebilir ya da bir merkez yok edilebilir; ancak müridler, öğretiler ve gelenekler başka şehirlerde, başka ülkelerde hatta başka kıtalarda yaşamaya devam edebilir.

Sosyolojik açıdan bakıldığında devletler kurumsal yapılardır; tarikatlar ise sosyal ağlardır. Kurumlar belirli mekânlara ve organizasyonlara bağımlıdır. Sosyal ağlar ise insanların bulunduğu her yere taşınabilir. Bu nedenle devletler fiziksel olarak yıkılabilirken, tarikatlar çoğu zaman yeniden örgütlenme kapasitesine sahiptir. Bir devletin yeniden kurulması yıllar hatta yüzyıllar alabilirken, bir tarikat yeni bir merkez etrafında çok daha hızlı toparlanabilir.

Tarih bunun sayısız örneğini sunmaktadır. 13. yüzyıldaki Moğol istilaları sırasında İslam dünyasının birçok siyasi merkezi yerle bir edildi. 1258 yılında Bağdat'ın düşmesiyle Abbâsî Hilafeti fiilen sona erdi. Dönemin en büyük kütüphaneleri yakıldı, şehirler harabeye döndü ve siyasi düzen çöktü. Ancak aynı dönemde tasavvuf gelenekleri yaşamaya devam etti. Yesevîlik, Kübrevîlik, Kadirîlik ve daha sonra gelişecek birçok tasavvuf ekolü, siyasi yapıların yıkımından etkilenmekle birlikte ortadan kalkmadı. Çünkü onların merkezi saraylar değil, insan ilişkileriydi.

Benzer bir durum Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde de görüldü. İmparatorluk çöktü, sınırlar değişti, hanedan sürgüne gönderildi. Buna rağmen Osmanlı coğrafyasında faaliyet gösteren birçok tarikat yeni ulus devletlerin ortaya çıkmasından sonra da varlığını sürdürdü. Bazıları yeraltına çekildi, bazıları yeni koşullara uyum sağladı, bazıları ise faaliyetlerini

başka ülkelerde devam ettirdi. Siyasi düzen değişmişti ancak sosyal ve manevi bağlar tamamen kopmamıştı.

Bu durum yalnızca İslam dünyasına özgü değildir. Katolik Kilisesi bünyesindeki Benediktenler ve Cizvitler, Avrupa'da krallıkların yükselişine, devrimlere, savaşlara ve rejim değişikliklerine tanıklık ettiler. Kimi zaman yasaklandılar, mallarına el konuldu, üyeleri sürgün edildi. Ancak birkaç kuşak sonra yeniden örgütlenmeyi başardılar. Çünkü onları ayakta tutan şey devlet koruması değil, ortak bir inanç ve güçlü bir kurumsal hafızaydı.

Tarikatların dayanıklılığı, modern ağ teorilerinin ortaya koyduğu bir gerçeğe de ilişkilidir: Merkezi yapılara sahip sistemler, merkezleri hedef alındığında kolayca çökebilir. Dağınık ağlar ise daha dirençlidir. Bir devletin başkenti ele geçirildiğinde sistem felce uğrayabilir. Buna karşılık yüzlerce küçük merkezden oluşan bir manevi ağın tamamen yok edilmesi çok daha zordur. Tarikatlar tam da bu nedenle tarih boyunca baskılara, sürgünlere ve yasaklara rağmen yaşamayı başarmıştır.

Sonuç olarak devlet ile tarikat arasındaki temel fark, birinin mekâna diğerinin insana dayanmasıdır. Devletler haritalar üzerinde var olur; tarikatlar ise insanların zihinlerinde, hafızalarında ve ilişkilerinde. Haritalar değişebilir, sınırlar yeniden çizilebilir ve imparatorluklar tarihe karışabilir. Ancak insanlar aidiyet duygusunu koruduğu sürece, o aidiyeti üreten yapılar da yaşamaya devam eder. Tarikatların devletlerden daha uzun ömürlü olmasının ilk ve belki de en temel nedeni budur.

Tarikatlar Duygusal İhtiyaçları Karşılar

Devletlerin temel işlevi düzen sağlamaktır. Güvenliği temin etmek, hukuku uygulamak, vergi toplamak ve kamusal hizmetleri yürütmek modern devletin başlıca görevleri arasında yer alır. Ancak insan toplulukları yalnızca güvenlik ve ekonomik ihtiyaçlardan ibaret değildir. İnsan aynı zamanda anlam arayan, aidiyet kuran ve kimliğini başkalarıyla kurduğu ilişkiler üzerinden inşa eden bir varlıktır. Devletler vatandaşlık üretir; tarikatlar ise aidiyet üretir. Bu nedenle bir devletin güçlü olması, insanların manevi ve duygusal ihtiyaçlarının da karşılandığı anlamına gelmez.

Sosyolog Émile Durkheim, dinin temel işlevlerinden birinin toplumsal dayanışma yaratmak olduğunu belirtir. İnsanlar yalnızca belirli inançlara sahip oldukları için değil, aynı zamanda kendilerini bir topluluğun parçası hissettikleri için dinî yapılara yönelirler. Tarikatlar tam da bu noktada devreye girer. Onlar üyelerine yalnızca bir öğreti sunmaz; aynı zamanda bir çevre, bir kimlik ve bir hayat hikâyesi sunarlar. Bir tarikata katılan kişi çoğu zaman yalnızca bir inanç sistemine değil, aynı zamanda bir kardeşlik ağına da dahil olur.

Modern devletler bireyi hukuki bir kategori olarak tanımlar. Vatandaş, devlet açısından vergi veren, hak ve sorumluluklara sahip olan bir özne konumundadır. Ancak tarikatlar bireyi daha kişisel bir bağ içerisinde değerlendirir.

Şeyh ile mürid arasındaki ilişki, bürokrat ile vatandaş arasındaki ilişkiden farklıdır. Burada hukukî değil, duygusal ve manevi bir bağ söz konusudur. İnsanlar çoğu zaman devlet dairelerinde bulamadıkları yakınlığı, desteği ve anlam duygusunu bu tür topluluklarda bulurlar.

Bu durum özellikle kriz dönemlerinde daha görünür hale gelir. Ekonomik çöküşler, savaşlar, siyasi istikrarsızlıklar ve toplumsal dönüşümler sırasında insanlar yalnızca maddi güvenliklerini değil, psikolojik dengelerini de korumaya çalışırlar. Devlet kurumlarının yetersiz kaldığı veya güven kaybettiği dönemlerde tarikatlar ve benzeri topluluklar alternatif dayanışma mekanizmaları oluşturur. Çünkü kriz anlarında insanlar yalnızca “nasıl yaşayacağım?” sorusunu değil, aynı zamanda “neden yaşayacağım?” sorusunu da sormaya başlar.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son yüzyılı bu açıdan dikkat çekicidir. İmparatorluk askeri yenilgilerle sarsılırken, ekonomik sorunlar büyürken ve siyasi düzen çözülürken birçok insan için tarikatlar bir istikrar alanı oluşturmaya devam etti. Devletin geleceği belirsizleşirken insanlar günlük hayatlarında güvenebilecekleri sosyal ağlara ihtiyaç duyuyordu. Tekke ve dergâhlar yalnızca ibadet edilen mekânlar değil; aynı zamanda dayanışmanın, eğitimin ve sosyal yardımlaşmanın merkezleri olarak işlev görüyordu.

Benzer bir tablo Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından da ortaya çıktı. Yetmiş yıl boyunca ateist bir ideolojiyle yönetilen toplumlarda devletin ideolojik otoritesi çöktüğünde insanlar yeni anlam kaynakları aramaya başladı. Rusya’da Ortodoks Kilisesi’nin yeniden güç kazanması, Orta Asya’da İslami cemaatlerin canlanması ve farklı manevi hareketlerin yayılması tesadüf değildi. Komünist sistem bireylere ekonomik ve siyasi bir çerçeve sunmuştu; ancak sistem çöktüğünde ortaya çıkan boşluğu dolduracak yeni aidiyet biçimlerine ihtiyaç duyuldu.

Bu olgu yalnızca dinî yapılara özgü değildir. İnsanlık tarihi boyunca kabileler, loncalar, kardeşlik örgütleri, manastırlar ve cemaatler benzer işlevler üstlenmiştir. Çünkü insan, tek başına yaşayan bir varlık değildir. Modernleşme bireyi özgürleştirmiş olabilir; ancak aynı zamanda yalnızlaştırmıştır. Sosyolog Zygmunt Bauman’ın ifade ettiği gibi modern dünyada ilişkiler giderek daha akışkan ve geçici hale gelmektedir. Tarikatlar ise bu akışkanlığa karşı kalıcılık, süreklilik ve aidiyet hissi sunar.

Devletler vatandaşlarına pasaport verebilir, kimlik kartı dağıtabilir ve hukuki statü tanıyabilir. Ancak insanların kalplerinde yer edebilmek daha farklı bir meseledir. Tarikatlar, ritüeller, ortak hatıralar, semboller ve güçlü insan ilişkileri aracılığıyla bu bağ kurmaya çalışır. Bu nedenle insanlar çoğu zaman devlete sadakat duysalar bile, kendilerini bir topluluğa ait hissederek yaşarlar.

Tarikatların uzun ömürlülüğünün önemli nedenlerinden biri de budur. Onlar yalnızca siyasi veya dinî kurumlar değildir; aynı zamanda insanların

yalnızlık, belirsizlik ve anlam arayışına cevap veren sosyal yapılardır. Devletler güvenlik sağlayabilir, fakat aidiyet yaratmakta her zaman aynı derecede başarılı olamaz. İnsanlar kendilerini bir topluluğun parçası olarak hissetmeye ihtiyaç duydukları sürece, bu ihtiyacı karşılayan yapılar da yaşamaya devam edecektir.

Merkeziyetçilik ile Esneklik Arasındaki Fark

Devletler ile tarikatlar arasındaki en önemli farklardan biri örgütlenme biçimlerinde ortaya çıkar. Devletler doğaları gereği merkezi yapılardır. Yetki belirli kurumlarda toplanır; kararlar başkentten alınır; bürokrasi, ordu ve mali sistem merkezden çevreye doğru işler. Bu merkeziyetçilik, devletlere büyük bir koordinasyon gücü kazandırır. Vergi toplamak, savaş yürütmek, yasa uygulamak ve milyonlarca insanı aynı hukuk düzeni içinde tutmak ancak böyle bir örgütlenme sayesinde mümkün olur. Ancak bu güç aynı zamanda önemli bir kırılabilirlik da yaratır. Çünkü sistemin merkezi zarar gördüğünde bütün yapı sarsılabilir.

Tarih boyunca birçok devlet tam da bu nedenle çökmüştür. Bir başkentin işgal edilmesi, hanedanın devrilmesi, bürokrasinin dağılması veya merkezi otoritenin zayıflaması çoğu zaman devletin çözülme sürecini başlatmıştır. 1453 yılında Konstantinopolis’in düşmesi Doğu Roma İmparatorluğu’nun sonunu getirmiştir. 1258’de Bağdat’ın işgali Abbâsî Hilafeti’nin siyasi gücünü sona erdirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Viyana, İstanbul, Berlin ve Petrograd gibi merkezlerde yaşanan sarsıntılar ise çok uluslu imparatorlukların dağılmasına yol açmıştır. Devletlerin kaderi çoğu zaman merkezlerinin kaderine bağlıdır.

Tarikatlar ise farklı bir mantıkla örgütlenir. Her ne kadar birçok tarikatın belirli merkezleri, önde gelen şeyhleri veya önemli tekkeleri bulunsun da, onların varlığı tek bir kuruma veya tek bir mekâna bağlı değildir. Bir tekke kapatıldığında başka bir tekke faaliyetini sürdürebilir. Bir şeyh vefat ettiğinde yerine yeni bir şeyh geçebilir. Bir bölgedeki faaliyetler baskı altına alındığında, başka bir bölgede yeni bir kol ortaya çıkabilir. Bu durum tarikatlara olağanüstü bir uyum ve hayatta kalma kapasitesi kazandırır.

Modern ağ teorisinin ortaya koyduğu gibi, dağıtılmış sistemler merkezi sistemlere göre bazı kriz türlerine karşı daha dirençlidir. Bir örümcek ağını ortasından kopardığınızda ağın tamamı zarar görebilir; ancak kökleri toprağın altına yayılmış bir bitkinin tek bir dalını kesmek onu ortadan kaldırmaya yetmez. Tarikatlar çoğu zaman ikinci modele benzer şekilde çalışır. Güçleri tek bir merkezde değil, çok sayıda insan ilişkisi ve yerel bağ içinde dağılmıştır.

Bu nedenle tarih boyunca birçok tarikat yasaklanmasına rağmen varlığını sürdürmüştür. Osmanlı döneminde zaman zaman bazı tarikatlar baskıya maruz kalmış, Cumhuriyet döneminde tekkeler kapatılmış, Sovyetler Birliği dinî yapıları sistematik biçimde tasfiye etmeye çalışmış, Çin yönetimi Tibet manastırları üzerinde sıkı kontrol kurmuştur. Buna rağmen bu yapıların tamamı ortadan kaldırılamamıştır.

Çünkü bir tarikat yalnızca binalardan veya resmî kurumlardan oluşmaz; asıl olarak insanlar arasındaki ilişkilerde yaşar.

Nakşibendilik bunun dikkat çekici örneklerinden biridir. Orta Asya'da doğan bu gelenek yüzyıllar içinde Anadolu'ya, Balkanlar'a, Kafkasya'ya, Hindistan'a ve Arap dünyasına yayılmıştır. Farklı devletlerin sınırları içinde faaliyet göstermiş, kimi zaman himaye görmüş, kimi zaman baskıyla karşılaşmıştır. Ancak herhangi bir merkezin ortadan kalkması bütün yapının çökmesine yol açmamıştır. Çünkü tarikat, birbirine bağlı çok sayıda yerel merkezin oluşturduğu geniş bir ağ olarak gelişmiştir.

Benzer bir durum Katolik dünyasında da görülür. Cizvitler 1773 yılında Papa tarafından resmen dağıtılmış, mallarına el konulmuş ve faaliyetleri yasaklanmıştır. Buna rağmen tarikat tamamen ortadan kalkmamış, farklı bölgelerde varlığını koruyarak birkaç on yıl sonra yeniden örgütlenmiştir. Kurumsal yapı tasfiye edilmiş olsa da insan ilişkileri, eğitim ağları ve ortak hafıza yaşamaya devam etmiştir.

Sosyolog Ernest Gellner'in dikkat çektiği gibi modern devletler merkezileştikçe toplum üzerindeki denetimlerini artırmaya çalışırlar. Ancak dinî ve toplumsal ağlar çoğu zaman bunun tersine hareket eder. Onlar tek bir merkez etrafında katı biçimde örgütlenmek yerine, farklı bölgelerde yeni düğümler oluşturarak yayılırlar. Bu özellik, onları siyasi baskılara ve tarihsel şoklara karşı daha dayanıklı hale getirir.

Aslında burada iki farklı güç anlayışı karşı karşıyadır. Devlet gücü yoğunlaşma üzerine kuruludur; tarikat gücü ise yayılma üzerine. Devletler merkezileşerek büyür, tarikatlar ise çoğalarak yaşar. Birincisi emir-komuta zinciriyle işlerken, ikincisi ilişki ağlarıyla ayakta kalır. Bu nedenle devletlerin sahip olduğu büyük organizasyon kapasitesi, kriz dönemlerinde aynı zamanda bir zafiyete dönüşebilir. Tarikatların dağınık ve esnek yapısı ise normal zamanlarda zayıflık gibi görünse de, uzun vadede onların hayatta kalmasını sağlayan en önemli avantajlardan biri haline gelir.

Tarikatların devletlerden daha uzun ömürlü olmasının nedenlerinden biri tam da budur: Devletler merkezlerini koruyabildikleri sürece güçlüdür; tarikatlar ise merkezlerini kaybettiklerinde bile yaşamaya devam edebilirler.

Meşruiyetin Kaynağı

Devletler ile tarikatlar arasındaki en temel farklardan biri, otoritelerini hangi kaynaktan aldıkları sorusunda ortaya çıkar. Her toplumsal yapı varlığını sürdürebilmek için meşruiyete ihtiyaç duyar. İnsanlar yalnızca korktukları için değil, aynı zamanda otoriteyi haklı gördükleri ölçüde itaat ederler. Ancak devletlerin ve tarikatların meşruiyet üretme biçimleri birbirinden oldukça farklıdır.

Modern devletler meşruiyetlerini genellikle üç temel kaynaktan alırlar: güç, hukuk ve rıza. Bir devlet sınırlarını koruyabildiği, güvenliği sağlayabildiği ve hukuk düzenini işletebildiği sürece meşru kabul edilir.

Demokratik sistemlerde buna seçimler ve halk desteği de eklenir. Devletin otoritesi büyük ölçüde performansına bağlıdır. Ekonomik krizler, askeri yenilgiler, yolsuzluklar veya yönetim başarısızlıkları devletin meşruiyetini aşındırabilir. İnsanlar devlete şu soruyu sormaya başlar: "Bizi yönetme hakkını hâlâ hak ediyor musun?"

Bu nedenle siyasi iktidarlar sürekli olarak kendilerini yeniden ispatlamak zorundadır. Bir seçim kaybedilebilir, bir savaşta yenilgi alınabilir, ekonomik refah gerileyebilir. Devletlerin meşruiyeti büyük ölçüde güncel başarılarına bağlıdır. Tarih boyunca birçok güçlü devlet tam da bu nedenle çözülmüştür. Roma'nın son döneminde imparatorluk otoritesi sorgulanmaya başlanmış, Osmanlı'nın son yüzyılında merkezi yönetimin etkinliği zayıflamış, Sovyetler Birliği ise ideolojik ve ekonomik meşruiyetini kaybettiği noktada dağılmıştır. Güç azaldığında meşruiyet de aşınmıştır.

Tarikatlar ise farklı bir zeminde hareket eder. Onların meşruiyeti çoğu zaman güncel başarıdan değil, kutsallık atfedilen bir geçmişten ve süreklilik hissinden beslenir. Bir tarikatın kurucusu yüzlerce yıl önce yaşamış olabilir; buna rağmen takipçileri onun öğretilerini hâlâ otorite kaynağı olarak kabul eder. Çünkü burada mesele siyasi performans değil, manevi mirastır.

Max Weber'in meşhur otorite sınıflandırması bu durumu açıklamak açısından oldukça faydalıdır. Weber'e göre otoritenin üç temel türü vardır: geleneksel, karizmatik ve yasal-rasyonel otorite. Modern devletler ağırlıklı olarak yasal-rasyonel otoriteye dayanır; yani yasalar ve kurumlar aracılığıyla meşruiyet üretirler. Tarikatlar ise çoğu zaman karizmatik ve geleneksel otoritenin birleşimi üzerine kuruludur. Kurucu şahsiyetin manevi itibarı ve nesilden nesile aktarılan gelenek, onların temel meşruiyet kaynağıdır.

Bu durum tarikatlara zaman karşısında önemli bir avantaj sağlar. Çünkü siyasi kurumlar güncel olaylarla yargılanırken, manevi otoriteler tarihsel hafıza içinde korunur. Bir hükümet birkaç yıl içinde halk desteğini kaybedebilir; ancak Abdülkadir Geylânî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Ahmed Yesevî veya Bahâeddin Nakşibend gibi isimler yüzyıllar boyunca saygı görmeye devam edebilir. Bu şahsiyetlerin otoritesi seçim sonuçlarına, ekonomik büyüme oranlarına veya askeri başarılarına bağlı değildir.

Tarikatların meşruiyetini güçlendiren bir diğer unsur da gelenektir. Gelenek yalnızca geçmişten gelen alışkanlıkların toplamı değildir; aynı zamanda bir süreklilik duygusudur. Bir mürid, kendisini yalnızca yaşadığı dönemin bir üyesi olarak değil, yüzyıllardır devam eden bir silsilenin halkası olarak görür. Bu durum bireye tarih içinde bir yer ve anlam kazandırır. Devletler vatandaşlarına hukuki kimlik verirken, tarikatlar mensuplarına tarihsel bir aidiyet sunar.

Bu nedenle siyasi krizler çoğu zaman devletleri tarikatlardan daha fazla sarsar. Bir devlet ekonomik kriz yaşadığında vatandaşların güveni azalabilir. Bir hükümet değiştiğinde siyasi meşruiyet tartışmaya

açılabilir. Ancak bir tarikatın kurucu figürü veya manevi silsilesi, günlük siyasetin dalgalanmalarından büyük ölçüde bağımsızdır. Hatta bazı durumlarda siyasi krizler, insanların manevi otoritelere daha fazla yönelmesine yol açabilir.

Tarih bunun örnekleriyle doludur. Sovyetler Birliği çöktüğünde Komünist Parti'nin meşruiyeti birkaç yıl içinde büyük ölçüde ortadan kalktı. Ancak Rus Ortodoks Kilisesi, Çarlık döneminden kalan manevi otoritesini yeniden canlandırmayı başardı. Çin'de hanedanlar değişti, rejimler yıkıldı, savaşlar yaşandı; buna rağmen Konfüçyüsçü gelenek ve Budist manastır ağları farklı biçimlerde yaşamaya devam etti. Çünkü siyasi iktidarlar güncel güç ilişkilerine dayanırken, manevi gelenekler tarihsel hafızaya dayanıyordu.

Elbette tarikatların meşruiyeti de mutlak değildir. Onlar da bölünebilir, itibarsızlaşabilir veya toplumsal etkilerini kaybedebilirler. Ancak devletlerden farklı olarak meşruiyet krizlerini daha uzun zaman dilimlerine yayarak yaşarlar. Çünkü onları ayakta tutan şey yalnızca bugünün başarıları değil, geçmişten devraldıkları sembolik sermayedir.

Sonuç olarak devletlerin meşruiyeti performansla, tarikatların meşruiyeti ise hafızayla ilişkilidir. Devletler başarı gösterdikleri sürece itaat üretir; tarikatlar ise geçmişle kurdukları bağ sayesinde sadakat üretir. Performans değişken, hafıza ise daha kalıcıdır. Bu nedenle siyasi rejimler birkaç nesil içinde tarih sahnesinden çekilebilirken, kutsallık ve gelenek üzerine kurulu yapılar yüzyıllar boyunca varlıklarını sürdürebilir. Tarikatların devletlerden daha uzun ömürlü olmasının önemli nedenlerinden biri de meşruiyetlerini zamana karşı daha dayanıklı kaynaklardan elde etmeleridir

Devletler Ömürlüdür, Gelenekler Değil

14.yüzyıl düşünürü İbn Haldun, siyaset teorisinin en önemli tespitlerinden birini ortaya koyarken devletleri canlı organizmalara benzetmişti. Ona göre devletler ve hanedanlar insanlar gibi doğar, büyür, olgunlaşır, yaşlanır ve sonunda ölürler. Bir topluluğu bir arada tutan dayanışma ruhu, yani asabiyet, devletin kuruluş döneminde güçlüdür. Ancak iktidar yerleştikçe refah artar, mücadele ruhu zayıflar, bürokrasi büyür ve yönetici sınıf toplumdan uzaklaşmaya başlar. Sonunda devlet, yerini daha dinamik bir güce bırakır. İbn Haldun'un gözlemlediği bu döngü, yalnızca Orta Çağ İslam dünyasına değil, dünya tarihinin büyük bölümüne uygulanabilecek kadar güçlü bir açıklama sunmaktadır. Gerçekten de tarihe bakıldığında devletlerin büyük çoğunluğunun sınırlı bir ömre sahip olduğu görülür. Roma İmparatorluğu yaklaşık beş yüz yıl boyunca Akdeniz dünyasına hükmetti. Osmanlı İmparatorluğu altı yüzyıla yakın bir süre yaşadı. Sovyetler Birliği ise yalnızca yetmiş yıl ayakta kalabildi. Bir zamanlar yenilmez görünen bu siyasi yapılar bugün tarihin konusu hâline gelmiştir. Güçlü ordular, görkemli saraylar, karmaşık bürokratik sistemler ve geniş coğrafyalar bile onları zamanın yıpratıcı etkisinden

koruyamamıştır.

Tarikatlar ve benzeri manevi topluluklar ise farklı bir mantığa göre varlıklarını sürdürür. Çünkü onlar bir hanedan, bir bürokrasi ya da bir devlet aygıtı değildir. Onların temel sermayesi toprak değil hafıza; vergi değil sadakat; kurum değil gelenektir. Bir devletin devamı belirli bir siyasi yapının sürmesine bağlıken, bir tarikatın devamı onun temsil ettiği anlam dünyasının kuşaktan kuşağa aktarılmasına bağlıdır.

Bu nedenle gelenekler, devletlerden çok daha kolay taşınabilir ve yeniden üretilebilir. Bir devlet yıkıldığında sarayları, arşivleri ve kurumları dağılabilir. Ancak bir hikâye, bir öğreti veya bir ritüel insanların hafızasında yaşamaya devam edebilir. Bir mürid, öğrendiği bilgiyi başka bir şehre taşıyabilir. Bir şeyhin sözleri kitaplara geçirilebilir. Bir silsile farklı coğrafyalarda yeniden kurulabilir. Böylece fiziksel yapılar ortadan kalksa bile gelenek yaşamayı sürdürür.

Fransız tarihçi Pierre Nora'nın "hafıza mekânları" kavramı burada aydınlatıcıdır. Nora'ya göre toplumlar yalnızca kurumlarla değil, ortak hatıralarla da varlıklarını sürdürürler. Tarikatlar bu ortak hafızayı koruyan yapılardır. Onlar geçmişi bugüne taşıyan semboller, ritüeller ve anlatılar üretirler. Devletler siyasi düzen kurarken, tarikatlar tarihsel süreklilik üretir.

Bu nedenle birçok tarikat, kendisini koruyan devletlerden daha uzun ömürlü olmuştur. Örneğin Ahmed Yesevî'nin öğretileri yaklaşık dokuz asırdır Türk ve Orta Asya dünyasında etkisini sürdürmektedir. Kadîrîlik tarikatının kökleri 12. yüzyıla kadar uzanır. Benedikten tarikatı ise yaklaşık bin beş yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu süre içerisinde sayısız krallık, imparatorluk ve siyasi rejim ortaya çıkmış ve ortadan kaybolmuştur. Ancak gelenek yaşamaya devam etmiştir. Burada dikkat çekici olan nokta, tarikatların değişime karşı tamamen direnç göstermemeleridir. Aksine, uzun ömürlü olmalarının sebeplerinden biri değişime uyum sağlayabilmeleridir. Gelenekler çoğu zaman sanıldığı gibi donmuş yapılar değildir. Her kuşak onları yeniden yorumlar, yeni şartlara göre adapte eder ve kendi döneminin diliyle yeniden üretir. Böylece öz korunurken biçim değişebilir. Devletler çoğu zaman kurumsal katılık nedeniyle krizlere uyum sağlamakta zorlanırken, gelenekler daha esnek bir dönüşüm kapasitesine sahiptir.

Bu noktada devlet ile gelenek arasındaki fark daha net ortaya çıkar. Devletler belirli bir zamanın ve belirli bir siyasi düzenin ürünüdür. Gelenekler ise zamanın içinden geçerek varlıklarını sürdüren kültürel akışlardır. Devletler sınırlar çizer; gelenekler sınırları aşar. Devletler kanunlarla yönetir; gelenekler alışkanlıklarla yaşar. Devletler güç kullanır; gelenekler anlam üretir.

Bu yüzden tarih boyunca birçok devlet birkaç yüzyıl içerisinde ortadan kalkarken, bazı tarikatlar ve manevi gelenekler bin yıla yaklaşan bir süre boyunca yaşamayı başarmıştır. Çünkü devletler tarih sahnesinin aktörleri olabilir; ancak gelenekler o sahnenin dekorunu, dilini ve hafızasını oluşturur.

Aktörler değişir, sahne kapanır, yeni oyunlar başlar. Fakat hafıza yaşamaya devam eder.

Tarikatların devletlerden daha uzun ömürlü olmasının belki de en derin nedeni budur: Onlar bir siyasi yapıdan çok bir hatırlama biçimidir. Devletler zamanın içinde yaşar; gelenekler ise zamanın ötesine geçmeye çalışır. Tarih çoğu zaman devletlerin yükseliş ve çöküşlerini kaydeder, fakat insanların yaşamlarını şekillendiren şey çoğu zaman o devletlerden geriye kalan geleneklerdir.

Gücün ve Aidiyetin Mücadelesi

Tarikatların devletlerden daha uzun yaşamasının temel nedeni, onların devletlerden daha güçlü olmaları değil, tarih içinde farklı bir zeminde var olmalarıdır. Devletler güç üzerine inşa edilir; tarikatlar ise aidiyet üzerine. Devletler sınırları yönetir, tarikatlar insanları birbirine bağlar. Devletler hukuk ve zor kullanma tekeli sayesinde düzen kurar; tarikatlar ise anlam, kimlik ve süreklilik üreterek yaşamlarını sürdürür.

Bu nedenle devletlerin kaderi çoğu zaman siyasi ve askerî gelişmelere bağlıdır. Bir savaş kaybedilebilir, bir ekonomik kriz yaşanabilir, bir hanedan devrilebilir veya bir rejim çözülebilir. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Bir zamanlar dünyanın en güçlü siyasi yapıları olarak görülen imparatorluklar bugün yalnızca tarih kitaplarında yaşamaktadır. Güç, doğası gereği geçicidir; çünkü sürekli korunmak ve yeniden üretilmek zorundadır.

Aidiyet ise farklı bir mantıkla işler. İnsanlar yalnızca güvenlik arayan varlıklar değildir. Aynı zamanda kim olduklarını anlamak, bir topluluğa ait hissetmek ve hayatlarına anlam kazandırmak isterler. Tarikatlar ve benzeri manevi yapılar tam da bu ihtiyaca cevap verir. Bu nedenle siyasi rejimler değişse bile, insanların manevi ve toplumsal ihtiyaçları ortadan kalkmaz. Devletler çökerken bile onları aşan aidiyet biçimleri yaşamaya devam eder.

Bu durum bize tarihin yalnızca iktidar mücadelelerinden ibaret olmadığını gösterir. Gelenekler, ritüeller, ortak hafızalar ve manevi bağlar da en az ordular ve bürokrasiler kadar belirleyicidir. Hatta uzun vadede bakıldığında, toplumların karakterini şekillendiren unsurların çoğu zaman siyasi kurumlar değil, kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel ve manevi miraslar olduğu görülür.

İbn Haldun'un yüzyıllar önce işaret ettiği gibi devletler bir yaşam döngüsüne sahiptir. Doğarlar, büyürler, güçlenirler ve sonunda tarih sahnesinden çekilirler. Ancak gelenekler aynı döngüye tabi değildir. Onlar yeni şartlara uyum sağlayabilir, farklı coğrafyalara taşınabilir ve her nesilde yeniden yorumlanabilir. Tarikatların asıl gücü de burada yatar: Devletler gibi hükmetmekte değil, kendilerini sürekli yeniden üretebilmekte.

Sonuç olarak tarikatların uzun ömürlülüğü, insan doğasına dair önemli bir gerçeği ortaya koymaktadır. İnsan topluluklarını bir arada tutan şey yalnızca güç değildir. Ortak bir hikâye, paylaşılan bir hafıza ve ait olunan bir topluluk hissi de en az siyasi otorite kadar önemlidir.

Devletler insanları yönetebilir; ancak insanların neye inanacağını, neyi hatırlayacağını ve kendilerini hangi büyük anlatının parçası olarak göreceğini her zaman belirleyemez.

Belki de bu nedenle tarih, yalnızca devletlerin yükseliş ve çöküşlerinin hikâyesi değildir. Aynı zamanda devletlerden daha uzun yaşayan fikirlerin, geleneklerin ve aidiyetlerin hikâyesidir. Bugün geçmişin büyük imparatorluklarından geriye çoğu zaman harabeler kalmıştır; fakat o imparatorlukların sınırları içinde doğan birçok manevi gelenek hâlâ yaşamaktadır. Bu da bizi şu soruyla baş başa bırakır: İnsanlık tarihini asıl şekillendiren şey devletlerin kurduğu düzen mi, yoksa o düzenlerin ömrünü aşan toplumsal hafıza mı?

Kaynakça

- [1] İbn Haldun. Mukaddime. Çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022.
- [2] Gellner, Ernest. Muslim Society. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- [3] Weber, Max. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. Berkeley: University of California Press, 1978.
- [4] Weber, Max. The Sociology of Religion. Boston: Beacon Press, 1993.
- [5] Hodgson, Marshall G. S. The Venture of Islam: Conscience and History in a World Civilization. Chicago: University of Chicago Press, 1974.
- [6] Trimingham, J. Spencer. The Sufi Orders in Islam. Oxford: Oxford University Press, 1998.
- [7] Lapidus, Ira M. A History of Islamic Societies. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- [8] Burke, Edmund. "The Sociology of Islam." Annual Review of Sociology 15 (1989): 17–35.
- [9] Asad, Talal. The Idea of an Anthropology of Islam. Washington, D.C.: Center for Contemporary Arab Studies, Georgetown University, 1986.
- [10] Turner, Bryan S. Weber and Islam: A Critical Study. London: Routledge, 1998.
- [11] Fukuyama, Francis. Political Order and Political Decay. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2014.

NATO 3.0: Ankara Zirvesi ve Türkiye'nin Merkez Ülke Rolü

DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU
www.kritikbakis.com

NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi 7-8 Temmuz 2026'da Ankara'da gerçekleştiriliyor. Bu zirve, ittifakın 77 yıllık tarihinde sıradan bir liderler toplantısını aşan bir anlam taşıyor. Nitekim NATO Genel Sekreteri Mark Rutte'nin zirveyi "belki Lahey'den bile daha önemli" olarak nitelemesi, ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio'nun ise "tarihin en önemli zirvesi" olabileceğini söylemesi, beklentinin bu boyutunu özetliyor. Türkiye'nin 1952'de katıldığı ittifaktaki üyelüğünün 74. yılında, 2004 İstanbul Zirvesi'nden sonra ikinci kez ev sahipliği yapması, sembolik olduğu kadar yapısal bir anlam da taşıyor.

NATO 3.0: Kolektif Savunmaya Dönüş ve Savunma Sanayii Eksenli

Ocak 2025'te Trump yönetiminin göreve başlamasıyla derinleşen transatlantik (Amerika-Avrupa arası) gerginlik, Avrupa'da konuşlu Amerikan asker sayısının azaltılması, NATO'nun büyük bölgesel karargahlarının (İtalya'daki Napoli, ABD'deki Norfolk ve Hollanda'daki Brunssum) komutanlıklarının Avrupalı müttefiklere devredilmesi ve "SACEUR" adı verilen makamın —yani NATO'nun kuruluşundan bu yana hep bir Amerikan generalin elinde tuttuğu, ittifakın en yüksek rütbeli askeri komutanlık pozisyonunun— tartışmaya açılmasıyla somutlaşmış durumda. Washington'ın çerçevesinde şekillenen "NATO 3.0" kavramı, ittifakın kriz yönetimi ve iş birlikçi güvenlik gibi "gereksiz" görevlerden (yani üye olmayan bölgelerde istikrar/eğitim misyonları gibi doğrudan savunmayla

ilgili olmayan faaliyetlerden) uzaklaşıp saf anlamda kolektif savunmaya —bir üyeye yapılan saldırının tüm üyelere yapılmış sayılması ilkesine— ve caydırıcılığa, yani düşmanın saldırmaya cesaret edemeyeceği kadar güçlü görünmeye dönmesini öngörüyor. Amerikan yönetim çevrelerinde bu süreç "fabrika ayarlarına dönüş" olarak adlandırılıyor. Savunma Politikasından Sorumlu Müsteşar (ABD Savunma Bakanlığı'nda politika belirleyen üst düzey yetkili) Elbridge Colby'nin de vurguladığı gibi, Soğuk Savaş sonrası ABD'nin dünyada tek belirleyici güç olduğu "tek kutupluluk" döneminin sona ermesi, Avrupalı müttefiklerin çok daha fazla sorumluluk almasını zorunlu kılıyor.

Bu dönüşümün mali karşılığı 2025 Lahey Zirvesi'nde atıldı: Müttefikler, savunma harcamalarını 2035'e kadar ülkelerinin yıllık toplam ekonomik üretimini gösteren GSYH'nin (Gayrisafi Yurtiçi Hasıla) yüzde 5'ine çıkarma taahhüdünde bulundu. Ancak zirve öncesi analizlerin ortak vurgusu, harcama artışının tek başına yeterli olmadığı yönünde; asıl mesele, bu paranın sahada gerçek bir savaşma gücüne, yani "muharip yeteneklere" (savaşabilir asker, silah ve teçhizat kapasitesine) dönüşüp dönüşmediği. Rutte'nin "Para önemli, ama onu muharebeye hazır yeteneklere hızlı dönüştürmeliyiz" sözü bu çizgiyi yansıtıyor. Nitekim müttefikler arasında bu hedefe yaklaşım da homojen değil: Rusya'yla sınırı olan Polonya ve Litvanya savunma harcamalarını GSYH'nin yüzde 4'ünün üzerine çıkarırken, Almanya ve Fransa gibi Avrupa güvenliğine önderlik etmesi

beklenen aktörler halen yüzde 2-2,09 bandında kalıyor. Bu asimetri, “adil yük paylaşımı” (maliyetin ve sorumluluğun müttefikler arasında dengeli dağıtılması) tartışmasının Ankara’da da gündemin merkezinde olacağına işaret ediyor.

Bu bağlamda Ankara Zirvesi kapsamında düzenlenecek NATO Savunma Sanayii Forumu, İttifak tarihinin en kapsamlı sanayi buluşması olarak planlanıyor; on milyarlarca dolarlık savunma sözleşmesinin imzalanması bekleniyor. Savunma sanayii üretiminin, Rusya-Ukrayna Savaşı’nın gösterdiği stok tükenmesi ve standardizasyon sorunları ışığında NATO gündeminde hiç olmadığı kadar stratejik bir yere oturması, zirveyi yalnızca askeri değil, sanayiye dayalı bir müzakere zeminine dönüştürüyor. Standardizasyon derken kastedilen, farklı ülkelerin ürettiği silah ve mühimmatın birbiriyle uyumlu çalışabilmesi; nitekim savaşta müttefiklerin kullandığı en az 15 farklı topçu sistemi ile 50 farklı mühimmat türü arasında böyle bir uyumun (NATO’nun teknik dilinde “STANAG” adı verilen ortak standartların) yeterince sağlanamadığı görüldü. Ukrayna’ya yönelik desteğin sürekliliği de benzer bir sınav alanı: PURL adı verilen, yani Ukrayna’nın ihtiyaç listesini NATO’ya ileterek Amerikan silahlarının Avrupa ve Kanada tarafından hızla satın alınmasını sağlayan girişim üzerinden destek sürerken, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi NATO üyesi olmayan ama resmi ortak sayılan ülkelerin de bu paketlere katkı sunması, ittifakın küresel ortaklık ağının savunma sanayii boyutuyla iç içe geçtiğini gösteriyor.

Türkiye’nin Somut Katkısı: Sanayi, Personel ve Dron Ekosistemi

Türkiye, bu dönüşümün merkezinde yer alan sınırlı sayıdaki müttefikten biri. Savunma harcamaları GSYH’nin yaklaşık yüzde 2,33’ü seviyesinde seyrederken, yüzde 5 hedefine diğer birçok müttefikten daha kısa sürede ulaşması bekleniyor; üstelik silah ve teçhizat alımına ayrılan payın toplam savunma bütçesi içindeki oranı 2014-2025 arasında hiçbir zaman yüzde 25’in altına düşmedi — bu, NATO’nun 2014’te koyduğu yüzde 20’lik hedefin üzerinde istikrarlı bir performans anlamına geliyor. Türk Silahlı Kuvvetleri, yaklaşık 495 bin aktif personelle İttifak içindeki en büyük ikinci ordu konumunu koruyor.

Savunma sanayiindeki dönüşüm ise daha çarpıcı bir tablo çiziyor. Baykar şirketinin ürettiği insansız hava aracı (silahlı dron) Bayraktar TB2, Arnavutluk’tan Romanya’ya, Hırvatistan’dan Kosova’ya kadar birçok müttefike ihraç edilirken; Otokar’ın zırhlı araçları Estonya ve Romanya’da, ASELSAN’ın elektronik harp sistemleri (düşmanın radar ve iletişimini bozan veya kendi sistemlerini bu tür saldırılara karşı koruyan teknolojiler) Polonya’da, TUSAŞ’ın HÜRJET jet eğitim uçağı İspanya’yla ortak üretim anlaşmasında yer alıyor. Baykar’ın İtalya (Leonardo) ve Fransa (Safran) ile, ROKETSAN’ın İtalya ve İspanya ile, HAVELSAN’ın insansız deniz araçları alanında İtalya ile imzaladığı mutabakat muhtıraları (resmi olmayan ama iş birliği

niyetini belgeleyen ön anlaşmalar) Türk savunma sanayiinin artık yalnızca ihracatçı değil, Avrupalı devletlerle stratejik ortak konumuna yükseldiğini gösteriyor. NATO Genel Sekreteri Rutte’nin Türkiye’nin savunma sanayii ekosisteminin büyüklüğünü tüm müttefiklerin güvenliği için pozitif bir unsur olarak nitelemesi, bu dönüşümün İttifak nezdinde nasıl karşılandığının bir göstergesi.

Bu tablo, insansız ve otonom (kendi kendine hareket edebilen) sistemlerin savaş alanındaki yükselişiyle de örtüşüyor. Rusya-Ukrayna Savaşı’nda hedef tespitinden vuruşa kadar sahadaki imhanın yüzde seksenden fazlasının bu tür sistemlerle gerçekleştirilmesi, 10 Eylül 2025’te Rusya kaynaklı dronların Polonya hava sahasını ihlal etmesiyle NATO’nun “gri bölge” baskısıyla —yani doğrudan savaş ilan etmeye varmayan ama sürekli sınırları zorlayan düşük yoğunluklu tehditlerle— yüzleşmesi, İttifakın ihtiyacının yalnızca daha fazla drone değil, daha hızlı öğrenen ve güncellenen bir “muharip ağ mimarisi” (farklı silah, sensör ve komuta sistemlerinin birbirine bağlı çalıştığı bütünleşik savaş sistemi) olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye, Bayraktar TB2’nin Karabağ, Libya, Suriye ve Ukrayna’da kanıtladığı etkinlik ile Polonya ve Romanya’nın somut tedarik kararlarında; yeni nesil Bayraktar TB3’ün 2026’daki büyük ölçekli Steadfast Dart tatbikatında Türkiye’nin amfibi hücum gemisi TCG Anadolu’dan insansız biçimde kalkıp inmesiyle de NATO’nun doğu kanadı ve Karadeniz güvenliğine doğrudan katkı sunan bir aktör konumunda. Bu somut katkı, Türkiye’yi Avrupalı müttefiklerin Soğuk Savaş sonrası daralttığı savunma sanayii altyapısını şimdi aceleyle yeniden inşa etmeye çalıştığı bir dönemde, tecrübesiyle referans alınan bir ortak hâline getiriyor.

Merkez Ülke Doktrini

Türkiye'nin NATO içindeki konumu, kolektif savunma, kriz yönetimi ve iş birlikçi güvenlikten oluşan üç temel görevin merkezinde yer alıyor.

Ülke aynı anda bir Karadeniz gücü, bir Akdeniz aktörü, Kafkasya'da kilit paydaş, Ortadoğu diplomasisinde etkin katılımcı ve yükselen bir savunma sanayii devi. İstanbul ve Çanakkale boğazlarından hangi ülkelerin hangi koşullarda geçebileceğini düzenleyen Montrö Sözleşmesi, salt hukuki bir belge değil, bölgesel güvenlik mimarisinin ayrılmaz parçası olarak işlev görüyor; Türkiye'nin arabuluculuğunda hayata geçen ve savaş sırasında Ukrayna'nın tahıl ihracatını Karadeniz üzerinden mümkün kılan Karadeniz Tahıl Girişimi de Ankara'nın hem Kiev hem Moskova ile diyalog kurabilme kapasitesinin somut bir kanıtı oldu. Bu denge kurma becerisi bir zafiyet değil, İttifak için stratejik bir kaynak olarak okunmalı — özellikle Almanya'nın BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üye seçilememesinin gösterdiği gibi, Avrupa'nın küresel nüfuzunu yalnızca kurumsal ağırlığıyla değil, geniş coğrafi bağlantılarla yeniden inşa etmesi gerektiği bir dönemde.

Ancak bu doktrinin önünde yapısal sınırlılıklar da bulunuyor.

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Avrupa Birliği mekanizmalarındaki veto yetkilerini kullanması, Türkiye-AB savunma iş birliğinin gerçek potansiyeline ulaşmasını engelliyor; Ankara Zirvesi'nde siyasal dayanışma vurgusu güçlense de bu pozisyonda değişiklik beklenmiyor.

Öte yandan NATO 3.0'ın Amerikan yorumu, ortaklık politikaları ve eğitim faaliyetleri gibi “ekstra” sayılabilecek misyonların etkisini azaltmayı hedefliyor — Irak'taki NATO eğitim misyonunun sonlandırılıp karargahın İtalya'ya taşınması bunun bir örneği. Türkiye'nin geleneksel olarak önem verdiği, Körfez ülkeleriyle ilişkileri düzenleyen İstanbul İş Birliği

Girişimi gibi unsurlar, bu yeniden önceliklendirmede gerilim yaratabilir; zira Ankara, bu seneki zirveye Körfez ülkelerinin ve Asya'daki resmi NATO ortaklarının katılımına özellikle önem atfetmiş durumda. Dolayısıyla yük paylaşımı ve sert güç kapasitesi konusunda Türkiye ile NATO 3.0 arasında güçlü bir uyum olsa da İttifakın ortaklık mimarisindeki olası küçülme yeni sınamalar doğurabilir.

Buna ek olarak, Avrupa'daki konuşlu Amerikan askeri varlığının azalma eğilimi de resmin bir parçası. Almanya'da halen 36 binin üzerinde, İtalya'da 12 binin üzerinde Amerikan askeri bulunurken, Türkiye'deki sayı yaklaşık 1.660 ile sınırlı — bu da Ankara'nın NATO'daki ağırlığının, Amerikan askeri varlığından ziyade kendi üretim kapasitesi ve jeostratejik konumundan kaynaklandığını gösteriyor.

Nitekim ABD'nin Polonya'ya planladığı 4 bin personelin konuşlandırmasını iptal etmesi gibi adımlar, transatlantik ayrışmanın yalnızca söylemsel değil, somut bir yeniden konumlanma sürecine dönüştüğünü ortaya koyuyor.

Sonuç olarak Ankara Zirvesi, NATO'nun sanayi temelli yeniden örgütlenmesi ile Türkiye'nin “kanat ülkeden merkez ülkeye” dönüşümünün kesiştiği bir eşik. Zirvenin mevcut gerilimlerin tamamını çözmesi beklenmiyor; asıl işlevi, önümüzdeki beş-on yıllık sürece dair bir yol haritası çizmek.

Müttefiklerin savunma yatırımlarındaki ilerlemenin değerlendirilmesi, Ukrayna'ya desteğin sürekliliği, transatlantik sanayi iş birliğinin derinleştirilmesi, siyasal dayanışmanın güçlendirilmesi ve Türkiye'nin ev sahipliğiyle öne çıkan güney kanat girişimlerinin etkinliği, zirvenin başlıca sınav alanları olarak öne çıkıyor. Türkiye, NATO 3.0 sürecine derinlikli katkı sunacak donanıma fazlasıyla sahip; cevap bekleyen asıl soru, müttefiklerin bu dönemin gerektirdiği stratejik öngörüğü sergileyip sergilemeyeceği olacak.

Tarihi Bilmek mi, Yorumlamak mı?

PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK
www.kritikbakis.com

Geçmişimizle kavgalıyız, tarihimizle savaş halindeyiz, tarihyazımı konusunda üzerinde tartışabileceğimiz ve anlaşmazlıklarımızı anlamlı bir hale getirebileceğimiz bir usulümüz yok. Tarihi şahsiyetler hakkında her yeni bilgide kanaatlerimiz allak bullak oluyor. Tarihi hadiseler her anlatıcıya veya yazara göre değişiyor. Hainler, kahraman, kahramanlar hain oluyor birden. Ya da aynı tarihsel dönemde herkesin bir kahramanı ve haini, herkesin bir iyi adamı ve kötü adamı var. Birinin devrim diye baktığı hadise diğeri kâbus diye nitelendiriliyor. Hemen her tarih kitabının kendi kahramanları, kendi hainleri, kendi gerçekleri, kendi yalanları var. Bir yerden sonra ise tarihin tamamen öznellik alanına hapsedip, tarihçileri de solipsist yani kendi evreninde yaşayan insanlar olarak görüyoruz. Asıl, yani orijinal, gerçek belgelere ulaştığımızda, bir konuda yeteri kadar bilgi sahibi olduğumuzda, tüm verileri bir potada topladığımızda sorunlarımızın çözüleceğini zannediyoruz. Sorunu büyük ölçüde bilgi yetersizliği olarak görüyoruz. Hâlbuki sorunumuz ne bilgi ne de belge sorunu. Sorunumuz tamamen insanın yorumlayan bir varlık olmasıyla alakalı. İnsan bir şeyleri bilebilir, öğrenebilir, okuyabilir ama bildiklerini, öğrendiklerini ve okuduklarını daima yorumlayan bir varlıktır. Asıl mesele işte bu yorumlayan tarafımızın farkına varmaktır. Zira insan bildiklerini kendi dönemiyle, tecrübesiyle, merakları ve ilgileriyle, ihtiyaçları ve kaygılarıyla anlamlandırmak isteyen bir varlıktır. Bir tarih kitabına ne söylüyor sorusunu sorduğu kadar ne söylemek istiyor sorusunu da soran bir varlıktır.

Ne demek istiyor sorunu ne söylediğini anlamlandırma ihtiyacından kaynaklanan bir sorudur. Bu yazımda malumat yığınına bilgi daha eklemekten ziyade, tarih araştırmalarında artık yeni bir merhaleye niçin geçmemiz gerektiğini izah etmeye çalışacağım. Tarih hermeneutiğine giden yolu bizzat 'tarih' kavramından yola çıkarak, tarih hermeneutiğinin, tarih felsefesinden, tarih sosyolojisinden, tarih biliminden farkını açıklayıp, cihet-i vahde (birlik yönü) açısından tarih hermeneutiğinin anlamını, mevzunu ve meselesini anlatmaya çalışacağım. Tarih hermeneutiği konusunda farkındalık kazandığımızda sorunlarımız bitmeyecek, tartışmalarımız sona ermeyecek ama neden farklı anladığımızı, neden farklı yorumladığımızı, tarihin orada bir yerde keşfedilmeyi bekleyen bir nesneden ziyade, burada icat edilen bir kurgu olduğunu ifade etmeye çalışacağım. Bu kurgunun da tamamen bizimle alakalı, yani anlamlandıran ve yorumlayan bir varlık olarak insanla alakalı olduğunu göstermeye çalışacağım. Bilimleri birer formel akademik disiplin olarak görmekten ziyade aslında insanın kendisiyle hesaplaşmasının ve hakikati arayışının farklı bir biçiminden görürsek eğer, her birinde insanın kadim sorularını ve meraklarını görebiliriz. Astronomi gökyüzüne bakarken insanın evrendeki yerini, biyoloji canlılığı incelerken insanın hayat içindeki mevkiini, hukuk adalet arayışı içerisinde insanın toplumsal varoluşunu anlamaya çalışırken aslında insanın kadim merakına cevap bulmaya çalışır. Bu bilimler içinde tarih ise zâhiren geçmişle ilgileniyor gibi görünse de

hakikatte insanın zaman içre varoluşunun bilgisini araştırır. Ol sebepten tarih meselesi hiçbir zaman salt geçmiş meselesi değildir, insanın kendisini anlama teşebbüsünün en köklü ve en girift tezahürlerinden biridir.

Asırlar boyunca tarih denildiğinde ekseriyetle geçmişte vuku bulmuş hadiselerin tespiti anlaşılmıştır. Tarihçinin vazifesi vakaları toplamak, onları kronolojik bir tertip içerisinde sıralamak ve mümkün olduğu kadar sadık bir şekilde gelecek nesillere nakletmek olarak görülmüştür. Ne var ki bu anlayışın belirli bir noktadan sonra kendi sınırlarına ulaştığı da açıktır. Çünkü insanlık tarih boyunca sadece ne olduğunu öğrenmek istememiş, neden olduğunu, nasıl mümkün hale geldiğini ve bugün ne anlam ifade ettiğini de merak etmiştir. Bunun yolu da “tarih hermeneutiği”nden geçmektedir. Yunan dünyasında kullanılan historia kelimesinin ilk anlam katmanlarına dikkat edildiğinde, bugün alışılmış biçimde kullandığımız ‘geçmiş’ mânâsından oldukça farklı bir ufukla karşılaşılır. Eyüp Çoraklı’nın, Historia: Antikçağda Araştırma Fikrinin Doğuşu kitabına göre kelimenin kökü olan histōr, bilen, soruşturan, tahkik eden ve şahitlik eden kimseyi ifade etmektedir. Burada esas olan geçmişin kendisi değil, geçmişe yahut herhangi bir vakıya yönelen araştırma fiilidir. Herodotos eserine Historias apodesis yani “tanık olunan ve haber alınan şeylerin anlatılması” adını verirken aslında ‘geçmiş anlatıyorum’ dememekte, “araştırmalarımı takdim ediyorum” demektedir. (s. 59-67) Demek ki Grek zihni için tarih, evvela bir bilgi üretme ameliyesidir, vakıaların kronolojik yığılması değil, onları araştırmaya sevk eden bilme arzusudur. Başka bir ifadeyle historia, olmuş olanın adı olmaktan önce, olmuş olana yönelen aklî taharri faaliyetinin adıdır. Böylece Batı tarih düşüncesinin ilk büyük mirası, tarihin öncelikle epistemolojik bir faaliyet olduğu fikridir. Çünkü Grek düşüncesinin umumî karakteri, varlığı bilinebilir bir kozmos olarak kavramasıdır. Kozmos nasıl aklın araştırmasına açıksa, insan fiilleri de aynı araştırıcı nazarın konusu hâline gelmiştir. Tarih burada hafızanın muhafazası değil, bilginin tahkikidir. Vakıa önemlidir, fakat vakıadan daha önemli olan, ona nasıl ulaşıldığıdır. Bu sebeple historia kelimesinin ilk semantik alanı, bugünkü anlamıyla tarihçilikten ziyade tahkik, istidlâl ve istifsar faaliyetini ihtiva etmektedir.

Roma dünyasına geçildiğinde ise tarih kavramının merkezinde belirgin bir eksen kayması yaşanır. Burada karşımıza çıkan res gestae, kelime anlamıyla ‘yapılmış işler’, ‘icra edilmiş fiiller’ yahut ‘gerçekleştirilmiş büyük işler’ demektir. Dikkat edilirse vurgu artık araştırma fiilinden ziyade icra edilen fiillere yönelmiştir. Roma’nın tarih telakkisi, Greklerin teorik merakından ziyade siyasî ve hukukî hafızanın inşasına matuftur. Tarih, burada devletin kendisini geleceğe taşıma vasıtasıdır. Bir imparatorun fetihleri, bir senatonun kararları, bir kumandanın zaferleri yahut cumhuriyetin şanlı hadiseleri kamusal hafızanın kurucu unsurları hâline getirilir. Bu sebeple Roma tarihçiliğinde tarih,

epistemolojik bir soruşturmadan ziyade siyasî bir muhafaza faaliyetidir. Devlet, kendi devamlılığını yalnızca hukukla değil, tarih anlatısıyla da teminat altına alır. Geçmiş burada sadece hatırlanmakla yetmez, meşruiyet de üretir. Tarih, medeniyetin kendisini kendisine anlatma biçimine dönüşür. Böylece historia ile res gestae arasındaki fark sadece terminolojik değildir; biri araştırmanın, diğeri ise siyasî hafızanın kavramsal merkezidir.

İslâm ilim geleneğine geldiğimizde ise büsbütün farklı bir kavram mimarisiyle karşılaşırız. Burada tek bir ‘tarih’ kelimesinin hâkimiyeti yerine, insanî tecrübenin farklı cihetlerini ifade eden zengin bir mefhum ağı teşekkül etmiştir. Bunlar; Siyer, Megâzî, Ahbâr, Âsâr, Tabakât, Terâcim, Ensâb, Vefeyât, Fütûh, Menâkıb gibi kavramlarla ifade edilir. Bunların her biri ayrı bir epistemolojik dikkatin mahsulüdür, her biri geçmiş başka bir zaviyeden kavramaktadır. Siyer, bir insanın hayat hikayesidir ama biyografiye indirgenemez, insanın hayat yürüyüşü, ahlâkî istikameti ve varoluş tarzıdır. Kelimenin kökündeki ‘seyr’, zaman içinde kat edilen yolu ifade eder. Bu sebeple siyer, insanı donmuş bir şahsiyet olarak değil, hareket hâlindeki bir varoluş olarak tasvir eder. Megâzî, belirli askerî seferlerin kaydı olmanın ötesinde, bir cemaatin iman, fedakârlık ve tarihsel kuruluş tecrübesini muhafaza eder. Ahbâr, haberleri; Âsâr ise geride kalan izleri ifade eder. Tabakât, sadece biyografik tasnif değildir; ilmî silsilelerin ve nesiller arasındaki irtibatın haritasıdır.

Terâcim, şahsiyetlerin tercüme-i hâlidir; Ensâb ise insanın zaman içerisindeki soy ve aidiyet örgüsünü muhafaza eder. Bu kavramların müşterek hususiyeti, geçmiş soyut bir kronoloji olarak değil, yaşayan bir irtibat ağı olarak düşünmeleridir. İslâm tarihçiliği için tarih, ‘ne oldu?’ sorusunun cevabı olamaz sadece, ‘kim aktardı?’, ‘hangi isnadla geldi?’, ‘hangi şahsiyet hangi ilim halkasına mensuptu?’, ‘hangi amel hangi niyet içerisinde gerçekleşti?’ gibi sualler de aynı derecede ehemmiyet arz eder. Böylece tarih, hadiselerin sıralanışı değil, rivayetin emniyeti, hafızanın sürekliliği ve insan tecrübesinin intikali hâline gelir. Bu yönüyle İslâm tarihçiliği, modern anlamda olay merkezli tarih yazımından belirgin biçimde ayrılır. Geçmiş burada donmuş bir zaman parçası değildir; yaşayan bir rivayet zinciridir. Hadise, ancak onu taşıyan raviler, onu doğrulayan isnadlar ve onu anlamlandıran ilmî gelenek içerisinde hakiki hüviyetini kazanır. Tarihî hakikat, yalnızca vakıanın meydana gelmesiyle değil, güvenilir biçimde intikaliyle de irtibatlandırılır. Bu sebeple İslâm ilim geleneği, tarihin epistemolojisini sadece bilgi üretimi üzerine değil, bilginin emanetine de bina etmiştir.

Ne var ki bütün bu kavramsal zenginliğe rağmen, Grek dünyasının historia anlayışı, Roma’nın res gestae telakkisi ve İslâm medeniyetinin siyer, ahbâr ve âsâr merkezli tarih tasavvuru aslında müşterek bir varsayımı paylaşırlar. Geçmiş, bilinmesi gereken bir şeydir, oysa XXI. yüzyılda karşı karşıya bulunduğumuz esas mesele,

geçmişin bilinmesinden ziyade geçmişin nasıl anlamlandırıldığıdır. Bugün elimizde tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar fazla vesika, kronik, arşiv ve dijital veri bulunmaktadır, buna rağmen tarih etrafındaki ihtilafların azalmak yerine çoğalması, problemin bilgi eksikliğinden değil, anlam farklılığından kaynaklandığını göstermektedir. Bizim tarih düşüncesi yeni bir merhaleye geçmek mecburiyetindedir ifademizin anlamı da burada kendini izhar etmektedir. Çünkü artık tarih, sadece historia değildir, yalnızca res gestae değildir, sadece siyer, ahbâr veya âsâr da değildir. Tarih, bütün bunların ötesinde, insanın geçmişle kurduğu anlam ilişkisidir. Hadiseler değişmez, fakat hadiselerin anlamı her yeni tarihsel bilinçte, her okumada ve anlamlandırmada yeniden teşekkül ve tekâmül eder. Bunun için çağımızın asıl meselesi, geçmişin ne olduğu değil, geçmişin neden farklı biçimlerde okunduğu sorusuna cevap bulabilmektir.

Dikkat edilirse yukarıda belirttiğimiz bütün bu kavramlar arasında müşterek olan bir husus söz konusudur. Hepsisi de geçmişi konu edinmektedir, fakat hiçbirisi geçmişin nasıl anlaşıldığını müstakil bir mesele hâline getirmemektedir. İşte yeni bir bakış olarak tarih hermeneutiğinin anlamı da burada yatmaktadır. Kanaatimce artık tarih biliminin önünde yeni bir eşik bulunmaktadır. Bugün tarih hakkında sahip olduğumuz bilgi miktarı insanlık tarihinde hiçbir dönemde olmadığı kadar fazladır. Arşivler açılmıştır, dijital teknolojiler milyonlarca belgeyi erişilebilir hâle getirmiştir, disiplinlerarası çalışmalar tarih bilgisini olağanüstü derecede zenginleştirmiştir. Tüm bunlara rağmen garip olan şudur ki tarihsel ihtilaflar aynı oranda azalmamış, bilakis daha da çoğalmıştır. Aynı belgeleri okuyan insanlar farklı tarihler yazmakta, aynı hadiseler farklı medeniyetlerde bambaşka anlamlar kazanmaktadır. Bu durum bize göstermektedir ki tarih meselesi artık yalnızca bilgi meselesi değildir, asıl mesele anlama ve yorumlama meselesidir. İbn Haldun bir zamanlar ‘umran’ adıyla yeni bir ilim inşa etmişti. Sadece birilerinden nakil yapan mukallit tarihçileri eleştirmiş ve sebeplerin bilgisi bilmenin daha mühim olduğunu ilan etmişti. Ben de sebeplerin bilgisinin nasıl yorumlanacağını, zira sebeplerin de sebepleri gören insanlara göre değişeceğini söylüyorum.

Diğer taraftan tarih üzerine yürütülen tartışmaların önemli bir kısmı, tarihin ontolojik mahiyetini yeterince ayırt edemediği için çıkmaza girmektedir. Zira tarihî hadise ile tarihî bilgi aynı şey değildir. Hadise, zaman içerisinde meydana gelmiş ve artık geri döndürülemeyecek biçimde tamamlanmış ontolojik bir vakıadır. Bir devlet kurulmuş, bir şehir fethedilmiş, bir antlaşma imzalanmış yahut bir medeniyet çökmüştür. Bu hadiseler artık insan iradesinin değiştiremeyeceği bir varlık alanına aittir. Ontolojik bakımdan tarih tamamlanmıştır. Fakat tarihî bilginin konusu, sadece bu tamamlanmış hadiseler değildir. Çünkü hadise, kendi başına konuşmaz, onu konuşturan insan bilincidir ya da o tarihi yazanlardır.

Dolayısıyla tarihî hadisenin varlığı ile tarihî mânânın varlığı birbirinden farklı ontolojik düzlemlere aittir. Hadise zaman olarak sona ermiştir, fakat mânâ zaman olarak hiçbir zaman tamamlanmaz. Bir hadisenin ontolojik mevcudiyeti ‘orada’ sabit olabilir, fakat o hadisenin tarihsel anlamı her yeni nesilde ‘burada’ yeniden teşekkül eder. Aynı fetih, bir toplum için medeniyetin zuhuru, başka bir toplum için travmatik bir kırılma olabilir. Aynı inkılâp, bir kuşakta hürriyet olarak okunurken başka bir kuşakta istikrarsızlığın bidayeti şeklinde yorumlanabilir. Değişen hadise değildir, değişen sadece hadisenin anlam ufkudur. Farklı tecrübe ve tarihsel ufuklar tarafından farklı anlaşılması ve yorumlanmasıdır.

Bu sebeple tarihî ontoloji iki katmanlıdır. Birinci katman, res gestae, olmuş olanın ontolojisidir. İkinci katman ise olmuş olana yüklenen anlamın ontolojisidir. Kanaatimce tarih hermeneutiğinin en önemli katkısı da tam burada ortaya çıkmaktadır. O, tarihin sadece hadiselerin ontolojisini değil, anlamın ontolojisini de araştırmaktadır. Ontolojik ayırım bizi zorunlu olarak epistemolojik ayırma götürmektedir.

Çünkü tarihî bilgi, yalnızca belge toplamak değildir. Belge, bilgi değildir, bilgi ise henüz anlam değildir. Tarih araştırmaları çoğu zaman arşiv vesikalarını, kitabeleri, kronikleri, mektupları, resmi kayıtları ve maddî kalıntıları bilgiyle özdeşleştirme eğilimindedir. Hâlbuki bunların tamamı ancak bilgiye götüren vasıtalarlardır. Bilgi, belgelerin eleştirel değerlendirilmesiyle elde edilir. Ne var ki epistemolojik süreç burada da sona ermez. Çünkü bilgi, insan zihnine ulaştığı anda kaçınılmaz olarak anlam üretmeye başlamaktadır.

Tarih epistemolojisi ile tarih hermeneutiği, birbirini tamamlayan fakat aynı zamanda birbirinden farklı ontolojik ve metodolojik istikametlere yönelen iki ayrı düşünce ufku olarak belirginleşmektedir. İlk bakışta her ikisi de tarihle meşgul görünmektedir; her ikisi de geçmişe yönelmekte, belgeyi esas almakta ve tarihî hakikatin peşinden gitmektedir. Fakat biraz daha derinlemesine bakıldığında anlaşılır ki bu benzerlik, aynı dağın farklı yamaçlarından yürüyen iki seyyahın benzerliğinden ibarettir. Çünkü tarih epistemolojisinin esas meselesi, geçmiş hakkında güvenilir bilgiye hangi usuller vasıtasıyla ulaşılabilirliğini araştırmak iken, tarih hermeneutiği, ulaşıldığı kabul edilen bu bilginin insan şuurunda nasıl anlam kazandığını, hangi tarihsel ve kültürel şartlar altında farklı tefsirlere konu olduğunu ve aynı vakıanın neden birbirinden bütünüyle farklı hakikat iddialarına kaynaklık edebildiğini soruşturmaktadır. Böylece mesele, doğruluğun (truth) ispatından anlamın (Sinn) teşekkülüne doğru yer değiştirmektedir.

Bu ayırım ilk bakışta metodolojik bir nüans gibi görünse de, gerçekte modern tarih felsefesinin en esaslı kırılma noktalarından birini teşkil etmektedir. Çünkü epistemoloji, haklı olarak, “Geçmiş hakkında doğru bilgiye nasıl ulaşabiliriz?” sorusunu sormaktadır.

Bu soru, tarih ilminin vazgeçilmez temelidir. Belgenin sıhhati, kaynağın tenkidi (Quellenkritik), rivayetlerin mukayesesi, arşiv vesikalarının güvenilirliği, kronolojinin tesisi ve tarihî olguların doğrulanması gibi bütün ilmî faaliyetler bu sorunun etrafında şekillenmektedir. Tarihçi burada öncelikle olmuş olanı, gerçekten olduğu şekliyle (wie es eigentlich gewesen, Leopold von Ranke'nin meşhur ifadesiyle) ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu çaba olmaksızın tarih, keyfî tahayyüllerin ve ideolojik tasavvurların oyuncağı hâline gelebilir. Dolayısıyla epistemolojik titizlik, tarih araştırmasının vazgeçilmez emniyet sütunlarından biridir. Ne var ki hermeneutik bu noktada ikinci ve daha esaslı bir soru yöneltmektedir: Aynı tarihî belgeyi okuyan insanlar neden birbirinden tamamen farklı tarih anlayışlarına ulaşmaktadır? Aynı savaş, aynı antlaşma, aynı inkılâp, aynı fetih, aynı mağlubiyet yahut aynı medeniyet tecrübesi neden farklı toplumların hafızasında birbirine zıt anlamlar kazanabilmektedir? Eğer elimizdeki bilgi müşterek ise, yorumlarımız neden müşterek değildir? Bu soruları birazcık tarih okuyan, tarihle ilgilenen insanlar daha işin başındayken bile kendi kendine hep sormuştur. Neden aynı tarihi hadise farklı insanlar tarafından tamamen farklı anlaşılmaktadır? İşte hermeneutik düşüncenin başladığı yer tam burasıdır. Çünkü burada artık mesele bilginin doğruluğu değil, doğru olduğu kabul edilen bilginin insan şuurunda ve tecrübesinde hangi varoluşsal, tarihsel ve dilsel süreçlerden geçerek anlam hâline geldiğidir. Nasıl aynı gıda farklı bedenlerde farklı sonuçlara yol açıyorsa, nasıl aynı hava farklı insanlarda farklı etkilere neden oluyorsa, nasıl aynı kitap farklı insanlar tarafından farklı okunup farklı anlaşılıyorsa aynı tarih de farklı insanlar tarafından farklı anlamlandırılır ve farklı yorumlanır.

Bu sebeple tarih hermeneutiği, klasik bilgi teorisinin sınırlarını aşarak anlam tecrübesinin sahasına intikal etmektedir. Zira bilgi ile anlam aynı şey değildir. Bilgi, doğrulanabilir önermelerden meydana gelir, anlam ise insanın tarihsel mevcudiyetinin içerisinde teşekkül eden canlı bir tecrübedir. Bilgi nesnel olabilir, fakat anlam daima insanın varoluş şartlarıyla birlikte hareket eder. İnsan, bildiği şeyi olduğu gibi yaşamaz, onu kendi hafızası, dili, geleneği, korkuları, ümitleri, inançları ve medeniyet tasavvuru içerisinde yeniden kurar. Bu sebeple aynı tarihî olgu, farklı tarihsel bilinçlerde birbirinden tamamen farklı hakikat ufukları meydana getirebilmektedir. Aslında Gadamer'in 'anlama' (Verstehen) kavramı ile Dilthey'in 'yaşantı' (Erlebnis), Ricoeur'nun hafıza hermeneutiği, Koselleck'in beklenti ufku ve Hayden White'ın anlatı teorisi, farklı kavramlar kullanıyor görünseler bile müşterek hakikatin etrafında dolaşmaktadırlar. İnsan bilgi sahibi olan (homo sapiens) ve anlam kuran (animal interpretans) bir varlıktır. Bu sebeple tarihî bilgi, insan zihnine ulaştığı anda artık salt bilgi olarak kalmaz, yorumun, hafızanın ve dilin içerisinde yeni bir varoluş kazanır.

Ne demiştik, tarihte yaşanan ihtilafların önemli bir

kısmı, yaygın kanaatin aksine, belge eksikliğinden yahut bilgi yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır, tarihin en hararetli tartışmaları çoğu zaman aynı belgeleri okuyan insanlar arasında cereyan etmektedir. Çünkü ihtilafın kaynağı vakıalar değil, vakıaların hangi anlam ufku içerisinde okunacağıdır. Bir tarihçi aynı hadiseyi devlet aklının teşekkülü olarak yorumlarken, başka bir tarihçi onu tahakküm mekanizmasının kuruluşu şeklinde okuyabilir, biri aynı inkılâpta özgürlüğün genişlediğini görürken, diğeri geleneğin çözülüşünü müşahade edebilmektedir. Burada çatışan şey bilgi değil, anlam ve yorum dünyalarıdır. Vakıalar müşterektir, fakat onları kuşatan hermeneutik ufuklar müşterek değildir. Bu noktada bilmek (wissen) ile anlamak (verstehen) arasındaki mesafe bütün açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. İnsan aynı hakikati bilebilir; fakat onu aynı şekilde anlayamaz. Çünkü bilmek zihnin faaliyetidir, anlamak ise bütün varoluşun iştirak ettiği tarihsel bir hadisedir. Bilgi, zihinde muhafaza edilen bir içerik olabilir, anlam ise insanın kendi hayatını, kendi zamanını ve kendi kaderini yeniden konumlandığı varoluşsal bir tecrübedir. Bir hadisenin tarihini bilmek ile o hadisenin insanlık serüveni içerisindeki yerini idrak etmek, anlamlandırmak ve yorumlamak aynı şey değildir. İlki malumat kazandırır; ikincisi insanın ufkunu değiştirir.

Nitekim klasik İslâm düşüncesinde 'malumat', 'ilim' ve 'hikmet' arasındaki ayrım da bu hermeneutik hakikati farklı bir terminoloji içerisinde ifade etmektedir. İlim, nesneyi (malumu) olduğu gibi tanımaya yönelirken, (ilim maluma tabiidir) hikmet, o bilginin insan hayatındaki yerini, maksadını ve hakikatle olan irtibatını kavramaya yönelmektedir.

Bu sebeple bilgi sahibi olmak, insanı hakikate ulaştırmaya yetmeyebilir, ya da hakikate vasil olması için gerekli ama yeterli olmayabilir, çünkü hakikat, bilginin anlamla buluştuğu yerde tecellî eder. Tarih hermeneutiğinin bütün gayreti de tam olarak burada yoğunlaşmaktadır. Bilginin nasıl elde edildiğinden ziyade, elde edilen bilginin insan dünyasında nasıl bir anlam evrenine dönüştüğünü göstermek, o bilginin insanın yorum dünyasında nasıl anlam bulduğunu görmek.

Modern tarih düşüncesinin en köklü problemlerinden biri, öznellik ile nesnelliği birbirinin alternatifi gibi düşünmüş olmasıdır.

Pozitivist gelenek, tarihçiyi tamamen nesnel olmaya davet etmiştir.

Postmodern yaklaşım ise nesnelliğin imkânsızlığını ileri sürerek yorumu neredeyse sınırsızlaştırmıştır.

Kanaatimce bu iki yaklaşım da aynı yanlış sorunun iki farklı cevabıdır. Çünkü tarihî bilgi ne mutlak anlamda nesneldir ne de keyfî biçimde öznedir. Tarihçinin karşısında gerçekten olmuş hadiseler vardır.

Bu bakımdan tarih keyfî değildir. Fakat o hadiselerin anlamı tarihçinin tarihsel bilinci aracılığıyla kurulmaktadır. Bu bakımdan tarih bütünüyle nesnel de değildir. Demek ki tarihî bilgi, özne ile nesnenin karşı karşıya geldiği değil, birbirine iştirak ettiği bir anlam alanıdır.

Tarihçi kendi tarihselliğini bütünüyle terk edemez. Fakat kendi tarihselliğinin farkına varabilir. İşte ilmi dürüstlük tam da burada başlamaktadır.

Hakiki dürüstlük, tarafsız olmak değildir. Kendi tarihsel konumunu görünür kılabilmektir. Bir tarihi hadiseye nereden baktığını dürüstçe ifade etmektir. Ol sebepten tarih hermeneutiği öznelliği ortadan kaldırmaya çalışmaz, onu bilinçli hâle getirmeye çalışır. Çünkü görünmeyen önkabuller, görünen yorumlardan çok daha tehlikelidir.

Yapay zekâ çağında, post-truth (hakikat sonrası) dönemde, mekanik evrende, otomasyon ve inovasyon devrinde insanın anlama ve yorumlama ufğunun her geçen gün daraldığı belki de yok olmaya yüz tuttuğu günümüzde muhtaç olduğumuz şey daha fazla bilgi, daha fazla malumat, daha fazla belge olamaz. Tüm bunları nasıl anlamlandıracağız, nasıl yorumlayacağız mesele hayati bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Çağımız bir yandan müphemlikleri yok etmeye çalışıyor ama diğer yandan kesinliğin olmadığını da ilan ediyor. Müphemlik ile kesinlik arasındaki yer, öznellik sarmalı ile nesnellik takıntısı arasındaki yer kanaatimce hermeneutik ufuk olabilir. Elbette hermeneutik tüm dertlerin devası, tüm sorunları çözümü değildir, ama sorunlarımızın çözümü için bize iyi bir başlangıç noktası sağlayabilir. Bu başlangıç noktasına göre tarih dediğimiz şey, yalnızca olmuş olanın muhafazası değil, olmuş olanın sürekli yeniden anlaşılmasıdır, tarih, bitmiş bir geçmiş değil, her yeni yorumda yeniden açılan ve her yeni kuşakta farklı bir istikamet kazanan bazen kanlı her daim canlı bir anlama ve yorumlama âleminin meselesi olmaya devam edecektir.

Türkiye-İsrail Arasındaki Kopuş

YAZAR: LEON HADAR

KAYNAK: LEONHADAR.SUBSTACK.COM

İki bölgesel güç birbirlerine soykırım ve diktatörlük suçlamaları yöneltmeye başladığında, içinde bulunulan durumu medeniyetler çatışması ya da uzlaşmaz değerler çatışması olarak yorumlama eğilimi ortaya çıkar. Türkiye-İsrail arasındaki kopuş tam da böyle bir yorumu davet etmektedir: Erdoğan'ın Netanyahu'yu Hitler'e benzetmesi, İsrailli bakanların Türkiye'yi "her anlamda bir düşman devlet" olarak nitelemesi ve Kudüs'ün, bir asır boyunca özenle kaçındıktan sonra, Ermeni Soykırımı'nı tanımının "ahlaki bir yükümlülük" olduğunu birdenbire keşfetmesi. Ancak realist bakış açısı daha az dramatik ve daha tanıdık bir tablo ortaya koymaktadır: Güç kapasitelerini aşırı zorlayan, kendilerini eskiden sınırlayan bölgesel düzeni kaybetmekte olan iki orta güç, acil stratejik amaçlarına hizmet edecek her türlü araca — tarihsel hafıza dâhil — başvurmaktadır.

Soykırımın Tanınması: Aydınlanma Değil, Devlet Politikası

Başlangıç noktası Ermeni meselesi olmalıdır; çünkü bu, tarihin günümüzün stratejik amaçları doğrultusunda bir koz olarak kullanılmasının en açık örneğidir. Onlarca yıl boyunca, farklı siyasi eğilimlerden gelen İsrail hükümetleri, Osmanlı dönemindeki Ermeni katliamları için "soykırım" sözcüğünü kullanmaktan kaçındılar. Bunun nedeni tarih yazımına ilişkin bir şüphe değildi — akademik uzlaş hiçbir zaman ciddi biçimde tartışma konusu olmadı —; bunun nedeni Türkiye'nin değer verilen bir askerî ve diplomatik ortak olması, daha sonra ise önemli bir petrol kaynağı ve İran'a karşı bir istihbarat

ortağı olan Azerbaycan'ın da tanımaya güçlü biçimde karşı çıkmasıydı. Bu stratejik hesap yüz yıl boyunca geçerliliğini korudu. Haziran 2026'da ise birkaç hafta içinde değişti; bunun nedeni yeni arşivlerin ortaya çıkması değil, Ankara ile Kudüs'ün artık Suriye, Doğu Akdeniz ve Washington'un etki koridorlarında açık rakipler hâline gelmiş olmalarıydı.

Zamanlama her şeyi anlatıyor. Bu bir vicdanla yüzleşme değildi; Erivan'dan çok Ankara'ya yönelik bir mesajdı — daha da kesin ifadeyle, canlanan Ermeni-Amerikan lobisinin Türkiye'nin savunma sanayi hedeflerini ve yeniden Amerikan desteğini kazanma çabalarını zorlaştırabileceği ABD Kongresi'ne yönelik bir mesajdı. Realistler uzun zamandır "ahlaki" dış politika jestlerinin, altında yatan çıkarlar bakımından dikkatle incelenmesi gerektiğini savunmaktadır; buna bundan daha açık bir örnek bulmak güçtür. Bu, altta yatan tarihi daha az gerçek kılmaz — soykırım yaşandı ve tarihsel kayıt hiçbir zaman ciddi biçimde tartışma konusu olmadı —; ancak gözlemcileri, İsrail'in 1996 veya 2016'da her nasılsa göremediği ahlaki bir gerçeği 2026'da keşfettiği düşüncesine şüpheyle yaklaşmaya sevk etmelidir. Gerçek değişmedi. Değişen, bunu dile getirmenin sağladığı stratejik faydaydı.

Türkiye'nin tepkisi de aynı ölçüde araçsaldı: Yetkililer bu tanımayı, tarihsel değerlendirme fırsatı olarak değil, İsrail'in Gazze'deki kendi tutumundan dikkatleri başka yöne çekmeye yönelik bir girişim olarak sundular. Başka bir ifadeyle, her iki hükümet de yüz yıl önce yaşanmış bir vahşeti güncel bir mücadelenin retorik silahı olarak kullanmaktadır.

Taraflardan hiçbirinin temel olgulara ilişkin tutumu, bunları bugün neden dile getirdikleriyle karıştırılmamalıdır.

Daha Derin Dinamikler: İdeoloji Değil, Coğrafya

Retoriği bir kenara bıraktığımızda, yapısal sürtüşme kaynakları gösterişli değildir ve güç dengesi perspektifinden bakıldığında tamamen öngörülebilirdir: Suriye. Esad'ın iktidardan ayrılması ve İran yanlısı milislerin zayıflatılmasıyla birlikte hem Ankara hem de Kudüs ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmaktadır ve destekledikleri yerel aktörler birbiriyle örtüşmemektedir. Türkiye, Şam'daki yeni hükümeti desteklemekte ve ordusunu silahlandırıp eğitmektedir; İsrail ise Suriye'nin askerî varlıklarını defalarca hedef almış, ayrıca Dürzilere ve Ankara'nın PKK'nın geçmişi nedeniyle derin bir kuşkuyla yaklaştığı Kürt topluluklarına daha ihtiyatlı biçimde destek vermiştir. Bu, ders kitaplarında yer alan klasik bir güvenlik ikilemidir: Taraflardan her birinin savunmacı tedbiri, diğer taraf tarafından saldırı tehdidi olarak algılanmaktadır.

Doğu Akdeniz. İsrail-Yunanistan-Kıbrıs arasındaki giderek derinleşen savunma ve enerji ortaklığı — ortak tatbikatlar, İsrail'in Kıbrıs'a hava savunma sistemi satışı ve ABD destekli yeni bir enerji merkezi — doğrudan Türkiye'nin "Mavi Vatan" deniz yetki iddiaları ve Kıbrıs konusunda onlarca yıldır süregelen anlaşmazlığının üzerine oturmaktadır. Ankara bunu bir kuşatma olarak görmektedir; Kudüs ise bunu artık güvenmediği Türkiye'den uzaklaşarak ittifaklarını çeşitlendirmesi olarak değerlendirmektedir. Her iki değerlendirme de ilgili başkentlerin bakış açısından rasyoneldir; dinamiğin yalnızca iyi niyet yoluyla yatıştırılmasını zorlaştıran da tam olarak budur.

NATO'nun Zorlu Konumu. Türkiye'nin üyeliği bu denklemdeki en sıra dışı değişkendir. Bu üyelik, Ankara'ya giderek daha fazla bağımlı olmaktan rahatsızlık duyduğu bir güvenlik şemsiyesi sağlarken, Washington için de ciddi bir sorun yaratmaktadır: Rusya'yı caydırmak amacıyla kurulmuş bir ittifak, artık üyelerinden biri ile en yakın üye olmayan ortağı arasındaki rekabeti yönetmek zorundadır. Doğu Akdeniz'de daha geniş çaplı bir krizin önüne geçme

konusunda ciddi olan herhangi bir Amerikan yönetiminin çıkarı, bu rekabetin askerî çatışmaya dönüşmek yerine retorik düzeyde kalmasını sağlamaktır; ancak Washington'ın bu tür sessiz bir arabuluculuk yürütebilecek kapasitesi hiç olmadığı kadar sınırlıdır.

İtidal Çağrısı

Bunların hiçbirisi yaşananlara kayıtsız kalınmasını öğütlememektedir — bir NATO üyesi ile nükleer silahlara sahip bir ABD ortağının çatışmaya doğru sürüklenmesi önemsiz bir gelişme değildir. Ancak her iki hükümetin de kamuoyuna yönelik söylemini olduğu gibi kabul etmemeyi öğütlemektedir. Erdoğan'ın "Kudüs'ü kurtarma" söylemi, İsrail'e olduğu kadar iç kamuoyuna ve pan-İslamist bir kitleye de yöneliktir. İsraili yetkililerin Türkiye'yi "yeni İran" olarak nitelemesi, Suriye'deki askerî varlığını daha da güçlendirmeyi ve Yunanistan ile Kıbrıs'la daha yakın bir uyum içine girmeyi meşrulaştırmaya hizmet etmektedir; bu yakınlaşmalar ise kendi içinde tırmanma riskleri taşımaktadır. Soykırımın tanınması da, önceki kırk yılın herhangi bir döneminde gündeme getirilebilecekken tam da şimdi gündeme getirilmesiyle, İsrail'in Washington'un ilgisi üzerindeki Ankara ile yürüttüğü mevcut rekabete hizmet etmektedir.

Realist yaklaşım, bu iddiaların hiçbirinin ahlaki içeriğini göz ardı etmek değildir — Ermeni Soykırımı yaşanmıştır, Türkiye'nin otoriterleşme eğilimi gerçektir ve İsrail'in Gazze'deki tutumu ciddi uluslararası inceleme ve eleştirilere konu olmuştur —; aksine, bu iddiaları ortaya atıldıkları zamandan ayırmak ve bölgesel bir güç rekabetini medeniyet değerleri üzerine bir referandum gibi görme eğilimine direnmektedir. Ankara ile Kudüs arasında yaşanmakta olanlar, bölgesel bir hegemonun (bu durumda, etkisi zayıflayan Amerikan güvenlik garantisinin) geri çekilmesiyle birlikte sınırlayıcı bir üst otoriteden yoksun kalan orta güçlerin tipik davranış biçimidir: Tedbir alırlar, güç gösterisi yaparlar ve ellerinin altındaki en yakın tarihsel ya da ahlaki araca başvururlar. Dış gözlemcilerin, özellikle de Washington'ın görevi, retorikğin altında yatanın bölgesel konum için yürütülen eski usul bir nüfuz mücadelesi olduğunu açıkça görmek ve bu mücadelede taraf tutmak yerine bunu olduğu gibi değerlendirmektir.

İsrail, Ukrayna: Demokrasi Değiller

YAZAR: TED RALL*

KAYNAK: TEDRALL.SUBSTACK.COM

Amerika Birleşik Devletleri, İsrail ve Ukrayna'ya büyük yatırımlar yapmaktadır. Bu iki ülkeye yönelik aşırı Amerikan askerî harcamalarını, istihbarat iş birliğini ve diplomatik desteği meşrulaştırmak için kullanılan başlıca argümanlardan biri, her ikisinin de demokrasi olmasıdır—yalnızca seçim yapılan ülkeler olmaları değil, yalnızca kusurlu demokrasiler olmaları da değil; otoriterlik ve diktatörlüğün norm olduğu bölgelerle çevrili, demokratik temsilin parlayan örnekleri olmalarıdır.

Ne saçmalık! İsrail'i ya da Ukrayna'yı bir demokrasi, hele ki özgürlüğün bir örneği olarak nitelendirmek, tam bir saçmalıktır.

İsrail'in nüfusu 10 milyondur; bunların 7,8 milyonu Yahudi, 2,1 milyonu ise Arap'tır. Kâğıt üzerinde, her iki grubun da eşit oy hakkı vardır... İsrail'in kendi topraklarında.

Ancak bu, hikâyenin yalnızca bir kısmıdır.

Siyonistler ve onları savunanlar açısından sorun, İsrail'in aynı zamanda Gazze'yi (2,1 milyon Filistinli) ve Batı Şeria'yı (3,4 milyon Filistinli ile 780.000 İsrailli Yahudi "yerleşimci") işgal ediyor olmasıdır. İsrail'in askerî işgali altındaki 5,5 milyon Filistinli vatansızdır ve oy kullanma hakkına sahip değildir.

Bu kasıtlıdır. İsrail'in temsili bir demokrasi olarak uluslararası imajı, Gazze ve Batı Şeria'nın işgalinin geçici olduğu yönündeki hukuki kurguya dayanmaktadır. Er ya da geç—umarız geç olmadan—İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF) geri çekilecek ve Filistinliler, İsrail'in yanında kendi devletlerine kavuşacaktır.

Gerçekte ise İsrail hükûmeti resmî olarak iki devletli çözüme karşı çıkmaktadır. Böyle bir çözümü görüşmek için masaya oturmayı bile reddetmektedir. İşgal altındaki toprakların ilhak edilmesi ihtimali değerlendirilmiş olsa da, ABD buna karşı çıkmaktadır; ayrıca birçok İsrailli siyasetçi, ilhakın Filistinlilerin İsrail vatandaşı hâline gelmesine yol açacağından endişe etmektedir. Filistinlilerin demokratik olarak oy hakkına kavuşma yönünde hiçbir umudu yoktur.

Batı Şeria'da yaşayan İsrailli Yahudi yerleşimciler, İsrail'in kendi topraklarında tam oy hakkından yararlanmaktadır. Bu durum, rejimin apartheid sistemini gözler önüne sermektedir. Aynı askerî yönetim altında yaşayan Yahudi ve Arap sakinler, yetkililer tarafından yalnızca farklı muamele görmekle kalmamakta; aynı suçlar nedeniyle resmî olarak da kökten farklı cezalara tabi tutulmaktadır. İşgal, yalnızca Arapların aleyhine işleyen bir hukuki statüdür. Eğer Batı Şeria gerçekten "işgal altındaki toprak" olsaydı, yerleşimciler de dâhil olmak üzere bu bölgede yaşayan herkes vatansız kabul edilirdi.

İsrail, Batı Şeria'daki toprak ele geçirme kampanyasına odaklanmak amacıyla 2005 yılında Gazze'deki Yahudi yerleşimcilerini tahliye etti; Gazze'de yaşayan İsrailli Yahudiler, işgal altında yaşamalarına rağmen tam oy hakkına sahipti.

İsrail'in, kendi toprakları ile 1967 Altı Gün Savaşı'nda (ki bu savaşı bir saldırı savaşı olarak başlatmıştır) Mısır ve Ürdün'den ele geçirdiği topraklar arasındaki sınırı, fiili apartheid için bir örtü olarak kullandığı yönündeki

algıyı güçlendiren bir diğer unsur, askerî işgalin modern çağın en uzun işgallerinden biri olarak kabul edilen yaklaşık 60 yıllık süresidir.

Çatışmaların çoğu çok daha kısa sürede çözüme kavuşur ya da galip gelen işgalciyle ilhak ve/veya bütünleşmeyle sonuçlanır. Filistinlileri kalıcı bir hukuki araf durumuna mahkûm etmeyi amaçlayan İsrail'in Filistinlilere yönelik politikası, demokratik normlarla bağdaşmamaktadır.

Bir düşünün: Amerika Birleşik Devletleri Kanada'yı işgal etse, askerî işgal altında yeni bir Siyah Bölge oluştursa ve ardından siyah vatandaşları zorla oraya taşısa. Geriye kalan vatandaşlarının oy kullanmasına izin verse bile, geriye kalan ABD beyazların hâkim olduğu siyasi ve kültürel karakterini güvence altına alabilirdi. Ancak bu gerçek bir demokrasi olmazdı.

İsrail, fiilen kontrolü altındaki Filistinlilere tam olarak bunu yapmıştır.

İsrail, kontrolü altındaki insanların üçte birini kalıcı olarak oy hakkından mahrum bırakıp aynı zamanda kendisini demokrasi olarak nitelendiremez. Ya Filistinlileri özgür bırakmalı ya da onların topraklarını, tarihî Filistin'in tamamını kapsayan, bir kişi, bir oy ilkesine dayalı bir cumhuriyete ilhak etmelidir.

Temsili bir demokrasi, birlikte nüfusun çoğunluğunu temsil eden en az iki siyasi parti gerektirir. Muhalefet partilerinin kamusal tartışmalara ve basın organlarına erişimi olmalı ve açıkça seçim kampanyası yürütmelerine izin verilmelidir. Seçimler, açıkça tanımlanmış ve geniş ölçüde bilinen kurallara uygun olarak düzenli aralıklarla yapılmalıdır. Bu ölçütlere göre Ukrayna da bir demokrasi değildir.

Ukrayna, demokrasiden vazgeçmesini döngüsel bir mantıkla gerekçelendirmektedir.

Ukrayna Anayasası, sıkıyönetim altında cumhurbaşkanlığı, parlamento veya yerel seçimlerin yapılmasını yasaklamaktadır. Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenski, Rusya'nın Şubat 2022'deki işgalinin ardından sıkıyönetim ilan etti. Seçildiği görev süresi resmî olarak Mayıs 2024'te sona erdi, ancak sıkıyönetim altında anayasa, yeni bir cumhurbaşkanı seçilinceye kadar görevdeki cumhurbaşkanının görev süresini uzatmaktadır; bu durumda ise belki de hiçbir zaman. Parlamantonun görev süresi de yine muhtemelen sonsuza kadar uzatılmaktadır. Sonuç olarak, görevini bu nedenle süresiz olarak sürdüren bir cumhurbaşkanı tarafından ilan edilen sıkıyönetim, yine bu nedenle görevlerini öngörülebilir gelecekte sürdürmeye devam edecek bir parlamento tarafından defalarca uzatılmıştır.

Zelenski, ülkesinin anayasasında buna ilişkin herhangi bir hüküm bulunmamasına rağmen, savaş zamanında sıkıyönetimin gerekli olduğunu defalarca söylemiştir.

Ancak işine geldiğinde, bu gereklilik isteğe bağlı hâlde gelmektedir. Sıkıyönetim ilanının kendi çıkarına hizmet ettiği yönündeki eleştirileri, özellikle de bu eleştiriler Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ve Başkan Yardımcısı'ndan geldiğinde, savuşturmak amacıyla Zelenski geçen yıl seçim yapmayı teklif etmeye başladı. Devam eden çatışmaya ve sıkıyönetime rağmen, seçimlere "hazır" olduğunu ve sıkıyönetim sırasında seçim yapılmasına izin verecek yasal değişiklikler için girişimde bulunacağını söyledi.

Zelenski karşıtı on dokuz siyasi partinin faaliyetleri askıya alınmış veya yasaklanmıştır. (Beşi faaliyetini sürdürmektedir.) Yasaklanan bazı partilerin mal varlıklarına hükûmet tarafından el konulmuştur. Muhalefet liderleri ev hapsine tabi tutulmuştur.

Brejnev'i bile utandıracak bir hamleyle, Ukrayna televizyon kanalları sansürlenmiş ve hükûmet onaylı içerikler yayımlayan tek bir "United News" kanalında birleştirildi. Cuntayı eleştiren basılı ve çevrim içi haber kuruluşları kapatıldı.

Dolayısıyla Ukrayna; cumhurbaşkanlığı veya parlamento seçimleri yapmayan, bunu yapmaya yönelik herhangi bir planı bulunmayan, siyasi hakların askıya alınmasına ilişkin politikalarını açıklamak için kaçamak ifadeler kullanan, muhalefet siyasetçilerini hapse atan, medyayı sansürleyen ve rakip siyasi partileri yasaklayan bir ülkedir. Eğer buna demokrasi deniyorsa, Kuzey Kore de demokrasidir.

İsrail'i desteklemek istiyorsanız, bunu yapmak için birçok neden vardır. İsrail tek Yahudi devletidir, yüksek teknoloji sektörü Silikon Vadisi ile iş ilişkilerine sahiptir ve Mossad, CIA'nın istihbarat ortağıdır. Ancak İsrail bir demokrasi değildir. Ve onun bir demokrasi olduğunu ne söylemeli ne de öyle düşünmelisiniz.

Benzer şekilde, Ukrayna'yı desteklemek için de nedenler vardır. Bir işgalin mağduru olmuştur ve eğer Rusya konusunda endişe duyuyorsanız, Ukrayna Putin'i meşgul etmektedir. Ancak o da bir demokrasi değildir. Ve onun bir demokrasi olduğunu ne söylemeli ne de öyle düşünmelisiniz.

DİPNOTLAR:

*Siyasi karikatürist, köşe yazarı ve grafik roman yazarı Ted Rall, Never Mind the Democrats. Here's What's Left adlı kitabın yazarıdır.

Türk Dış Politikasının Kodları

SİNAN TAVUKÇU
www.kritikbakis.com

Dünyada en yaygın üçüncü büyük diplomatik misyona sahip bulunan Türkiye'nin, diğer devletlerinkine pek benzemeyen biçimde neredeyse bütün devletlerle kurduğu olumlu ilişkiler ve sergilediği aktif dış politika, hem içeride hem de dış dünyada merakla izleniyor ve anlamlandırılmaya çalışılıyor. Biz de bu yazımızda, dünya kamuoyunun dikkatle izlediği Türk dış politikasına yön veren kodları ele alacağız.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan pek çok konuşmasında mevcut küresel sistemin derin bir kriz içerisinde olduğunu ifade ediyor ve bu durumu “jeopolitik bir türbülans” olarak tanımlıyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da 2013 yılından bu yana, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra BM Daimi Güvenlik Konseyi adı altında inşa edilen beş devletin hegemonyasına dayalı mevcut küresel sistemin küresel kriz ürettiğini ve çözümün mümkün olduğunu “Dünya beşten büyüktür” ve “Daha adil bir dünya mümkün” haykırışıyla dile getiriyor.

Hakan Fidan sistemin tıkanmasının üç temel nedenine işaret ediyor: Uluslararası kurumların, karşı karşıya kalınan çok boyutlu krizlere karşı çözüm üretmede hantal kalmasından kaynaklanan kurumsal yetersizlik; Dünyanın tek merkezlikten çok kutuplu bir yapıya evrilmesiyle yeni güç merkezlerinin ortaya çıkması;

Yapay zeka ve siber uzay gibi yeni alanların getirdiği dijital dönüşümün geleneksel güvenlik paradigmasını sarsması. Bakan Fidan, “Dünya, geçmişin araçlarıyla bugünün krizlerini çözmeye çalışıyor; bu mümkün değil” diyerek küresel sistemin bir paradigma değişimine duyduğu ihtiyacın altını çiziyor.

Küresel güçlerin geleneksel güvenlik taahhütlerinden geri çekildiği bir dönemde Ankara, uluslararası sistemde yaşanan boşluğu doldurmak üzere yeni dış politika vizyonunu “aktif rol alma”, “sorumlu diplomasi” ve “bölgesel sorumluluk” kavramları üzerine inşa ediyor. Türkiye coğrafi avantajını kullanarak Karadeniz'den Orta Doğu'ya, Kafkaslar'dan Afrika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada “dengeleyici güç” rolü üstleniyor. Türk dış politikası, bölgesel krizlerin hegemonlara ihtiyaç duyulmadan, bölge ülkeleri tarafından yine bölgesel iş birliği mekanizmalarıyla çözümüne dayalı yeni bir sistem teklifinde bulunuyor.

Dış Politika Öncelikleri

Türkiye'nin dış politikasına yön veren kodlara geçmeden önce dış politika önceliklerinden söz etmek konuyu daha açıklayıcı kılacaktır.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Türk dış politikasının iş birliği coğrafyalarını ve önceliklerini muhtelif mülakat ile konuşmalarında ifade etmektedir.

Türk dış politikasının bir numaralı önceliği; Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar, Karadeniz, Akdeniz ve Ege de dahil olmak üzere yakın bölgemizdeki çatışmaların yatışması, savaşların durması ve istikrarsızlık ortamının ortadan kalkmasıdır. Yakın bölgeler dışında Afrika'nın tamamı, Güney Amerika, Asya-Pasifik ülkeleri ve ASEAN ülkeleri, Türkiye'nin son yıllarda önemli iş birlikleri geliştirdiği diğer coğrafyalardır.

Türk dış politikası, ABD'nin dış politika yönelimlerinin değiştiği bir dönemde Türkiye, Japonya, Güney Kore, Avustralya, Kanada, Suudi Arabistan, Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık gibi orta ölçekli ülkelerin daha yakın iş birliği geliştirmesinin ve daha koordineli hareket etmesinin küresel istikrara katkı sağlayacağını savunuyor.

Türk Dış Politikasına Yön Veren İlkeler

Gerek Cumhurbaşkanı Erdoğan gerekse Dışişleri Bakanı Fidan, bölgesel ve küresel sorunların çözümü için kutuplaşma yerine dayanışmaya dayalı; kapsayıcı, etkili, adil ve güvenli bir uluslararası sistem oluşturmak gerekliliğini her platformda dile getirmektedir.

Bakan Fidan uluslararası sorunları, Batı'nın ürettiği kolonyalist-oryantalist bakış açısı ve kavramlarıyla okumak yerine; Türk milletinin tarihi ve kültürel derinliğine dayalı kavramlarla tanımlamayı ve özgün stratejiler geliştirmeyi tercih eden bir çizgiyi temsil etmektedir. Kendi oyununu kuran, kurallarını yazan ve kavramsallaştıran bir stratejik anlayışla **Türkiye'yi kendi etrafında bir çekim merkezi haline getirmek ve yeni çok kutuplu dünya düzeninde denge kurucu küresel bir aktör yapmak**, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Türkiye Yüzyılı" olarak adlandırdığı stratejinin temel hedefidir. Bu hedefe hizmet eden dış politika, yalnızca ulusal çıkarları her şeyin önüne koyan dar bir yaklaşımı değil; küresel adalet, eşit temsil ve çok taraflılık ilkelerine dayalı, çok daha kapsayıcı bir vizyonu sahiplenmektedir.

Her ne kadar kimileri Türkiye'nin yeni dış politikasını "Hakan Fidan Doktrini" olarak adlandırsa da, Fidan'ın konuşmalarında kararların "**devlet aklıyla**" ve "**kurumsal koordinasyon**" içinde alındığına ilişkin yaptığı vurgular, dış politikanın bireysel tercihlerle yürütülmediğine, devlet aklının sürekliliğine işaret etmektedir. Konuşmalarında dile getirdiği "Türkiye'nin dış politikası günlük gelişmelerle şekillenmez" sözü, dış politikaya dair kararların tepkisel değil; analiz ve bilgiye dayalı, sürekliliği bulunan bir devlet aklı ile alındığını ifade etmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan da muhtelif konuşmalarında, günlük siyasi hesaplarla karar almadıklarını, kararların kadim devletin binlerce yıllık köklü birikimi, hafızası ve kurumsal tecrübesiyle alındığını vurgulamıştır. Nitekim, Türk Devleti'nin stratejik konsept belgesi hüviyetindeki 6 Ocak 2007 tarihli Milli İstihbarat Teşkilatının (MİT) 80. Kuruluş Yıldönümü Bildirgesi'nde de küresel düzenin değişmek zorunda olduğu isabetle tahlil edilmiş, Türkiye'nin yeni dönem hedeflerine ve kurumsal hazırlıklarına işaret edilmiştir.

Tabi ki dış politikanın şekillenmesinde ve muhatapları nezdinde etkili karşılık bulmasında Hakan Fidan'ın istihbarat-diplomasi geçmişinden ve kişiliğinden yansıyan; "sessiz güç" olarak ifade edilen, popülist üsluptan uzak, jeopolitik gerçeklikten kopmayan, teknik, sakin, ölçülü ancak kararlı yönetim tarzının büyük payı bulunmaktadır.

Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın verdiği mülakatlarda, yaptığı muhtelif konuşmalarda ve yazdığı makalelerde sıklıkla dile getirdiği, Türk dış politikasının parametrelerini ve hedeflerini ifade eden temel kavramlar şu şekilde sıralanabilir:

Kazan-kazan (Win-win): Uluslararası ilişkilerde taraflardan birinin kazancının diğerinin kaybı anlamına geldiği "sıfır toplamli oyun" (zero-sum game) anlayışı yerine, her iki tarafın da fayda sağlayacağı, ortak çıkarlara dayalı iş birliği yapma ilkesidir. Bu ilke, taraflar arasındaki ilişkinin çatışma yerine ekonomi, ticaret, enerji ve lojistik gibi ortak refah yaratacak alanlarda kurulmasını önceler. Tarafların ortak paydada buluşarak pastayı büyütmesini ve hep birlikte pay almasını öngören iş birliğine dayalı bu strateji, Batılı ülkeler tarafından tek taraflı olarak sömürülmüş Afrika'da en somut karşılığını bulmaktadır. Türkiye, yakın coğrafyasındaki krizlerde üstlendiği arabuluculuk veya kolaylaştırıcılık rollerinde kazan-kazan ilkesini öne çıkararak taraflar arasında güvenilirlik tesis etmektedir.

Bölgesel sahiplenme: Bölgenin sorunlarının, bölge dışı aktörlere (hegemonlara) ihtiyaç duyulmadan yine bölge aktörlerinin iş birliğiyle çözülmesi ilkesidir. Bunun için, her ulus devletin komşu devletlerin hak ve hukukunu koruma, güvenliğini garanti etme, bütün bir bölgenin ayrılmaz parçası olarak bölge istikrarını sağlama ve her alanda dayanışma sorumluluğunu üstlenmesi; yani birbirlerine sahiplenme duygusuyla hareket etmesi gerekmektedir. İsrail yayılmacılığı ve mezhepçilik (Sünni-Şii bölünmesi) bölgenin en büyük problemlerindendir. Bölge ülkelerinin herhangi bir tehdide karşı askerî caydırıcılık kapasitesini artırmadan önce, kendi aralarında temel ve nihai bir güven oluşturmaya ihtiyaçları vardır. Bölge ülkelerinin bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı duyulması; bölgesel aktörlerin savunma kapasitelerinin birbirine karşı değil, birbirlerinin güvenliği için bir araya getirilmesi ve bölgeyi istikrarsızlaştırıcı teröre karşı ortak mücadele edilmesi gereklidir. Bu ilkeye göre bölgede kimse kimseye tahakküm etmediğinde, devletler yapıcı etkileşime girdiğinde ve kendisini başkasının güvenliğine de adadığında nihai güven tesis edilmiş olacaktır. Türkiye bu doğrultuda yakın çevresindeki bölgelerin aktörleriyle bölgesel sahiplenmeye dayalı özel mekanizmalar kurmuştur. Orta Doğu, Güney Kafkasya ve Balkan ülkeleri ile kurulan bölgesel mekanizmalar bunun örneklerindendir.

Türkiye, bu mekanizmalarda sadece bir katılımcı olmanın ötesinde, kendisini **düzen kurucu** olarak konumlandırmaktadır.

Bölgesel kapsayıcılık: Bölgesel istikrarın sağlanması için hiçbir aktörün dışarıda bırakılmamasını ve komşularla ilişkilerin ortak çıkarlar zemininde kurumsallaştırılmasını ifade etmektedir. Bakan Fidan’a göre artık bölge ülkelerinin bir araya gelip hep beraber kendi sorunlarını çözdüğü, birbirimizden emin olduğumuz, kendi düzenimizi kurmamız elzemdir. Bunun için bölge devletlerinin Türk, Arap ve Fars tahakküm söylemini terk etmesi, emperyal fikirlerin rafa kaldırılması şarttır. Hakan Fidan’ın Nikkei Asia’ya verdiği röportajda; Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan, Mısır ve Körfez ülkelerinin içinde yer alabileceği yeni iş birliği platformuna, koşulların uygun hale gelmesi durumunda ileride İran ve İsrail’in de dahil edilebileceğine ilişkin sözleri, Türkiye’nin bölgesel kapsayıcılık vizyonunun çerçevesini göstermesi bakımından önemlidir.

Çoklu Çevresel İş Birlikleri: Asya, Avrupa ve Afrika’nın kesişim noktasında bulunan Türkiye’nin jeopolitik konumunu ve diplomatik kapasitesini kullanarak etrafındaki farklı coğrafyalarda ve siyasi havzalarda eş zamanlı, çok katmanlı ortaklıklar kurma anlayışıdır. Bu vizyona göre Türkiye sadece tek bir eksene (sadece Batı veya sadece Doğu) ait olmamalı, aksine “**merkez bir aktör**” olarak birden fazla çevrede aynı anda kurucu ve oyun kurucu bir rol oynamalıdır. Bu çerçevede Türkiye, sadece geleneksel hinterlandına (Orta Doğu, Balkanlar, Kafkasya) sıkışmayıp küresel güç merkezleri arasında stratejik hareket alanını genişletmekte, küresel güç dengelerinin kaydığı yeni coğrafyalara kurumsal açılımlar yapmaktadır. “Afrika Açılımı” ve “Yeniden Asya” stratejileri bu kapsamdadır. Türkiye’nin jeostratejik köprü konumunu doğu-batı, güney-kuzey eksenindeki ticaret yolları, enerji koridorları, altyapı ve dijital ağlarla kalıcı bir güce dönüştürme hedefi, çoklu çevresel iş birlikleri kurma stratejisinde önemli araçlardır.

Kompartımanizasyon: “İlişkileri bölmelere ayırma” olarak ifade edebileceğimiz bu ilke, ülkeler arasında bir alanda ortaya çıkan krizin, diğer alanlardaki iş birliğini zehirlmesine izin verilmemesi esasına dayanır. Bu strateji, iki ülke arasındaki ilişkilerin tek bir sorun yüzünden tamamen kopmasını engellemeyi ve farklı dosyaları birbirinden ayırarak bağımsız odalarda (kompartımanlarda) yürütmeyi hedefler. Hakan Fidan’ın MİT Başkanlığı döneminde uygulamaya koyduğu bu pragmatik ilke ile devletler arası siyasi ilişkilerin koptuğu durumlarda bile arka kapı diplomasisi (istihbarat diplomasisi) açık tutulmuş; yaşanan krizlere rağmen Türkiye-Rusya ve Türkiye-ABD ilişkilerinin kopmamasında önemli rol oynanarak Türkiye’nin manevra alanı genişletilmiştir.

Mikro-Bölgeselcilik: Uluslararası kurumların, karşı karşıya kalınan krizlere karşı çözüm üretmede hantal kalmasından kaynaklanan kurumsal yetersizlikler nedeniyle, tikanıklığı aşmak için “soruna ve coğrafyaya özel, esnek ve işlevsel ittifaklar” kurulması anlayışıdır. “Hız ve sonuç” odaklı bu yaklaşım, sorunlu bir

coğrafyadaki problemleri çözmek için geleneksel, hantal ve karar alması zor olan büyük uluslararası örgütler (BM, AGİT vb.) yerine; sorun veya hedef odaklı, doğrudan ilgili aktörlerin bir araya geldiği, az üyeli (3’lü veya 4’lü) esnek ittifaklar kurarak ilerlemeyi öngörür. Karadeniz’de Mayın İş Birliği (MCM Black Sea), Kafkasya’da “3+3” formatı ve Astana Süreci bunun en somut örneklerindendir.

Bağlantısallık: Asya, Avrupa ve Afrika’nın kesişim noktasında bulunan Türkiye’yi üzerinden sadece mal ve enerji geçen bir “transit ülke” olmaktan çıkarıp; jeostratejik köprü konumunu ticaret yolları, enerji koridorları, altyapı ve dijital ağlarla kalıcı bir güce dönüştürmeyi hedefler. Bağlantısallık ile kıtaları Türkiye merkezli olacak şekilde birbirine bağlama, bu hatları bizzat inşa etme ve yönetme stratejisiyle yetinilmez; Türkiye’nin fiyatın belirlendiği, enerjinin depolandığı ve ticaretin yönetildiği bir “Merkez Aktör” (Hub) haline getirilmesi amaçlanır. Bağlantısallık stratejisi çerçevesinde; Kalkınma Yolu, Hazar Geçişli Doğu-Batı Orta Koridoru ve Suudi Arabistan-Türkiye Hızlı Demiryolu projeleriyle Türkiye, küresel lojistiğin omurgası haline gelme gayreti içerisinde. Öte yandan Asya ve Orta Doğu’nun zengin petrol ve doğalgaz rezervlerini Avrupa’ya bağlayan Türkiye, Batı dünyası için enerji arz güvenliğinde kritik bir merkez haline gelmektedir.

Yeni Dış Politikaya Türkiye’nin Yapısal Uyum

Dış politikasına yön veren kavramlarla ifade edilen stratejik hedeflere ulaşmak için Türkiye, perspektifini ve ilişkilerini yeniden yapılandırma yoluna gitmiştir. Bu yapılanma üç kavramla ifade edilebilir: Stratejik Özerklik, Stratejik Esneklik ve Akıllı Güç.

Stratejik Özerklik/Otonomi: Türkiye’nin dış politikada, savunma ve kritik teknolojiler gibi alanlarda küresel güçlere bağımlı kalmadan, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bağımsız karar alabilme ve bunu sahada uygulayabilme kapasitesine sahip olmasını esas alır. AB’nin Türkiye’nin üyeliğine olumsuz bakışının değişmemesi, NATO müttefikleri ile yaşadığı ve güvenliğini tehdit eden krizler/ambargolar, çok kutuplu yeni bir dünya düzeni arayışlarının ortaya çıkması, Türkiye’nin bir eksene bağımlı kalmadan stratejik özerklik kazanmasını zorunlu kıldı. Stratejik özerkliği temel alan stratejisi ile Türkiye, NATO üyesi olmasına rağmen Rusya ve Çin başta olmak üzere Afrika, Latin Amerika ve Orta Asya (Türk Devletleri Teşkilatı) gibi bölgelerde nüfuz alanını genişletmeye; BRICS, ŞİÖ, ASEAN gibi Batı dışı ekonomik yapılarla ilişkilerini derinleştirmeye yöneldi. Gelişen savunma sanayisi Ankara’ya dış politikada askeri bir caydırıcılık ve bağımsız hareket kabiliyeti kazandırdı; Türkiye’nin yeni ittifaklar kurmasını ve jeopolitik dengeleri değiştirmesini sağlayan güçlü bir diplomatik kaldıraç haline geldi. Gelişmiş yerli ve milli savunma sanayisi Türkiye’nin NATO içindeki merkezi rolünü güçlendirdi ve Batılı ülkelerle olan ilişki düzeyini kendi lehine çevirdi. Karabağ Savaşı’nda Azerbaycan’a askeri destek

vererek; Katar, Suriye, Irak, Libya, Somali gibi ülkelerde askeri üsler kurarak ve operasyonel varlık göstererek bölgesindeki krizlere doğrudan müdahil olma yeteneğine kavuştu. Stratejik özerkliğin en somut sonucu, artık içinde NATO üyesi Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan, Mısır ve Katar'ın da yer aldığı, genişlemeye açık bölgesel askeri bir ittifakın kurulmasının gündemde olmasıdır.

Stratejik Esneklik: Çok yönlü diplomasi ile aynı anda farklı kamplarla bağ kurabilme becerisini ifade eder. Stratejik esneklik dış politikaya; değişen şartlara göre pozisyon değiştirebilme, seçenekleri çoğaltma, küresel dengeler arasında sıkışmama, kendine alternatif oyun alanları yaratma, hızlı hareket etme ve krizleri fırsata çevirme imkanlarını sağlar. Stratejik özerklik geliştikçe, stratejik esneklik de artmaktadır.

Akıllı Güç: Devletin hedeflerine ulaşmak için askeri güç unsurları (sert güç) ile diplomasi, kültür, insani yardım, kalkınma yardımları ve soydaş hakları gibi unsurları (yumuşak güç) stratejik ve birbirini tamamlayacak şekilde bir arada kullanma becerisidir.

Dünyada milli gelirine oranla en çok insani yardım yapan ülkelerin başında gelen Türkiye, akıllı güç stratejisini yürütürken devletin sert güç unsurları (TSK, MİT) ile yumuşak güç kurumlarını (TİKA, AFAD, Yunus Emre Enstitüsü, Diyanet, YTB) koordineli bir şekilde aynı coğrafyaya kanallı etmektedir. Akıllı gücün sahaya yansıtılmasında Türkiye, askeri caydırıcılık ile diplomatik arabuluculuğu aynı anda uygulayan nadir ülkelerdendir.

Sonuç

Uluslararası ilişkiler teorisinde devletler; ekonomik büyüklükleri, askeri kapasiteleri, nüfusları, coğrafi konumları ve diplomatik nüfuzlarına göre “Küresel

Güç”, “Orta Güç” ve “Yükselen Güç” olarak hiyerarşik şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflamada Türkiye, bir “Orta Güç” ve küresel sisteme itirazları sebebiyle “Yükselen Güç” olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu hiyerarşik sınıflamalar hızla geçerliliğini yitirmektedir. Tıpkı savunma sektöründe maliyet-etkin İHA'ları, füze teknolojilerini ve yapay zekâyı bir arada kullanan görece küçük aktörlerin (Ukrayna, İran hatta Husiler) devasa askeri kapasiteye sahip küresel güçlerin (Rusya, ABD) hantal konvansiyonel güçlerini çaresiz bıraktığı ve askeri güç ölçütlerini değiştirdiği gibi; uluslararası ilişkilerdeki yeni ilişki biçimleri de bu geleneksel sınıflamayı geçersiz hale getirebilecektir.

Türk dış politikasının geliştirdiği “daha adil bir dünya kurma”ya yönelik vizyon ve kavramlar; herkesin toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini, komşu ülkelerin kendi aralarındaki krizleri hegemonlara ihtiyaç duymadan çözmesini, bölgesel sahiplenmeye dayalı kurumlar oluşturarak devletlerin birlikte kalkınmasını teklif etmektedir.

Bu yönüyle kriz ve çatışmalardan güç devşiren hegemonlara (BM Güvenlik Konseyi Daimi Üyeleri) bağımlı kalmak üzere kurgulanan köhne küresel düzeni, küresel çoğulculuğa dayalı yeni bir küresel ilişkiler modeliyle değiştirmeyi amaçlamaktadır.

Önümüzdeki süreçte; sayısal üstünlüklere ve tahakküme dayalı büyük güçlerin domine ettiği küresel sistem yerine, kendi aralarında ittifak eden, küresel problemlere ortak çözümler arayan ve küresel iyilikte buluşan çoklu devletlerin iş birliği ile şekillenecek yeni bir dünya düzeninin ortaya çıkması beklenmektedir. Türkiye'nin düzen kurucu bir aktör olarak geliştirdiği dış politika tezleri, böyle bir model için önemli referanslar sağlayabilir.

Kürtlerin Sahili Selameti

DR. MUSTAFA EKİCİ

www.kritikbakis.com

Yürümekte olan bir süreç olarak 'Terörsüz Türkiye' projesinin toplumdaki karşılığına dair son haftalarda kayda değer sayıda ve siyasetin farklı kanatlarında çok sayıda insanla görüşme imkânım oldu. Bu gözlemlerimi siz kıymetli dostlarla paylaşmak istiyorum. Sözün başında, Kürt toplumunda kuşaklar arası muazzam değişimler olduğu, Kürt toplumunun radikal ve tepkisel biçimde sekülerleştiği iddialarının ışığında yapılacak kolaycı okumalardan uzak durmaya dikkat çekmekte yarar var. Sosyolojik her iddia ve gözlemde olduğu gibi söz konusu iddialara da ihtiyatla yaklaşmak lazım.

Dersimden Avrupa'ya göç etmiş ve yıllarca örgütün sosyal ağları içinde yaşamış orta yaşlı ama oldukça dinamik bir 'gençle' sohbet ediyoruz. Elâzığ'dan Dersim'e giden yol gidiş geliş ayrılmış, kaymak gibi asfaltlı ve içinden geçtiği köylerin pitoresk görüntüleri eşliğinde, Avusturya plakalı güçlü arabasıyla arkadaşım adeta asfaltı ağlatıyor. Tepkisel ama aramızdaki ilişkinin mehabeti adına itidalli ve nazik durmaya çalışıyor. Arabada herkesin bildiği klasik Kürtçe bir parça çalıyor. (https://music.youtube.com/watch?v=zbEq_d7kQil&si=LdHGVDa9AkptTgiN)

Yapay zekayla yeniden düzenlenmiş olan müzik neredeyse kusursuz ve çok yüksek temposuyla içindeki yürek burkan acıyı adeta ilkel bir duygu patlamasına dönüştürüyor.

Elleri ve ayakları, neredeyse bütün bendeni, aracın sürüşüne de yansıyacak biçimde tempolu.

Bir ara durup, önümüzdeki Singeç köprüsünü işaret ederek; 'abe biliyor musun, şimdi bu arabayı şu köprü'nün uçurumuna son hız sürmek istiyorum, Kürdistan hayalinin ruhumu kavuran devrimci düşüncesi içimde dağ gibi, ama görüyorum ki bu hayal elimin içinde yavaş yavaş eriyen bir buz parçası şimdi. Sanki biri elimden yaşamının anlamını çaldı.' Biraz teskin edici konuşuyorum, Avrupa'daki Kürtlerin Türkiye'nin 80'lerinde yaşamakta olduğunu söylüyorum biraz çekinerek, ama o oldukça mutedil, kabulleniyor bunu. 'Evet' diyor, '99'da bir arkadaşım Serok'un yakalanışının yıldönümünde 3 arkadaşıyla birlikte bedenini ateşe verdi. Ben hep onun anısına, fedasına, cesaretine özenerek yaşadım. Biliyor musun abe bizimkiler haber bile yapmadılar bu eylemi. Ama şimdi biraz beyhude bir işin içindeymişiz gibi geliyor bana.' Dramatik bir görüşmeydi. Doğrusu biraz içim burkuldu, çünkü on binlerce Kürt gencinin bir mezar taşından bile mahrum, ailelerine nazik bir veda imkanından yoksun, dağ başlarında, barikat ve hendeklerde kurda kuşa yem edildiğini biliyorum.

Emekliliğine aylar kalmış bir memur arkadaşla, Nusaybin'de Zeynel Abidin Mezarlığının hemen

dibindeki çay ocağında taburelere kurulmuş, sıcak bir rahme gelmesini umarak çay içiyoruz. Hasır tabureler pek rahat değil ama muhabbetin derinliğinde zaten pek akla gelen detaylar değil bunlar. Yine de bu kadim geleneği yaşatamaya çalışan kahveciye plastik sehpalardan şekvacı olmayı ihmal etmedim. Kısa bir hoşbeşten sonra konuyu açıyorum. Üç çocuğunun üçünü de okutmuş, hepsini iş, meslek sahibi yapmış, ikisini evlendirmiş olan arkadaşım biraz tuzu kuru esnaf havasında; 'yaw begim, Allah çoluk çocuğumuzu korudu yaw. 92'de üniversiteyi bitirip memlekete döndüm, ateşli bir militanım, görsen bizot gibiyim, dokundan yanarsın o kadar yane. Konya'dayken her gün bir Özgür Gündem alır, satır satır okurdum, spor haberlerini bile büyük bir önemle okurdum çünkü onun dili bile ideolojikti. O gazetenin içinden dünyaya baktığında bütün Kürdistan'ın şehir şehir, köy köy yakılmakta olduğunu, ortalığın kan gölüne döndüğünü düşünürdün. Uzun otobüs yolculuğu boyunca askerin, polisin güvenlik, arama adı altında yaşattıkları da bu hissiyatı katmerleştiriyordu. Sonra eve gelir, eş dostu ziyaret eder, hayatın normal biçimde akmakta olduğunu, herkesin çiftinde çubuğunda olduğunu görünce de biraz şaşırırdım. O zaman anladım hem devletin içinden bazı odaklar hem de bizimkiler adeta el ele millete hayatı zehir etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Yıllarca grevdi, eylemdi, vergiydi ne dedilerse yaptık. Ne oldu sonunda. Şükür devlet biraz aklını başına aldı, bizimkiler de bu kan revanının kimseye bir faydasının olmadığını anladılar. Gördün mü abe, geçen gün Duran Kalkan milli takıma dair enfes bir spor analizi yaptı. Öcalan'ın ve Bahçeli'nin çıkışları milletin yüreğine su serpti yani.' Muhabbet yan masalardan duyuluyor, kafasında tığ işi, yeşil siyah desenleriyle oldukça heybetli duran yün külahıyla bir amca hararetle tasdik ediyor arkadaşı.

Bu iki anekdot gibi, notlarımda daha onlarca anekdot var, kültürel bağlamı farklı, farklı siyasi kanaatlere sahip, mevzuya din, milliyetçilik, solculuk, sekülerlik vs.yi merkez alarak yaklaşan. Ama bilginin ve kanaatlerin değişim ve dolaşım hızını düşünürsek bu malzemenin kimsenin yarasına merhem olacağını söylemek da iddialı olur. Bu nedenle bunlarla iktifa ediyorum.

Bu gözlemlerden yola çıkarak, sosyolog üstatların affına da sığınarak birkaç köşeli ifade yazmak istiyorum: toplumsal davranış, hemen her zaman murat ettiğinin uzağına, aksine sonuçlar doğurmaya teşnedir. Kürtlerin önemli kısmı, PKK'nın açtığı acılı yollara tevessül ettiğinde muratları başkaydı şüphesiz. Ancak günün sonunda zamanın, Kürtleri getirip bıraktığı sahil, çoğunun umduğundan epey uzak bir sahil. Oldukça delişmen, yıkıcı ve maksimalist bu yolda yürümenin Kürt toplumunda yarattığı maddi, manevi tahribatın envanteri bir gün çıkarılır mı bilmiyorum. Ama açık ki Türkü ve Kürdü fark etmeksizin memlekete yaşatılan ağır acı ve kayıpların gölgesinde bütün maksimalist argümanlar çökmüştür. Geriye genzi yakan, biraz kekre hınçlar, beyhudelik duygusu ve insanların ağızlarını

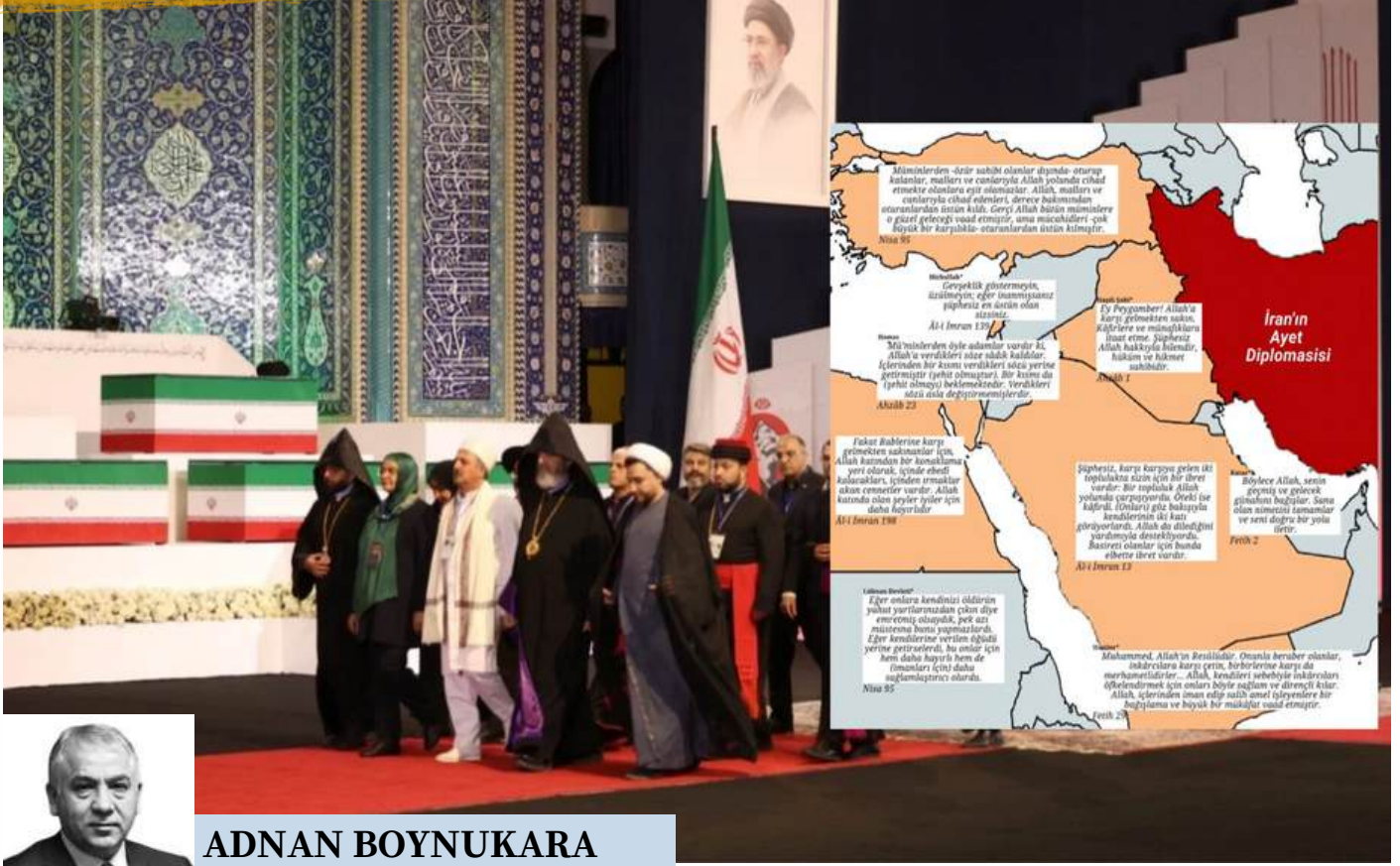
doldura doldura ifadedden kaçındıkları bir tür 'buna da şükür' hissiyatı kalmıştır.

Bu gözlemlere dayanarak şöyle bir tasnif yapılabilir sanırım; Kürt Milliyetçiliğinin içinde siyasallaşmış eski kuşaklar iki sınıftır; biri fedakardır, dalmıştır kavgaya, kafa göz yarmıştır, arkasındaki kan revan enkazın farkındadır. İçi hınçla doludur, içindeki anlaşılması güç aldatılmışlık hissiyle başa çıkmamanın yollarını aramaktadır. İkinci sınıf dengecedir. Hesap kitap yapmıştır, çocukça riskler almamıştır, ailesini koruduğunu, gemisini sahili selamete çıkardığını düşünerek içindeki ihanet duygusuyla başa çıkmaya çalışmaktadır. Kabaca Kürt toplumunun ellisini aşmış eski olarak tesmiye edilebilecek 'elit' kuşakları bu iki duygu durumunda tasnif edilebilir.

Ve bu iki siyasi temelli duygu durumunun gerisinde devasa halk kalabalığı yatmaktadır. Halk bu 'elitleri' takip etmiş, sırtında taşımış, bedelini her iki taraftan yediği ağır baskı ile ödemiştir. Ve günün sonunda bir sahili selameti hak ettiğini düşünmektedir.

Her iki durumda da Kürt milliyetçiliğinin çokça acılı, sert ikliminde büyümüş bu kuşaklar, kendilerinden bir önceki kuşaklara göre nispeten şehirli, şiddetin yarattığı travmaya rağmen nispeten daha iyi yaşam koşullarına sahip olmuşlardır. Şimdi yapay zeka ile yeniden düzenlenen bilindik Kürtçe şarkıları dinlerken birinci gruptakiler hınç ve belli belirsiz bir pişmanlıkla yumruğunu sıkarken ikinci gruptakilerin genzinde kekre bir ihanet duygusunun eşlik ettiği bir şükür ve haz durumu gözlenebilir. Bu iki duygu ve bilinç durumunun tekabül ettiği siyaset en kaba tasnifle bugün Dem parti içinde yoğunlaşan siyasettir. Uzun geçmişinde PKK'nın ağır baskısı altında bir siyaset üretmeye çalışan Dem çizgisinin günün sonunda geldiği nokta tıpkı seçmeninde olduğu gibi derin bir boşluk duygusunun eşlik ettiği bir tür sahili selamete çıkış duygusudur. MİT Başkanı sayın İbrahim Kalın'ın sürece dair çabaları, Sayın Cumhurbaşkanı ve MHP Lideri sayın Bahçelinin ve tabi PKK Lideri Öcalan'ın, siyasetin kaypak zemininin pek alışık olmadığı merdane duruşları, devlet aklı ile Kürt sokağının bir noktada kesişmesini sağlamıştır. Bu kesişim, belki maksimalist siyasi duygu durumunda salınan huzursuz ruhları tatmin etmeyecektir ama görünen o ki Kürt halkının çoğunluğu öyle ya da böyle, bir sahili selamet gerçekliğine ikna olmuş durumda. Yıllar evvel yazdığım bir yazıya, Kürdün Türkiye'den kopma Korkusu diye bir başlık koymuştum. (<https://www.star.com.tr/acik-gorus/kurtun-turkiyeden-kopma-korkusu-uzerine-haber-1208097/>) Yaşananların ağırlığı altında gelişen bütün süreç, bu korkunun gerçekliğini teyit etmiştir. Gözünü budaktan esirgemeyen ilk gruptakilerin bütün zorlama ve çabalarına rağmen Kürt toplumu sahili selamete, makulün, kapasitenin, gerçekliğin eliyle ulaşılacağı kadim bilgisine ram olmuştur. Dem çizgisinde yoğunlaşan Kürt siyasetinin, radikal ve maksimalist dilden arınarak Kürt toplumunun bu tavrına uygun bir siyaset yürüteceği öngörülebilir.

Hamaney'in Cenazesinde 'Ayet Diploması'

ADNAN BOYNUKARA

www.kritikbakis.com

Hasan Humeyni, dedesi Ruhullah Humeyni'nin İslam Cumhuriyeti'ni kurduğu topraklarda, tabuta doğru yürüdü. İzleyiciler açısından o anda okunmaya başlanan ayetin ne anlattığı görüntülerde net değildi, ama etkisi netti. Humeyni, ayet okunmaya başlar başlamaz salonu terk etti. Humeyni'nin torunlarına, "biz mallarımızla ve canlarımızla cihat ederken siz evinizde oturdunuz, bir şey yapmadınız ve bizimle eşit değilsiniz" mesajı verilmek istendi. Devrimin kurucusunun torununa, bir devlet cenaze töreninde, herkesin önünde verilen bu mesaj tesadüf müydü? İnsan bunu izlerken, dini bir ritüelin bu kadar soğukkanlı hesaplanabileceğine şaşırmadan edemiyor.

Bir Cenaze, Bir Sahne

Ali Hamaney, 28 Şubat 2026'da ABD-İsrail ortak saldırısıyla öldürüldü. Cenaze törenleri aylarca ertelendikten sonra Temmuz'un ilk haftasında, Tahran'dan başlayıp Kum, Necef, Kerbela üzerinden Meşhed'e uzanan çok şehirli bir seremoniye dönüştü. Bu töreni sıradan bir devlet cenazesinden ayıran şey, her yabancı heyetin tabuta yaklaşırken farklı bir ayetle karşılanmasıydı. Suudi heyeti öne çıktığında okunan ayet, sayıca çok az ve donanımsız bir Müslüman gücün 'Allah'ın izniyle' büyük bir orduyu bozguna uğrattığı Bedir Savaşı'nı anlatan Al-i İmran'ın 13. ayetiydi.

Bu, İran'ın ABD ve İsrail karşısındaki "zaferi" olarak sunduğu anlatıya doğrudan bir göndermeydi. Diğer heyetlere okunan ayetler de belli bir mantık izliyordu. Hamas, Filistin İslami Cihad'ı, Hizbullah, Husiler, Irak'taki Haşdi Şabi ve Afganistan'daki Taliban'a okunan ayetler ortak bir tema paylaşıyordu. Şehadet, Allah'a verilen sözden dönmek ve zafer. Buna karşılık Rusya, Çin, Hindistan ve Mısır'a okunan ikinci ayetler fark edilir biçimde daha sakin ve yanlış yorumlamalara neden olmayacak tarzdaydı. Bu ayetler doğruluk, teselli ve mükafat temalarına odaklanıyordu. Katar'a ise Peygamber'in Kureyş kabilesiyle barış yaptığı döneme atıfla, bağışlanma temalı bir ayet okundu. Doha'nın hem ABD müttefiki olması hem de İran'ın Katar'daki üsse saldırısından zarar görmesi düşünüldüğünde, bu seçim de anlamsız değildi. İran-İsrail-ABD savaşı boyunca Türkiye, çatışmanın büyümesini önlemeye çalışan ülkeler arasında yer aldı. Ankara, Katar ve Pakistan'la birlikte diplomatik temas kanallarını açık tutmaya, Hürmüz Boğazı'nın kapatılması ve Körfez ülkelerine yönelik saldırıların yayılması gibi senaryoları önlemeye yönelik özenli bir dış politika izledi. Yani doğrudan taraf olmaktan çok, arabuluculuk ve gerilimi düşürme rolünü tercih etti.

Bu tutum, Hamaney'in cenazesine Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cevdet Yılmaz başkanlığında kalabalık bir heyet gönderilmesiyle de teyit edildi. Ankara, protokol düzeyinde İran'a yakınlığını göstermekten çekinmedi. Ne var ki törende bu heyeti karşılayan ayet, "malları ve canlarıyla Allah yolunda cihat edenler"ın "oturanlar"dan üstün kılındığını vurgulayan Nisâ Suresi 95 inci ayetti. Bu tercih, ambargolara rağmen İran'la ilişkilerini sürdüren ve savaşı durdurmak için çaba gösteren Türkiye'yi, töreni düzenleyenlerin nasıl gördüğünün bir göstergesiydi.

Törenin işleyişine ilişkin resmî bir açıklama yapılmamış olsa da, bu seçim, Ankara'nın savaş boyunca sergilediği arabuluculuk çabasına yönelik açık bir eleştiri. Türkiye, ambargolara rağmen İran halkının yanında durmuş, savaşı sona erdirmek için diplomatik kanalları seferber etmiş, cenaze törenine üst düzeyde katılmıştı. Ama töreni düzenleyenlerin gözünde 'cihat eden' değil 'oturan' taraf olarak kategorize edildi. Yani ayet diplomasisi, tam da protokolün nazik cümlelerle söyleyemediğini söylemenin bir yolu olarak kullanıldı.

30'dan fazla ülkeden heyetin katıldığı törende, organizasyonun sahipleri bu seçimlerin kasıtlı olup olmadığını açıklamadı. Ama Fararu gibi haber siteleri ayetlerin kasıtlı ve özenle seçildiğini yazdı. Muhafazakâr Tabnak ise bunu "kamu diplomasisinde bir yenilik" olarak tanımladı. Buna ilişkin resmi bir açıklama yok. Ancak sistematik seçim o kadar insicamlı ki, tesadüf ihtimalini ortadan kaldırıyor.

Cenazenin Arkasındaki Çatlak

Bu sahnenin bir başka boyutu, Mücteba Hamaney'in kendi babasının cenazesine katılmamasıydı. Reuters, yeni liderin saldırıda ağır yaralandığını ve muhtemelen sakatlandığını bildirmişti. Üç kardeşi (Mustafa, Meysem, Mesud) cenazede ağlarken görüldü, ama yeni lider yalnızca posterlerde vardı. Aslında bu görünmezlik, İran'ın iç siyasetindeki daha derin bir tartışmayla örtüşüyor.

Savaş sonrası ateşkes sürecinde, İran'ın siyasi kurumları ile daha sert çizgideki çevreler arasında görünür bir gerilim ortaya çıktı. Bazı ultra-muhafazakâr çevreler, Hamaney'in ateşkes mutabakatını yalnızca baskı altında kabul ettiğini savunurken, Kayhan gibi 'resmî' yayın organları, Yüksek Lider'i Milli Güvenlik Yüksek Konseyi'yle ters düşmüş gibi göstermenin ülke içinde kutuplaşmayı derinleştirebileceği uyarısını yapıyor. Bu gerilim, İran'ın siyasi kurumları (cumhurbaşkanlığı, meclis, SNSC) ile ideolojik-güvenlik eksenli çevreler arasındaki dengenin savaş sonrasında yeniden müzakere edildiğinin bir işareti.

Burada dikkatli olmak gerekiyor. Cenazedeki ayet seçimini kimin, hangi kurumun kararlaştırdığına dair resmi bir açıklama yok. Bazı bölge analistleri ve İran'daki süreci izleyen kimi medya temsilcileri, bu süreci Devrim Muhafızları'nın yönettiğine ilişkin değerlendirmeler yapıyor. Dolayısıyla, ortaya çıkan tablo bu seçimlerin, günlük diplomasiyi yürüten cumhurbaşkanlığı ya da dışişleri bakanlığı gibi

kurumların değil, ideolojik mesajı önceleyen çevrelerin imzasını taşıdığını gösteriyor. Sonuçta bu, "misafirlere" diplomatik nezaketin ötesine geçen, bazen açıkça küçük düşürücü bir dille verilmiş mesajdı.

Yönetim Krizi Sinyali

Bir devletin cenaze törenini, müttefiklerini ödüllendirip rakiplerini, hatta kendi içindeki kimi aktörleri küçük düşürmek için kullanması başlı başına dikkat çekicidir. Ama bunun, yeni liderin kamuoyu önünde hiç görünmediği, sağlığının tartışıldığı ve iç siyasi çevrelerin kimin karar verdiği konusunda açık bir tartışma yürüttüğü bir dönemde yaşanması, bunu bir protokol nezaketsizliğinden çıkarıp rejim içi hesaplaşma sinyaline dönüştürüyor. Siyasi aktörlerin, (cumhurbaşkanı, dışişleri bakanı, meclis başkanı vs.) hasar kontrolü yaptığı konuşulurken, mesajı belirleyen elin daha sert bir çizgiden geldiği kanaati güçleniyor. Sosyal medyada dolaşıma sokulan kimi tören görüntülerinde, görüşmeleri yürüten meclis başkanı ve dış işleri bakanının da hedefe konulduğuna ilişkin sloganlar atıldığı görülüyor.

Eğer bu ayrışma derinleşirse, İran'ı bekleyen bir liderlik boşluğunun ötesinde bir şey olabilir. Kimin gerçekten karar verdiği sorusu, artık resmîyet kazanmaya başlayabilir. Devlet aygıtının seçimle gelen yüzleri (cumhurbaşkanlığı, meclis) ile ideolojik-askeri çekirdek arasındaki bu gerilim, mevcut düzenin kontrollü seçimlerinde ortaya çıkan sonraki aktörlere karşı nasıl bir tutum alınacağı sorusunu da beraberinde getiriyor. Hamaney'in cenazesinde yaşananlara ilişkin farklı bir açıklama gelmezse, yas ve ayetler üzerinden ülkelere mesaj vermenin ötesine geçen, devlet içi iktidar mücadelesinin ilk işareti olarak da okunur. Ama elbette bu okuma abartılı da olabilir, sonuçta cenaze törenleri her zaman biraz 'tiyatro'dur.

Amerika Gerçekten Bir “Siyonokrasi” Hâline mi Geliyor?

YAZAR: PHILIP M. GIRALDI

Yeni yasa düzenlemeleri, Yahudi devletini eleştirme özgürlüğünü ortadan kaldırılabılır.

Bir zamanlar Amerika Birleşik Devletleri olan ülke, bugün 250. yılında, tarih ve politika konusundaki cehaleti öylesine derin olan bir başkan tarafından yönetilmektedir ki, açıkça kötücül olarak görülen yabancı bir ülke adına savaşlar başlatılması da dâhil olmak üzere neredeyse her şeye izin verilmektedir. Elbette özellikle İsrail'in ABD dış politikası üzerindeki etkisinden söz ediyorum; ancak bu nüfuz, giderek ekonominin işleyişini ve ifade özgürlüğü gibi temel özgürlüklerin ortadan kaldırılmasını da etkilemektedir. Şu soruyu sormak gerekir: Amerika, ülke içindeki Yahudi ve Hristiyan Siyonistlerin desteğini alan başka bir ülkenin, Amerikan vatandaşlarına kayda değer hiçbir yarar sağlamayan, sonsuz savaşlar ve yönlendirilen bir dış politika aracılığıyla vergi mükelleflerinden alınan kaynakları tüketmesine izin verirken gerçekte ne ölçüde bağımsızdır? Her şeyden önce bu, eski Filistin'in tamamının, Orta Doğu'nun dört bir yanında başlatılan savaşlar yoluyla genişleyerek “Büyük” hâle gelmesi “seçilmiş” olan bütünüyle Yahudi bir devlete dönüşmesi gerektiği yönündeki sahte dinî inançların yön verdiği bir “politika”dır.

Ve Beyaz Saray ile Kongre'yi kontrol eden aynı seçkin Siyonistler, federal hükümetin diğer unsurlarını da büyük ölçüde yönetirken, aynı zamanda özel olarak işletilen ve “rezerv”inde paranın %5'inden daha azını

bulunduran Federal Rezerv aracılığıyla merkez bankacılığını da kontrol etmektedir. Amerikalıların çoğu, şu anda 39,4 trilyon dolara ulaşan federal hükümet borcunun (GSYİH'nin %122,1'i), vergi mükellefi başına 356.620 dolara karşılık geldiğinin ve kontrolden çıkmış bu finansal trenin ülkeyi yakında iflasa sürükleyeceğinin farkında değildir.

Ve daha da kötü haberler var! Başkan Donald J. Trump, haklı olarak ülkemiz tarihindeki İsrail yanlısı tutumu en güçlü başkan olarak görülebilir; bu da azımsanacak bir şey değildir. En ateşli Yahudi destekçilerinden biri olan Mark Levin'in kısa süre önce onu “İlk Yahudi başkan!” olarak nitelendirmesi üzerine Trump'ın “Bu doğru!” diye karşılık vermesi de hiç şaşırtıcı değildir. Bunun iddianın doğruluğunu teyit etmesi mi, yoksa yalnızca Levin'in söylediğine katıldığını göstermesi mi olduğu tartışılabilir; ancak yine de belirli bir gerçeği yansıtmaktadır. Trump, 3 Temmuz'da Rushmore Dağı'nda yaptığı konuşmada ülkeyi “komünistlerden” temizlemekten uzun uzun söz etti; ancak gerçekte kastettiği kişiler, New York Belediye Başkanı Zohran Mamdani ve Kongre Üyesi Ilhan Omar gibi İsrail'i eleştiren liberallerdi.

Trump, İsrail'in kendisini buna ikna etmesi nedeniyle, ABD için herhangi bir tehdit oluşturmayan İran'a karşı tamamen anlamsız ve son derece rağbet görmeyen bir savaş yürütmektedir. Bir zamanlar Filistin olan topraklarda yaşanan korkunç bir soykırıma göz

yummuş, ayrıca Başbakan Benjamin Netanyahu'nun savaş suçlarından kurtulmasına imkân sağlayacak silahları, mali desteği ve siyasi korumayı sağlayarak ABD'yi de bu katliamın suç ortağı hâline getirmiştir. Şimdi ise Trump'ın, İsrail'in düşmanı olmasına rağmen Amerika için herhangi bir tehdit oluşturmayan Hizbullah'ı yok etmek amacıyla Lübnan'da harekâta girişmek üzere ABD ordusuna hazırlıklara başlaması talimatını verdiğine ilişkin haberler bulunmaktadır.

İşte mevcut gerçeklik budur. Kongre'yi parayla yozlaştıran ve ana akım medyanın büyük bölümünü kontrol eden güçlü iç İsrail Lobisi'nin kurbanı olan Amerika'mız, İsrail'in kendi ulusal güvenlik politikası olarak gördüğü anlayışın gerçek anlamda bir kölesi hâline gelmiştir. Bu durum, yaşananları eleştiren bazı Amerikalıların ABD'yi, "bir Siyonokrazi yaratmak amacıyla Amerika'nın Siyonileştirilmesi" olarak adlandırmaya başlamalarına yol açmıştır. Bu ifade, Amerika Birleşik Devletleri üzerindeki Yahudi/İsrail hâkimiyetinin sürdürülmesinin, ülkeyi bir zamanlar sahip olduğu temel anayasal haklardan mahrum bırakmış olduğu gerçeğini yansıttığı için belirli bir karşılık bulmaktadır.

Örneğin, İsrail'i kayırmak amacıyla hâlihazırda mevcut olan düzenlemeleri ve Beyaz Saray ile Kongre'nin kontrolünü ele geçirmiş acımasız apartheid rejimini ABD'nin fiilen uydu bir devleti hâline getirecek olan yaklaşan gelişmeleri ele alalım. Savaş suçlusu Netanyahu'nun 2024 yılında Kongre'de yaptığı konuşma sırasında ABD Kongresi tarafından 58 kez ayakta alkışlandığı sıkça dile getirilmektedir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı bünyesinde, dünya genelinde antisemitizm olarak tanımladığı olguyla mücadele etmek üzere kurulmuş bir birim zaten bulunmaktadır. Bu birim, ABD'nin küresel ölçekte antisemitizmle mücadele çabalarını ilerletmek amacıyla oluşturulan Antisemitizmi İzleme ve Mücadele Özel Temsilciliği (Office of the Special Envoy to Monitor and Combat Antisemitism – SEAS) olarak adlandırılmaktadır. 2004 tarihli Küresel Antisemitizm İnceleme Yasası (Global Antisemitism Review Act) ile kurulmuş olup, doğrudan Dışişleri Bakanı'na bağlı olarak görev yapan büyükelçi statüsündeki bir özel temsilci tarafından yönetilmektedir. Hâlen bu görevi Haham Yehuda Kaploun yürütmektedir. Birim, Uluslararası Holokost Anma İttifakı'nın (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA) antisemitizm tanımını benimsemekte ve Yahudi grupların ya da İsrail'in davranışlarına yönelik sözlü veya yazılı eleştirileri, başlı başına antisemitizmin kanıtı olarak kabul ederek bunu suç olarak değerlendirmektedir. Karşılaştırma yapmak gerekirse, İsrail dışında hiçbir ülkenin, kendi değerlendirmesine göre antisemit olarak gördüğü kişileri tespit etmek amacıyla dünya genelinde faaliyet gösteren böyle bir birimi bulunmamaktadır.

Peki, bunun gerçekten kötü olduğunu kabul edelim; ancak İsraililere ve ülke içindeki Yahudi lobisine istedikleri her şeyi vermeye hazır bir başkana sahip

olduğumuz bir dönemde, durumu daha da kötüleştirecek bazı yeni girişimler de ortaya çıkmıştır. Kongre'den çıkan bazı yasa tasarıları, İsrail'in ABD hükümetinin destekleyebileceği politikalara doğrudan müdahale etme kapasitesini önemli ölçüde güçlendirecektir. Gerçekten de Temsilciler Meclisi ile Senato'da görüşülmekte olan ve İsrail ile "en iyi dost ve en büyük müttefik" olarak tanımlanan ilişkiyi köklü biçimde yeniden şekillendirecek çeşitli yasa tasarıları hakkında ciddi tartışmalar yürütülmektedir. Tartışmalar, 2027 yılı Ulusal Savunma Tahsisleri Yasası (National Defense Appropriations Act – NDAA)'nın 224. maddesi ile aynı yıla ait Ulusal İstihbarat Yasası (National Intelligence Act)'nın 622. maddesi etrafında yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, İsrail Savunma Kuvvetleri'nde görev yapmayı seçen kişilere Amerikan askerî gazi haklarının yeniden düzenlenerek verilmesini öngören bir teklif de bulunmaktadır; bu teklif, Amerika Birleşik Devletleri Kanunu'nun 38. Başlığı (Title 38 of the United States Code) ile Askerî Personel Sivil Yardım Yasası (Servicemembers Civil Relief Act)'nda değişiklik yapılmasını gerektirmektedir. İlgili tüm yasa tasarıları, tartışmalı hükümler de dâhil olmak üzere şu anda Kongre'de görüşülmektedir ve bunlara yönelik direniş giderek artsa da, mevcut durumda kabul edilmeleri beklenmektedir.

"Amerika Birleşik Devletleri-İsrail Savunma Teknolojisi İşbirliği Girişimi" başlıklı NDAA'nın 224. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır:

"Savunma Bakanı, 7 Şubat 2022 tarihli Savunma Bakanlığı Yönergesi 5101.01'de (6 No'lu Savunma Bakanlığı Yürütme Temsilcisine ilişkin) tanımlandığı şekliyle bir yürütme temsilcisi görevlendirecektir. Bu temsilci, Amerika Birleşik Devletleri ile İsrail arasındaki iş birliği faaliyetlerinin eşgüdümünden sorumlu olacak; ikili savunma teknolojisi araştırma, geliştirme, test, değerlendirme, entegrasyon ve sanayi iş birliğini genişletmek ve hızlandırmak amacıyla... ortaklaşa geliştirilen veya İsrail menşeli olup Amerika Birleşik Devletleri sistemlerine ve kayıtlı programlarına entegre edilme potansiyeline sahip operasyonel teknolojileri belirleyecektir."

Kolaylıkla görülebileceği gibi, bu düzenleme son derece geniş kapsamlı tasarlanmış olup büyük ölçüde İsrail'e fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Programın "yürütme temsilcisi"nin bir İsrailli olabileceği yönünde şimdiden değerlendirmeler yapılmaktadır. Yasa tasarılarının tamamının — ki bu neredeyse kesindir — yasalaşması ve İsrail ile "yeni bir güvenlik iş birliği çerçevesi" oluşturmayı hedefleyen Trump tarafından imzalanması hâlinde, İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri arasında benzeri olmayan bir bağ kurulacaktır. Bu kapsamlı taahhüt, NATO müttefiklerinin dahi paylaşmadığı bir yükümlülüktür ve neredeyse geri döndürülemez niteliktedir; İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun açıkça gerçekleştirmeye çalıştığı da budur. Netanyahu, İbranice konuşarak Yahudi dinleyicilere hitap ettiği zamanlarda gülümseyerek, Savunma ve İstihbarat'a

ilişkin bu maddelerin yasa tasarılarına eklenmesini sağlamak amacıyla uyumlu hareket eden Beyaz Saray ile Kongre'yi gizlice yönlendirmiş olmanın övgüsünü üstlenmektedir. Netanyahu, büyük ölçüde kontrolü altında tuttuğunu ve hatta kendilerine boyun eğdikleri için teşekkür ettiğini söylediği Amerikalı seçilmiş yetkililerin, Trump görevden ayrılmadan önceki iki yıl içinde bu kapsamlı yeni "ortaklık" düzenlemesini zorla yürürlüğe koymalarını istediğini ifade etmiştir.

Ve daha da kötüsü gündemdedir! Mayıs ve Haziran aylarında, New York Kongre Üyesi Dan Goldman'ın öncülüğünde, Temsilciler Meclisi'nden 15 Cumhuriyetçi ile 14 Demokrat üyeden oluşan iki partili bir koalisyon, Yahudi Amerikan Güvenlik Yasası (Jewish American Security Act – JASA) adlı yasa tasarısına resmî destek verdi. Kabul edilmesi hâlinde bu düzenleme, Amerikan tarihindeki Birinci Değişiklik (First Amendment)'e yönelik en yıkıcı saldırılardan birini oluşturabilir. Ayrıca, benzersiz biçimde, Yahudileri bir topluluk olarak ve İsrail devletini federal hükümet tarafından özel muamele ve korumayı hak eden varlıklar hâline getirecektir. Tasarı, Yahudi kâr amacı gütmeyen kuruluşların ve Siyonist aktivist grupların neredeyse tamamı tarafından desteklenmekte olup, "Amerika Birleşik Devletleri'nde antisemitizmle mücadeleyle yönelik federal çabaları güçlendirmek ve Yahudi toplumunu korumak" başlığını taşımaktadır.

Tasarı; üniversite kampüslerindeki Filistin yanlısı aktivizmi ortadan kaldırmayı amaçlayan Eğitim Bakanlığı'nın mevcut programını yönetmek üzere bir Antisemitizm Komiseri atanmasını, Siyonist ve Yahudi mülklerini "güvence altına almak" amacıyla 1 milyar dolarlık bir fon oluşturulmasını, çevrim içi sosyal medya platformlarının "antisemitik" olarak değerlendirilen siyasi söylem veya yazıları sansürlemeye zorlanması amacıyla hükümet tarafından zorunlu olarak izlenmesini ve FBI, İç Güvenlik Bakanlığı ile Ulusal Karşı İstihbarat ve Güvenlik Merkezinin kolluk faaliyetlerinin, Yahudileri ve İsrail'i eleştiren kişileri "yabancı düşman aktörler ve iç teröristler" olarak öncelikli hedef alacak şekilde yeniden yapılandırılmasını içermektedir. İronik olan ise, tasarıda Yahudi mülklerinin korunması için önerilen 1 milyar dolarlık ek fona ilave olarak, söz konusu mülklerin hâlihazırda İç Güvenlik Bakanlığı'nın takdirine bağlı güvenlik harcamalarının %90'ından fazlasını almakta olmasıdır; bu tutar yılda 300 milyon doların üzerindedir.

Bu yasa ayrıca Donald Trump'ın 14188 sayılı Başkanlık Kararnamesi'ni ("Antisemitizmle Mücadeleye Yönelik Ek Önlemler") güçlendirecek ve kalıcı hâle getirecektir. Söz konusu kararname, İsraillileri 1964 Sivil Haklar Yasası kapsamında "eleştiriden muaf korunan bir sınıf" hâline getirmektedir. Eric Striker şu değerlendirmede bulunmaktadır:

"Joe Biden ve Donald Trump tarafından imzalanan başkanlık kararnameleri uyarınca, yasanın bu yorumu, Amerikan yükseköğretim kurumlarına sağlanan federal mali desteklere erişimi, öğrenciler arasındaki Filistin

yanlısı ve savaş karşıtı aktivizmi bastırmak amacıyla bir araç olarak kullanmak için uygulanmıştır. JASA, bu muhalefet karşıtı kampanyayı en ince ayrıntısına kadar yönetecek bir "Antisemitizm Koordinatörü" görevlendirmenin yanı sıra, öğrencileri ve öğretim üyelerini Yahudileri inciten veya İsrail'i özellikle hedef alan söylem ve aktivizme katılmanın sonuçları konusunda uyarmak amacıyla, 'kafeterya, spor salonu veya öğrenci merkezi gibi yoğun kullanılan kamusal alanlara propaganda afişleri asılmasını ve öğrenci hizmetleri biriminin internet sayfası gibi kurumun yoğun ziyaret edilen bir veya daha fazla internet sayfasında dijital paylaşımlar yapılmasını' içeren bir 'kamu farkındalık kampanyası' yürütülmesini öngörmektedir."

İlginçtir ki, hâlihazırda 37 eyalette, İsrail'e yönelik boykotları destekleyen veya başka şekillerde İsrail'in çıkarlarına zarar vermeye çalışan kişilere iş ya da hizmet verilmesini reddeden yasa veya düzenlemeler bulunmaktadır.

Dolayısıyla varsayılan "antisemitleri" cezalandırma anlayışı zaten gündemdedir. Ancak bunun federal düzeyde zorunlu hâle getirilmesi, meseleyi tamamen yeni ve çok daha ileri bir aşamaya taşıyacaktır. Striker, "Böyle bir yasa kabul edilirse Tucker Carlson, Marjorie Taylor Greene, Megyn Kelly, Thomas Massie, Ana Kasparian, Ilhan Omar ve Candace Owens gibi önde gelen isimlerin yanı sıra son yıllarda ortaya çıkan daha az tanınan birçok eleştirmene de terörist ve devlet düşmanı muamelesi yapacaktır." yorumunu yapmaktadır. İsrail'e veya Yahudi gruplarının kolektif davranışlarına yönelik her türlü eleştiriye suç hâline getirme girişimi, ulusal ölçekte agresif biçimde uygulanması durumunda, örneğin savaş ve barış gibi konularda Amerikalıların açık ve dürüst biçimde konuşma özgürlüğü üzerinde yıkıcı bir etki yaratacaktır. Kuşkusuz amaç da tam olarak budur ve Kongre'yi yozlaştıran ve medyayı satın alan Yahudi milyarderlerin, Netanyahu gibi isimlerin istediği sonucu ortaya çıkarmak için gerekeni yapacaklarına güvenebilirsiniz. Bütün bunlar aynı zamanda Amerikan demokrasisinin kasıtlı biçimde ortadan kaldırılmasının yalnızca bir parçasıdır. Bu, bir "Siyonokrasi"ye ulaşma yolunda atılmış büyük bir adımdır.

DİPNOTLAR:

***Philip M. Giraldi**, Ph.D., Orta Doğu'da ABD'nin daha fazla ulusal çıkarlara dayalı bir dış politika izlemesini savunan, 501(c)(3) statüsünde vergi indirimi kapsamında faaliyet gösteren bir eğitim vakfı olan Ulusal Çıkar Konseyi (Council for the National Interest)'nin İcra Direktörüdür (Federal Kimlik Numarası: #52-1739023). **İnternet sitesi:** <https://councilforthenationalinterest.org> **Posta adresi:** P.O. Box 2157, Purcellville, VA 20134. E-posta adresi: inform@cnionline.org.

Kaynak: <https://www.unz.com/pgiralidi/is-america-truly-becoming-a-zionocracy/>

Eski NATO'nun Yasını Tutmayı Bırakın. Yeni NATO'yu İnşa Edin.

YAZAR: GALİP DALAY*

KAYNAK: [HTTPS://TIME.COM](https://time.com)

Avrupa Kendi Güvenliğini Sağlayabilir mi?

7 ve 8 Temmuz tarihlerinde kritik bir zirve için Türkiye'nin başkenti Ankara'da bir araya gelecek NATO liderlerinin yüzleşmek zorunda olduğu tek soru budur. Başkan Donald Trump ve ittifak liderleri, transatlantik ilişkilerde derin gerilimlerin yaşandığı, Başkan Trump'a nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda Avrupa içinde görüş ayrılıklarının giderek derinleştiği, Avrupa kıtasında ve doğudaki Ukrayna'dan güneyde Gazze, Lübnan ve daha geniş Orta Doğu'ya uzanan stratejik çevresinde aktif savaşların sürdüğü bir dönemde Ankara'da toplanıyor.

Trump'a ve Avrupa güvenliğine yönelik Avrupa yaklaşımını belirleyen kendinden şüphe duyma ve kendini küçük görme tutumu, stratejinin yerini tutamaz. Ankara, Avrupa'nın bir zamanlar tanıdığı ittifakın yasını tutmayı bıraktığı ve gerçekte ihtiyaç duyduğu ittifakı inşa etmeye başladığı an olmalıdır.

Kısa vadede Avrupa, ittifak içinde yalnızca Avrupa Birliği üyesi devletlerin ya da kurumsal bir aktör olarak AB'nin değil, Avrupalı NATO üyelerinin kolektif ağırlığını güçlendirmelidir. Orta ve uzun vadede ise, bu ihtimal ne kadar istenmeyen olursa olsun, Avrupa, Amerikan gücüne ve ittifakın eski koşullarına bağımlı olmayan bir güvenlik düzenine hazırlanmalıdır.

Avrupa'nın, AB içindeki ve dışındaki NATO üyelerini kapsayan kıta çapında bir güvenlik mimarisine ihtiyacı vardır. Avrupa'nın, Doğu komşuluk bölgesiyle—Ukrayna,

Moldova, Gürcistan ve Batı Balkanlar'la—yeniden yapılandırılmış ve genişletilmiş bir angajman geliştirmesi; ayrıca Kuzey Afrika ve Sahel'den Levant üzerinden Basra Körfezi'ne uzanan Güney komşuluk bölgesiyle de aynı doğrultuda ilişkilerini yeniden şekillendirmesi gerekmektedir.

Ayrıca Avrupa'nın rahatsız edici bir gerçekle dürüstçe yüzleşmesi gerekir: Amerika sonrası herhangi bir güvenlik çerçevesi, stratejik netlik, kurumsal kalıcılık ve ortak bir tehdit algısı üzerine inşa edilmiş mevcut NATO merkezli düzeni basitçe kopyalayamaz.

Yeni Bir NATO İnşa Etmek

Amerika'nın rolünün azaltıldığı veya yeniden tanımlandığı yeni bir güvenlik mimarisi, Avrupa'yı bugüne uyum sağlamaya ve geleceğe hazırlanmaya yöneltmelidir. Avrupa gelecekte korkuyor ve devam etmekte olan küresel yeniden düzenlenmeye karşı nispeten direnç gösteriyor; buna karşılık Küresel Güney geleceğe ilişkin daha umutlu ve küresel ölçekteki yapısal değişime daha açıktır. Avrupa, geleceğinin İkinci Dünya Savaşı sonrası geçmişine benzemesini istiyor. Asya, Orta Doğu ve Afrika'daki büyük ülkeler ile ABD ise bunu geride bırakmıştır.

Türkiye Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, kısa süre önce bu zirve için NATO'nun resmî sloganının önemini vurgulayarak, ittifak tarihindeki bir dönüm noktası olan NATO 3.0'ın zeminini hazırladı. Bu çerçeve yol göstericidir: NATO 1.0, Sovyetler Birliği'nin temsil ettiği

konvansiyonel, devlet merkezli tehdide karşı tasarlanmış ittifakın Soğuk Savaş mantığını ifade eder. NATO 2.0, Soğuk Savaş sonrası dönemi ifade eder; bu dönemde ittifak, devlet dışı tehditlere yönelmek zorunda kalmıştır. Bunun en dikkat çekici örneği, El Kaide'nin 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından NATO'nun, devlet dışı bir aktöre karşı ABD'yi savunmak amacıyla ilk kez kolektif savunma hükmü olan 5. Madde'yi işletmesidir. NATO 3.0 ise ittifakın günümüzün değişen küresel düzenine uyum sağladığını göstermektedir. Bu, hem bilişsel hem de jeopolitik uyum çağrısıdır ve bunun yükü en fazla NATO'nun Avrupalı üyelerinin omuzlarındadır. Avrupa güvenliği için kıta çapında herhangi bir çerçeve, yalnızca NATO'nun kilit AB üyesi devletleri arasında değil, aynı zamanda AB üyesi olmayan devletleri olan Birleşik Krallık, Türkiye ve Norveç arasında da daha yakın ve daha yapılandırılmış bir iş birliği kurulmasıyla başlamalıdır.

Avrupa güvenliğine AB merkezli bir yaklaşım, kıta çapında yeni bir güvenlik düzeni oluşturmayacaktır. AB üyesi olmayan devletlerin—Birleşik Krallık, Türkiye, Norveç ve bazı Batı Balkan ülkelerinin—dışlanması, daha fazla rekabete ve parçalanmaya yol açacaktır. Fransa'nın Birleşik Krallık'ı Security Action for Europe savunma programının dışında bırakması şimdiden ters tepmiştir.

Bu bütüncül yaklaşım, jeopolitik meselelerin ötesine geçerek yeni savunma sanayii girişimlerini, enerji güvenliğini ve tedarik zincirlerinin yeniden yapılandırılmasını da kapsamalıdır. Cesaret verici gelişmeler yaşanmıştır: Avrupalı NATO üyelerinin neredeyse tamamı savunma bütçelerini artırmıştır. Ancak içinde bulunulan yeni dönem, hem “güvenlik” hem de “Avrupa” kavramlarının bütüncül biçimde anlaşılmasını gerektirmektedir.

Avrupa Güvenliğinin Yeni Sınırları

Avrupa, yakın güvenlik çevresiyle kurduğu angajmanı temelden yeniden düşünmelidir. Avrupa güvenliğinin geleceği, yalnızca merkezindeki gelişmeler kadar daha geniş çevresinde yaşanan gelişmeler tarafından da şekillendirilecektir. Bu iki olgu birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Avrupa, bu stratejik gündeme yönelik aşırı sağ ve popülist partilerden gelebilecek muhtemel direnci aşacak siyasi iradeyi ortaya koymak zorunda kalacaktır. Avrupa'nın etkili bir karşılık verebilmesi için de, bu stratejik gündeme yönelik aşırı sağ ve popülist partilerin direncini aşacak siyasi iradeyi ortaya koyması gerekecektir.

Avrupa'nın yakın güvenlik çevresinin bu iki boyutu da, Ukrayna'ya yönelik taahhütlerin yenilenmesi de dâhil olmak üzere, Ankara'daki gündemin üst sıralarında yer alacaktır. Başkan Trump, İran savaşı sırasında Avrupa'nın yeterli destek vermediğini düşündüğü için hayal kırıklığını dile getirmiştir. Avrupa ise, kendi açısından, ABD'nin Ukrayna'yı terk etmesi ihtimalinden endişe duymaktadır. Avrupa'nın stratejik çevresi, yalnızca Avrupa güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olmakla kalmamakta, aynı zamanda transatlantik

gerilimleri derinleştirmekte ve Avrupa içindeki bölünmeleri daha da keskinleştirmektedir.

Bununla birlikte, Avrupa'nın stratejik düşüncesi tehlikeli ölçüde Doğu komşuluk bölgesine, her şeyden önce de Ukrayna'ya odaklanmış durumdadır. Kiev'e verilen destek, yalnızca ülkenin savunması için değil, kıtanın güvenliği açısından da zorunludur. Bununla birlikte Avrupa'nın komşuluk anlayışını daha geniş bir çerçevede ele alması gerekmektedir. Günümüz Avrupa'sının stratejik tahayyülünde jeopolitik Rusya'da başlamakta ve Ukrayna'da sona ermektedir. Kıta, tek meseleye odaklanan bir aktöre dönüşme riskiyle karşı karşıyadır; bunun en çarpıcı göstergesi, Kuzey Afrika'dan Levant üzerinden Basra Körfezi'ne uzanan Güney çevresinde Avrupa'nın neredeyse tamamen yok denecek kadar sınırlı bir varlık göstermesidir. İran ve Gazze savaşları, bu yokluğu ve Avrupa'nın stratejik güçsüzlüğünü tüm açıklığıyla gözler önüne sermiştir.

Buna rağmen, Güney çevresiyle angajman, Avrupa'nın iç siyasi düzeni ve Avrupa'nın güvenliği açısından ayrılmaz önemini korumaktadır. Suriye iç savaşını ele alalım: bunun sonucunda ortaya çıkan mülteci krizi ve cihatçı radikalizmin Akdeniz boyunca yayılması, kıta genelindeki aşırı sağ partilere ivme kazandırmıştır. Avrupa'nın Güney stratejik çevresinde ortaya çıkan gelişmeler orada kalmaz. İnsanlar, ideolojiler ve siyasi sarsıntılar biçiminde doğrudan Avrupa siyasetinin merkezine taşınırlar. Avrupa, Güney çevresiyle angajman kurmayı seçsin ya da seçmesin, bu çevre merkezdeki siyaseti yeniden tanımlama potansiyeline sahiptir.

Avrupa'nın, özellikle Güney çevresine yönelik olmak üzere, yakın güvenlik çevresine ilişkin yeni stratejiler geliştirmesinin zamanı çoktan gelmiştir. Ortak bir angajman stratejisinin yokluğu, yalnızca Avrupa'nın hem Doğu komşuluk bölgesinde hem de Güney stratejik çevresinde yaşanan hızlı dönüşüm karşısındaki stratejik boşluğunu ortaya koymakla kalmamaktadır.

Bu durum aynı zamanda AB içi rekabetleri ve NATO içi rekabetleri de beslemektedir. Bu durum, Fransa ile İtalya'nın Libya'daki rekabet eden gündemlerinde ve Türkiye ile Fransa'nın Libya ile Sahel'deki çatışan tutumlarında açıkça görülmüştür. Bu rekabetler, Rusya ile Çin'in Güney çevresi boyunca hareket alanını genişletmektedir. Uzun yıllar boyunca hâkim beklenti, Avrupa'nın komşuluk bölgesini dönüştüreceği ve onu kendi suretinde yeniden şekillendireceği yönündeydi. Ancak bunun tam tersi gerçekleşmiştir. Hem Doğu komşuluk bölgesi hem de Güney çevresi, Avrupalıların öngördüğü ya da arzuladığı biçimde olmasa da Avrupa'yı yeniden tanımlamaktadır. Bundan sonraki süreçte Avrupa ile daha geniş yakın güvenlik çevresi arasındaki ilişki, karşılıklı dönüşümün hikâyesi olacaktır. Doğu komşuluk bölgesi yalnızca istikrara kavuşturulup Avrupa yapılarına dâhil edilmeyecek, Güney çevresi de Avrupa'nın suretinde yeniden şekillendirilmeyecektir. Avrupa onları şekillendirmeye çalıştığı ölçüde, her ikisi de Avrupa'yı şekillendirmeyi sürdürecektir.

Minilateral Diplomasinin Yükselişi

Avrupa'nın bu ikili yakın güvenlik çevresinde en iyi şekilde nasıl varlık gösterebileceği ve etkili olabileceği sorusu, daha derin bir meseleyi gündeme getirmektedir: Avrupa, güvenlik çıkarlarını burada en etkili şekilde nasıl ilerletebilir? Geleneksel yanıtlar, çözüm olarak kolektif ve kurumsal çerçevelere işaret etmektedir. Ancak bu tür çerçevelerin hem ulaşılması güç hem de arzu edilmeyen yapılar olduğu ortaya çıkabilir.

Amerika'nın rolünün yeniden tanımlandığı veya azaltıldığı bir güvenlik mimarisi, daha çeşitli, ad hoc, mesele odaklı ve esnek olmak zorunda olacaktır; bunun temelini ise Doğu komşuluk bölgesinde, Güney stratejik çevresinde veya başka yerlerde belirli krizler etrafında örgütlenen ilgili devletlerden oluşan küçük koalisyonlar biçimindeki farklı minilateralizm modelleri oluşturacaktır.

Doğu komşuluk bölgesinde, Güney stratejik çevresi boyunca veya başka yerlerde belirli krizler etrafında örgütlenen, ilgili devletlerden oluşan küçük koalisyonlar.

İran'ın nükleer programı konusunda müzakere yürütmek amacıyla 2003 yılında ortaya çıkan E3 formatını—Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık—ele alalım. Mesele odaklı bu minilateral düzenleme, 2015 yılında İran nükleer anlaşmasının imzalanmasının önünü açmış ve Avrupa diplomasisi açısından dönüm noktası niteliğinde bir başarıya dönüşmüştür.

Buna karşılık, Güney stratejik çevresi ile Avrupa'nın en hassas enerji ve göç koridorlarının kesişim noktasında yer alan İran'da yeniden tırmanan krizin çözümüne yönelik mevcut diplomatik çabalarda Avrupa'nın

neredeyse tamamen yokluğu çarpıcı bir tezat oluşturmaktadır.

Ukrayna için İstekliler Koalisyonu (Coalition of the Willing), Doğu komşuluk bölgesindeki savaşa yönelik Avrupa tepkilerini koordine etmek amacıyla hem NATO'nun hem de AB'nin kurumsal çerçevelerinin dışında faaliyet gösteren bir başka platformu temsil etmektedir.

Bu minilateral modeller, Amerika sonrası Avrupa güvenlik düzeninin mimarisine işaret etmektedir: esnek, belirli meselelere özgü, koalisyon temelli ve hem Doğu komşuluk bölgesinde hem de Güney stratejik çevresinde uygulanabilir bir mimari.

Ankara'da ve sonrasında NATO'nun Avrupalı üyeleri aynı anda iki şeyi yapmak zorundadır: mevcut NATO yapısının Avrupa ayağını güçlendirmek ve Amerika'nın rolünün küçültülüp yeniden tanımlandığı yeni bir Avrupa güvenlik mimarisine hazırlanmaya başlamak.

Ankara Zirvesi, Avrupa'nın mezuniyet töreni işlevi görmelidir: kıtanın kendi güvenliği için tam sorumluluk üstlendiği ve yalnızca Ukrayna ve Moldova'dan Batı Balkanlar ile Güney Kafkasya'ya uzanan Doğu komşuluk bölgesi için değil, aynı zamanda Mağrip ve Sahel'den Levant üzerinden Basra Körfezi'ne uzanan Güney stratejik çevresi için de kendisini ağırlık merkezi olarak ortaya koyduğu an. Avrupa, çok cepheli bir dünyada tek cepheli bir güç olmayı göze alamaz.

DİPNOTLAR:

*Galip Dalay, Chatham House'da kıdemli araştırma görevlisidir.

Rumeli: Devletin Çekildiği, Milletin Doğduğu Toprak

Milliyetçiliğin/nasyonalizmin[1] modern döneme özgü bir mefhum olup olmadığı; İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimleri/modernleşmeleri öncesinde milliyetçilikten söz edilip edilemeyeceği, kuramcılar arasında uzun süredir tartışılmalan bir meseledir. Bununla birlikte modern anlamda milletin, ulus-devletin toplumsal meşruiyet zemini ve siyasal öznesi olarak şekillendiği; dolayısıyla milliyetçiliğin esasen modern bir kavram olduğu görüşü akademik literatürde daha ağır basmaktadır. Doğal olarak bu yaklaşım, araştırmacıları belirli bir insan topluluğunda millet bilincinin/şuurunun ne zaman, hangi tarihsel şartlar altında ve hangi olaylar etrafında belirginleştiğini araştırmaya sevk eder. Osmanlı Müslüman Türk toplumu bakımından böyle bir eşik aranacaksa, halk refleksinin merkezî devlet politikasından ayrılarak millî bir şuur hâline geldiği ilk modern örneklerden biri olarak 1878 Rodop Direnişi önemli bir nirengi noktası teşkil eder.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Osmanlı Balkan topraklarının önemli bir kısmının Rus işgali altına girmesi, bölgede yaşayan Türkçe ve Pomakça konuşan Müslüman halkı doğrudan bir varlık kriziyle karşı karşıya bıraktı. Müslümanlar ve Bulgar olmayan gayrimüslimlerden oluşan halk, Rus ordusunun ilerleyişi ve bu ilerleyişe eşlik eden Bulgar gönüllü/milis unsurların şiddeti karşısında kendi kaderleriyle baş başa kaldı. Bunun sonucunda Timraşlı Ahmed Ağa, Hacı İsmail, Kara Yusuf ve Hidayet Paşa adıyla bilinen İngiliz subayı Stanislas Graham Bower St. Clair[2] gibi liderler etrafında örgütlenen bu yerel direniş, Osmanlı merkezî idaresinin ve nizami ordusunun yokluğunda, halkın kendi vatanını ve millî varlığını savunma iradesinin

erken ve çarpıcı örneklerinden biri hâline geldi.

Rodop Dağları'ndaki bu direniş, devletçi karakterli bir hareket değildi; bilakis birçok yönüyle Osmanlı Devleti'nin merkezî politikalarından ayrılan mahallî ve millî bir savunma refleksi idi. Osmanlı merkezî idaresi, bu Türk-Müslüman direnişini sahiplenmediği gibi, onun diplomatik masada kendisine sağlayabileceği imkânları da değerlendiremedi. Sultan II. Abdülhamid yönetimi, bölgedeki direnişçilerin silah bırakmaya ikna edilmesi için bir Rus-Türk ortak nasihat heyeti gönderilmesi planına dahi iştirak etti. Buna rağmen Rodoplarda, sonradan Pomak Timraş Cumhuriyeti olarak anılacak mahallî bir idare ortaya çıktı. Osmanlı merkezî idaresinin aksi yöndeki politika ve telkinlerine rağmen varlığını sürdüren bu yapı, 1886'da yeniden Osmanlı idari hâkimiyetine alınana kadar Rumeli Müslümanlarının devlete rağmen geliştirdiği ilk modern siyasal örgütlenme tecrübelerinden biri olarak yaşadı. Rumeli'de ortaya çıkan millî hareketler, sonraki dönemlerde de devletçi de merkezîyetçi de olmayan karakterini büyük ölçüde korudu. Balkan Savaşları sürecinde Batı Trakya'nın elden çıkması üzerine kurulan Garbî Trakya Hükümet-i Muvakkatesi de Osmanlı Devleti tarafından sahiplenilmedi. İstanbul, diplomatik dengelerden dolayı bu devleti tanıyamadı hatta bu devletin dağılmasına önyak oldu. Millî Mücadele döneminde kurulan Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti de aynı tarihsel damarın devamıydı. Diğer Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri gibi o da İstanbul hükümetlerinin işgalcilerle uzlaşma çizgisine karşı hareket etti ve nihayetinde Anadolu'daki millî hareketle birleşerek Rumeli'de doğan savunmacı milliyetçi

refleksi Millî Mücadele'nin parçası hâline getirdi. İşgaller, katliamlar ve göçler altında pişen Rumeli Türklüğü, modern anlamda Müslüman Türk millî bilincinin doğmasına yalnızca askerî ve siyasî sahada değil, dil ve edebiyat sahasında da önemli katkılarda bulundu.

Rumelili ya da Rumeli topraklarında görev yapan Osmanlı aydınları, “millet” fikrinin inşa edilmesinde belirleyici roller üstlendiler. Türkçenin millî kimliğin asli zemini hâline getirilmesinde büyük rol oynayan Genç Kalemler dergisinin 1911'de Selanik'te çıkması tesadüf değildi. Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin ve Ali Canip Yöntem etrafında şekillenen Yeni Lisan hareketi, milli mefkurenin kültürel programını büyük ölçüde Rumeli'nin siyasî ve toplumsal atmosferinde formüle etti.

Rumelili şair ve yazarlar Türklüğün epik destanını yazdılar. Üsküplü Yahya Kemal şiirleri Rumeli'yi adeta bir Kızılma gibi özlenen bir Türk vatanı olarak yazdı. Kendisi Rumelili olmasa da uzun dönem Balkan hudutlarında subaylık yapan ve I. Balkan Savaşı sırasında Yanya'da esir düşen Ömer Seyfettin Rumeli felaketini hikâyelerinde Müslüman Türk millî bilincini keskinleştiren bir tarihsel travmaya dönüştürdü. Cumhuriyet devrinde “Bayrak Şairi” olarak anılan Arif Nihat Asya'nın Çatalca'da doğması, annesinin Tırnovalı olması ve Balkan Savaşı atmosferinde şekillenen çocukluk/ilk gençlik tecrübesi de Rumeli kaybının millî sembol diline nasıl aktarıldığını gösteren başka bir örnekti.

Rumelili ya da Rumeli tecrübesiyle şekillenmiş siyasetçiler, Türk toplumuna modern anlamda bir millî benlik ve vatan kazandırma sürecinde belki de herkesten daha fazla pay sahibi oldular. Bu isimlerin başında Talat Paşa gelir. Talat Paşa'nın öncülüğündeki savaş dönemi tehcir, sevk ve iskân politikalarının arka planında, yalnızca güvenlik kaygısı değil, Rumeli'de yaşanan büyük çözülmenin acı tecrübesi de vardı. Balkan Harbi'nde, yerel gayrimüslim unsurların işgalci ordularla veya etnik komitacılıkla kurduğu ilişkiler, İttihatçı kadroların zihninde imparatorluğun geleceğinin demografik güvenlik meselesinden ayrı düşünülmemeyeceği kanaatini pekiştirmişti. Balkan Harbi'nde ağır bir yenilgiye uğrayan Osmanlı ordusunu kısa süre içinde Çanakkale ve Kutül-Amâre gibi cephelerde destanlar yazan bir savaş gücüne dönüştüren Enver Paşa da hem Rumeli kökenli hem de askerî ve siyasî kişiliğini büyük ölçüde Rumeli'de kazanmış bir askeri dehaydı.

Anadolu'da millî ateşi yakan ve Millî Mücadele'yi yürüten kadroların ezici bir kısmının Rumelili olması tesadüf değildi. Mustafa Kemal Paşa, Fevzi Paşa, Refet Bele, Fethi Okyar, Cafer Tayyar Eğilmez, Fahrettin Altay, Şükrü Naili Gökberk, İzzettin Çalışlar, Kâzım Dirik, Nuri Conker, Fuat Bulca, Cevat Abbas Gürer ve Salih Bozok gibi Rumelili isimler, vatan toprağının elden çıkmasının ne olduğunu; topraklarında gerçekleşen işgal, komitacılık, göç ve katliamlar içinde görmüşler.

Bu yüzden onlar için “vatan” soyut bir siyasî kavramın ötesinde, kaybedildiğinde bir halkı sürgüne, katliama ve vatansızlığa mahkûm eden somut bir gerçeklikti. İstiklâl Şairi Mehmed Âkif Ersoy da Türklüğün bu mümbit topraklarının hafızasını taşıyan Rumeli kökenli bir Müslümandı.

Dr. Nâzım, Mithat Şükrü Bey, Cavid Bey, Resneli Niyazi, Eyüp Sabri Bey ve Bahaeddin Şakir gibi son dönem Osmanlı siyasetini ve Türkiye'nin kuruluşuna giden yolu derinden etkileyen İttihatçı kadroların da Rumeli havzasında şekillenmesi aynı gerçeğe işaret eder. Rumeli, imparatorluğun herhangi bir kenar coğrafyası değil, modern Türk siyasetinin ve millî refleksinin ana ocaklarından biriydi.

Bu açıdan 1878 Rodop Direnişi, Türkler arasında milli şuurun halk içindeki uyanışının ilk ve en dikkat çekici merhalelerinden biri olarak görülmelidir. Bugün Türkiye'de milliyetçiliğin çoğu zaman devletçilikle, hatta devlete kayıtsız şartsız bağlılıkla özdeşleştirilmesi, Rumeli'de doğan millî şuurun mahiyetini anlamayı daha da önemli hâle getiriyor.

Çünkü Rodop'tan Garbî Trakya'ya, Trakya-Paşaeli'nden Millî Mücadele'ye uzanan Rumeli tecrübesi, hareketin merkezine devleti değil milleti, makamı değil vatanı, itaati değil varoluşu koyan özgün bir tarihsel mirastır. Rumeliler, sahip oldukları bu hafızayı daha derin bir farkındalıkla kavramalıdır.

Bu hafıza yalnızca bölgesel bir gurur konusu değil, Türkiye'nin bugünkü bazı yapısal sorunlarına da çözüm önerileri üretebilecek kıymetli bir tarihsel sermayedir. Bunun için Rumeli'nin siyasette, bürokraside, akademide, kültürde ve kamusal hayatta kendi temsilini güçlendirmesi gerekir. Rumeli'nin milli ahlakı ve erdemi yeniden keşfedilip anlaşıldığında, bundan yalnızca Rumeliler değil, Türkiye'nin tamamı kazançlı çıkacaktır.

DİPNOTLAR:

[1] Arapça kökenli “millet” kelimesi tarihsel olarak din, dinî topluluk ve cemaat çağrışımları taşıırken; “ulus” kelimesi de Türk-Moğol siyasî geleneğinde halk, ülke, paylaştırılmış hâkimiyet alanı ve topluluk gibi farklı anlam katmanlarına sahiptir. Bu iki kelimenin hiçbirisi, Latince natio kelimesinden türeyen nation kavramının modern dönemde kazandığı siyasî anlam yükünü tam olarak karşılamaz. Bu yazıda “millet” denildiğinde, ortak tarih, vatan fikri, siyasî aidiyet ve kolektif kader duygusu etrafında şekillenen; etnisitenin ötesine uzanan modern siyasî topluluk, yani nation/nasyon kastedilmektedir.

[2] St. Clair önemli bir simadır. 93 harbinden yıllar önce bölgeye gidip yerleşmiş, modern gözle bölgeyi incelemiş hatta 1869 yılında bir Osmanlı Bulgaristan'ı ile ilgili bir kitap da yayınlamıştır. Milliyetçilik safhasına daha önce geçen bir milletin ferdi olarak olası bir Rus işgalinde nasıl bir Türk milli direniş teşkilatı kurulabileceğine dair kafa yormuş biridir.

Türkiye’de Muhafazakârlık

PROF. DR. EROL GÖKA

www.kritikbakis.com

“Nihilizme ve Fanatizme karşı Muhafazakârlık” başlığı taşıyan bir önceki yazımızı muhafazakarlığın esasen hayattan ve toplumun kendiliğinden ürettiği değerlerden yana olmak bu yüzden de tarihsel mirasımıza sahip çıkmak manasına geldiğini uzun uzun anlattıktan sonra şöyle bitirmiştik: “Siyaset arenasında şimdiye kadar birileri, kendilerine ve/veya başkaları onlara ‘muhafazakâr’ demiş olabilir. Onların bizim nazarımıza göre pek kıymeti harbiyesi olmadığını anlatabilmiş olduğumu umuyorum. Biz muhafazakârlığı toplumdaki ana değerler hattına yani toplumsal merkezde değerlerin nasıl yerleştiğine göre anlıyoruz ve siyasette de toplumsal merkezi, oradaki sessiz yığınları ve değerlerini temsil etmeye çalışan program ve kadrolara ‘muhafazakâr’ diyoruz. Sanıyorum artık muhafazakârlığın buradaki siyasi serencamına geçebiliriz. Ve umuyorum, bu sayede hem toplumsal ve siyasi muhafazakârlık ayrımını daha iyi kavrar hem de geleceğe dair daha sağlam öngörülerde bulunabiliriz.” İşte şimdi biraz tadımlık da olsa, oraya yani muhafazakârlığın buradaki serencamına geçebiliriz. Biz burada, Osmanlı İmparatorluğu’nun bakiyesi topraklarda, emperyalizme karşı bir var kalma mücadelesinin ardından devletini Cumhuriyet olarak yeniden biçimlendirmiş, yine imparatorluk bakiyesi bir toplumuz. Yüzyıllar boyu ana değer hattımızı İslamiyet

belirledi. Yine öyle ama son üç asırda toplumsal ve siyasi alanda hatırı sayılır değişiklikler ortaya çıktı. Modernlik, bizim iç dinamiklerimizden köken almadı, emperyalizmle birlikte dışarıdan bize doğru geldi ve yaşantımıza katıldı. Emperyalizmin bir görünümü olarak ve “tek dişi kalmış canavar” kılığında karşımıza çıktığında modernliği, özellikle halk katında sevmedik, tavır aldık. (Ancak bir kısım okuryazarımız, Osmanlı duraklamasından itibaren başımıza gelen tüm belaların sorumlusu olarak yeterince modern batılılar gibi düşünüp davranamayışımızı gördü ve hala görüyor.) Ama modernlik sadece bize dışarıdan dayatılan bir “canavar” değil aynı zamanda asla kayıtsız kalınamayacak yeni bir insanlık hali, bir düşünme, yönetme, yaşama tarzı idi. Başta devlet ardından ahali, biz de modernliğin bu yanına kayıtsız kalmadık. Modernlik yönetme tarzının, ekonominin, üretimin, bilimin ve sanatın yeni biçimi olarak nispeten tarafsız yüzüyle görüldüğünde, onu kendimize özgü bir biçimde benimsemeye, değer sistemimize katmaya gayret ettik. Modernliğin meydan okuması ve ardından gelen emperyalist saldırıdan mağlubiyetle çıkmamız, toplumumuzu pek alışık olmadığı bir “mağluplar psikolojisi”nin girdabına aldı; özellikle okumuşlar ve yönetici elitler katında, değerler alanında büyük bir sarsıntı meydana getirdi.

Bir türlü kaynaşamayan ideolojiler, hayat ve değerler Osmanlı'nın son dönemlerinde devleti ve toplumu ayakta tutmak için öne sürülen fikirler (Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık), samimi bir gayretkeşliğin ürünüydüler ama ne yazık ki hayattan ve gerçeklikten kopuk; büyük ölçüde reaksiyoner ve ideolojiklerdi. Gerçeklerden uzak, sadece ideallere ve ütopyaya vurgu yapan dolayısıyla muhafazakâr görünmelerine rağmen onunla pek uyum içinde olmayan bir nitelikteydiler. Olması gereken onların hepsini birden, mutedil bir ana değer hattında birleştiren, kendine özgü bir modernleşmeden yana olan muhafazakâr çizgiydi ve zaten millet yıllardır böyle bir yol benimsemiş, ona göre barışçı ortak yaşam esasına dayalı bir hayat tarzı oluşturmuştu.

Cumhuriyet, ana değer hattını, dönemin parlak düşünürü Ziya Gökalp'in "İslamlaşmak, Türkleşmek, Muasırlaşmak" formülasyonuna göre kurmak istedi ama hayatın yakıcı pratğinde pek de istenilen olmadı, iyi bir sentez ortaya çıkmadı. Üstelik Tek Parti döneminde bu başarısız sentez, İslamlaşmak kısmı hayli tırpanlanarak bir resmi ideolojiye dönüştürüldü ve toplumun zihni beton bir kalıba dökülmeye çalışıldı; üstelik bunun uzun yıllar etkisini sürdüreceği yan etkileri ve komplikasyonları fark edilemedi...

Toplum, var kalma mücadelesinin, devletini kurtarmanın başarısıyla yetindi; olan bitene rıza göstermedi ama görünür bir tepki de vermedi, içine kapandı, resmi ideolojiyle yapılan yukarıdan aşağıya baskıcı inşayı görmezden geldi, işine baktı. Çok partili hayata geçer geçmez, sınırlı ve güdümlü de olsa demokrasi, toplumun tepkisini ve değerlerini sandıkta ifade etmesini sağladı. Toplum, "Dini ve milli değerlere bağlıyım; demokrasiye yöneldiği müddetçe cumhuriyete, modernliğin hayatıma müspet katkılarına itiraz etmiyorum" şeklindeki görüşünü sandıkta da söylemeye çalıştı.

Muhafazakârlık felsefesi, tarihin, değerlerin ezcümle hayatın tabii akışına, genel tabiatı, insan tabiatına yaptığı vurguyla; sivil toplumun devletten önceliğine ama aynı zamanda devletin basit bir sözleşme olmayışına verdiği önemle, tarihi, tecrübeyi, gelenek ve dini, velhasıl kadim tecrübeyi esas almasıyla, insanımızın olağan fikriyatına çok yakındır. Zaten bu nedenle rey hakkını eline alır almaz toplum, muhafazakâr hayat ve düşünme tarzının mümessili olduğunu söyleyen partileri iktidara getirdi ve kendisine dayatılan resmi ideolojiyi ve toplum mühendisliğini alaşağı etmeye çalıştı. Ama okusun adam olsun, devletin ve milletin zeval görmemesi için gayret etsin diye tahsile yolladığı evlatlarını başka bir kader bekliyordu. Millet evlatları, başta temel eğitim olmak üzere devletin ideolojik aygıtları tarafından zihnen tarihinden ve ebeveyninden koparıldılar. Resmi ideolojinin torna tesviyesinden geçmiş ve gelenek ile, "eski" ile biricik rabıta noktası olan yazı dili değiştirilmiş nesillere öfke ve tepkilerini seküler yollardan ifade etme dışında bir şans bırakılmadı.

Öyle ki, Osmanlı'nın son zamanlarında çok güçlü bir İslamcılık ekolü ortaya çıkmasına rağmen, bu dilsizleşme yüzünden, ikinci nesil İslamcılık Pakistan, Mısır kaynaklarından dolanmak durumunda kaldı. Millet evlatlarıyla zihnen kavuşabilmesi, milletin organik aydınının zuhuratı için önce iktidarı ele geçirmesi, millet-devlet evliliğinin gerçekleşmesi gerekiyordu. O yüzden, siyaset, diğer faaliyetlerden entelektüel yaşamdan ve sanattan her zaman daha önde yer aldı; kültürel iktidarla ilgilenilmedi.

DP, dili döndüğünce bu değerlerin temsilcisi olmaya gayret etti. Ama resmi ideolojinin kesafeti, DP'nin tam ne demek istediğini anlamasına da anlatmasına da mani idi.

Buna bile tahammül edilemedi. 1960'da İhtilal, sadece demokrasiyi değil fakat aynı zamanda yeni yeni mayalanmaya başlayan hem siyasi hem toplumsal muhafazakârlığı, hayatın akışı içinde kendiliğinden oluşan muhafazakâr merkezi engellemeye çalıştı.

Ama hayatın akışının tabii neticesi olarak toplumdaki değer oluşumu durmadı; ortaya çıkan ana değer hattını siyasete taşımak isteyen güçlü bir dip dalga giderek daha güçlü biçimde büyümeye devam etti. Gelgelelim toplumsal merkezin siyasi temsilcileri henüz kekeme ve darmadağınktı. İdeolojilerin toz dumanını içinde toplumu göremiyorlardı, takatleri ancak Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri kurmaya yetiyordu. Bu kez 12 Eylül 1980'de sözüm ona kendisini oluşan muhafazakâr toplumsal merkeze yaslanmak isteyen ama zalimliği de elden bırakmayan, hayatın akışına ters bir darbe daha geldi.

ANAP, darbecilere ve onların sergilediği sahte muhafazakâr görüntüye bir tepki olarak daha çok Sağ'da ve biraz da Sol'da yer alan muhafazakâr merkezin temsilcisi olmak iddiasındaydı. Dört farklı geçmişten gelen siyaset kolunu ortak bir zeminde toplamaya, onları ideolojilerinden azade kılmaya çalıştı. Bu girişimi siyasi ve ideolojik farklılığı değil de değerleri temel alan, muhafazakâr bir gayret olarak okumak mümkündü ama ne yazık ki o da henüz canlı biçimde ayakta olan vesayet sistemine ve resmi ideolojiye güç yetiremedi. Üstelik 12 Eylül öncesi dönemin, en önemli toplumsal fay hattı olan mezhepsel farklılığa, 12 Eylül sonrası döneminde devasa bir Kürt meselesi ilave olmuş; Türkiye'nin kırsalı büyük şehirlerin varoşlarına doğru hızla akmaya başlamıştı.

Çeyrek asra yaklaşan Ak Parti iktidarında, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve İttifaklar boyunca toplumsal ve siyasi muhafazakârlık alanında neler olup bittiği apayrı bir değerlendirme konusu olarak duruyor. Özellikle 15 Temmuz hain darbe girişiminden sonra vesayetçilerle millet çoğunluğu arasında sürüp giden gerilimin büyük ölçüde ortadan kalktığını ama bunun yanı sıra Kürt meselesine, hızlı şehirleşmeye ve modernleşmeye bağlı yeni sorun alanlarının ortaya çıktığını tespit etmek dışında, şimdilik henüz devam eden bu süreç konusunda susmayı tercih edeceğiz...

Ezcümle şunları söyleyebiliriz: İslamcı, Türkçü, nostalgik emperyal bakış hemen her siyasi ideolojik söylemde şöyle ya da böyle varlığını korudu; son dönemde buna, 'Kürtçü' denilebilecek henüz niteliği berraklaşmamış kısmi bir ilave oldu. Modernlik ise hem olumlanmaya hem baş edilmeye çalışılan bir değer kaynağı olarak sürekli hayatın içinde yanı başımızda durdu. İdeolojiyle hayat, ideallerle gerçekler arasında tatsız bir boşluk mütemediyen varlığını hissettirdi. Sahici, sahih bir muhafazakârlık için toplumsal olanla siyasal olan, ideallerle gerçekler arasındaki farkın minimize edilmesi, asgari düzeye indirilmesi gerekiyor. Şüphesiz hayat olağan akışında aksaydı böyle bir gelişme beklenebilirdi.

Ama Ak Partili yıllar boyunca hayat olağan mı aktı; toplumsal olanla siyasal olan, ideallerle gerçekler arasındaki fark açıldı mı yoksa kapandı mı? Kendi adıma bu sorulara cevap vermek de zorlandığımı söyleyebilirim lakin bu sorulara mutlaka layıkıyla cevap vermemiz gerektiğinin bilincindeyim.

NATO Zirvesi Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri

DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU
www.kritikbakis.com

Yapısal Bir Dönüşümün Eşiğinde mi?

7-8 Temmuz 2026 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen NATO Zirvesi, yalnızca ittifak içi savunma harcamaları ve Rusya-Ukrayna savaşının seyri açısından değil, Türkiye-ABD ikili ilişkilerinin geleceği açısından da kritik bir eşik niteliği taşımaktadır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ev sahipliğinde gerçekleşen bu zirve, Türkiye'nin dış politikasının uzun süredir arzuladığı bir dizi kazanımın somutlaştığı, sembolik olduğu kadar stratejik bir zemin de sunmuştur. Nitekim zirve sırasında açıklanan kararlar - CAATSA yaptırımlarının kaldırılması, F-35 programına dönüş sinyalleri, KAAAN projesinin motor tedariki, Suriye ve Libya'daki hizalanma - yapısal bir yakınlaşmanın işaretleri olabilir.

Zirvenin Sembolik ve Siyasi Anlamı

Ankara Zirvesi'nin ev sahipliğini üstlenmiş olmak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaklaşık çeyrek asırlık siyasi kariyerinde en yüksek görünürlüğe sahip diplomatik anlardan birini teşkil etmektedir. 2004 İstanbul Zirvesi'nden yirmi iki yıl sonra Türkiye'nin ikinci kez NATO Liderler Zirvesi'ne ev sahipliği yapması, yalnızca protokoller açısından bir jest değil, aynı zamanda Ankara'nın ittifak içindeki konumunun yeniden teyidi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda zirve, Türkiye açısından hem içeride hem de dışarıda bir meşruiyet ve prestij kazanımı olarak okunabilir. Ankara, oldukça hassas ve kritik bir dönemde NATO zirvesine ev sahipliği

yaparak uluslararası sistemin merkezi aktörlerini ağırlayan bir lider imajı çizmektedir. Ayrıca Türkiye'nin bölgesel istikrarsızlıklar (Gazze, Suriye, İran ile süregelen gerilim) karşısında vazgeçilmez bir müzakere ve denge unsuru olduğu mesajı verilmektedir.

Bu sembolik kazanımın ötesinde, zirvenin somut çıktıları da dikkat çekicidir. ABD Başkanı Donald Trump'ın zirve öncesinde ve sırasında sergilediği söylem - Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı "sadık bir müttefik" olarak nitelendirmesi ve ikili arasındaki sinerjiye vurgu yapması - liderler düzeyinde bir sinerjinin varlığına işaret etmektedir. Trump yönetiminin NATO'nun diğer üyelerine yönelik eleştirel ve zaman zaman öngörülemez tutumu göz önüne alındığında, Türkiye'ye yönelik bu nispeten olumlu yaklaşım, ikili ilişkilerin liderler arası diplomasiye kurumsal düzeye ilerlediği şeklinde yorumlanabilir.

Bölgesel ve Küresel Konjonktür

Türkiye-ABD ilişkilerindeki mevcut olumlu seyrin anlamlandırabilmek için, bu ilişkinin içine oturduğu bölgesel ve küresel konjonktürü bütüncül biçimde değerlendirmek gerekmektedir. Rusya-Ukrayna savaşının dördüncü yılına girmesi, Gazze'deki İsrail soykırımı nedeniyle kronik hale gelen insani ve siyasi kriz, Suriye'deki geçiş sürecinin kırılganlığı ve ABD'nin İsrail'in peşine takılıp İran'a karşı yürüttüğü haksız savaş, Washington'ın bölgesel önceliklerini yeniden tanımlamasına yol açmaktadır.

Bu çok boyutlu kriz ortamında Türkiye, gerek NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip olması gerekse coğrafi konumu itibarıyla, ABD için ikame edilmesi güç bir ortak konumundadır.

Bu çerçevede zirve sonrasında gündeme gelen dört somut gelişme – CAATSA yaptırımlarının kaldırılması, F-35 programına olası dönüş, KAAAN projesi için motor tedariki ve F-16 modernizasyonu – tek tek ele alındığında dahi önemli olmakla birlikte, birlikte değerlendirildiğinde çok daha kapsamlı bir yapısal normalleşme sürecinin unsurları olarak görülebilir. 2019'dan bu yana ikili ilişkilerin en kalıcı gerilim kaynağı olan S-400/F-35 meselesinin çözümü, savunma sanayii iş birliğinin önündeki en büyük hukuki ve siyasi engelin kaldırılması anlamına gelmektedir.

Bununla birlikte, bu kararların ABD Kongresi düzeyinde onay tartışması yaşandığı ve bazı Cumhuriyetçi senatörlerin çekincelerini sürdürdüğü bilinmektedir. Fakat ABD Başkanı Kongre'yi bypass ederek yaptırımların kaldırılması kararını teknik olarak alabilir. Geçmişte yaşanan krizlerin – Türkiye'nin Rusya'dan S-400 alımı, ABD'nin Suriye'de PYD/YPG'ye verdiği destek, Halkbank davası gibi – ilişkiyi sistematik biçimde gerilim hattına çektiği hatırlandığında, bugün gözlemlenen yakınlaşmanın bu yapısal sorunları tümüyle ortadan kaldırıp kaldıramayacağı sorusu önem kazanmaktadır. Ayrıca ABD'nin hâlen FETÖ'ye karşı Türkiye'nin güvenlik kaygılarını anlayan bir politika benimsememesi ve somut adımlar atmaması da ilişkilerdeki problemleri alanlardan biri olarak değerlendirilebilir. Bütün bu yapısal krizlerin çözülmesi zamana yayılmakla birlikte, mevcut konjonktür bu yapısal sorunların çözümüne elverişli bir zemin sunmaktadır. Nitekim taraflar arasındaki çıkarların örtüşmesi, önceki dönemlere kıyasla daha geniş bir alana yayılmıştır. Bu örtüşmenin en somut göstergesi, ilişkinin artık yalnızca ikili düzeyde değil, üçüncü ülkeler –özellikle Suriye ve Libya– üzerinden de gözlemlenebilir hale gelmiş olmasıdır.

Suriye, PKK Süreci ve Libya'da Ortak Çizgi

Türkiye-ABD yakınlaşmasının en açık göstergelerinden biri, Suriye politikasında gözlemlenen hizalanmadır. ABD'nin Suriye'de PKK'ya bağlı unsurlara verdiği desteği sonlandırma yönündeki tutumu, Ankara'nın uzun süredir dile getirdiği güvenlik kaygılarına bir karşılık niteliği taşımaktadır. Türkiye ise Suriye'de çok boyutlu adımlar atmaktadır. Savaştan göç eden sığınmacıları ağırlamaktan insani yardıma, askeri operasyonlardan silahlı muhaliflerin eğitimine, diplomatik akreditasyona kadar Ankara Şam'ın özgürleştirilmesinde en çok çaba sarf eden bölgesel aktör haline gelmiştir. Ayrıca Suriye topraklarında PKK'nın operasyonel varlığının sona erdirilmesine yönelik çabalar, Esed rejiminin çöküşü sürecinde oynadığı rol ve yeni yönetimi destekleyici tutumu, Ankara'yı Suriye'nin geleceğine dair Washington ile uyumlu hareket eden merkezi bir aktör konumuna taşımıştır. Bu ortaklaşma yalnızca güvenlik boyutuyla sınırlı kalmamıştır.

Ankara'nın Şam'daki yeni yönetimin uluslararası sisteme entegrasyon çalışmalarını benimsemesi ve yönlendirmesi, Ahmet Şara liderliğindeki iktidara meşruiyet kazandırması ve yeniden yapılanma sürecine destek vermesi Türkiye-ABD iş birliğini olumlu yönde etkilemektedir. Suriye'nin istikrarı, bölgesel güvenlik mimarisinin yeniden kurulması açısından merkezi bir değişken olduğundan, bu alandaki uyum ikili ilişkilerin genel seyrini de doğrudan etkilemektedir. Ankara Zirvesi'nde Suriye Cumhurbaşkanı Ahmet Şara ile görüşen ABD Başkanı Donald Trump'ın Suriye'nin terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkarılacağını belirtmesi de bu minvalde okunabilir.

Bu dış politika hizalanmasına paralel olarak, Türkiye'nin kendi sınırları içinde yürüttüğü PKK'nın silah bırakma sürecinin başlamış olması, bölgesel güvenlik denklemini yapısal biçimde değiştirme potansiyeli taşımaktadır. İç ve dış politika düzlemlerindeki bu eş zamanlı gelişme, Ankara'nın hem yurt içinde hem de Suriye'de PKK meselesini çözüme kavuşturma yönünde bütüncül bir strateji izlediğini göstermektedir. Bu sürecin kalıcılığı, yalnızca Türkiye'nin iç politik dinamikleriyle değil, aynı zamanda ABD'nin Suriye politikasındaki tutarlılığıyla da yakından ilişkilidir.

Libya'da da benzer bir hizalanma gözlemlenmektedir. Türkiye ve ABD'nin Libya'ya yönelik yaklaşımlarının büyük ölçüde örtüşmesi, iki ülkenin çok taraflı bir aktör karmaşasıyla malul olan bu ülkede tek ve tutarlı bir politika izlemesi hâlinde somut sonuçlar üretebileceğine işaret etmektedir. Libya'nın parçalı siyasi yapısı ve çok sayıda dış aktörün rekabetçi müdahaleleri göz önüne alındığında, Ankara-Washington hattında oluşacak ortak bir siyasi çizginin, istikrarsızlığın azaltılmasına katkı sağlayacak stratejik bir kaldıraç işlevi görebileceği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Ankara NATO Zirvesi Türkiye-ABD ilişkilerinde hem sembolik hem de yapısal düzeyde bir dönüm noktasını işaret etmektedir. CAATSA yaptırımlarının kaldırılacağına dair taahhüt, F-35 ve KAAAN motor tedariki gibi somut savunma sanayii kazanımları; Suriye'de PKK'nın tasfiyesi ve yeni yönetimin uluslararası sisteme entegrasyonu konusundaki iş birliği; PKK'nın silah bırakma sürecinin başlaması; ve Libya'daki potansiyel ortak politika hattı – tüm bu unsurlar bir arada değerlendirildiğinde, ilişkinin artık münferit krizlerin yönettiği bir seyirden, çok boyutlu ve karşılıklı çıkarlara dayalı bir ortaklığa evrilme potansiyeli taşıdığı söylenebilir.

***Dr. Mehmet Rakipoğlu**, 2016'da Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Doktorasını 'Dış Politikada Korunma Stratejisi: Soğuk Savaş Sonrası Suudi Arabistan'ın ABD, Çin ve Rusya ile İlişkileri' konulu teziyle tamamladı. Mokha Center for Strategic Studies düşünce merkezinde Türkiye Çalışmaları Direktörü olarak çalışan Rakipoğlu, Mardin Artuklu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir.

Suriye İzlenimleri

M. MÜCAHİD SAĞMAN
www.kritikbakis.com

*'tuzağa düşürmeden önce düşürdüler çocuklarımızı
tarihin doğum yapmasını önleyen haplar verdiler bize
şam'ın bağıdad olmasını engelleyen aşılar yaptılar bize
filistin'in yarası hurma bahçesine dönüşmesin diye'*
(N. Kabbani)

2007 yılında İsrail istihbaratı Suriye'nin doğusunda Deyrizor iline bağlı El Kibar bölgesinde Fırat nehrine yakın bir yerde çölün içinde Kuzey Kore'deki nükleer tesislere benzer bir binanın yapım aşamasında olduğunu Amerikalı meslektaşlarına bildirdiler.[1] Henüz Irak savaşından yeni çıkmış ABD yönetimi için bu bilgiye göre hareket etmek oldukça zordu zira Irak'ın işgali "nükleer silahlar" gerekçe gösterilerek yapılmıştı ve kamuoyuna bu konuda gerekli belgeler sunulmadığı için hem işgal gerekçesi boşa düşmüştü hem de ABD yönetiminin dünyadaki imajı zedelenmişti. Nitekim bu zedelenmenin karşılığı yıllar sonra ABD'nin İran'a saldırı yapmak için üreteceği bahanelerin dünyada inandırıcılığı olmaması olarak önümüze çıkacaktı. 2007 yılında aktarılan bu istihbarata rağmen İsrail'in ABD'den Suriye'ye yönelik hava saldırısı beklentisi karşılanmadı. Bu durumda iş İsrail hava kuvvetlerine kalacaktı ve 6 Eylül 2007 yılında İsrail nükleer tesis olduğunu iddia ettiği bu yapıya bir hava saldırısı yaptı ve orayı tamamen yok etti. Suriye'de rejim nükleer iddialarını reddetse bile İsrail için asıl mesele bu tesislerin İran'la muhtemel bağıydı. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşın öncesinde ortaya çıkan bu durum belki de sonraki yılların ortaya çıkardığı tabloyu okumamız açısından da

WWW.KRITIKBAKIS.COM

önemli olacaktı. Çünkü Suriye yakın ve uzak tarihte bölgesel ve küresel aktörlerin hep göbebeği olmuş bir yerd. Onbinlerce yıllık insanlık tarihinin kültür başkenti sayılabilecek bu ülke yakın tarihte sadece devletlerin değil her yerden insanların da göç veya ticaret güzergahıydı. Onu dün ve bugün önemli kılan bu akışkanlığı anlamak 2011 veya 2024 sonrası ortaya çıkan durumu yorumlamak açısından anlamlı olacaktır. Suriye'ye son yüzyılda Türkiye'den birkaç büyük göç dalgası oldu.

1915 Ermeni tehciri sırasında ciddi bir Anadolu Ermeni nüfus Suriye'ye göç etti.

Bunların büyük kısmı Halep ve Şam gibi bölgenin önemli kentlerine yerleşerek ticaret hayatlarını burada sürdürmeye başladılar.

Ermenilerin özellikle Anadolu'da ticaret hayatında etkin olması ve sosyal becerilerinin daha ziyade bu alanda gelişmesi Suriye'ye gittiklerinde büyük kentleri kendilerine mesken edinmelerine neden oldu. Bugün hala örneğin Şam'ın kalbi olan Hamidiye çarşısında Ermeni kuyumcuları veya sedef ustalarını görmek mümkün. Öte yandan hicret eden Ermenilerin önemli bir kısmı Suriye'de de kalmayarak bazıları daha güneye Lübnan'a veya Kanada, ABD ve Avrupa'ya yerleştiler.

Batı ülkelerine Ortadoğu'dan göç için Lübnan'ın kritik bir anahtar olduğunu belirtmek gerekir. Lübnan'ın diğer ülkelere göre geç sayılabilecek bir tarih olan 1943 yılına kadar Fransız sömürgesi olmasının etkisini burada görmek gerekir.

1915 yılında Ermeni tehciri ile başlayan Türkiye'den Suriye'ye göç dalgası 1921 yılında Hatay'dan Akdeniz sahili boyunca güneye doğru yerleşen Fransız işgal güçleri ile yapılan Ankara Antlaşması sonucu olacaktı. Suriye sınırının belirlenmesi üzerine ailesinin çoğu sınırın güneyinden kalan yoğun olarak Kürtler ve Araplar az sayıda ise Türkmen nüfus aileleri halinde göç edecekti. 1925 yılında 3. göç dalgası ile karşılaşılıyor. Önce Şubat ayında Şeyh Sait isyanı ile başlayan ve genç Cumhuriyetin oldukça sert bastırması ile devam eden kaos ve korku iklimi ciddi bir nüfusun Suriye'ye yerleşmesine neden oldu. Bu nüfusun yoğunluğunu Kürtler oluşturuyordu ve bugün Şam'da Kasyun dağının eteklerinde yer alan Hayyul Ekrad'ı (Kürt Mahallesi) kurup orayı mesken edindiler. Aynı yılın sonlarına doğru Cumhuriyetin şapka kanunu yeni bir göç dalgası oluşturacaktı. Bu defa Türkiye'nin farklı bölgelerinden geleneksel dindarlığın gerektirdiği yaşam tarzını sürdürmek isteyen çoğunluğu Türk nüfus yine Kasyun dağının eteklerinde Hayyul Etrak'ı (Türk Mahallesi) kurup orayı vatan edindiler. 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılması özellikle Samandağ çevresinde yaşayan Arap Alevilerinin azınlık olarak kalma korkusu yaşamasına ve daha yoğun bulundukları Lazkiye, Tartus şehirlerine doğru ciddi bir göç dalgası oluşturmuştu.

Türkiye'den Suriye'ye doğru göçün önemli ve yazılmamış bir süreci daha var. 1980 sonrası Türkiye'de ciddi organize bir güç haline gelen İslamcılık açısından önemli sorunlardan bir Arapça bilen kalifiye eleman eksikliği idi. Diyanetin sunduğu dindarlık biçimini reddeden İslamcı cenah için ana söylemlerden biri "Kuran'a dönüş!" olacaktı. İslamcı tarihin Cumhuriyetle hesaplaşma konularından bir elbette harf inkılabıydı. Osmanlı ve öncesinde Müslüman dünyanın ürettiği tüm tarihsel sürekliliği bir tarih tezi ile birleştiren İslamcı söylem Cumhuriyetin bu sürekliliğe ciddi bir darbe vurarak İslam olan bağı zayıflatmıştı iddia ediyordu. Bu açıdan Arapça öğrenmek İslami söylemi inşa etmek adına çok temel bir gereklilik görülüyordu. Arapça öğrenmek için en merkezi yer Mısır'da bulunan Ezher Üniversitesi idi. Ezher Üniversitesi 1981 yılında Enver Sedat suikastından sonra yabancı öğrencilere karşı devletin de istek ve desteğiyle ciddi bir baskı başlatmıştı. Öte yandan Şam'da 1959 yılında Suriye'li meşhur alim Şeyh Muhammed Salih Ferfur'un girişimi ile önce bağımsız bir üniversite olarak kurulan fakat 1990'larda Ezher'in Suriye şubesi olarak yoluna devam edecek olan Fethul İslam Üniversitesi kurulmuştu. Şeyh'in ölümünden sonra oğlu Hüsameddin Ferfur ve kardeşleri üniversitenin yönetimini devralmışlardı ve okulun uluslararası öğrencilere açılması anlamında önemli adımlar atmışlardı. 28 Şubat sürecinde Türkiye'de dindarlara yapılan baskılar, başörtülü öğrencilerin okullara alınmaması ve yukarıda sayılan Arapça öğrenmenin zaruretiyle ilişkin ortaya çıkan düşünce için Suriye hem daha ekonomik hem de daha kolay gidiş geliş yapmaya uygun bir yer olarak cazip geliyordu. Tüm bu nedenlerin yanında Suriye Arapçasının fasih

konusmaya en yakın olması Suriye'yi tercih sebeplerinden bir diğeri idi. İmam Hatip mezunu olup katsayı sorunu yaşayanlar ve başörtülü öğrenciler İran, Avusturya başta olmak üzere Avrupa, Lübnan, Mısır gibi ülkelere de gitmeyi tercih ettiler. Ama Avrupa'nın pahalı olması ve ekonomik durumu iyi muhafazakâr ailelerin tercih etmesi veya burs bulabilenlerin gidebilmesi, İran'ın uzun vadede dünyadaki konumunun belirsizliği, Mısır'ın 1980'lerin Türkiye'sini andırır vaziyette yaşamın zorluğu ve kaotik ortam Suriye'yi daha cazip hale getiriyordu.

Hafız Esed'in 2000 yılında ölmesi ve 2002 yılında Türkiye'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin oğul Esed'la kurduğu iyi ilişkiler bu yıllarda Suriye'ye bir eğitim göçü başlatacaktı. Ekonomik imkansızlıklardan dolayı Avrupa'ya gidemeyen başörtülü veya İmam Hatip mezunu öğrenciler 2003 yılından itibaren Suriye'ye gitmeye başladılar. Daha sonra 2003-2011 arasında Suriye'de on binlere varan Türk öğrenci ve aile ikamet etmeye başlayacaktı. Türkiye'deki İlahiyat Fakülteleri, tarikatlarla bağlı medreseler çeşitli cemaatlerin öğrencileri kısa veya uzun süreli proje bazlı veya bireysel olarak Suriye'de eğitim almaya gidiyorlardı. 2011 yılında iç savaş başlayana kadar bu eğitim göçü devam etti. Üstelik bu eğitim göçü sadece Türkiye'li öğrencilerden müteşekkil değildi. Dünyanın neredeyse her yerinden farklı inançlara ait insanlar için Suriye Arapça eğitiminin merkezi haline geliyordu. Bürokratik hantallık, sınır kapılarında polislerin keyfi tutumları, sokakta karşılaştığınız her Suriyelinin muhaberata çalışma olasılığı, çeşitli bahanelerle sınır dışı edilen öğrenciler vs. gibi aksaklıklara rağmen hayatın ucuz olması ve sosyal hayatın canlılığı bu ülkeye olan ilgiyi arttırdı. Elbette tüm bunlar Suriye ve Türkiye iktidarlarının uzun yıllardır PKK konusu üzerinden devam eden gerginliğinin azalması ve yeni bir komşuluk ilişkisi içine girme çabaları ile de daha da hız kazanmıştı. 2005 yılında Doğu Konferansı ismiyle bazı entelektüel, gazeteci ve aktivistten oluşan grup Suriye'yi ziyaret etmiş ve siyasal yakınlaşmanın sivil alanını inşa etme adına görüşmeler yapmıştı. Daha sonra farklı gruplar, cemaatler ve bürokrasiden isimler hem Suriye'de hem de Türkiye'de 2 ülke arasındaki dostluğu pekiştirmeye dönük projeler geliştirip ziyaretler yaptılar. Örneğin 2009 yılında bir grup aydın ve aktivist Gaziantep Üniversitesi bahar şenlikleri kapsamında bir programda Suriye ile yürütülen süreci anlatıp sınırların esnekleşeceğine dair bir takvim bile dile getireceklerdi. Yine 2009 yılında çok sayıda yabancı temsilcinin bulunduğu uluslararası kara konvoyu Suriye'de karşılanıp "sınırların kaldırılması" meselesini yeniden gündeme getirmişti. 2010 yılında Mavi Marmara gemisi İsrail işgal kuvvetleri tarafından saldırıya uğradığında binlerce insan Kilis'te bulunan Öncüpınar sınır kapısına toplanmış ve Filistin'e karayolu ile gitmek istemişti. Seçilen yaklaşık 40 temsilci Beşşar Esed'in özel misafiri olarak Suriye'de ağırlanmış ve o dönem Suriye'de bulunan çeşitli Filistinli direniş gruplarının liderleri

görüşürülmüşlerdi.

Şüphesiz tüm bu sivil girişimlerin arkasında siyaset yapıcılarının ulusal sınırları aşmaya çalışan yönelimlerinin etkisini görmek kaçınılmaz.

1954 yılında Türkiye'nin en büyük sınır hattı olan Suriye sınırına mayın döşenme planı ile 1952 yılında NATO üyeliği arasındaki ince bağı görmek ve bugün yerli-milli söylemi kendine rehber edinip Menderes hükümetini referans aldığını iddia eden iktidarın çelişik zihin dünyasını da konuşmak gerekir.

Menderes hükümeti Türkiye toplumunda meşruiyetini sağlamak konusunda ilginç ve katı bir kompleks üretmiştir.

Sık sık batının tek modeli olduğunu ispatlamak adına kısa ve uzun vadeli programları gündemine almıştır. Elbette bunda 2. Dünya Savaşı sonrası dünyanın yeni siyasal vizyonuna ve o vizyonu inşa eden ABD ile müttefik olma kaygısına dair izler görebiliriz. Yükselen komünizm tehlikesine karşı ABD emperyalizminin yanında yer almak adına 1952 yılında NATO üyeliği tereddütsüz kabul edilecekti. 1955 yılına Cezayir bağımsızlık savaşına karşı Birleşmiş Milletler genel kurulunda Fransa'dan yana tavır alıp 1958 yılında çekimser kalmak yine benzeri bir politikanın sonucuydu.

1990 yılında Özal'ın özüne kadar Cezayir ile ilişkiler bir türlü onarılamamıştır. Elbette burada 1954 yılında kaçakçılık bahane edilerek Suriye sınırına döşenen mayınlar aslında fiziksel sınırları kültürel sınırlar haline getirmek için de uygulanan bir projeydi.

Çünkü o yıllara kadar resmi sınıra rağmen çoğu bölünmüş aile arasında akrabalık ziyareti ve ticaret devam ediyordu.

Mayınların döşenmesi bölgede bin yıla yakındır inşa edilmiş ve başat özelliklerini İslam'ın yaşam biçiminden ve bölgedeki halkların kültürel kaynaşma veya çatışma noktalarından beslenen kültüre büyük bir darbe vurdu. Hatta İslamcı ve muhafazakâr söylemin uzun yıllardır baskılayarak vurguladığı alfabenin değişiminden daha büyük bir kültürel kıyım olduğu bile söylenebilir.

Çünkü coğrafyanın geçişkenliği hem kültürü hem de onun etrafında şekillenen sosyal bağları besleyen en önemli parametrelerden biridir.

Alfabe değiştirildikten sonra muhafazakâr toplumun ulusal sınırlara rağmen kültürel ve inanç bağları diğer toplumlarla zorlaşmasına rağmen devam edegelmiştir. Fakat ülkenin en büyük sınırına mayın döşenmesi birçok ailenin yabancılaşmasına sebep olarak birkaç kuşak sonra devletin istediği ulusal kimliğin inşasını kolaylaştırmıştır.

Tüm bunlara rağmen mayın döşenme olayının Menderes dönemine denk gelmesi konuyu muhafazakârlar tarafından eleştiri odağından çıkarmış hatta görmezden gelmelerine sebep olmuştur.

DİPNOT:

[1] <https://www.cfr.org/articles/red-teaming-nuclear-intelligence-suspected-syrian-reactor>

II.

2011 yılının ilk baharında Suriye'nin Deraa kentinde bir grup gencin duvar yazıları ile başlayan olayların ilk günlerinde Gaziantep'te Suriye konsolosluğunun önünde bir basın açıklaması yapılmıştı. Mazlum-der, İnsan Hakları Derneği ve çeşitli cenahlardan birçok sivil toplum kuruluşu ile Gaziantep Üniversitesindeki Suriyeli ve Türkiyeli öğrencilerin destek verdiği bir açıklamaydı bu. Bir Suriyeli öğrencinin Arapça, Türkiyeli öğrencinin de Türkçe okuduğu metin genel olarak Esed yönetimine sulh ve demokratik reform çağrısı yapıyordu. Fakat basın açıklamasından sonra ilginç şekilde Suriye'nin çeşitli şehirlerinden gelen yüzlerce araç Gaziantep caddelerinde Esed'e ait poster ve Suriye bayrakları ile saatlerce tur atacaktı. Bu ilginç anekdot Suriye devletinin hem koruma refleksini ayakta tutmak adına yaptığı bir meydan okuma hem de Türkiye'nin muhaliflerden yana politik tavır almasına karşı bir tehdit mesajı olarak okunabilirdi. Ama elbette işler pek de Esed yönetiminin istediği şekilde ilerlemedi.

Türkiye'de yükselen sağın muhafazakâr kodları Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin ideallerinin etkisi ile daha batıcı bir perspektife sahipken Arap dünyasında sosyalist akımlar ciddi bir ivme kazanıyordu. 1943 yılında Şam'da kurulan Baas Partisi tüm Arap dünyasının hatta Afrika ve Ortadoğu sathında siyasal söylemin rengini değiştirecekti. Partinin Suriye'de kurulmasının elbette kadim kültür ve bölgesel başkent olma misyonu ile birebir ilişkisi var. Bugün Suriye, Lübnan, Filistin, Irak, Ürdün Türkiye'nin Hatay ilini de kapsayan Akdeniz'in doğu sahilinden başlayan Levant bölgesi dünya tarihinin en kadim yerleşim yeridir denilebilir. Arap kimliğinin tarihsel süreçte dünyanın kültürel, felsefi ve bilimsel gelişimine etkisinde yoğun olarak bu bölgeden çıkan isimler etkili oldular. Bölge için sadece Arap kimliğinden bahsedilemez elbette fakat Arapların tarih boyunca burada yoğunlaştığı bilinmekte. Arap kimliğinin daha tüketim odaklı inşası ise 1980'lerin sonra Körfez Arap kimliğinin merkezileştirilmesi ile alakalı bir durumdur. Sosyalist Arap kimliğinin yok edilerek bölgenin kapitalizm açısından daha uyumlu hale getirilmesi adına Körfez ülkelerinin bir proje olarak ortaya çıkması ve Arap kimliğinin görünür aktörü olması bu açıdan tesadüf kabul edilemez.

1943 yılında Suriye'de Michel Aflaq ve Salah al-Din Bitar tarafından kurulan BAAS, 1953'te Suriye Sosyalist Partisi ile birleşerek Arap Sosyalist Baas (Rönesans) Partisi'ni oluşturdu.[1] Her ne kadar BAAS'çı olmasa da fikirleri ve politik eylemleri ile ilham kaynağı olan Cemal Abdülnasır'ın Mısır'daki millileştirme hamleleri Suriye'de BAAS içindeki milliyetçi cephenin etkisini arttırıyordu. "İlerici" "Milliyetçi" kavgasında ibre milliyetçi Hafız Esed'den yanaydı. Abdülnasır'ın batıyla kavgaya ederken ürettiği imaj ve karizma uzun zamandır sinik olan ve İsrail ile mücadelede sürekli alan kaybeden Ortadoğu halkları için oldukça çekiciydi. Cezayir'de Bumedyen, Suriye'de Hafız Esad, Irak'ta Saddam

Hüseyin gibi birçok Arap lider için yeni bir mücadele alanının ışığı yanmıştı.

Esed diktatörlüğüne giden yolun başlangıcı sayılan 1970 darbesi Suriye için önemli bir dönüm noktasıdır. Modernleşme ile ortaya çıkan demokratik ulus devlet söyleminin ülkeleri uluslararası arenada güçlü kılması, hukuk ve insan hakları gibi idealleri merkeze alması devletleri halkların istediği bir takım reformları yapmaya icbar ediyordu. Elbette bu ideallerin sadece “beyaz batılı halkları” muhatap aldığı gerçeği yıllar içerisinde hem entelektüeller tarafından dile getirildi hem de yaşanan tecrübeler nu durumu açığa çıkardı. Batı dışı toplumları yıkıcı bir propaganda ile istemedikleri devlet başkanlarına yönlendiren emperyalist devletler için Ortadoğu tam bir deney alanıydı denilebilir. Bu anlamda sık sık darbe pratiklerine şahit oluruz. Özellikle başa gelen her diktatörün halkların sahip olduğu zenginlikleri halkın kazancı haline dönüştürme iddiası Ortadoğu’da gerçekleşen darbelerin hep merkezinde yer almıştır. Abdülnasır’ın millileştirme hamleleri bu anlamıyla anti-emperyal bir ideal olarak bölgede ciddi bir sempati ve mücadele zemini yarattı. Onun iktidarının ilk 2 yılında son yüz yılın en büyük sosyal hareketi olan Müslüman Kardeşler’in ciddi bir desteği vardı. İhvan sosyal bir hareket olarak toplumda ciddi bir tabana hitap ediyordu. Ayrıca neredeyse tüm Arap ülkelerinde sosyal potansiyele sahipti. Bu durum Abdülnasır için büyük bir fırsattı çünkü tüm Arapların lideri olmak istiyordu. Ama Müslüman Kardeşlerin şeriat talebi ve Abdülnasır’ın bazı anlaşmaları aralarında ciddi bir çatışma doğurdu. Nitekim kısa süre sonra İhvan Mısır’da yasak bir örgüt ilan edildi. Fakat İhvan Suriye, Irak, Türkiye, İran, Filistin gibi onlarca ülkede “İslami dönüşüm” düşüncesi etrafında özellikle çeviri kitaplarla ciddi etki yaratıyordu. Bu etki 1982 yılında Suriye’nin Hama kentinde Esed rejimin büyük bir katliamına sahne olacaktı. 50bin’in üzerinde sivil insan Hama’da katledildiğinde bölge devletlerinin suskunluğu aslında sivil yapılanmalara karşı olumlu bakmadığının bir göstergesi olarak okunabilir. Elbette bu katliam 1979 İran devrimi ve 1981 Enver Sedat suikastının yarattığı etkiyi bastırmak amacı da taşıyordu. Özellikle Sedat suikastının ortaya koyduğu radikalizasyon etkisi devletler için ciddi bir tehdit göstergesiydi. Nitekim İran’ın da bu katliama doğrudan olmasa da Hafız Esed’le kurduğu bağ dolaylı olarak olumlu baktığının göstergesiydi. Çünkü radikal eğilimlerin öncelikli hedefi batılı değerlerden ziyade Şii ya da Sünni olsun onların bakış açısında İslam’dan uzaklaşmış Müslümanlardı. Elbette Hama katliamı Esed diktatörlüğü için kalıcı olmak anlamında çok büyük bir hamleydi ve Hama kalkışmasını bahane ederek ülkedeki tüm sivil ve siyasi hareketler yasaklanıp tutuklandı ve tutuklananların büyük kısmından da bir daha haber alınamadı.

Elbette Hama katliamının bir yönü de Filistin meselesi olacaktı. Filistin halkının 1948 yılında başlayan sürgün hayatı için Suriye önemli bir yerdi. Ciddi bir nüfus

Suriye’deki mülteci kamplarına yerleşmişti. Bugün Filistin’de direnen örgütlü yapılar da Suriye’deki mülteci kamplarında ciddi bir taban çalışması yapıyordu. Hem sol hem de İslami gruplar için Suriye hayati öneme sahipti. Fakat Hafız, Filistin direnişini sadece kendine yarayacak düzeyde tutmak adına bir politika yürütüyordu. Bu anlamıyla Suriye muhaberatı oradaki grupların büyümesini engelleyecek, onları ayrıştıracak çeşitli hamleler yapıyordu. Hafız’ın Filistin direniş gruplarını bölme üzerine yürüttüğü politikanın İsrail’in uzun vadede yayılmasına olumlu katkı yaptığını söyleyebiliriz. Yermuk kampında büyüyen Suriye-Filistinli entelektüel Nidal Betare bu konuyla alakalı ilginç bir anekdot aktarır: 1966 yılında Hafız Esed’in yakın dostu olan ve Baas’çı bir subay olan Yusuf Orabi rakip Filistinli gruplar arasında çıkan bir tartışmada başka bir Baas’çı subay ile vurularak öldürülür. Bunun üzerine Suriye rejimi Filistinli milliyetçi liderler olan Yaser Arafat, Halil el-Vezir ve Ahmet Cibril ile Fetih üyesi Abdulmecid Zeğmut’u tutuklar.

Diğer liderler bir süre sonra serbest bırakılır fakat Zeğmut 2000 yılında ölene kadar tutuklu kalır.[2] Bu olay başta Arafat olmak üzere Filistin direnişinin hep aklında bir kin duygusu olarak yer eder ve unutulmaz. Öte yandan Suriye rejimi için Filistin meselesi hep bölgesel konumlanmanın aracı olarak kullanıldı. Halkı Müslüman yoğunluklu ülkelerin Filistin hassasiyeti ve İsrail’in bölgesel yayılmacılığına karşı Filistinli gruplar milliyetçi Baas rejimleri için hep cazip ve kullanışlı bir araç olmuştur. Fakat ilginç şekilde hem Baas iktidarları için hem de bölgedeki neredeyse tüm devletler için Filistinli grupların büyümesi ile İsrail’in yayılmacılığı aynı düzeyde tehdit olarak görülür. Tezat olarak görülen bu durum aslında Ortadoğu’nun yapısını anlamak açısından oldukça önemlidir. İsrail’in hem işgalci oluşu ve bunun yarattığı bölgesel tehdit hem de tarihsel ve ontolojik olarak Müslüman toplumla arasındaki yıkıcı bağ Filistinli grupları diğer ülkeler açısından vazgeçilmez kılar. Ama aynı zamanda İsrail’in yukarıda bahsedilen ve aslında bir grup seçkinin sosyal hayatını esas alan “batılı hayat tarzı”nın yaşandığı bir devlet olarak bölgede olması bu rejimlerin varlığını garanti altına alması açısından Filistinli grupların büyümesi istenmez. Filistin halkı uzun zamandır ye kendi topraklarında yoksul gettolarda ya da bölgede mülteci kamplarında yoğun olarak yaşadığından içlerinden çıkan hem sol hareketler hem de İslami gruplar doğal olarak çeşitli çatışma tezlerine sahip çıkıyorlar. Öte yandan diasporada büyüyen entelektüel sermaye ve etkin siyasi iddialar bu grupların zihinsel kapasitesini de oldukça arttırmış durumda. Bu tarz yapılanmalar halkın taleplerine uzak duran devletler açısından her zaman tehdit olarak görülürler. Bu açıdan Filistin davası ve mücadelesinin bölgedeki devletler açısından bitmesi makbul değildir ama büyümesi de tehdit görülür ve engellenir.

Baba Esed 2000 yılında ölümüne kadar iktidarda kaldı ve Suriye halkının tarihsel süreçte ürettiği çoğu kültürel ve

sosyal kazanımları yok etti denilebilir. Her bakımdan oldukça zengin olan bu topraklarda halk yıllarını çoğu ülkedeki gibi derin bir yoksullukla kendi ülkelerinin seçkinlerinin savurgan hayatlarını izleyerek geçirdi. Hafız'ın Rusya ile kurduğu bağ ABD ve Avrupa ile ciddi gerilimlere sebep olmuştu. Bu durum ambargolarla halkın daha da yoksullaşmasına neden oluyordu. Esed'in 1990 sonrası siyasal ilişkilerde daha dengeli bir politika arayışına girdiği söylenebilir. Bunda elbette Arap dünyasının liderliğine göz dikme ve 1967'de Golan tepelerinin İsrail tarafından işgaline cevapsız kalmasının yarattığı imaj kaybı sebep olmuştu. Ortadoğu'da cevapsız kalan her meydan okuma rejimi ve sahiplerini tehdit eden bir kriz yumağı haline gelme potansiyeli taşır. Golan'ın işgali hem Suriye'ye hem de dolaylı olarak Rusya'nın bölgedeki etkisine bir meydan okumaydı. Soğuk savaş Ortadoğu'da Arap-İsrail savaşı olarak kendini gösteriyordu. Haliyle Hafız'ın çekingen kalması hem Baas içinde hem de kendi ülkesinde onu güçsüz gösterecekti. Bu anlamda Avrupa'nın sık sık Esed rejimini uyardığı Filistinli radikal gruplara destek verdiği iddiası Hafız'ın imaj yaratma politikasının sonucuydu. Ama o 1990 sonrası SSCB'nin de dağılmasıyla kısmen yüzünü batıya dönmüştü. Yeni bir Suriye'den bahsetmek henüz zordu ama her otoriter lider gibi hem ailesini kendinden sonra korumaya almak hem de rejimin geleceğini inşa etmek adına atılan bu adım oğul Esed döneminin de alt yapısını oluşturacaktı.

DİPNOTLAR:

[1] <https://www.britannica.com/topic/Baath-Party>

[2] <https://newlinesmag.com/essays/the-assad-dynasty-was-hatched-at-my-grandfathers-home-they-later-destroyed-it/>

III.

12 Şubat 2008 yılında uzun süredir gergin bir sessizlik içinde Ortadoğu'daki karışıkları izleyen Şam'da FBI'nın en çok arananlar listesinde yer alan İmad Muğniye bombalı araçla bir suikast sonucu şehit edildi. ABD ve Avrupa istihbaratlarına göre Muğniye 1983 yılında 241 Amerikan ve 58 Fransız askerinin öldürüldüğü Beyrut saldırısının sorumlularındandı. O yıllarda sadece 21 yaşında olan Muğniye'nin bir numaralı sanık haline getirilmesi oldukça ilginç ama daha ilginç olanı ise 1983 yılında bu patlamadan sonra bölgeye konuşlanan barış gücü askerlerinin çekilmiş olmasıydı. Bu durum elbette İsrail'in bölgesel işgal politikası ve Filistin direnişi açısından oldukça farklı gelişmelere sebep olacaktı. 2008 yılının Şubat ayında Muğniye suikastından yaklaşık 7 ay sonra Şam bu defa başka bir bombalı araç saldırısı ile sarsıldı. Bu defa kimi hedef aldığı belli olmayan bir saldırı oldu ve Suriye istihbaratı ve emniyeti yüzlerce yabancı öğrenciyi gözaltına aldı. Bunların arasında elbette Türkiyeli öğrenciler de vardı. Bu saldırılar özellikle 2004 yılından sonra birtakım reformları gündemine alan Beşşar için bir kırılma noktası da sayılabilir. Genelde 2011 yılındaki olaylar Suriye iç savaşı için başlangıç sayılsa da ülkedeki kırılmaları 2001 ABD'de İkiz Kuleler, 2003 Türkiye'de Sinagog saldırıları, Irak işgali ve İsrail'in bölgede sınır tanımayan suikast eylemleri ciddi manada etkilemişti.

2003 yılının Kasım ayında İstanbul'da 2 farklı Sinagoga, HSBC bankasına ve Birleşik Krallık konsolosluğuna saldırılar düzenlenmişti. Saldıryı düzenleyen örgüt üyeleri Türkiyeliydi. Saldırıdan kısa süre sonra Suriye'de eğitim gören Türk öğrencilerden yaklaşık 20 kişi tutuklandı. Bu öğrencilerin El-Kaide bağının olup olmamasının Suriye hükümeti açısından bir anlamı yoktu. Nitekim 2008 yılında meydana gelen patlamadan sonra da rastgele seçildiği bariz yüzlerce öğrenci sınır dışı edildi. Sinagog saldırısına dair bir inisiyatif Suriye hükümetinin yeni politik perspektifi açısından İsrail'le diyalog kurma çabası olarak okunabilir. Zira 2000 yılından sonra özellikle Türkiye ile ilişkilerin oldukça samimi olduğu zamanlardan itibaren Türkiye'nin arabuluculuğu ile İsrail ile normalleşme yolunda bir takım dolaylı adımlar atıldı. Ak Parti iktidarının her ne kadar Milli Görüş geleneğinden gelen bir İsrail karşıtlığı üzerine kurulu sembolik dindarlığı olsa da ilk zamanlarından itibaren dış politikanın Ortadoğu ayağında İsrail'in varlığını kabul eden hatta komşu ülkelere onun kabulü anlamında doğrudan veya dolaylı çabaları hep olmuştur. Nitekim Ortadoğu gerçekliği ve İsrail'in durmak bilmeyen işgal ve katliam stratejisine rağmen 2 devletli çözüm söylemini en fazla dile getiren devlet başkanlarından biri Erdoğan'dır.

Oğul Esed devlet başkanı olduktan kısa süre sonra Türkiye'de de Ak Parti iktidar oldu. Bu tarihten sonra özellikle başörtülü ve imam hatipli öğrencilerden çok ciddi sayıda kişi eğitim için Suriye'yi tercih ediyordu. 2004 yılından itibaren normalleşme yolunda atılan daha ciddi adımlar Türkiye'den çocuklarına Arapça ve İslami

ilimler eğitimi aldirmek isteyen ailelerin göç rotasını Şam'a kaydırması. Uzun süreli kalmak için göç edenlerin yanında sadece yaz aylarında Arapça eğitimi almak için on binlerce insan Suriye'ye gidiyordu. Bu durum Suriye açısından ciddi bir gelir kapısı haline gelirken Türkiye'nin yeni devlet ve toplum planı için de alt yapı oluştuyordu. Cumhuriyetin kurucu ilkelerinin yüzünü batıya dönmesine karşın yeni iktidar sahipleri geldikleri kültürel bağ ve dünyadaki yeni muhafazakâr siyasi yönelimin bir sonucu olarak yüzünü doğuya dönmeyi hedeflemişlerdi. Bu doğu fikri klasik dindarlığın kültürel kökleri olan doğu mu yoksa yeni batılı siyasal paradigmanın dizayn etmek istediği bir coğrafya mı sorusu o günün sert tartışmaları arasında sorulamadıysa da bugün yaşanan olaylardan sonra sorulmayı hak ediyor. Ek olarak Suriye'de 2011 sonrası gelişen olayların Türkiye, Malezya, Avrupa, Rusya vs. gibi ülkelerde önü açılan eğitim göçleriyle olan bağı da bir diğer yapısal soru olarak göz ardı edilmemeli.

Ama tüm bunlardan önce Beşşar'ın iktidara geldiği dönemin Arap dünyasındaki kritik dönüşüm zamanı olduğunu söylemek gerekir. 1952'den sonra, belki de yüzyıllar sonra Nasır'ın liderlik karizması etrafında şekillenen "Arap özgüveni" 1967'de çok ciddi bir darbe aldı. Fakat Baas düşüncesi Araplar için o günlerin en büyük kazanımıydı. 2000 yılına gelindiğinde ise 2 Baas liderinden biri olan Hafız Esed öldü ve geriye sadece Irak lideri Saddam Hüseyin kaldı. Darbeci diktatörler çağı bitiyor ve artık seçimle gelmiş meşru diktatörlerin dönemi başlıyordu. Beşşar Esed batılı alışkanlıkları olan bir tıbbiyeliydi ve eşi İngiliz vatandaşıydı. Bir anlamda yeni neo-liberal dünyanın taleplerini karşılama potansiyeli taşıyordu. Ayrıca Arap dünyasının C. Abdülnasır'dan sonra karizmatik bir lider çıkaramaması bölgenin krizlerini daha da derinleştirmişti. Arapların 1967 yenilgisinden sonra İsrail'in önce Mısır'la sonra da ABD'nin arabuluculuğu ile Suriye ile antlaşma masasına oturması Ortadoğu'da Filistin başta olmak üzere çözüm getirmek şöyle dursun sorunları daha da karmaşık hale getirdi. İsrail'in Golan tepelerinden sonra Lübnan'ı işgali Arap aydınları arasındaki tartışmaların boyutunu da değiştirdi. Albert Hourani'ye göre askeri zayıflık, farklı çıkarların ve ekonomik bağımlılıkların gelişmesi, 1973 savaşına kadar var olduğu görülen ortak cephenin dağılmasına neden oldu: "Cephenin dağılması sırasında ortaya çıkan hat, nihayetinde ABD'ye, İsrail ile siyasal uzlaşmaya ve serbest kapitalist ekonomiye eğilim duyanlar ile tarafsızlık siyasetine bağlı olanları birbirinden ayırdı. İkinci kamp, Arap devletleri resmen hükümet statüsünde görülen FKÖ ile birlikte, Cezayir, Libya, Suriye, Irak ve Güney Yemen'i kapsıyordu." [1] Bu ayrışma sadece siyasal bir ayrışma olarak da kalmadı elbette. Toplumsal yapının temelini oluşturan dini düşünce ve onun etrafında şekillenen kültürel yapı da zamanla bu kamplaşmanın etkisine girdi. Baas düşüncesinin etkin olduğu ilk yıllardaki sosyalist direniş hattı zamanla diktatör rejimlerin kendi etnik aidiyetlerini merkeze alan seçkin sınıfları üzerine

kurulu yoksul ülkeler ortaya çıkardı. Suriye rejimin neredeyse tüm üst düzey sivil bürokratların ve askeri komuta sınıfının Nusayri olması bu anlamıyla rejimin kendini koruma içgüdüğü olarak okunabilir. Beşşar Esed başkanlığının ilk yıllarında babasının kurduğu kadroya çok dokunulmadı da sonraki yıllarda bazı girişimlerde bulunduğu biliniyor. 2010 yılından hemen önce kayıtlara geçmese de bazı üst düzey subayların tutuklanması belki de 2011 yılına giden süreçte dair alınan istihbaratın bir neticesiydi, henüz bilmiyoruz. Lakin bilinen bir şey varsa Ortadoğu'da yaşanan hareketliliğin tüm dünyada ortaya çıkan sokak hareketliliği ile organik bir bağı vardı.

2011 yılında Mısır'da 25 Ocak devrimi, hemen ardından Amerika'da Wall Street'i işgal et eylemleri, İspanya'da Öfkeliiler ve dünyadaki diğer tüm eylemler benzeri parametrelerin ekseninde şekillense de motivasyonları ve sokağı ikna gücü anlamında ciddi farklar barındırıyordu. Suriye, Mısır ve Irak gibi ülkelerde rejimlerin yarattığı korku eksenini hukukun da sosyolojinin de ekonominin de temelini oluşturacak bir etkiye sahipti. Bu açıdan zikredilen ülkelerde protesto eylemi yapmak aynı zamanda devletin varlık sebebine meydan okumaktır. Arap Baharı ile başlayan süreç anılan bağlamda halkların bir isyanı olarak görüleceği gibi aynı zamanda yeni bir devlet-sermaye-toplum ilişkisinin kendini var etme biçimidir.

2. Dünya Savaşı sonrasında toplumları dizayn eden sosyo-ekonomik hayatın temel parametresi büyük anlatıya uygun olarak devletleri merkeze alıyordu. “büyük devlet büyük ekonomi” olarak formüle edilebilecek bu dönem Ortadoğu’da askeri kökten gelen devlet başkanlarının hırs ve güç fetişizmi etrafında sosyal ve siyasal hayatı şekillendirmesine sahne oldu. Fakat 2000 sonrası hem teknik gelişmeler hem de onu da etkisi altına alan yaşam biçimi devletlerden bireylere doğru bir seyir halindeydi.

Devletlere büyük asker teçhizat sunan dünya devi firmalar güçlü şirketler listesinin zirvesindeki yerlerini bireylere bilgisayar veya daha sonra telefon satan şirketlere bırakıyordu.

Bu atmosfer Arap Baharı sürecinin “Facebook Devrimi” olarak ifade edilmesinin de temelini oluşturuyordu. Bireyler özgürlük söylemini büyük anlatılar yerine sosyal medya organizasyonları ile evlerindeki küçük dünyalarından dünyaya duyurabiliyordu. Haliyle Suriye’deki rejim için de çanlar çalmaya başlamıştı. Ama elbette tüm silahlı örgütlenme biçimleri gibi Suriye’deki hareketlilik de büyük güçlerin ilgisini oldukça çekmekteydi.

Dünyadaki ve Ortadoğu’daki bu sosyo-ekonomik değişimlerin bir boyutu da Oliver Roy’un deyimi ile “radikalizmin İslamileşmesi” idi.

1950’lerden itibaren dünyada emperyalizme ve kapitalizme karşı sesi daha radikal tonlarda çıkan sol hareketler kırdaki yoksulların sorunlarını merkeze taşıyordu.

Fakat 1980’lerden sonra dünyanın fakir bölgelerinden Avrupa’nın büyük kentlerine artan göç ve gettolaşma kapitalizme isyanın dilini de değiştiriyordu. Özellikle 1800’lerden itibaren artan sömürgecilik faaliyetleri ile

dünyanın en verimli bölgelerinde ağır yoksulluk yaşayan Müslüman halklar kentlerde 1980 sonrası etkin örgütlü faaliyetler göstermeye başladılar.

Haliyle kent yoksullarının tepkisi artık “İslam” kimliği ile hayat buluyordu.

Bu durum radikal eğilimlerin Müslüman coğrafyada İslam tarihinin bazı potansiyel iddialarını da kullanıp silahlı eylemlere yönelmesini sağladı.

1967 İsrail-Arap savaşından sonra özellikle Mısır Sünniliği çerçevesinde selefi söylem dünyanın her yerinde karşılık buluyordu.

Her ne kadar Körfez bölgesinden, Afganistan, Pakistan, Afrika gibi farklı bölgelerden Sünni radikal eğilimler çıksa da form olarak İhvan’ın da etkisi ile Mısır bu yönelimin merkezi sayılabilir.

Artan radikal örgütlenmeler için Suriye oldukça kritik bir yerdi.

Esed ailesinin Nusayri olması, İran ve Rusya’nın etkin desteği Suriye’yi “dar’ul-harb” ilan etmeye yetti ve Suriye’deki özgürlük mücadelesi bu örgütlerin yaşam sahasına döndü.

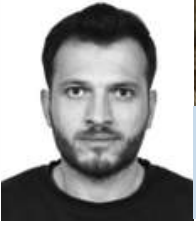
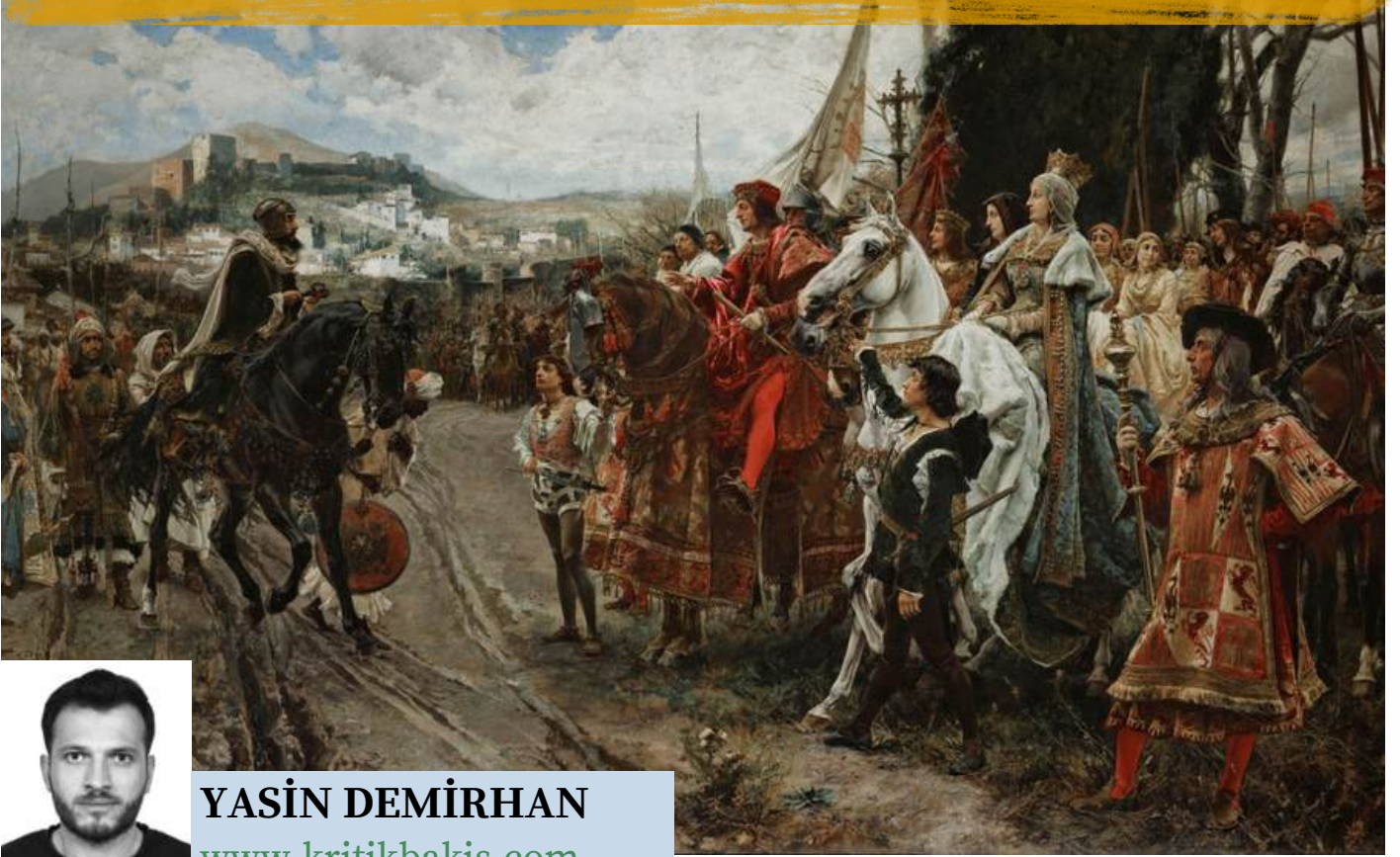
İran Şii olduğu için tarihsel bir düşmandı, Rusya ise ‘komünizmin’ yani Amerikan emperyalizminin 2. Dünya Savaşı sonrası kadim düşmanlığının sembolüydü.

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ABD emperyalizminin etki alanı içinde ve dışında, ona karşı mücadele olan her yerde ayrılıkçı bir selefi grubun ortaya çıkmasına potansiyel katkı sunuyordu.

Özellikle soğuk savaş dönemi balkanlarda bağımsız yönelimler olarak tanımlanabilecek selefi bireyler 2012 yılından itibaren örgütlü bir yapı gibi Suriye’ye geldiler. Bu durum Esed rejiminden çok bağımsızlık mücadelesi veren Suriye halklarının mücadele alanını daralttı ve iç savaşın kangrene dönüşmesine neden oldu.

Bir Medeniyet Nasıl Ölüür?

YASİN DEMİRHAN

www.kritikbakis.com

Endülüs Üzerinden İbn Haldun'u Okumak

Bir medeniyet çoğu zaman savaş meydanında ölmez. Şehirleri hâlâ ayakta, sarayları hâlâ görkemli, kütüphaneleri hâlâ dolu, şairleri hâlâ üretken, pazarları hâlâ kalabalıkken ölmeye başlar. Ölüm, önce ruhun çekilmesidir. Sonra kurumlar içten içe boşalır, siyaset biçimsel bir iktidar oyununa dönüşür, ilim hakikati aramaktan çok statüyü korumanın aracına indirgenir, zenginlik üretkenlikten kopar, askerî güç başkalarının sadakatine emanet edilir, toplum ortak kader duygusunu kaybeder. Dışarıdan bakıldığında medeniyet hâlâ yaşıyor gibidir; fakat içeride onu diri tutan bağlar çözülmüştür.

Endülüs'ün hikâyesi bu bakımdan yalnızca bir "kaybedilmiş İslam yurdu" anlatısı değildir. O, bir medeniyetin nasıl doğduğunu, nasıl büyüdüğünü, nasıl inceldiğini, nasıl zarifleştiğini ve sonunda nasıl savunmasız kaldığını gösteren büyük tarihsel laboratuvarlardan biridir. Kurtuba'nın ışıkları, Gırnata'nın sarayları, Tuleytula'nın tercüme halkaları, İşbiliye'nin bahçeleri ve Elhamra'nın ince geometrisi bize yalnızca bir parlaklık hikâyesi anlatmaz; aynı zamanda parlaklığın kendi içinde nasıl bir kırılma taşıdığını da gösterir.

Bu noktada İbn Haldun, Endülüs'ü anlamak için yalnızca bir tarihçi değil, bir medeniyet anatomisti olarak karşımıza çıkar. Onun "asabiyet", "umran", "mülk", "hadarilik", "taklit", "lüks" ve "çöküş" kavramları, Endülüs'ün kaderini anlamak için güçlü bir teorik

çerçeve sunar. Çünkü İbn Haldun'a göre toplumlar da canlı organizmalar gibi doğar, büyür, olgunlaşır ve çözülür. Fakat bu çözülüş kaderci ve mekanik bir süreç değildir; ahlaki, siyasi, ekonomik ve sosyolojik zaafıların birikimiyle ortaya çıkar.

Endülüs'ün doğuşunda güçlü bir asabiyet vardı. 711 yılında Tarık bin Ziyad'ın ordularıyla başlayan süreç, yalnızca askerî bir fetih değildi. Berberî, Arap ve yerel unsurların farklı gerilimlerine rağmen yeni bir siyasal ufuk, yeni bir düzen kurma iradesi ve ortak bir genişleme enerjisi vardı. İbn Haldun'un diliyle söylersek, bu dönemde asabiyet canlıydı: İnsanları birlikte hareket ettiren, fedakârlığa çağıran, ortak bir amaç etrafında birleştiren toplumsal bağ henüz güçlüydü.

Asabiyet, basitçe kabile dayanışması değildir. Daha geniş anlamıyla bir topluluğun ortak kader duygusudur. İnsanların yalnızca çıkar için değil, anlam için de birlikte hareket edebilmesidir. Bir toplumun kendisini savunma, inşa etme, üretme ve gerektiğinde bedel ödeme kapasitesidir. İbn Haldun'a göre devletlerin kuruluşunda bu enerji belirleyicidir. Çölün sert şartlarında pişmiş topluluklar, şehirlerin konforuna alışmış yönetimleri çoğu zaman bu yüzden mağlup ederler. Çünkü ilkinde dayanışma, cesaret ve fedakârlık; ikincisinde ise alışkanlık, rahatlık ve çözülme baskındır. Endülüs'ün ilk yükseliş döneminde de böyle bir dinamizm görülür.

Siyasi otorite kurulur, şehirler gelişir, tarım teknikleri ilerler, sulama sistemleri yaygınlaşır, ticaret canlanır, ilim ve sanat merkezleri oluşur. Kurtuba, bir dönem Avrupa'nın en parlak şehirlerinden biri hâline gelir. Kütüphaneler, medreseler, hamamlar, çarşılar, rasathaneler ve tercüme faaliyetleri, Endülüs'ü yalnızca İslam dünyasının değil, bütün Akdeniz havzasının önemli merkezlerinden biri yapar.

Fakat İbn Haldun'un temel uyarısı tam da burada başlar: Medeniyetin yükselişi, aynı zamanda çöküş ihtimalini de içinde taşır. Çünkü güç refah üretir; refah konfor doğurur; konfor alışkanlık hâline geldiğinde dayanışmayı zayıflatır. İlk kuşağın bedel ödeyerek kurduğu düzeni sonraki kuşaklar hazır bulur. Mücadeleyle kazanılmış değerler, miras yoluyla devralınan imtiyazlara dönüşür. Devleti kuran ruh, devleti tüketen saray alışkanlıklarına yenik düşebilir.

Endülüs'te bu kırılma özellikle siyasi parçalanma dönemlerinde görünür hâle gelir. Kurtuba merkezli güçlü yapı zayıfladıkça "tavaif-i mülûk" adı verilen küçük beylikler ortaya çıkar. Her şehir, her hanedan, her yerel iktidar kendi küçük saltanatını korumaya yönelir. Ortak medeniyet ufku yerini dar iktidar hesaplarına bırakır. Bir zamanlar aynı tarihsel yürüyüşün parçası olan unsurlar, birbirini rakip, hatta düşman görmeye başlar.

İbn Haldun'un teorisinde bu durum, asabiyetin çözülmesidir. Toplum artık ortak bir kader duygusuyla hareket etmez. Her grup kendi güvenliğini, kendi zenginliğini, kendi itibarını öncelemeye başlar. Böylece dış tehdit karşısında bütünleşmesi gereken yapı, içeride parçalanır. Endülüs beyliklerinin Hristiyan krallıklarla zaman zaman birbirlerine karşı ittifak kurmaları, bu çözülmenin en çarpıcı örneklerindendir. Medeniyetin düşmanı dışarıda güçlenirken içerideki aktörler birbirlerine üstünlük sağlamayı daha acil bir hedef olarak görürler.

Bir medeniyetin ölümünde en tehlikeli aşamalardan biri, düşmanın gücünden önce kendi gerçekliğini okuyamamasıdır. Endülüs'te bu zaaf derinleşmiştir. Kuzeyde Kastilya, Aragon, Leon ve Navarra gibi Hristiyan krallıklar uzun vadeli bir yeniden fetih ideali etrafında güç toplarken, Müslüman beylikler çoğu zaman günü kurtaran diplomasiye, haraç ödemelerine ve geçici ittifaklara yaslanmıştır. Bu, İbn Haldun'un "mülkün tabiatı" dediği şeyle yakından ilgilidir. İktidar, kendi varlığını sürdürmeyi çoğu zaman hakikatin önüne koyar. Devleti koruma iddiası, hanedanı koruma refleksine indirgenir.

Burada Endülüs'ün trajedisi yalnızca askerî değildir; ahlakidir. Çünkü bir medeniyetin ölümü, temelde önceliklerin bozulmasıyla başlar. İlim hakikatin, siyaset adaletin, ekonomi üretimin, sanat ruhun, askerlik cesaretin hizmetinden çıkarak statü, gösteriş, konfor ve iktidar hırsının hizmetine girdiğinde medeniyet kendi iç anlamını kaybeder. Dışarıdan gelen darbeler, ancak içeride oluşmuş bu boşluğa nüfuz edebilir.

İbn Haldun'un lüks ve refah eleştirisi bu bağlamda

büyük önem taşır. Ona göre şehirleşme ve zenginlik medeniyet için zorunludur; fakat bunlar bir süre sonra sertliği, dayanıklılığı ve fedakârlık ruhunu aşındırabilir. Hadarilik, yani yerleşik ve şehirli hayat, yüksek kültür üretir; fakat aynı zamanda insanları savunmasızlaştırabilir. Endülüs bunun en parlak örneklerinden biridir. Şehirleri zarifti, mimarisi büyüleyiciydi, şiiri incelmışti, musikisi gelişmişti. Fakat incelmış zevkler her zaman güçlü bir siyasi irade üretmez.

Elhamra Sarayı bunun simgesidir. Gırnata'daki bu olağanüstü yapı, bir medeniyetin estetik zirvesini temsil ederken aynı zamanda onun tarihsel yalnızlığını da hatırlatır. Duvarlardaki ince süslemeler, suyun akışı, avluların dengesi, geometrinin metafizik dili ve "La galibe illallah" yani "Allah'tan başka galip yoktur" yazısı, bir yandan teslimiyetin ve tevhidin estetiğini taşır; diğer yandan yaklaşan sonun hüznü yankısını barındırır. Elhamra, bir zafer sarayı olduğu kadar bir vedanın da mekânıdır.

1492'de Gırnata'nın düşüşü, yalnızca bir şehrin kaybı değildir. Aynı yıl Kristof Kolomb'un Atlantik'e açılmasıyla birlikte dünya tarihinin eksenini de değiştirir. Endülüs kapanırken, Avrupa yayılcılığının yeni perdesi açılır. Bu tarihsel çakışma anlamlıdır: Bir medeniyet kendi iç sorunlarını çözemeyip geri çekilirken, başka bir dünya tarihsel hamleye hazırlanmaktadır. Endülüs'ün düşüşü, Avrupa'nın yükseliş çağının eşğine denk gelir.

İbn Haldun açısından bakıldığında medeniyetlerin ölümü kaçınılmaz bir biyolojik son gibi görülebilir; fakat onun düşüncesi basit bir kadercilik değildir. O, çöküşün sebeplerini göstererek aslında siyasi ve toplumsal bir uyarı yapar. Asabiyet zayıflarsa, adalet bozulursa, vergi yükü üretimi öldürürse, iktidar lükse gömülürse, askerî güç paralı unsurlara devredilirse, ilim taklide dönüşürse ve toplum ortak anlamını kaybederse devlet çözülür. Bu, metafizik bir lanet değil, sosyolojik bir sonuçtur.

Endülüs'ün son dönemlerinde bu unsurların birçoğu görülür. Siyasi birlik dağılmıştır. Hanedan çekişmeleri artmıştır. Toplumsal dayanışma zayıflamıştır. Yerel iktidarlar dış güçlerle pragmatik ilişkiler kurmuştur. Ekonomik kaynaklar savunma ve üretim yerine saray rekabetlerine harcanmıştır. İlim ve sanat hâlâ varlığını sürdürse de bunları koruyacak siyasi omurga zayıflamıştır. Medeniyet, kendi parlaklığını taşıyacak güçten yoksun kalmıştır.

Burada önemli bir felsefi soru doğar: Bir medeniyet bilgiye, sanata ve zenginliğe sahip olduğu hâlde neden ayakta kalamaz? Endülüs bize şunu gösterir: Bilgi, ancak onu taşıyan ahlaki ve siyasi yapı varsa koruyucu bir güce dönüşür. Sanat, ancak onu savunacak bir toplumsal irade varsa kalıcı olur. Zenginlik, ancak üretkenlik ve adaletle birleşirse medeniyet inşa eder. Aksi hâlde bütün bunlar çöküşü geciktiren ama engelleyemeyen süsler hâline gelir.

İbn Haldun'un düşüncesinde adalet, devletin temelidir. Zulüm ise yalnızca ahlaki bir kötülük değil, aynı

zamanda sosyolojik bir yıkım mekanizmasıdır. Çünkü zulüm üretimi azaltır, güveni yok eder, insanları devletten uzaklaştırır, toplumsal bağlılığı çözer. Bir toplumda insanlar artık devleti kendi ortak varlıklarının koruyucusu olarak değil, belli bir zümrenin çıkarı aygıtı olarak görmeye başladığında asabiyet çözülür. Devletin dış sınırları hâlâ duruyor olabilir; fakat iç meşruiyet sınırları yıkılmıştır.

Endülüs'ün çözülüşünde de meşruiyet krizi önemli bir rol oynar. Halk, ulema, askerî sınıf, yerel elitler ve hanedanlar arasında ortak bir yön duygusu zayıfladıkça siyaset parçalanır. Dışarıdaki tehlike ortak bir bilinç üretmek yerine, çoğu zaman içerideki korkuları ve hesapları derinleştirir. Bu durum yalnızca Endülüs'e özgü değildir. Roma'dan Osmanlı'ya, Abbâsîlerden modern imparatorluklara kadar birçok büyük yapıda benzer bir süreç görülür: Merkez zayıflar, çevre kopar, elitler halktan uzaklaşır, kurumlar biçimsel olarak sürer ama ruhunu kaybeder.

İbn Haldun'un "taklit" eleştirisi de burada önemlidir. Çökmekte olan toplumlar genellikle ya geçmişlerini donmuş bir kutsallık hâline getirirler ya da galip olanı bilinçsizce taklit etmeye başlarlar. Birincisi yenilenmeyi engeller, ikincisi özgünlüğü yok eder. Endülüs'ün son dönemlerinde de bir yandan eski ihtişamın hatırası yaşatılırken, diğer yandan siyasi gerçekliğin gerektirdiği büyük dönüşüm üretilememiştir. Medeniyet, kendi mirasını yaratıcı biçimde güncelleyemediğinde geçmiş bir yük hâline gelir.

Bu durum günümüz için de güçlü bir uyarıdır. Medeniyet, yalnızca geçmiş başarıların toplamı değildir. Sürekli yeniden üretilmesi gereken bir bilinç, kurum, ahlak ve emek düzenidir. Bir toplum büyük atalarla övünebilir, görkemli mimari mirasa sahip olabilir, zengin bir edebiyat biriktirmiş olabilir. Fakat bunları bugünün sorunlarına cevap verecek şekilde yeniden yorumlayamıyorsa, miras hafızaya değil nostaljiye dönüşür. Nostalji ise çoğu zaman çöküşün en estetik biçimidir.

Endülüs nostaljisi de bu açıdan dikkatle ele alınmalıdır. Endülüs'ü yalnızca kaybedilmiş bir cennet olarak anlatmak, onun tarihsel derslerini görmeyi zorlaştırır. Evet, Endülüs büyük bir kültür, ilim ve sanat havzasıydı. Fakat aynı zamanda siyasi parçalanmanın, elit rekabetinin, stratejik körlüğün ve asabiyet kaybının da sahnesiydi. Onu yalnızca ağıtla okumak eksiktir; onu İbn Haldun'la okumak gerekir.

İbn Haldun bize şunu söyler: Medeniyetler dışarıdan yıkıldıkları kadar içeriden de çözülürler. Hatta çoğu zaman dış darbe, içerideki çözülmenin son görünür aşamasıdır. Gırnata'nın teslimi, uzun süren bir iç zayıflamanın son perdesidir. Boabdil'in şehri terk ederken annesinden işittiği rivayet edilen "Erkekler gibi savunmadığın şey için kadınlar gibi ağlama" sözü tarihsel doğruluğundan bağımsız olarak güçlü bir semboldür.

Çünkü burada mesele yalnızca bir hükümdarın yenilgisi değil, bir iradenin kaybıdır.

Bir medeniyetin ölümü, irade kaybıdır. Kendini savunma iradesi, hakikati arama iradesi, adaleti ayakta tutma iradesi, ortak iyiyi bireysel çıkardan üstün görme iradesi, yeni şartlara cevap üretme iradesi kaybolduğunda medeniyet çözülür. Bu çözülüş bazen yüzyıllar sürer. İnsanlar gündelik hayatlarına devam eder, pazarlar işler, şiirler yazılır, düğünler yapılır, saraylarda müzik çalınır. Fakat derin yapı çözülmüştür. Endülüs'ün bize öğrettiği bir başka gerçek de şudur: Medeniyet yalnızca merkezde kurulmaz; sınırda da korunur. Endülüs, İslam dünyasının batı sınırıydı. Sınır toplumları sürekli teyakkuz, yenilenme ve strateji gerektirir. Fakat sınır bilinci kaybolduğunda, sınır sadece coğrafi bir çizgiye dönüşür. Oysa sınır, aynı zamanda zihinsel bir disiplindir. Kendini, ötekini, zamanı ve tehlikeyi doğru okuma kabiliyetidir. Endülüs bu kabiliyeti kaybettiğinde, coğrafi olarak hâlâ oradaydı; fakat tarihsel olarak geri çekilmeye başlamıştı.

İbn Haldun'un umran teorisi, medeniyeti yalnızca devlet veya ekonomi üzerinden açıklamaz. Umran, insan topluluklarının birlikte yaşama biçimidir. İçinde üretim, ahlak, iktidar, din, bilgi, coğrafya, alışkanlık ve dayanışma vardır. Bu yüzden bir medeniyetin ölümü de çok boyutludur. Sadece ordu yenildiği için değil; çiftçi üretmekten vazgeçtiği, tüccar güvenini kaybettiği, âlim hakikatten uzaklaştığı, yönetici adaleti unuttuğu, halk ortak kader hissini yitirdiği için medeniyet ölür.

Endülüs'te İslam, Yahudi ve Hristiyan unsurların bir arada yaşadığı dönemler, çoğu zaman romantik bir "hoşgörü" anlatısıyla sunulur.

Bu anlatının haklı tarafları vardır; Endülüs gerçekten de farklı inanç ve kültürlerin temas ettiği, birbirinden öğrendiği, tercüme faaliyetleriyle Avrupa düşüncesini etkilediği büyük bir kavşaktı.

Fakat medeniyet yalnızca çoğullukla ayakta kalmaz. Çoğulluğu yönetecek adalet, siyasi akıl ve kurumsal güç gerekir.

Bu güç zayıfladığında çoğulluk zenginlik olmaktan çıkıp kırılganlığa dönüşebilir.

Dolayısıyla Endülüs'ün ölümü, farklılıkların varlığından değil, ortak düzenin zayıflamasından kaynaklanmıştır. İbn Haldun'un kavramlarıyla söylersek, asabiyet yalnızca etnik veya kabilesel bir bağ değil, çoğul bir toplumu bir arada tutan üst siyasal bilinçtir. Bu bilinç çözüldüğünde, farklı gruplar aynı şehirde yaşasa bile aynı kaderi paylaşmazlar. Medeniyet, ortak kader fikrini kaybettiği an dağılmaya başlar.

Bugün Endülüs'e bakarken asıl soru şu olmalıdır: Bir toplum kendi Elhamra'sını inşa ettikten sonra onu koruyacak ruhu nasıl canlı tutar? Büyük şehirler kurmak, büyük kütüphaneler açmak, büyük sanat eserleri üretmek yeterli midir?

İbn Haldun'un cevabı açıktır: Hayır. Bunları ayakta tutacak adalet, dayanışma, siyasi akıl ve ahlaki disiplin yoksa medeniyet kendi güzelliğinin altında ezilebilir.

Endülüs'ün trajedisi, güzelliğin güçsüz kalmasıdır. İncelmiş kültürün sert tarih karşısında savunmasızlaşmasıdır.

Sarayın estetiği ile sınırın gerçekliği arasındaki bağın kopmasıdır. Şairlerin dili zenginleşirken stratejinin fakirleşmesidir. İlim devam ederken iktidarın basiretsizleşmesidir.

Bu nedenle Endülüs, sadece geçmişe ait bir hüznün değil, her medeniyet için sürekli bir uyarıdır.

Bir medeniyet nasıl ölür? Önce hakikat duygusunu kaybeder. Sonra adalet duygusunu. Ardından ortak kader fikrini. Daha sonra kurumları biçimsel kabuklara dönüşür.

Elitleri kendi konforunu toplumun geleceğinden daha önemli görmeye başlar. Dış tehditleri küçümser, iç rekabetleri büyütür. Geçmişle övünür ama geleceği için bedel ödemez. Bilgiyi hikmete, zenginliği üretime, gücü adaletle bağlayamaz. En sonunda da bir gün kapılar açılır, şehir teslim edilir ve herkes sonun o gün geldiğini sanır. Oysa son çok daha önce başlamıştır.

Endülüs, bu uzun ölümün adıdır. İbn Haldun ise bu ölümün teşhisini koyan büyük düşünürdür.

Onu okumak, yalnızca geçmişi anlamak değildir; bugünün toplumlarına ayna tutmaktır. Çünkü her medeniyet kendi Endülüs ihtimalini içinde taşır. Her refah kendi gevşemesini, her güç kendi kibrini, her şehir kendi unutkanlığını, her saray kendi yalnızlığını doğurabilir.

Bu yüzden Endülüs'ü hatırlamak, sadece kaybedilmiş bir coğrafyayı anmak değildir. Bir medeniyetin yaşaması için neye ihtiyaç duyduğunu yeniden düşünmektir: Adalet, asabiyet, ilim, üretim, ahlak, strateji ve ortak kader bilinci. Bunlardan biri zayıfladığında medeniyet sarsılır; hepsi birlikte çözüldüğünde ise geriye yalnızca güzel taşlar, hüznünlü şiirler ve kaybedilmiş ihtişamın yankısı kalır.

Endülüs bize şunu fısıldar: Medeniyetler, onları kuran ruhu unuttuklarında ölürler. İbn Haldun ise ekler: O ruhun adı asabiyettir; fakat onu yaşatan şey adalettir.

Ankara'nın Çatlaklar Zirvesi

YAZAR: J. RICARDO MARTINS*

KAYNAK: [HTTPS://JOURNAL-NEO.SU](https://journal-neo.su)

Ankara'da düzenlenen NATO zirvesi, bir birlik anı olarak lanse edildi. Bunun yerine, ittifakın çatlaklarını ve içi boş ritüellerini gözler önüne serdi: Avrupa'ya açıkça düşmanca yaklaşan bir ABD başkanı, devasa bir füze savunması açığı ve vazgeçilmez hâle gelmiş bir Türkiye. Uzun zaman önce, 1966 yılında, Fransız General Charles de Gaulle, NATO'nun öncelikle bir karşılıklı savunma düzenlemesi değil, Amerika'nın Avrupa'yı düzenlemesi ve kontrol etmesi için oluşturulmuş bir mekanizma olduğunu savundu. De Gaulle'ün Fransa'yı askerî ittifaktan çekmesinin ve Amerikan askerî personelini ile NATO karargâhını Fransız topraklarından çıkarmasının nedeni buydu. Bugün, Türkiye'nin başkenti Ankara'da, Amerika Birleşik Devletleri'nin hâkimiyeti altındaki NATO ittifakı kendi sınırlarını ortaya koydu.

İttifakın Çatlaklarla Dolu Olduğunu Gösteren Bir Zirve
Ankara, NATO'nun artık eskimiş gösterisini sahnelemeye hazırlanıyordu: özenle hazırlanmış grup fotoğrafları, içi boş bildiriler ve birliğin artık iyice aşınmış senaryosu. Ancak Trump'ın odada "muazzam bir birlik" bulunduğuna ilişkin şakacı sözlerine rağmen, zirve, ittifakın hazırlıksız yakalandığı bir stres testi gibi hissettirdi. Donald Trump, transatlantik düzenin koruyucusu gibi davranmayı bile denemedi. Bunun yerine baş sabotajcı rolüne büründü; tehditler savurdu,

müttefiklerini aşağıladı ve kolektif savunmayı ucuz bir pazarlık kozuna dönüştürdü. İspanya, %5'lik savunma harcaması hedefi çabasına katılmayı reddettiği için Trump tarafından ağır biçimde aşağılandı.

NATO çökmedi. Ancak artık çatlaklarla dolu bir zeminde duruyor. Avrupa'nın, ABD ile İsrail'in İran'a yönelik hukuka aykırı saldırısına katılmayı reddetmesi nedeniyle Trump'ın dinmeyen öfkesi toplantının üzerinde dolaşıyordu. Grönland'a yönelik tuhaf saplantısı ise komik bir unsur olmaktan ziyade, onun dünya görüşüne açılan bir pencereydi: müttefikler ortak değil, sıkıştırılacak ve iyi anlaşmalar elde etmek için kullanılacak varlıklardır. Zirvenin kayıtsız son bildirisi bile, inançtan ziyade hasar kontrolünü ortaya koyuyordu. Ancak Trump'ın tehdidi yalnızca bir belirtiydi; NATO'nun asıl hastalığı, umutsuzca gizlemeye çalıştığı güvensizliktir. İttifak, anlamlı herhangi bir şeyi savunmaktan çok kendi kendine güven vermeye zaman harcayan bir kulübe dönüşmüştür. Trump, müttefiklerini İran'daki hukuka aykırı savaşına katılmadıkları için azarlarken, Ukrayna'ya Patriot füze sistemleri konusunda yarım ağızla vaatlerde bulundu ve ardından, tuhaf bir şekilde, sanki NATO kendi kişisel gayrimenkul portföyüymüş gibi yeniden Grönland saplantısına döndü.

Avrupa'nın Kâbusu: Füze Savunması ve Koruma Yanılsaması

Zirvenin ortaya koyduğu tek bir stratejik gerçek varsa, o da şuydu: Avrupa, artık en çok korktuğu savaş türüne karşı tehlikeli ölçüde hazırlıksızdır. Hava ve füze savunması, teknik bir terim olmaktan çıkıp jeopolitik bir kâbusa dönüşmüştür. Rusya'nın Ukrayna'daki savaşı, ABD'nin ilgisinin azalması ve Batı'nın stoklarının tükenmesi, bu sorunu Avrupa gündeminin en üst sırasına taşımıştır.

Rahatsız edici gerçek şu ki Avrupa hâlâ ezici ölçüde Amerikan sistemlerine, Amerikan üretim hatlarına ve Amerikan siyasi iyi niyetine bağımlıdır. Patriot bataryaları, THAAD önleyicileri, uzun menzilli savunma kapsamı: bunlar lüks değildir; bunlar kalkandır. Ve Avrupa'nın ise bunlardan elinde çok azı bulunmaktadır. Bazı Avrupa devletleri bu açığı kapatmaya çalıştı, ancak bunu çoğunlukla stratejik özerklik inşa etmek yerine daha fazla yabancı teçhizat satın alarak yaptı. Almanya'nın Arrow 3 sistemi etkileyicidir, ancak kapasitesi sınırlıdır. NASAMS ve IRIS-T bazı boşlukları doldurmaktadır, ancak en üst düzey balistik tehdide karşı yeterli değildir. Fransız-İtalyan SAMP/T sistemi bir alternatif olarak mevcuttur; buna karşın, endüstriyel altyapısı ölçek ve hız bakımından ABD ile rekabet edebilecek kadar güçlü değildir.

Avrupa'nın kâbusu tek cümlede şöyle özetlenebilir: kıta, füze savunmasına ihtiyaç duyduğunu öğrenmiştir, ancak bunun kim tarafından, ne miktarda ve ne zaman sağlanacağını hâlâ güvenle söyleyememektedir. Daha da kötüsü, Washington artık herkese tedarik sağlayabilecek bir konumda olmayabilir. Avrupa, bir kriz anında sıranın en önünde olmadığını görebilir. Hatta sıranın en sonunda yer aldığını fark edebilir.

Trump Yalnızca Erdoğan'ı Memnun Etti, Diğer Herkesi Eleştirdi

Zirveden memnun ayrılan tek bir lider varsa, o da Recep Tayyip Erdoğan'dı. Trump'ın ziyareti ona tam olarak istediği şeyi verdi: tanınma, pazarlık gücü ve itibarını yeniden kazanmış görünümü. Washington, Türkiye'nin Rus yapımı S-400 sistemlerini satın alması nedeniyle uygulanan CAATSA yaptırımlarını kaldırabileceğinin ve hatta F-35 savaş uçaklarını yeniden satmayı değerlendirebileceğinin sinyalini verdi. Erdoğan açısından bu yalnızca askerî bir mesele değildir. Bu, siyasi bir haklı çıkıştır.

Diğer herkesin tedirgin olmak için nedeni vardı.

Trump'ın müttefiklere verdiği mesaj her zamanki gibi kaba idi: ödeme yapın, hizaya girin ve egosunu okşayın. Avrupa ve Kanada bu artık ritüele dönüşmüş azarlamaya katlanmak zorunda kaldı. Zirve, NATO Genel Sekreteri Mark Rutte tarafından Trump'ın çıkar odaklı tarzına uygun şekilde özenle hazırlanmış bir tiyatroya dönüştü; bu tarz, zorbalığı diplomasiyle, sadakati ise itaatle karıştırmaktadır. Fiilen, bu gösteriden somut kazanımlar elde etmeyi başaran tek ülke Türkiye oldu ve bu durum NATO'nun sözde birliğinin ne kadar içi boş olduğunu ortaya çıkardı.

İşte Erdoğan'ı Trump için bu kadar yararlı, eleştirmenleri için ise bu kadar tehlikeli kılan da budur. Verdiği sözleri yerine getiren bir "güçlü adam" olarak kendisine yakınlık gösterilebilir. Zirvedeki gülümsemelerin ardında ise daha sert bir gerçek yatmaktadır: Türkiye'nin uluslararası değeri artık ülke içindeki endişeleri bastırmak için kullanılmaktadır. Muhalefet üzerindeki baskı sürmekte ve siyasi davalar devam etmektedir.

Türkiye NATO İçin Nasıl Hayati Hâle Geldi

Türkiye bir zamanlar NATO içinde sorunlu üye olarak görülüyordu: fazla bağımsız, fazla çıkar odaklı ve müttefiklerini rahatsız etmeye fazlasıyla istekli. Bu imaj artık güncelliğini yitirmiştir. Bugün Türkiye, ittifakın güvenlik hesaplamalarının merkezinde yer almaktadır. Bunun nedenlerinden biri coğrafyadır. Türkiye, Karadeniz'in giriş kapısını kontrol etmekte ve NATO'nun güney kanadında bulunmaktadır. Bir diğer neden askerî ağırlığıdır: ittifakın en büyük ikinci ordusuna sahiptir; bu ordu yalnızca kâğıt üzerinde değil, insan gücünün hâlâ önem taşıdığı bir bölgede de değerlidir. Bir diğer neden ise sanayidir. Türk savunma üretimi, birçok Batılı rakibine kıyasla daha hızlı, daha düşük maliyetli ve ihracata daha hazır hâle gelmiştir.

Ancak daha derin neden siyasidir. Ukrayna ve Orta Doğu'daki savaşlar, Trump'ın Beyaz Saray'a dönüşüyle birleşince NATO'yu Türkiye'ye değer vermeye zorlamıştır. Ankara arabuluculuk yapabilir, engel çıkarabilir, kapılar açabilir, onları yeniden kapatabilir ve neredeyse herkesle konuşabilir; Avrupa'nın yapamadığı da budur. Parçalanmış bir güvenlik ortamında bu durum değerli hâle gelmektedir.

Ancak bu durum aynı zamanda onu tehlikeli de kılmaktadır. Türkiye'nin pazarlık gücü belirsizlikten kaynaklanmaktadır. Moskova ile iletişim kanallarını korurken Ukrayna'yı destekleyebilir. NATO'ya ev sahipliği yaparken, NATO'nun Karadeniz'de daha da derinleşme eğilimine direnebilir. Avrupalıların önerdiği gibi NATO'nun Rusya'yı çevrelemesi yerine, Türkiye askerden arındırılmış bir kuşak önermektedir. Kendisini vazgeçilmez olarak sunarken, kelimenin liberal anlamıyla güvenilir bir müttefik gibi davranmayı reddedebilir.

Brüksel Türkiye'yi Görmezden Gelemez. Ancak Onu Kucaklayamaz da

Avrupa Birliği, kendi tasarladığı bir tuzağa sıkışıp kalmıştır. Türkiye olmadan inandırıcı bir güvenlik mimarisi kuramaz; ancak Brüksel, Türkiye'nin gerçekten Avrupa Birliği'nin sözde değerlerini paylaştığını da iddia edemez. Avrupa'nın savunduğunu öne sürdüğü değerlerle kabul etmeye razı olduğu şeyler arasındaki uçurum bundan daha açık olamazdı.

Resmî olarak Brüksel, Türkiye'yi mesafeli tutmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım girişimi fiilen durmuş durumdadır. oKıbrıs hâlâ açık bir yaradır ve hukukun üstünlüğüne ilişkin sorunlar yalnızca münferit olaylar değildir; bunlar artık yeni normal hâline gelmiştir.

Buna rağmen, tüm ahlaki gösterişe karşın Avrupa; göç, enerji, ticaret ve Karadeniz güvenliği alanlarında iş birliğini sürdürmektedir. Çıplak gerçek şudur ki Avrupa, Türkiye'den gerçekten uzaklaşamayacak kadar ona ihtiyaç duymaktadır.

Avrupa'nın değerleri ve ahlakı üzerine bir not: Gazze'nin ardından ve İsrail'e verdiği destek sonrasında, Avrupa'nın ahlaki otoritesi, Türkiye'nin de dâhil olduğu

Küresel Güney tarafından içi boş ve göstermelik olarak görülmektedir.

Ortaya çıkan sonuç, açık ve net bir stratejik ikiyüzlülüktür. Bazı Avrupalı liderler hâlâ değerlerden söz ederken, diğerleri "pragmatizm"i tercih etmektedir. Brüksel ise her zamanki gibi belirsizliğin ve kararsızlığın arkasına saklanmaktadır; ancak bu tutum hızla savunulamaz hâle gelmektedir. Türkiye, Karadeniz'e erişimi kontrol etmekte, enerji güzergâhlarını etkilemekte ve savunma sanayisi giderek daha da güçlenmektedir. Avrupa bu gerçekleri görmezden gelemez. Sonuçta, Avrupa Birliği'nin değerler hakkındaki gururlu söylemi, Ankara'ya olan kendi bağımlılığı tarafından rehin alınmış durumdadır.

Avrupa'nın gerçek ikilemi, Türkiye'nin önemli olup olmadığı değildir; elbette önemlidir. Asıl soru, aynı anda hem ortak, hem sorun, hem de baskı noktası olan bir ülkeyle nasıl başa çıkılacağıdır.

Brüksel açısından bu, iyi bir hamlesi olmayan bir oyundur. Avrupa'nın artık üst düzey diplomatik kapasiteye sahip olmaması, durumu daha da kritik hâle getirmektedir.

Özetle, Ankara'dan çıkan yalın sonuç şudur: NATO parçalanmıştır, Avrupa savunmasız durumdadır, Trump pervasızlık derecesine varan ölçüde çıkar odaklıdır ve Türkiye, güven sorunlarıyla karşı karşıya olmasına rağmen vazgeçilmez ülke statüsünü bilinçli biçimde inşa etmiştir.

DİPNOTLAR:

***Ricardo Martins** – Sosyoloji Doktoru, Avrupa ve uluslararası siyaset ile jeopolitik uzmanı.

Kaynak: <https://journal-neo.su/2026/07/09/ankaras-summit-of-fractures/>

Afganistan Muhasebesi: Sonsuz Savaşlar ve Kolektif Unutmanın Bedeli

YAZAR: CARTER MALKASIAN

Beş yıl önce, Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'da yirmi yıl süren savaşı utanç verici bir sonla noktalandı. Nisan 2021'de ABD, ülkede kalan 2.500 Amerikan askerini Eylül ayına kadar çekmeyi hedefleyerek nihai geri çekilme sürecini başlattı. İlk Amerikan birliklerinin ayrılmasından yalnızca haftalar sonra Taliban, Afgan hükümet güçleri çözülüp dağılırken çok sayıda mevziyi ele geçirdi. Ağustos ayının başına gelindiğinde örgüt, il merkezlerinin büyük bölümünü kontrolü altına almıştı. Sonunda 15 Ağustos 2021'de, ABD'nin desteklediği Kabil hükümeti çöktü. Dehşete kapılan yüz binlerce Afgan, kentin havaalanına akın etti. Yaklaşık 120 bin kişi ABD, müttefikleri ve hatta özel girişimlerle hareket eden bazı sivil gruplar tarafından uçaklarla tahliye edildi. Son ve yürek burkan darbeye ise, son Amerikan askeri 30 Ağustos'ta ülkeden ayrılmadan dört gün önce havaalanında düzenlenen bir intihar saldırısında 13 Amerikan askeri hayatını kaybetti. Yirmi yıllık kahramanca çaba utançla sona ermişti. Ardından kimi haklı, kimi haksız birçok suçlama birbirini izledi. 11 Eylül saldırılarını planlayıp gerçekleştiren El Kaide'ye barınak sağlayan aynı örgüt yeniden iktidara dönmüş, terör tehdidinin yeniden güç kazanacağı yönündeki korkular artmıştı. Sonuçta birbirini izleyen Amerikan başkanlarının ülkede uzun süre asker bulundurmaya devam etmelerinin temel gerekçesi, ABD çekildiği takdirde Afganistan'ın, Taliban

ülkenin tamamını ele geçiremeye bile, yeniden teröristler için güvenli bir sığınak haline geleceği inancıydı. Buna benzer hiçbir şey yaşanmadı. Son beş yıl içinde, Amerika Birleşik Devletleri'ne yönelik tek bir terör eylemi bile Afganistan merkezli bir grup tarafından gerçekleştirilmedi. Washington bu savaş için yaklaşık 1 trilyon dolar harcadı. 120 binden fazla Afgan sivil öldürüldü ya da yaralandı. 775.000'den fazla Amerikalı asker Afganistan'a gönderildi; bunların 20.700'den fazlası yaralandı ve 2.400'den fazlası hayatını kaybetti; üstelik tüm bunlar, abartıldığı sonradan ortaya çıkan bir tehdide karşı savunma amacıyla yapılmıştı.

Amerikalı yetkililer bugün bildiklerini o dönemde bilselerdi, aralarında benim de bulunduğum pek çoğu daha erken bir çekilme kararını çok daha güçlü biçimde savunurdu. Bu benimsenmesi kolay olmayan bir görüştür. Çünkü bu bakış açısı, liderlerin muhakemesini, politika oluşturma sürecinin etkinliğini ve yürütülen çabanın bütün değerini sorgulamaktadır. Yetkililer çekilme konusunu daha erken bir tarihte daha ciddi bir şekilde tartışsalar, daha geniş bir tehdit değerlendirmesi yelpazesini göz önünde bulundursalar, müzakerelere daha önce girişselerdi ve bazı durumlarda yenilgiye duyulan hoşnutsuzluğun yarattığı önyargının farkına varsalar, Washington daha iyi bir sonuçla ya da en azından daha kısa süren bir savaşla karşılaşabilirdi.

Aradan beş yıl geçmişken, en büyük tehlike Afganistan'ın yeniden teröristler için güvenli bir sığınak haline gelmesi değildir. Daha büyük olan tehdit, kolektif unutmaya riskidir. Bugün Amerika'nın en uzun savaşı kamuoyundaki tartışmalarda neredeyse hiç yer bulmuyor. Amerikalılar zaman zaman bu çatışmada fedakârlık yapan binlerce Amerikan askerinin onurlu hizmetini anıyorlar. Ancak ülke, o son günleri unutmaya hevesli bir şekilde yoluna devam etti. En tehlikeli unutmaya biçimi ise, Amerikan liderlerinin anlık korkulara tepki olarak son derece yüksek maliyetleri ve ağır kayıpları göze almanın ne kadar tehlikeli sonuçlar doğurduğunu hatırlamamaları olacaktır. Bunu hatırlamak, gelecekte benzer acıların yaşanmasını önlemelerine yardımcı olacaktır.

“KORUNMAYA DEĞERSİNİZ”

11 Eylül 2001 saldırılarının dünyayı sarsmasının ardından, Başkan George W. Bush 7 Ekim 2001'de misilleme amacıyla Afganistan'ı işgal etti. Aylar içinde ABD hava gücü, özel operasyon birlikleri, istihbarat görevlileri ve Kuzey İttifakı olarak bilinen Afgan milislerinin ortak harekâtı sonucunda El Kaide ülkeden çıkarıldı ve Molla Ömer liderliğindeki Taliban rejimi devrildi. Afgan lider Hamid Karzai başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Sonraki dört yıl boyunca ülke aldattıcı ölçüde sakin kaldı. Bu ilk başarı, Bush yönetimini 2003 yılında Irak'ı işgal etmeye teşvik etti; bunun sonucunda Washington'ın dikkatini sonraki beş yıl boyunca büyük ölçüde üzerine çeken kanlı bir savaş başladı. Bu süre içinde Taliban yeniden toparlandı. 2006 yılına gelindiğinde yeniden toprak kazanmaya başlamış ve Afgan hükümetini ciddi biçimde zorlar hâle gelmişti. Bu dönemin tamamında ABD, yalnızca 11 Eylül'ün yarattığı dehşetin değil, onu izleyen şarbon saldırılarının ve 2000'li yılların ortalarında Avrupa'da gerçekleşen ölümcül cihatçı bombalamalar ile engellenen saldırı planlarının da beslediği yoğun bir terör korkusunun etkisi altındaydı. “Küresel teröre karşı savaş” tüm hızıyla sürüyordu ve Afganistan bunun başlıca cephesiydi. Terörle mücadele, ülkedeki Amerikan askerî faaliyetlerinin tartışmasız merkezini oluşturuyordu; bu misyon başkanlar, savunma ve dışişleri bakanları, askerî komutanlar ve istihbarat yöneticileri tarafından sürekli dile getiriliyordu.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'da, sürdürülebilir bir demokrasi kurmayı amaçlayan bir devlet inşa etme misyonu da dâhil olmak üzere başka hedefleri de vardı. Bush bu hedefi açıkça ilan etmişti ve halefleri bundan uzaklaşmaya çalışsalar da, bu amaç Amerikan projesinin örtük bir parçası olarak kaldı. Ancak ortada terör tehdidi olmasaydı Taliban'a karşı savaş da, Afgan ordusunun silahlandırılıp eğitilmesi de, devlet inşası da, demokrasi teşviki de olmazdı. Asıl belirleyici kaygı her zaman terörizm olmuştu.

Sahada görev yapan kadın ve erkeklerin çoğu için bu misyon, verdikleri emeği ve katlandıkları kayıpları haklı çıkarıyordu. 2003 yılında Kandahar'da görev yapan ABD Kara Kuvvetleri teğmeni Ross Berkoff günlüğüne şöyle

yazmıştı: “11 Eylül 2001 utançla hatırlanacak bir gündür ve Afganistan'ın Amerikan askerlerinin konuşlandırıldığı yeni bir yer hâline gelmesi doğrudan doğruya o utanç verici günle bağlantılıdır. ... Ben karşılık vermek için buradayım. Biz buraya cevap vermek için geldik.” Afganistan'da ABD Deniz Piyadeleri saflarında savaşan ve Onur Madalyası alan Kyle Carpenter ise 2019 tarihli anılarında, Amerikalılar adına verdiği hizmeti şu sözlerle özetliyordu: “Siz korunmaya değersiniz; sizin için savaşmaya değer; sizin için bir hastane yatağında yatmaya ve bedenimde derin yaralar taşımaya değer.”

Bu durum, savaş stratejisinin her zaman açık biçimde anlatıldığı ya da ikna edici olduğu anlamına gelmiyordu. Sahadaki birçok Amerikan askeri doğrudan terörle mücadele veya özel operasyon görevlerinde yer almıyordu. Bazıları için; ücra dağlarda ve çöllerde yerel Taliban unsurlarıyla çatışmaya girmek, el yapımı patlayıcıların hedefi olmak ve sorunlu Afgan hükümeti ile Afgan ordusunu güçlendirmeye çalışmak, korkulan uluslararası teröristlerle savaşmaktan çok uzak bir durum gibi görünüyordu. Bazılarında savaşın amacı konusunda derin bir kuşku gelişti; bu kuşku, silah arkadaşları öldüğünde ya da yaralandığında zaman zaman öfkeye dönüşüyordu.

2009 ile 2011 yılları arasında, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Helmand vilayetinin güneyindeki kırsal Garmsir ilçesinde görev yapan siyasi yetkilisiydim. Yaklaşık altı siviliden oluşan küçük bir ekibin parçası olarak bir ABD Deniz Piyadeleri taburuna bağlı çalışıyor; ilçe valisine, polise ve yerel aşiret ile dinî liderlere danışmanlık yapıyordum. Bölgede görüştüğüm hemen her Afgan, güçlü bir ordu ve polis teşkilatını destekleyen Amerikan kuvvetleri çekilirse Taliban'ın geri döneceğine inanıyordu. İçlerinden birkaçı El Kaide'nin de onlarla birlikte geleceğini söylüyordu.

Benim görebildiğim kadarıyla Garmsir'de ya da ülkenin güneyinin başka bölgelerinde El Kaide'nin faal olduğuna dair çok az işaret vardı. Gerçek şu ki, grubun Afganistan'daki kalesini yeniden canlandırma ihtimalini güvenilir bir şekilde ölçmek imkânsızdı üstelik böylesine belirsiz bir tehdit, o sırada ülkede bulunan 100.000 ABD askeriyile orantılı görünmüyordu. Ancak ayrıldığımda Deniz Piyadeleri'nin elde ettiği başarılarından cesaret almıştım. Taliban ilçenin büyük bölümünden çıkarılmıştı. Afgan hükümetinin bir yetkilisi, bölgenin bir ucundan diğer ucuna silahsız olarak seyahat edebiliyordu. Binden fazla yeni Afgan asker ve polis göreve başlamış ve aktif olarak çalışıyordu. Uzun vadede daha az sayıda birlik kaldığı sürece, on binlerce ABD askerinin Afganistan'da kalmasının gereksiz olduğunu düşünüyordum. 2012 yılında Kael Weston ile birlikte bu sayfalarda yayımladığımız yazıda, 25 bin Amerikan danışmanı, özel operasyon askeri ile hava ve destek personelinin Afganistan'da kalması gerektiğini savunmuştuk. Aksi takdirde, “Afgan merkezi hükümeti muhtemelen Peştunların yaşadığı doğu ve güney bölgelerindeki kontrolünü kaybedecek” ve “savunmaya

çekildiğinde El Kaide'nin geniş Peştun coğrafyasına geri dönmesini engelleyemeyecektir" diye yazmıştık. Ülkenin "hızlı ve belki de geri dönülmez bir şekilde geriye gideceğini ve bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nin El Kaide ile mücadele kabiliyetini de kaybedeceği" hususunda uyarıştık.

2013'ten 2014'e kadar, Afganistan'daki tüm ABD ve müttefik kuvvetlerinin komutanı General Joseph Dunford'un sivil danışmanı olarak yeniden Afganistan'daydım. O yıllarda ABD Başkanı Barack Obama, Amerikan birliklerini Afganistan'dan çekmeye başlamıştı; ben oradan ayrıldığımda ise geriye 10.000'den daha az asker kalmıştı ve bunlar, savaşın sorumluluğunu Afgan askerlerine ve polisine devretmeye odaklanmışlardı. Ancak çok fazla yerde geri çekilmeler yaşıyorlardı: 2014 yazında, Helmand'daki stratejik Sangin kavşağında, iyi silahlanmış yüzlerce Afgan polis ve askeri bir Taliban taarruzu tarafından ezilip geçildi. Bu yenilgi, 2015 ve 2016'da yaşanacak daha ağır geri çekilmelerin habercisi oldu ve ABD'li yetkililer bunların tamamını, Afgan hükümetinin Taliban'ı tek başına durduramayacağını ve ardından bir El Kaide güvenli sığınacağının kurulmasını önleyemeyeceğinin göstergeleri olarak değerlendirdi. Benim için ise bu, Afganistan'da kalmanın maliyetlerinin muhtemelen hükümetin düşüşünü takip edecek terör tehlikesinden daha büyük hâle gelmiş olduğunun bir işaretiydi.

Obama'nın görev süresinin geri kalanında ve Başkan Donald Trump'ın ilk döneminde, Afganistan savaşı Beyaz Saray'daki tartışmaların sürekli odağı oldu. Ayrıntılar zaman içinde değişti, ancak temel tercih her zaman aynıydı: sürdürülebilir ama potansiyel olarak sonu gelmeyecek bir düzenlemeyle ülkede az sayıda askerle kalmak ya da çekilmek; bunun anlamı ise er ya da geç hükümetin düşmesi ve terör tehdidinin büyük olasılıkla geri dönmesiydi. 2012'den itibaren istihbarat topluluğu, ABD'nin çekilmesinden sonraki bir ila üç yıl içinde Afganistan'da ABD'ye saldırabilecek bir terör kapasitesinin yeniden oluşturulabileceği değerlendirmesini yaptı. Trump, 2018'in ortalarına kadar Obama'nın stratejisinin temel unsurlarını korudu; ardından Afganistan'dan ayrılmanın ve Taliban ile doğrudan müzakerelere girişmenin zamanının geldiğine karar verdi. Obama, 2010 ile 2014 arasında görüşmelere izin vermişti, ancak bu çaba onun yönetimi için düşük öncelikti. 2018'e gelindiğinde stratejik bağlam değişmişti. ABD öncülüğündeki koalisyon Irak ve Suriye'de IŞİD'i yenilgiye uğratmış, küresel terör tehdidi zayıflamaya başlamış ve sonunda iki partinin de desteklediği, ABD'nin Afganistan'daki savaşı sona erdirmesi gerektiği yönünde bir görüş birliği oluşuyordu. Şubat 2020'de imzalanan Trump-Taliban anlaşması, Washington'un Mayıs 2021'e kadar bütün askerî güçlerini çekeceğini hükme bağlıyordu. Buna karşılık Taliban, El-Kaide'nin Afganistan'dan eleman devşirmesine, eğitim faaliyetleri yürütmesine veya operasyon gerçekleştirmesine izin vermeyeceğine dair söz verdi; ancak örgülle ilişkilerini kesmeyi reddetti.

KÖTÜLER KAZANDI

Ocak 2021'de göreve başladığında ABD Başkanı Joe Biden zor bir tercihle karşı karşıyaydı: terör tehdidini bastırmak için Afganistan'da 2.500 asker bırakmak ya da Trump'ın anlaşmasına uygun olarak çekilmek. Her iki strateji de uygulanabilirdi. Genelkurmay Başkanı Mark Milley ve üst düzey ABD generalleri kalınmasından yanaydı. Terörle mücadele operasyonlarının Afganistan'ın içinden daha iyi sürdürülebileceğini ve Amerikan askerlerinin varlığının devam etmesinin Afgan hükümetinin yenilmesini önleyeceğini savunuyorlardı. Biden'ın kendisi de terör konusunda gerçekten endişeliydi ve Saygon benzeri bir çöküş ihtimalini kabul ediyordu, ancak sonu görünmeyen bir misyondan çıkma eğilimindeydi. Biden için COVID-19 salgını, ABD'nin Çin ile rekabeti ve zor durumdaki Amerikan ekonomisi çok daha büyük kaygıydı.

Nisan 2021'de Biden, bütün ABD askerî güçlerinin o yılın 11 Eylül'üne kadar çekileceğini açıkladı. Yönetim, Afgan hükümetinin bu tarihten sonra en az altı ay dayanacağına inanıyordu. Ancak Kabil Ağustos ayında düştü ve o tarihten bu yana Afganistan, asık suratlı emiri Mevlevi Heybetullah Ahundzade liderliğindeki Taliban tarafından yönetiliyor. 2016'da en üst düzey görevi üstlenmeden önce Taliban'ın İslami mahkemesinde baş yargıçlık yapmıştı; bu görev, liderliğine pek çok Afgan'ın gözünde dini bir meşruiyet kazandırıyordu. 2018'de Helmand'da öz oğlunun gerçekleştirdiği bir intihar saldırısını onayladığı söylenmektedir. Molla Ömer'in izinden giden Heybetullah, Kabil'den değil Taliban'ın geleneksel kalesi olan Kandahar'dan yönetmektedir ve kamuoyu önüne çıkmaktan özenle kaçınmaktadır. Bu arada Kabil'de İçişleri Bakanı, Hakkani ağı olarak bilinen terör örgütünün lideri ve 2017'de Alman Büyükelçiliği önünde gerçekleştirilen, 150 Afgan'ın ölümüne ve 400 kişinin daha yaralanmasına yol açan kamyonlu bombalı saldırı gibi savaş dönemi boyunca gerçekleştirilen sayısız intihar saldırısının planlayıcısı olan Siraceddin Hakkani bulunmaktadır.

Bu gibi kişilerin iktidara yükselmesi, ABD'li yetkililerin Amerika sonrası bir Afganistan'ı düşündüklerinde tam da korktukları türden bir sonuçu. Ancak Taliban yönetimi, yeni bir kaos ve katliam dönemini başlatmaktan ziyade, görece bir istikrar dönemini teşvik etti. Ülke beş yıldır barış içinde; bu, 1979'da Sovyet işgalini izleyen onlarca yıllık savaşın başlamasından bu yana en uzun barış dönemidir. IŞİD'in zaman zaman düzenlediği saldırılar dışında, rejime karşı direniş asgari düzeyde kaldı. Afganlar bana sürekli olarak ülkenin artık aram, yani sakın olduğunu söylüyorlar. Kontrolü yeniden ele geçirmesinden bu yana Taliban, Afgan halkını acımasızca baskı altına almadı. Grup, eski rakiplerini ya da ABD, müttefikleri veya Afgan hükümetiyle çalışmış kişileri sistematik olarak hapse atmadı. Taliban valileri ve hâkimleri genel olarak bu kişilerin hayatlarına devam etmelerine izin verdi. Onlar için en büyük tehlike, kin besleyen alt düzey Taliban üyelerinin uyguladığı şiddet ya da eski hesapları

kapatmak için bahane arayan yerel rakiplerdir.

Taliban yönetiminin belki de en beklenmedik unsuru, Afganistan'ı uzun yıllar uluslararası eroir ticaretinin başlıca merkezlerinden biri hâline getiren haşhaş ekimini yasaklaması oldu. Haşhaş, savaş sırasında grup için önemli bir gelir kaynağıydı. Ancak 2022'de Heybetullah, bütün uyuşturucu maddelerin ekimini, satışını ve tüketimini yasakladı. Kamu önünde kırbaçlama ve uzun hapis cezalarıyla uygulanan ve ekim alanlarının imhasıyla desteklenen bu kararname, Birleşmiş Milletler tahminlerine göre 2023 yılında haşhaş ekimini yaklaşık yüzde 95 oranında azalttı. Taliban bunu, bu uygulamanın toplayabileceği vergi gelirlerini keskin biçimde azaltmasına ve nüfusun muhtemelen beşte birinin geçim kaynaklarını olumsuz etkilemesine rağmen başardı.

Elbette önemli gerilemeler de yaşandı. Ekonomik büyüme durgunlaştı ve yoksulluk arttı. Uluslararası yardımın sona ermesiyle sağlık hizmetleri kötüleşti. En çok göze çarpan sorun ise Afgan kadınlarının durumudur. 2022'de Heybetullah, kız çocuklarının ortaokullara ve üniversitelere gitmesini yasaklayan kararnameler yayımladı. Kadınlar ayrıca çalışma ve erkek bir akrabanın refakati olmaksızın evlerinden dışarı çıkma konusunda da kısıtlamalarla karşı karşıya kaldılar. Sağlık hizmetlerindeki kötüleşme özellikle kadınları ağır bir şekilde etkiledi çünkü hastaneler ve klinikler onların bakımına adanmış personelin bulunduğu az sayıdaki yerden biriydi. Bu politikaların acımasızlığı, Taliban'ın iktidarda olmadığı on yıllar boyunca ülkenin bazı bölgelerinde Afgan kadınlarının haklar ve fırsatlar bakımından kaydettiği büyük ilerlemelerle daha da belirginleşmektedir. Kadın başına düşen gelir 2000 ile 2013 yılları arasında iki katına çıktı. En azından Kabil'de bir kuşak Afgan kadını eğitime, iş fırsatlarına ve kendi hayatlarını kurabilecekleri duygusuna sahip olarak büyüdü. Taliban bu hayalleri söndürdü.

Bununla birlikte, Amerikan ve Batılı çıkarlar açısından değerlendirildiğinde açık ara en önemli gelişme, terörizmin yokluğuydu. El Kaide'nin Afgan topraklarında örgütlendiğini, finansman sağladığını veya eğitim verdiğini gösteren çok az kanıt bulunmaktadır. Görünüşe göre Afgan emirliğinin izniyle Pakistan Talibanı'ndan savaşçılar ve liderler Afganistan'a sığındı ve buradan Pakistan topraklarına yönelik 700 saldırı düzenledi. Bunun sonucunda ortaya çıkan savaşta Pakistan, Bagram, Kabil, Paktiya ve Kandahar'daki Afgan şehirlerini bombalarken, Afgan güçleri de Pakistan sınır karakollarına saldırdı. Bu arada İŞİD, Afganistan'da Taliban hükümetine karşı ses getiren saldırılar düzenleyen birkaç bin savaşçıyı elinde bulundurmaktadır. Ancak beş yıldır Afganistan'dan ABD'ye yönelik bilinen hiçbir terör saldırısı düzenlenmedi. El Kaide'yi destekleme geçmişine ve ülke ekonomisini yönetmedeki başarısızlığına rağmen Taliban, 2021'den bu yana küresel terörizmi teşvik etmek yerine onu sınırlandırdı.

Washington'ın Afganistan'ı izleme kapasitesi 2011'i bir yana bırakın, 2020'deki seviyesinde bile olmadığından, bir geri dönüş ihtimali tamamen göz ardı edilemez. ABD, dağ köylerinde ya da Kabil, Kandahar veya Celalabad'ın arka sokaklarında yürütülen terör planlamalarını ve eğitim faaliyetlerini tespit edemeyebilir. Ayrıca son beş yıl uyarı işaretlerinden tamamen yoksun da değildi. 2022'de bir ABD saldırısı, Usame bin Ladin'den sonra El Kaide liderliğini devralan Eymen ez-Zevahiri'yi Hakkani ile bağlantılı bir misafirhanede öldürdü. 2023'te Birleşmiş Milletler araştırmacılarından oluşan bir ekip, Afganistan'da hâlâ yaklaşık 400 El Kaide üyesinin bulunduğu ve bunların bir operasyon üssünü yeniden kurmaya aktif biçimde çalıştıkları sonucuna vardı. Benzer şekilde, İŞİD'in Afganistan kolu şu anda görüldüğünden daha güçlü olabilir ve odağını Taliban'ı zayıflatmaktan Batılı çıkarlara saldırmaya kaydırabilir.

Ancak açık olan gerçek şudur ki, şimdiye kadar Taliban yönetimi Amerikan çıkarları açısından yönetilebilir olmuştur. ABD'nin çekilmesinden beş yıl sonra, Amerikan karar alma sürecini yönlendiren terör tehdidinin abartılmış olduğunu söylemek mümkündür.

KAYBETMEK BİR SEÇENEK DEĞİLDİR

O halde akıllara takılan soru, Amerikalı yetkililerin geri çekilme riskini neden bu denli yanlış değerlendirdikleri ve neden bu kadar uzun süre kalmayı tercih ettikleridir. Etkenlerden biri iç siyasetti. Şayet sıradan Amerikalılar 11 Eylül sonrasında cihatçılık korkusuna kapılmamış ve savaşın etkilerini kendi hayatlarında daha derinden hissetmiş olsalardı; kitlesel protestolar, seçim siyaseti ve Kongre'deki muhalefet, bir başkan çok daha erken bir tarihte geri çekilmeye zorlayabilirdi. Afganistan savaşı hiçbir zaman sıradan Amerikalılar arasında büyük bir tutku uyandırmadı. Başkanlar, bölgede kalma konusunda çok az halk muhalefetiyle karşılaştılar ve ABD çekilmesinin ardından hızlı bir çöküşün siyasi bir felaket olacağından korktular-nitekim Biden için öyle de oldu, zira hayal kırıklığına uğramış Amerikalıların 2021 tahliyesinin kaos ve kan dökülmeye dönüşmesini izlemesinin ardından destek oranı keskin bir şekilde düştü.

Geriye dönüp bakıldığında, Usame bin Ladin'in Mayıs 2011'de öldürülmesini izleyen yıllar savaşı sona erdirmek için en uygun fırsatları sunuyordu. Washington'ın en kötü şöhretli düşmanı ölmüş, örgütü ise büyük ölçüde etkisiz hale getirilmişti. Dahası, o noktada Barack Obama'nın 2009'da Afganistan'a gönderdiği takviye birliklerinin uzun süre sürdürülemeyecek kadar maliyetli olduğu da açık hale gelmişti. Bin Ladin'in ölümünden yaklaşık bir ay sonra Obama, Eylül 2012'ye kadar 33.000 Amerikan askerinin Afganistan'dan çekileceğini ve böylece ülkede yaklaşık 67.000 askerin kalacağını açıkladı. Başkan, bu kuvvetlerin 2014 sonuna kadar kademeli olarak azaltılmaya devam edeceğini, o tarihte ise ABD'nin muharip görevini sona erdirerek eğitim, danışmanlık ve terörle mücadele görevine geçeceğini söyledi.

Mayıs 2014'te Obama, çekilmenin 2016 sonuna kadar tamamlanacağını açıkladı. Ancak ertesi yıl, IŞİD'in yükselişi ve Taliban'ın Afganistan'daki ilerleyişi nedeniyle bu kararını geri çekti.

Eğer belirlenen takvim daha kısa olsaydı, çekilme o tarihe kadar tamamlanmış olabilir ve Obama'nın rotayı aksi yöne çevirmesi mümkün olmayabilirdi. Obama ani bir çekilme talep etmedi, ancak "sıfır seçeneğini" ciddi biçimde değerlendirdi. Kalmakta ısrarcı olmayan Pentagon, başkana daha hızlı çekilmeye yönelik seçenekler sunabilirdi; Obama'nın kendisi de bunları daha süratli biçimde uygulamaya karar verebilirdi.

Afganistan savaşı boyunca, politika tartışmalarının altında dile getirilmeyen başka bir kalma gerekçesi yatıyordu: kaybetmenin yol açacağı aşağılanma. Geri çekilme gibi acı verici bir konuyla yüzleşirken ordunun anlaşılabilir önyargıları vardı. Pek çok general, her türlü sonucu kabullenmenin mesleki bir görev olduğunu düşünüyordu; diğer bazıları içinse Taliban'ın zaferi derin bir utanç anlamına geliyordu. Kaybetmek istemiyorlardı. Askerlerinin boşuna ölmüş olmasını istemiyorlardı.

Amerikan askerleri ve generalleri, düşmanla girdikleri günlük operasyonlarda onu yenme konusunda amansız bir kararlılığa sahip olmasalardı başarılı olamazlardı. Aynı şekilde, Afganları gerçekten önemsemeselerdi, onları büyük bir oyunun piyonları olarak değil, samimi biçimde değer verdikleri insanlar olarak görmeselerdi yine başarılı olamazlardı. Afganların da kendi hayatlarını ortaya koymaları gerekiyordu. İşte bu, cephedeki asker ya da subay ile Washington'daki bir politika yapıcı arasındaki farktır. Stratejiyi nesnel biçimde değerlendirebilmek, cepheye bulunan bir kişinin reddetmek zorunda olduğu ölçüde bir duygusal mesafe gerektirir. Tüm önyargılarıyla birlikte duygusal bağlılık, yeri doldurulamaz bir niteliğe sahiptir. Sahadaki görevinden Washington'a dönen birinin, bu tür bir bağlılıktan kopması zordur. Basitçe ifade etmek gerekirse, Amerikalıların Afganistan'dan daha önce ayrılmamasının bir nedeni, ABD ordusunun kazanmak için savaşıyor olmasıydı.

UZLAŞININ TEHLİKELERİ

Taliban da çekilme ihtimalini değerlendirmeyi kolaylaştırmadı. 2010 ile 2021 yılları arasında Taliban temsilcileri, Afganistan topraklarının yurtdışında terör saldırıları planlamak ya da gerçekleştirmek amacıyla kullanılmasına izin verme niyetinde olmadıklarını Amerikalı muhataplarına söylediler. Ancak El Kaide ile ilişkilerini sürdürerek durumu belirsizleştirdiler. 2019 yılında Katar'da Taliban temsilcileriyle bir araya gelen ABD müzakere heyetinde yer alıyordum; Taliban tarafı, El Kaide'nin bağış toplama, eleman devşirme ve eğitim faaliyetlerinin yasaklanmasına dair yazılı güvenceler sunulmasına yönelik ABD taleplerine direnirken, diğer yandan El Kaide ile iş birliği yaptıklarını ve örgüt üyelerinin Afganistan'da yaşayabilmesini istediklerini kabul etmişti. Washington'ın en büyük hatası terör tehdidini olduğundan büyük görmek ya da abartmak

idiyse, Taliban'ın en büyük hatası da oyunun son aşamasında El Kaide ile kesin bir kopuş gerçekleştirmeyi reddederek bu tehdidi canlı tutmasıydı.

Washington'ın tehdidi daha erken bir aşamada daha isabetli bir şekilde değerlendirmesini engelleyen daha önemli etkenlerden biri, Amerikan güçlerinin çekilmesi halinde terör tehdidinin artacağına dair bazı ABD istihbarat kurumları nezdindeki görünüşte sağlam kanaatti. Bu görüş, tasarımı gereği uzlaşmayı yansıtan ulusal istihbarat değerlendirmeleri üretme sürecinin bir sonucuuydu. Hükümet içinde ve dışında bazı uzmanlar bu genel sonuca kuşkuyla yaklaşıyordu, ancak bunu dağınık ve bireysel biçimde dile getiriyorlardı; uzlaşmaya dayalı bir süreçte ise karşıt görüşlerin törpülenip ortadan kalkması kaçınılmazdı.

Bununla birlikte, bu durumun sorumluluğu istihbarat analistlerine ait değildir. Karar vericiler, Kongre üyeleri ve politika danışmanları (ben de dâhil) istihbarat topluluğundan daha geniş bir öngörü yelpazesi talep etmeliydi. Ben, işleri basitleştirmek adına, karar vericilere sunabileceğim farklı bakış açılarından üretilmiş çok sayıda tahmin istemek yerine tek bir genel öngörüü kabul ettim. Böylesi bir öngörünün, Amerikan ana vatanına yönelik terör tehdidinin süresiz olarak düşük kalma ihtimalinin yüksek olduğuna işaret etmesi muhtemeldi.

Bu durum, bölgede kalma gerekçesini zayıflatabilir; ayrıca Obama, Trump, Kongre ve medyanın dikkatini çekebilirdi.

Amerika Birleşik Devletleri, Taliban yönetiminin sağlayacağı istikrarı ya da grubun kendisine karşı çıkmış Afganlara göstereceği görece müsamahayı öngöremedi. Washington, hareket hakkında çok az şey biliyordu; liderleri gizlilik içinde yaşıyor ve dışarıdan çok az kişi onlara erişebiliyordu. (Molla Ömer 2013 yılında öldü; ancak dünyanın geri kalanı gibi kendi hareketinin büyük bölümü de ölümünü ancak iki yıl sonra öğrendi.) Geriye dönüp bakıldığında, harekete ilişkin değerlendirmelerin, 1990'ların sonlarında ülkeyi yönettiği ilk dönem hakkındaki anlatılar tarafından çarpıtıldığı görülmektedir.

O döneme ilişkin medya haberlerinin ima ettiğinin aksine, infazlar, recm cezaları ve diğer kötü muamele biçimleri o kadar yaygın değildi. Benzer şekilde, Afgan aşiret siyasetinin karmaşık yapısı ve güvenilmez Afgan hükümet kaynaklarından gelen çarpıtılmış bilgiler, ABD'li yetkililerin hareket içindeki birlik ve hiyerarşi düzeyini hafife almalarına yol açtı; bu durum, hareketin son beş yıldaki başarısını kısmen açıklamaktadır.

Bu yanlış algıları azaltmanın bir yolu, Taliban temsilcileriyle çok daha erken dönemde sürekli bir diyalogu öncelik haline getirmek olabilirdi.

2010 ile 2014 yılları arasında temas kurma girişimleri samimiydi, ancak yetersiz kaynaklarla yürütüldü. Taliban ile temas ve Taliban hakkındaki bilgi ve bu bilgiye duyulan güven büyük ölçüde artmış olurdu; bu da savaşı sona erdirecek müzakereler için daha erken bir fırsat yaratabilirdi.

EVDEKİ MAYIN TARLASI

Amerika'nın Afganistan savaşı trajik bir nitelik taşıyordu. Amerika Birleşik Devletleri bu çatışmaya girmekten kaçınmazdı; ancak bir kez girdikten sonra çıkmak için çok az fırsat buldu. Savaşta görev yapanların çoğu bugün onu bir israf olarak görüyor. Bazıları, savaşın sonuçsuzluğuna rağmen kendilerini tehlikeye atmaya devam eden generaller ve sivil yöneticiler tarafından ihanete uğramış ya da yüzüstü bırakılmış hissediyor. Ağustos 2021'de Pew Research tarafından yapılan bir kamuoyu araştırması, Amerika'nın tüm savaşlarında görev yapmış gazilerin üçte ikisinin ABD'nin Afganistan'daki hedeflerine ulaşamadığını düşündüğünü ortaya koydu. ABD Kara Kuvvetleri teğmeni olarak görev yapmış ve bugün emekli olan Ross Berkoff, anılarının sonunda; "2021'in ardından, birçoğumuz hizmetimizin anlamı ve mirası üzerine varoluşsal sorularla boğuşmaya başladık. Fedakârlıklarımızın gerçekten boşuna olup olmadığını sorgulayarak suçluluk ya da pişmanlık duygularıyla mücadele ediyor ve bunları hâlâ anlamlandırmaya çalışıyoruz" değerlendirmesini yapmaktadır. Emekli Deniz Piyadesi yüzbaşısı Timothy Kudo ise daha sert konuşuyor: "Eski devriye üssümün üzerinde dalgalanan yıldızlı bayrağı düşünüyorum... O bayrağın altında beş adam öldü; ne uğruna?" Savaşmış, yaralanmış ya da arkadaşlarını kaybetmiş binlerce askerin bugün bu savaşı değersiz bir girişim olarak görmesi son derece sarsıcıdır.

Amerikalıların tamamı Afganistan savaşıyla ilgili tek bir ortak hafızayı paylaşmayacak ya da ortaya çıkan sonuca ilişkin tek bir açıklamayı kabul etmeyecektir. Savaşı bir israf olarak görenlerin yanı sıra, hükümetin savaşı hangi gerekçeyle yürüttüğünden bağımsız olarak, görevlerini yerine getirdiklerine ve ülkelerine hizmet ettiklerine inanan subaylar, erler ve diplomatlar da vardır. Ayrıca, Afganistan harekâtına katılmış olup savaşın kazanılabileceğine inanan daha küçük bir grup eski asker de bulunmaktadır. Onlara göre, eğer daha fazla Amerikan askeri ülkede kalmış olsaydı, özel operasyonlar daha kararlı biçimde yürütülseydi, Afgan ordusu daha sağlam inşa edilseydi ya da Washington Taliban'a defalarca çekileceğini söylememiş olsaydı, Afgan hükümeti kendi ayakları üzerinde durabilir ve Taliban yenilebilirdi.

Bu duygular askerî liderler açısından bir mayın tarlası yaratmıştır. Günümüzde subaylar, askerlere kendilerini zaferle sonuçlanmayacak girişimlerde hayatlarını riske atmayacakları konusunda güven vermek zorundadır. Aynı zamanda sivil liderlere de hükümet politikalarının önünde engel oluşturmayacaklarını göstermek durumundadırlar. Vietnam Savaşı'nın ardından görülmeyen benzer bir dinamik, Amerikalıların askeri liderlerine olan güvenini kaybetmesine ve ordunun geleneksel savaşlara odaklanmasına ve kendisini profesyonel tamamen gönüllü bir kuvvete dönüştürmesine yol açtı. Belki de bu deneyim bir ölçüde teselli sunabilir: Yenilgiden çıkarılan çok sayıdaki ders,

daha güçlü silahlı kuvvetlerin, daha sağlıklı siyasi muhakemenin ve insan hayatını tehlikeye atmanın gerekçelerine yönelik daha sıkı bir sorgulamanın ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Bir askerin hayatının değeri, Afganistan savaşının anlamına ilişkin tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Savaşın büyük bölümünde Amerikan liderlerinin çoğu ve sıradan Amerikalıların çoğu, güvenlikten elde edilen faydanın verilen can kayıplarının bedelinden daha ağır bastığını düşünüyordu. Bugün ise buna inanan neredeyse hiç kimse kalmamıştır. Benzer düşünce değişimleri, en son Vietnam ve Irak savaşları olmak üzere diğer Amerikan savaşlarının ardından da yaşandı. Her seferinde, o anda her şey son derece önemli görünüyordu. Ancak yıllar sonra birçok kişi, olayların nasıl sonuçlanacağını önceden bilmiş olsalardı bu kadar büyük fedakârlığı desteklemeyeceklerine karar verdi.

Amerikalılar bu fikir değişikliklerini unutmamalıdır. Bir zamanlar destekledikleri bir savaşa yıllar sonra dönüp bakmanın ve "Keşke bugün bildiklerimi o zaman da bilseydim" diye düşünmenin nasıl bir duygu olduğunu hatırlamalıdır.

DİPNOTLAR:

***Carter Malkasian**, National War College'da Strateji ve Politika alanında doçenttir. 2009 ile 2014 yılları arasında çeşitli dönemlerde Afganistan'da önce Helmand vilayetinde, daha sonra Kabil'de ABD kuvvetleri ve yetkililerine sivil danışman olarak görev yapmıştır. The American War in Afghanistan: A History adlı kitabın yazarıdır.

Kaynak: <https://www.foreignaffairs.com/afghanistan/afghanistan-reckoning-carter-malkasian>

Tercüme: Ali Karakuş

Amerikan Hapishanesi

TAHA ÖZKAN

www.kritikbakis.com

Son yıllarda yeniden keşfedilen Gramsci'nin "geçiş dönemi" tespiti (daha doğrusu bir tek cümlesi) alakalı alakasız hemen her krizi izah eden parlak bir cümle haline geldi. Marksist bir teoloji, kavram ve düşünce dünyası içerisinde, kapitalizmden sosyalizme geçişin sancılarını tartışan Gramsci, neo-liberal finansçılardan radikal solun sözcülerine, iklim değişikliği aktivistlerinden dev petrol şirketi CEO'larına, popülist siyasetçilerden akademisyenlere, futbol hocalarından yüksek teknoloji şirketi patronlarına kestirmeden krizlerini açıklayan bir "malzemeye" dönüştü. Hapishane Defterleri'ndeki cümlede geçen "fetret devri", "eskinin ölmesi, yeninin doğmaması" ve hepsinden daha fazla da "marazi tezahürler" retorik terörüne dönüşecek kadar sık tüketildi. Geline nokta, Gramsci'nin muradından geriye, rakip ideolojik veya alakasız sektörlerin sözcülerinin dilinde tekrar yoluyla bağlamı da anlamı da taşıyarak edilerek sıradanlaşmış bir yüzergezer gösteren kaldı. Artık Gramsci'nin ne dediği önemli değildir. Zira herkesin kendi krizini, geçiş dönemini, marazlarını ve tehditlerini bir iktibas cümlesiyle tavih etme imkânı vardır. Sonuçta, Gramsci popüler referansı, farklı aktörlerin kendi "fenomeni morbosu" tespitleri eşliğinde kaygılarını, gündemlerini ve bugüne dair teşhislerini meşrulaştırdıkları seyyar bir metafor işlevi görmektedir.

[1]

Bütün bu tabloya rağmen, Gramsci'nin, "yeninin zuhuru" tartışmasını yaparken, ara bölüm başlığı olarak

da kullandığı "otoritenin krizi" bugün küresel düzeyde yaşanmakta olan sancılar için çok daha açıklayıcı olabilir. Mezkûr cümlesini kurmadan evvel "otorite krizi"nden bahsederken, egemenlerin "artık liderlik yapmadıklarını" sadece "tahakküm" ederek hükmetmelerinin oluşturduğu sorunu tartışmaktadır. Bugün küresel jeopolitik kriz derinleşirken, bütün dünyanın tecrübe ettiği mesele de 1945 sonrası Washington marifetiyle inşa edilen küresel düzenin yaşadığı benzer bir "istikamet belirleme ve tahakküm krizi" şeklinde ortaya çıkıyor. Bu sorun tam da Gramsci'nin bağlamını kurduğu anlamıyla değer, kural, hukuk, ideoloji ve teamüllerin bunalıma sürüklendiği bugünkü krizimizi de tarif edebilir.

Kendisinin kurduğu düzenden çekilmek isteyen ama dominant gücünü kaybetmeyi de reddeden hegemonun kriziyle karşı karşıyayız. Bu kriz her ne kadar yekûn olarak Batı'nın yeni küresel ekonomik ve jeopolitik küresel hizalanmayı hazmetme sancısı olsa da bugünkü ismi "Amerikan Sorunu"ndan başkası değil. Tam da burada Gramsci ile ortak bir noktamız bulunuyor. Bu paydaşlığımız Gramsci'nin yazdıklarında veya hermenötik taşıya uğramış cümlesinde değil. Bizi Gramsci ile ortak kılan şey onun bu satırlarını yazdığı yer: Hapishane. Gramsci defterlerini yazarken on yıl boyunca Mussolini'nin hapishanesindeydi. Biz bugün onun defterlerini 80 yıldır içinde bulunduğumuz ve her on yılda bir duvarları biraz daha yükselen, kuralları biraz daha baskıcı hale gelen "Amerikan

Hapishanesi'nde okuyoruz. İki hapishane arasındaki en temel fark, bizimkisi mahkumları tarafından akıl almaz bir aşk ve şevkle inşa edilen, girmek ve çıkmamak için mücadele edilen dünyanın ilk hapishanesi olmasıdır.

20. yüzyılın ortalarına kadar, imparatorluklar bütün haşmetiyle, inşa ettikleri şehirleri ve ordularıyla gözümüzün önündeydiler. Geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren ilk kez imparatorluk bir yönüyle görünmez yapıların üzerinde hareket etmeye başladı. Bu değişim Amerikan düzenini görünür tahakküm merkezleri olan küresel askeri konuşlanmasının çok ötesinde bir güç projeksiyonuna denk gelmektedir. Amerikan imparatorluğu bugün tam anlamıyla bir yeraltı ve görünmez yapıların üzerinde(n) gücünü koruyor: Fiber optik kablo ağı, enformasyon akışı, internet, dev veri merkezleri, finansal ödeme sistemleri, dolar saltanatı, silah satış ve kullanım sınırları, yazılı ve fiili ceza sistemi, tarife ve (birincil/ikincil) yaptırım rejimleri, sözleşme ağları, kompleks yarı-iletken üretim sistemleri, telif hakları, kültürel hegemonya unsurları gibi araçların üzerine kurulmuş bir "yeraltı imparatorluğu". Birçoğu küreselleşmenin tabii neticesi olarak inşa edilen ve ticaret hacimlerinin artmasını hedefleyen altyapı sistemleri Amerika'nın elinde hem birer silaha hem de kaç(ınıl)ması çok zor (veya maliyetli olan) kontrol ve ceza düzenine dönüştürüldü.^[2]

Görünmez İmparatorluğun İnşası

Yıllarca eski dünyanın "duvarlarla" bölündüğünü, yeni dünyanın ise "ağlarla" birbirine bağlandığını dillendiren yeni çağ evanjelistleri, bu kontrol düzeninin üzerine kurulduğu "dünyanın düz" olduğunu dillendirecek cezbe de geldiler. Küresel ticaret, artık malların takası değil bütün dünyayı üretimin, taşımanın ve satışın adem-i merkezîyetçi şekilde parçası hale geldiği bir fonksiyondur. Küresel düzenin temel vazifesi bu fonksiyonun pürüzsüz çalışmasını sağlamaktır. Bu iki boyutlu düz dünya artık bir imparatorluk (imperium) sahası değil alışveriş (emporium) alanından ibaretti. En azından 11 Eylül'e kadar bu parıltılı hikayenin ve söylemin karşısında durmak pek kolay değildi. Herkes "düz yolda" mesafe kazanmak istiyordu. 11 Eylül sonrası, dünyayı düz görece kadar birbirine bağlayan bütün ekonomik, finansal, ticari, hukuki, iletişim ve güvenlik ağlarının hızlı bir şekilde ABD'nin elinde silahlandırılarak küresel bir hapishane düzenine geçilebileceği görüldü. ABD, artık Soğuk Savaş sonrası ayakta kalan tek süper güç değildi. Aynı zamanda hiçbir zaman sahip olmadığı kadar süper güçleri olan bir devletti. Amerikan küresel ağ emperyalizmini, tahakkümünü ve kontrolünü hararetle bir şekilde inşa eden sürükleyici akımın, dünyanın düz olduğuna kanaat getirecek kadar mal, hizmet, sermaye, bilgi ve emek dolaşımına inanan, devletlerin karşısında bireyin mezkur ağlar tarafından korunacağına, artık otoriteryanizme dönüşün imkansız olduğuna ve tarihin sonuna erdiğimize iman eden liberal yaklaşım olması da tarihin bir cilvesi olsa gerek. Eğer bugün neredeyse kusursuz bir küresel faşizmden bahsedeceksek, bunu

keskin inançlı liberalizm teolojisinin ürettiğini de söyleyebiliriz.

Bugün Amerika'nın neredeyse tamamen kendi tasarrufuna aldığı küresel iletişim, finansal, ticari ve hukuki altyapının hemen her bir unsuru liberal hülyalar eşliğinde özel sektörün başlattığı girişimlerdi. Özellikle 11 Eylül'den sonra Amerikan İmparatorluğu bu küresel altyapıyı, "terörle savaş" konsepti zemininde, oldukça zahmetsiz ve itirazsız bir şekilde tamamen tahakkümü altına alarak kendi silahına dönüştürdü. Tahakkümün en kalıcı biçimleri, çoğu zaman tahakküm olarak görülmez. Bunun yerine, özellikle geçen yüzyıldan beri, bu tahakküm şekli bir düzen, zorunluluk, alışkanlık, rasyonalite ve sağduyu olarak tecrübe ediliyor. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan sistemin gücü yalnızca cezalandırma kapasitelerinde değil, dünyayı öylesine kapsamlı biçimde tanımlama imkanında yatıyordu ki alternatifleri irrasyonel ve tehlikeli olarak mahkûm edildi. Amerikan Hapishanesi finansal, hukuki, askerî, diplomatik, kurumsal, teknolojik ve kültürel altyapı üzerine inşa edildi. Hapishanenin yaygın bağımlılık altyapıları üzerinden işleyen sistemi iktidar araçları olarak değil, meşru aktörlerin içinde hareket etmek zorunda olduğu tarafsız çerçeve olarak kabul edildi. Çoğu zaman gönüllü bir şekilde bu hapishaneye girmeye ve kalmaya çalışan ülkeler, tahakkümü düzen, hiyerarşiyi kurallar, dayatmaların ise küreselleşme olarak sindirmekte bir sorun görmediler. Zaten liberal anlatı da totaliter ve özcü gücüyle, farklı tartışmaları ve alternatif yaklaşımları ezmekte fazla bir sorun yaşamadı.

Kaldı ki bu sistemin, hiçbir zaman yaygın anlamda evrensel ve tarafsız bir mimarisi olmasa da fayda üretmediğini de iddia etmek mümkün değildir. Amerikan liderliğindeki bu düzen, dünyanın genelinde belli kesimler için uzunca bir dönem istikrar, Roma'dan bu yana ilk kez büyük askeri güçler arası doğrudan savaşın olmadığı bir 80 yıl, sermayeye erişim, geçen yüzyıllarla mukayese edilmeyecek şekilde fakirlikten çıkış ve temel hizmetlere ulaşım, asgari kalkınma, teknolojik yayılım, bilgiye ve eğitime ulaşım, askeri koruma ve kurumsal öngörülebilirlik sağladı. Bu düzen, Amerikan maddi üstünlüğü ve daha geniş Batı normatif otoritesi etrafında inşa edilmiş tarihsel olarak özgül bir hiyerarşiydi. Aslında özünde itiraz edilemeyecek bazı kuralları da evrenselleştirdi, fiilen tek taraflı olanı 'karşılıklı bağımlılık' söylemini normalleştirdi.^[3] Pek çok devletin biçimsel olarak bağımsız kaldığı, fakat yapısal olarak sınırlandırıldığı bir dünyayı kurumsallaştırarak küresel hapishaneyi inşa etti.

Bilindiği üzere zamanla "mahkûmlar" hapishane hayatına uyum sağlar. Rutinleri içselleştirir, kodları öğrenir, dayatılan yapıya bağımlı hale gelir ve duvarların ötesindeki özerk varoluş alışkanlıklarını giderek kaybederler. Dünyanın büyük bir bölümü Amerikan hegemonyası altında benzer bir süreçten geçti. Devletler dolara^[4], Amerikan merkezli finansal altyapıya, Batılı kurumsal onaya, ABD'ye dayalı güvenlik

düzenine, kontrol etmedikleri teknolojik katmanlara ve kendilerinin tanımlamadığı kültürel kodlara bağımlı hale geldiler. Hatta bu düzene bağımlılığı bir aşk hikayesine dönüştüren elitlerin elinde sisteme katılımı ve altyapısını kullanım imkânını bir imtiyaz ve egemenlik olarak içselleştirdiler. Daha da ileri giderek, liberal fanatizmin açıktan fikir hürriyetine savaş açmasıyla her türlü alternatifin sağlıksız ve tehlikeli bir fantezi olacağı hususunda keskin inançlı bir ittifak da oluşturuldu.

Amerikan Hapishanesi küresel sistemin ekonomi-politik ve güvenlik altyapısı üzerine bina edilmiş olsa da son tahlilde Amerikan İmparatorluğu'nun sağladığı imtiyaz ve güvence ile varlığını sürdürmektedir. Ne var ki Amerika bir taraftan ulus devlete dönüşme sürecine girmişken cari hapishanenin varlığını aynen koruması ve sürdürmesi mümkün olmayacaktır. Tam da bu noktada Gramsci'nin "otorite krizi" vurgusunun zuhur etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Zira hegemonun ve işlettiği düzenin istikrarının korunması, tebaasının bütün sorunlara rağmen sistemin kabul edilebilir düzeyde meşru, gerekli ve faydalı olduğuna inançlarını korumalarına bağlıdır. Bugün bu inanç küresel düzeyde ortadan kalksa da Washington'a olan ihtiyaç varlığını muhafaza etmektedir. Amerika ile ilişkilerini nikah seviyesinde ele alan Avrupa bile Washington'la boşanmasına dair inkâr sürecinin safhalarını tecrübe etmeye başlamıştır.

Washington yıllarca savaş sonrası düzene sadece hükmetmedi. Ona öncülük de etti. Askeri ve ekonomik gücünü entelektüel otoriteyle birleştirdi. Dünyanın büyük bir bölümünü, kendi üstünlüğünün yalnızca Washington için avantajlı değil, sistemin bütünü açısından istikrar sağlayıcı olduğuna ikna etti. Bu hikâyede doların yapısal gücün bir aracı değil, tarafsız bir kamusal maldı. Uluslararası kurumlar, belirli güçler lehine değil, kurallara dayalı bir şekilde çoğunluk için de işliyordu. Hukuki evrenselcilik bir dayatma değil isteyen katıldığı medeniyet zeminiydi. Amerikan askeri liderliği bağımlılık değil güvenlik ve koruma sağlıyordu. Küreselleşme asimetrik bütünleşme değil karşılıklı ortaklıklardı. Liberal düzen imtiyazlı olanların çıkar bileşimini değil bizzat ilerlemenin geniş ufkunu temsil ediyordu. Bu söylem ve işleyiş tahakkümü meşrulaştırdı, içinde var olunan yapıyı yaşanabilir kıldı ve hatta birçoğuna hapishaneyi bir yuva gibi hissettirdi. Sistemin kategorileri, kast yapısı, ceza düzeni makbul bir gerçeklik olarak kabul edildi. Mahkûmlar mahkûm değil katılımcıydılar. Hapishanenin demir parmaklıkları tamamen finansaldı.^[5] Geçmişte hiçbir imparatorluğa nasip olmamış şekilde finansal işleyiş kusursuz bir jeopolitik kaldıracı dönüşmüştü. Hapishanenin içi, dışarıdan daha güvenliydi!

Tahakkümün Altyapısı

Doların küresel rezerv para birimi olarak rolü, ABD sermaye piyasalarının merkezi konumu, muhabir bankacılık sistemi, borç yapıları ve dolar takasının küresel mimarisi, Washington'a işgal etmeden disipline

etme konusunda olağanüstü bir kapasite sağladı. ABD'yi karşısına alan bir devletin ilk etapta askeri bir güçle yüzleşmesi gerekmiyordu. Çoğu zaman karşılaştığı şey hapishane hayatını zehredek bir dışlanmaydı: Takas sisteminden, finanstan, likiditeden, yatırımcı güveninden, sigortadan ve küresel mübadelenin olağan işleyiş mekanizmalarından soyutlanma. Bankaları cüzzamlı hale gelirdi. Ticaret sözleşmeleri tökezlerdi. Borcu bir anda zehirli olurdu. Şirketleri risk almaktan geri çekilirdi. Satın alma ve arz zincirleri bozulur, dış ticareti tıkanırdı. Sadece mallarının değil vatandaşların da serbest dolaşımı kısıtlanırdı. Bütün bunlarla tam anlamıyla silahlandırılmış bir karşılıklı bağımlılık düzeni inşa edilmiş oldu.^[6]

Bu dünya, liberal evanjelistlerin iddia ettiği gibi düz, sürtünmesiz ve siyasi açıdan tarafsız bir pazar yeri değildi. Dar boğazlar etrafında örgütlenmiş, ekonomik ve teknolojik bağlantılardan oluşan son derece merkezî bir sistemdi. Küresel finans, dolar takası ve mesajlaşma ağları etrafında yoğunlaşmıştı. İletişim, ABD merkezli dijital platformlar ve bilgi altyapıları etrafında toplandı. Yarı iletken üretimi küresel olarak dağılmıştı fakat kilit fikrî mülkiyet ve tasarım araçları az sayıdaki Amerikan şirketinin uhdesindeydi. Bu katmanların her biri daha geniş bir Amerikan tahakkümünün parçalarını oluşturuyordu. Başka bir ifade ile modern hayata katılımı giderek doğrudan ya da dolaylı biçimde ABD tarafından yönetilen altyapılara bağımlılıkla eş anlamlı hâle getiren, birbirini güçlendiren kurumsal ve teknolojik ilişkiler düzeni olan Amerikan Hapishanesi inşa edilmişti.

ABD, özellikle 11 Eylül'den sonra, bu merkeziliği disipline dönüştürmeyi öğrendi. Terör finansmanını izleme çabaları olarak başlayan şey, daha zorba ve dikizci bir devlet idaresi modeline evrildi. Yaptırımlar dar hedeflerden tüm sektörlerle, nihayetinde de bütün ülkelere doğru genişletildi. Hatta daha yıkıcı olan "ikincil yaptırımlar" düzeni ortaya çıktı. İnternet artık yalnızca bir iletişim mecrası değil, aynı zamanda Amerikan yargı yetkisi altındaki platformlar ve şirketler aracılığıyla ABD makamlarının stratejik bilgi elde edebildiği bir gözetim alanı hâline geldi.^[7] Tam anlamıyla internetle buluşan cep telefonu devrimiyle birlikte küresel yaygınlıkta bireysel takip adeta bütün insanlığı içine alan elektronik kelepçe dayatmasına dönüştü. Üstelik bu hapishane düzeni sadece devletleri değil, kendi halindeki bireyleri de "Amerikasız bir günü bile geçirmelerini neredeyse imkânsız"^[8] hale getirdi. Hukuk sistemleri, güvenlik güçleri ve yargı bu gelişmelere hızla uyum sağladılar. İnsanlık tarihinin en yoğun kontrolünün, tahakkümünün ve takibin yaşandığı dönem en liberal dönem olarak isimlendirildi.

Bu yeni denetim düzeninin asıl başarısı, devlet kurumlarının ötesinde piyasa aktörlerini de kendi kendilerini denetleyen unsurlara dönüştürmesiydi. Bankalar da aşırı uyum gösteriyordu. Şirketler incelemeyi tetikleyebilecek işlemlerden kaçınıyordu. Devletler politikalarını önceden ayarlıyorlardı.

Amerikan yaptırımları, yolsuzlukla mücadele uygulamaları, ihracat kontrolleri, şeffaflık kuralları ve finansal düzenlemeler ABD topraklarının çok ötesine uzandı. Ülkeler arasındaki, iç hukuk bakımından meşru bir işlem bile Amerikan yargı yetkisine bağlı altyapıya veya finansal sisteme temas ettiği takdirde cezalandırılabilir hâle gelebiliyordu. Hollywood'un eyalet sınırında yetkisi bittiği için duran çaresiz Amerikan polisi ya da Meksika sınırını geçince özgürlüğüne kavuşan kaçkın sahneleri sona erdi. Hukuki yaptırım, şahısları, kurumları, para ve veriyi sınırlar ötesinde takip gücüne kavuştu. Şeffaflık teziyle inşa edilmiş bir sistem giderek tam bir kontrol aracına dönüştürüldü. Amaç yalnızca "düşmanları" cezalandırmak değil, herkese sapmanın maliyetlerini göstermekti.

Güvenlik, hapishanenin dış duvarını oluşturuyordu. Amerikan liderliğindeki düzen yalnızca para ve kurallara değil, ittifaklara, üslere, devriyelere, istihbarat ağlarına, silah satışlarına ve ABD'nin istikrarın vazgeçilmez garantörü olarak kalacağı vaadine dayanıyordu. Özellikle Avrupa'da, Asya'nın bazı bölgelerinde ve Ortadoğu'da birçok ülke için bu şemsiye büyük bir risk anlamına gelen tek güvenlik arzına dönüştü. Bir süre sonra koruma ile bağımlılık iç içe geçerek stratejik tahayyülü tamamen ortadan kaldırdı. Zamanla bu bağımlılık stratejik bir koşullanma haline geldi. Zira Amerikan çerçevesi bizatihi stratejik aklın grameri haline geldi. Uluslararası kurumlar bu mahkumiyeti daha da derinleştirdi. Amerika'nın çıkarlarını, Atlantik bloğunun ideolojik ve stratejik önceliklerini koruyan bu kurumlar katılımcılara alan açıyormuş gibi davranan ancak özünde düzenin işleyişini derinleştiren disiplin araçları haline geldiler.^[9] Amerikan Hapishanesi'nin en imtiyazlı koşullarından birisi Batı kampı için inşa edilen NATO'ydu. Bu koşunun bütün sakinleri aynı gerekçelerle birliğin içerisinde yer almıyorlardı. En azından kuruluş yılları ve Soğuk Savaş'ın ilk sıcak yıllarından sonra gerekçeler değişmeye başladı. Avrupa'nın önemli bir bölümü uzun yıllar boyunca NATO'yu Amerikan güvenlik şemsiyesinin sağladığı koruma üzerinden tecrübe ederken, Türkiye bu ilişkinin hiçbir zaman koşulsuz bir güvenlik ortaklığı olmadığı gerçeğini oldukça erken dönemlerde gördü. Kıbrıs Harekâtı sonrasında uygulanan Amerikan ambargosu ve farklı dönemlerde tekrarlanan askerî, siyasi ve teknolojik yaptırım girişimleri, ittifakın gerektiğinde en kritik üyesine karşı nasıl bir ceza mekanizmasına dönüştüğünü ortaya koydu. Buna rağmen Ankara, NATO'yu hiçbir zaman yalnızca güvenlik üreten bir kurum olarak değil, Batı sisteminin askerî, ekonomik, teknolojik ve diplomatik altyapısına erişim sağlayan stratejik bir geçiş kapısı olarak değerlendirdi. Zira dışarıda kalmanın maliyeti, çoğu zaman içeride pazarlık ederek hareket etmenin maliyetinden daha yüksekti. Güvenlik mimarisi, komuta yapısı, silah tedarik zincirleri, istihbarat ağları ve ortak harekât kültürü Washington merkezli bir stratejik

gameri dayatıyordu. Tam da bu nedenle NATO'nun en büyük başarısı, askerî caydırıcılığından ziyade, üyelerinin güvenlik ve dünya tahayyülünü Amerikan düzeninin sınırları içerisine hapsederek bağımsız stratejik muhakemeyi ortadan kaldırmasıydı. Bu durumun sonuçları, Batı-dışı tek üye olan Türkiye örneğinde, askerî elitlerinin zihinsel tahayyülünün, uzunca yıllar boyunca hem ağır bir vesayet rejimi üretmesi hem de ülke içi siyasi ve toplumsal düzene yansımalarıyla demokrasi açığı ve dış politika krizi olarak tecrübe edildi.

Hapishanenin en derin katmanlarından birisi de kültürel ve epistemik yazılımdı. Kimin neyi ve nasıl düşüneceği bu yazılım sayesinde büyük ölçüde şekillendirildi. Bir yönüyle "tarihin sonu" momenti yaşanmasına da yol açtı. Zira bizatihi tahayyülün kendisi de sömürgeleştirilerek talimatnameye dönüşünce, dünya genelinde düşünsel bir bunalım ve değer erozyonu kaçınılmaz oldu. İdeolojilerin, dinlerin, alternatiflerin sonu tezleri ortalıkta uçmaya, elitler, akademi, siyaset ve medyada sorunsuz bir şekilde tüketilmeye başlandı. Sonuçta, değer, ideoloji ve siyaset bunalımı küresel düzeyde hissedilir oldu. Dünya siyasetsizlik ekseninde büyük ölçüde düz hale geldi. Bütün bu dinamikleri göz önüne alınca, bugün yaşanan küresel jeopolitik kriz yeniden güç dağılımı ya da hizalanması sorunsalının ötesinde derin bir otorite krizine denk gelmektedir. Bunun anlamı ise bugün "yeninin doğmaması" sancılarının geçmişteki hegemon geçişlerinden hem daha farklı hem de daha sancılı olacağıdır. Zira geçmişte, özellikle 17. Yüzyıldan itibaren modern kapitalizmin olgunlaşma dönemlerinde meydan okuyan ve yükselen gücün ekonomi-politik yazılımına dair oldukça berrak bir resim bulunuyordu. Bugün ise güçlenen gücün kim olduğu aşikâr olmasına rağmen, bu güce -en başta kendisi olmak üzere- meşruiyet üretebilecek küresel bir düzen kurucu aktör veya yeni hegemon güç rolü veril(e)memektedir.

Otoritenin Çöküşü: Meşruiyetini Kaybeden Hegemon

Geçmişte her yeni hegemon güç yükselirken yalnızca askerî ve ekonomik kapasite taşımıyordu. Aynı zamanda dönemin "meşruiyet diline" ya da yazılımına sahipti. Kadim dönemlerde şehirlerin inşasıyla ortaya çıkan düzen fikri son yüzyıllarda kendi özgün yazılımını da beraber sunuyordu. 15 ve 16. Yüzyılda Osmanlı, Nizam-ı Alem fikri ve çokkültürlü imparatorluk düzeniyle yükselmişti. 17. Yüzyılda yükselen hegemon güçte ticari kapitalizm, çalışma ahlakı, burjuva düzeni gibi fark edilebilir unsurlar bulunuyordu. 18 ve 19. Yüzyıllarda yükselen hegemonların etrafında İngiltere ve Fransa'dan neşet eden anayasal monarşi, ticari ve sonrasında klasik liberalizm, merkantilizmden yeni serbest ticarete geçiş, devrimci cumhuriyetçilik, parlamenter anayasal düzen gibi akımlar ortaya çıkmıştı. Geçen yüzyılda hegemon güce dönüşen ABD de liberal demokrasi, kapitalizm ve sonrasında liberal kurumsallık gibi akımlar etrafında küresel yazılımı dünyaya sunmuştu.

Bugün geçiş dönemini tam bir bunalıma sokan unsurlardan en önemlisi yükselen gücü dünyaya sunduğu ve meşruiyet üretecek düzeyde bir yazılımin, değer setinin, medeniyet veya insanlık perspektifinin ikna edici bir şekilde görülmemesidir. İniş geçen hegemon “yağmacı^[10]” ve “haydut^[11]” bir role bürünürken, yükselen Çin dünyayı sadece konteyn rlarını ulaştıracağı salt bir pazar olarak görmektedir.

Gelenen noktada bu durumun garipsenecek bir hali de bulunmamaktadır. Zira son 80 yıl boyunca liberal enternasyonalizm evrensel bir projeden çok küresel hiyerarşiyi maskeleyen bir siyaset düşmanı mekanizma olarak işledi. Başka bir ifade ile küreselleşme dünyayı belki düz hale getiremedi ama hegemonik iniş sonrası geçmişte olduğu gibi yeni bir değer ekseninin ve siyasal aılımin ortaya çıkmasını engelleyecek kadar insanlığın ufkunu daralttı ve zihnini   r tt . Bugün eğer bir “yeni” ortaya çıkacaksa, Amerikan Hapishanesi’nin duvarlarının yıkılması aslında bu maskenin kalkması anlamına gelmektedir. Tuhaf olan mahkumların hapishanenin ortadan kalkma ihtimaline karşı sergiledikleri paniktir. Aslında bunda şaşılacak bir durum bulunmamaktadır. Öyle ki “yeni” tartişması kendisine ait ne değer sistemine ne de sistemik bir alternatif e şaret etmemektedir. Üstelik mahkumlar duvarların yıkılması fikri bir yana hapishane düzeninin eleştirilmesinden bile endişe duymaktadırlar. Gramsci’nin iddia ettiği muhtemel “canavarlardan” daha fazla cari düzenin ortadan kalkmasından korkmaktadırlar. Hatta en bariz ve yaygın eleştiri, hapishaneyi inşa edenin kendi hapishanesine sahip  ıkmamasınadır.

Yeni düzenin zuhur etmemesi ya da küresel g c hizalanması ve dengelenmesinin muğlak görüntüsünün arkasında en başta güncel g c tahkimatı sürecinin geçmişte savaşla sonuçlanan büyük bir krizin ardından gelişmiyor oluşu bulunuyor. Yalta son tahlilde tükenmiş g c lerin yeniden küresel bir çatışmaya dönmeme motivasyonu ortaya çıkabildi. Geçmişte küresel jeopolitik ve nüfuz rekabeti son tahlilde sınırları taraflarınca bazen hukuken bazen de fiilen kabul edilmiş sahalarda vuku buluyordu. Dolayısıyla bugün nüfuz alanları bir denge üretmediği gibi istikrarlaştırıcı katkı da sunmuyor. Geçmişte coğrafi konum tek başına nüfuz sahasında g c l  olmaya yetebiliyordu. Ne Çin ne ABD ne de bir başka gücü artık -çoğu da bizzat kendileri tarafından- inşa edilmiş olan ittifaklardan, ana vatanları dışındaki askeri üslerden, ticaret ve finans ağından sıyrılıp tek başına coğrafi nüfuz sahalarına yönelemez ya da gücü maksimizasyonlarına yeterli kaynağa dönüştüremez durumdalar.^[12]

Amerika’nın yeni milli güvenlik strateji belgesinde ana odak olan salt Batı yarım küreye çekilme ve nihai nüfuz alanı olarak ilan etme girişimi ne kadar farazi bir yaklaşımsa Çin’in ya da başka ülkelerin da salt coğrafi bölgelerine yönelme ya da diğer g c leri uzak tutma girişimleri de o kadar uygulanamaz bir yaklaşım

kalacaktır. Nüfuz sahalarının dışında sistemi krize sürükleyen özel bir durum da Amerika’da yaşanıyor. Trump’ın retorik terörüyle kamufle edilen Amerikan yapısal krizi büyüyor. 1945 sonrası düzeni inşa eden ve liderlik yapan ülke siyasi olarak istikrarsız durumda. Bu durum normalde ekonomik ve askeri olarak dünyadan açık bir şekilde ayrışacak kadar iyi halde olan bir ülkede beklenen bir gelişme değildir. Ancak “siyasi olarak istikrarsız, ekonomik ve askeri olarak g c l ” denklemini ve anomalisi Amerika’yı geçiş döneminde daha yıkıcı bir aktöre dönüşmesine yardım ediyor. Tam da bu sebepten dolayı “haydut ve yağmacı devlet” tarifi, ana akım ABD medyası ve akademisinde artık rahatlıkla Amerika için kullanılabiliyor.

Gelenen safhada silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık  ağı farklı bir aşamaya girmiştir. Artık başkaları da dar boğazlara sahiptir. Birkaç hafta içerisinde diz  kekeğine inandıkları İran’ın Hürmüz’  nasıl jeopolitik bir kaldıraa dönüştürebildiği görüldü. Bu sıcak örnek bir yana, Çin, uzunca bir zamandır darboğaz kırılganlığına karşı hazırlık içerisindeydi. Kendi ihracat kontrol mekanizmasını kurdu ve yalnızca kilit teknolojilere erişimi güvence altına almaya değil, endüstriyel ve düzenleyici arzın kritik bölümlerine hâkim olmaya yöneldi. Nadir toprak elementleri bunun en açık örneğidir. Bu gelişme ABD’nin zayıfladığı anlamına geldiği için değil, hapishanenin disiplin imk nlarının artık tek taraflı olmadığı anlamına geldiği için önemlidir. ABD’nin bir zamanlar büyük stratejik avantaj olarak kontrol ettiği sistem, artık merkeziliğinin tartişılmaz olmadığı ihtilaflı bir alana dönüşmektedir. Bunun sonuçları dünya ekonomisinin parçalanmasında şimdiden görünmektedir. Devletlerin riskten korunma stratejileri alternatif ödeme sistemlerine ilgiyi artmaktadır. Bölgesel teknoloji projeleri yeni bir stratejik değer kazanmaktadır. Tedarik zincirleri artık yalnızca verimlilik açısından değil, maruziyet açısından da yeniden tasarlanmaktadır. Alternatiflerin eksik olduğu yerlerde bile Amerikan zorlamasına karşı kırılganlığı azaltma arzusu g c lenmektedir. Orta g c ler açısından bu durum hayati bir meseldir. Zira bu g c ler krizin dış gözlemcileri değil, ABD otoritesi aşınırken hâlâ hapishanenin içinde yaşayan mahk mlardır. Ekonomileri dolar devrelerine bağlıdır. Elitleri çoğu zaman hâlâ Batılı epistemik  ereveseller içinde yetişmektedir. Güvenlik kurumları onlarca yıllık ABD merkezli varsayımlar ve imkanlar tarafından şekillendirilmeye devam etmektedir. Bir taraftan Amerikan sorunu açıktan tecrübe etmekte fakat sistemin tamamen hatta belli ölçüde bile dışına çıkacak altyapıdan yoksunlar.

Bu yüzden çok kutupluluk üzerine retorik çağrıların orta g c ler için şimdilik tek değeri “Amerikan Sorunu” ile müzakerelerinde bir kaldıraç olmasından ibarettir. Kaldı ki bu çok kutupluluğun fiilen “ikinci kutup” rolü atfedilen Çin’le ilişkilerden başka bir anlamı da bulunmamaktadır. Çin, son tahlilde ABD dışındaki dünya için Washington’la pazarlıklarında tahrik ve

tahkim edici bir unsur olmanın ötesinde bir jeopolitik konuma oturmuş değildir. Bir de bu jeopolitik araf haline Çin'in imparatorluk vizyonundan ve hegemonik sorumluluktan yoksun yaklaşımı eklenince "yeninin zuhur" etmesinin ne kadar zor olduğu daha iyi anlaşılabilir^[13].

Amerikan Hapishanesinden G-2 Hapishanesine

Amerika, küresel sistemde yükselen güçken izolasyonculuğa eğilimleri aşıkardı. Hegemon güç olduğunda ise tek taraflılığı benimsedi. Bugün ise izolasyonculuk ile yayılmacılık (nüfuz genişlemesi) eğilimlerinin birleşiminin oluşturduğu yeni ve "haydut devlet" olarak anılmaya başlandığı tehlikeli bir döneme girmiş bulunuyor. Diğer yandan yükselen güç Çin'le de açık bir gerilimi bütün dünyanın hissedeceği şekilde sürdürüyor. Bütün bunların bizlere söylediği şey küresel jeopolitiğin klasik anlamda bir "krizler toplamı"ndan ziyade, eski düzenin çözülüp yenisinin henüz kurumsallaşmadığı bir geçiş eşiğinde olduğudur. Bu nedenle küresel belirsizlik artık geçici bir jeopolitik, güvenlik ve ekonomi sorunu değil. Aksine bu alanlarda aynı anda işleyen yapısal bir küresel rejim değişikliğinin alameti. Bu rejim değişiminin merkezinde ABD-Çin eksenini, yani fiilen şekillenen G-2 dünyası var.

Ortaya çıkmakta olan dünya düzeninin temel sorusu artık Çin'in yükselip yükselmeyeceği ya da ABD'nin hâkim konumunu koruyup koruyamayacağı değildir. Çin zaten yükselmiştir. ABD ise hâlâ büyük ama çözülen bir güce sahiptir. Asıl soru, dünyanın geri kalanının, Washington ve Pekin'in fiili G-2 düzeninin içine sıkıştırılıp sıkıştırılmayacağıdır. Bu durum dünya için, ABD ve Çin'in hem çatışmalarının hem de anlaşmalarının maliyet ürettiği paradoksal bir güç mimarisi anlamına geliyor. Washington ile Pekin'in açık çatışması teknoloji, ticaret, yarı iletkenler, arz zincirleri, finans, yaptırımlar, tarifeler ve ticaret güvenliği üzerinden küresel ekonomiyi bloklara ayırma riski taşıyor. Buna karşılık ikili bir uzlaşma da "kurallı" çok taraflılığı aşarak dünyanın geri kalanını kaçınılmaz bir şekilde iki büyük gücün pazarlık nesnesine dönüştürecek. Başka bir ifade ile ABD dışındaki dünya, Amerikan Hapishanesi'nin ortadan kalkmasından duyduğu endişeden kurtulup alternatiflere yönelmezse kendisini aynı anda G-2 Hapishanesi'nde de bulabilir.

G-2 düzeni mutlaka resmî bir ittifak ya da dünyanın üzerinde fiilen uzlaşmış bir paylaşımı şeklinde zuhur etmek zorunda değildir. Dünya hasmane bir ikili tekelle karşı karşıya kalabilir. ABD ve Çin birbirleriyle mücadele edebilir, pazarlık yapabilir, birbirlerini cezalandırabilir ve zaman zaman ilişkilerini istikrara kavuşturabilirler. Dünya açısından G-2 zeminini aşılması zor bir soruna dönüştüren yönü her iki gücün dostluğu veya düşmanlığından bağımsız olarak şekillenmesidir. Yani ABD-Çin anlaşsa da çatışsa da dünya için ödenmesi zor bir fatura çıkmaktadır. ABD küresel finansı, yaptırımları, dolar sistemini, askerî ittifakları, gelişmiş savunma ağlarını ve savaş sonrası düzenin kurumsal

mimarisinin büyük bölümünü özellikle son çeyrek yüzyılda baskıcı bir şekilde tahakküm altında tutuyor. Çin ise üretim kapasitesini, kritik tedarik zincirlerini, nadir toprak elementlerinin işlenmesini, altyapı finansmanını, endüstriyel ölçeği ve giderek geleceğin teknolojik ekosistemini oldukça baskıcı ve tek taraflı bir şekilde domine ediyor. Bir güç parayı, piyasaları, askerî korumayı ve yaptırımları silaha dönüştürüyor. Diğer ise üretimi, madenleri, altyapıyı ve sanayi bağımlılığını silaha dönüştürebilir. Son yıllarda, dünya için tehlikeli gelişme, ABD ve Çin'in yönetilebilir bir rekabet türünden her ikisinin de fayda sağlayabileceğini keşfetmeye başlamalarıdır. Bunun anlamı dünyanın geri kalanının iyi ile kötü arasında değil, küresel vizyonu ve değer eksenini olmayan tamamen alışverişçi iki farklı güç biçimi arasında sıkışmasıdır.

Bu elbette bir başka "tarihin sonu" momentini değildir. Akıldan çıkarılmaması gereken önemli husus iktisadi karşılıklı bağımlılık, ekonomi güvenliği ve jeopolitik rekabetin özünde "imkansız bir üçleme" olduğudur. Hegemon veya değil, hiçbir güç bu unsurlardan ikisinden fazlasını bir arada uhdesine alamaz. Soğuk Savaş'ın ardından kısa süreliğine kaybolan jeopolitik rekabetin bugün tekrar sahneye çıkmasıyla, Washington'un içine girdiği imkansız üçlemeden bedel ödmeden çıkması mümkün değildir. Benzer şekilde ABD ile dünyanın maliyetine bir G-2 düzenini arzulayan Çin'in de mezkur üçlemeyi hatta sadece iki dinamiğe aynı anda küresel düzeyde tahakküm kurması gerçekçi değildir. Zira tarihte belirleyici jeopolitik mücadeleler, çoğu zaman herkes tarafından fark edildikleri anda değil, aktörlerin henüz aynı düzenin içinde hareket ediyor göründükleri dönemde başlamaya meylederler. James Burnham, 1947 tarihli "Dünya İçin Mücadele" kitabının girişindeki jeopolitik mücadelenin başlangıcıyla ilgili çarpıcı bir tespiti gibi: "III. Dünya Savaşı Nisan 1944'te başladı." Burnham'ın kastettiği şey, Soğuk Savaş'ın, II. Dünya Savaşı'nın ardından değil, içinde başlamasıdır. Görünürde bir ittifakın içinde gizlenmiş biçimde, yani Amerikan ve Sovyet askerleri henüz ortak bir düşmana karşı savaşırken başlamıştı. Aynı mantıkla söylersek, IV. Dünya Savaşı, Berlin Duvarı'na vurulan balyoz darbeleriyle 9 Kasım 1989'da başladı. Batı tarihin sonunu kutlarken, Çin, Sovyetlerin çöküşünden çıkardığı derslerle açık piyasaları sömürerek, çok taraflı kurumların açtığı alanı sonuna kadar kullanarak, ülke içerisindeki fakirliği silahlandırarak ve Amerikan önderliğinde inşa edilmiş küreselleşme mimarisini sessiz sedasız kendi yükselişinin bir aracına dönüştürerek uzun soluklu ve sabırlı yükselişine başladı. Bugün bu mücadele en kritik evresine girmiş bulunmaktadır. Sonuçta iki büyük güç, sonucu bu yüzyılın kaderini belirleyecek bir rekabete mahkum olmuşlardır. Dünya ise bir taraftan Amerikan Hapishanesi'nin kaderinin ne olacağı düşünürken diğer yandan Washington ve Pekin'in beraber temelini attığı G-2 hapishanesinin inşasını tedirgin bir şekilde izlemektedir.

Her şeye rağmen, bugün tecrübe ettiğimiz kriz henüz bir dalgadan çok döngüsel olma ihtimalini korumaktadır. Soğuk Savaş'tan bu yana kırılma anlarındaki ritimler belli ölçüde düzenli hareket etmektedir. Hala oluşmuş olan düzen(eğ)in dışına radikal bir şekilde çık(ıl)mış değildir.

Bu durumu anlamak için tarihsel olarak zuhur eden fiyat devrimlerinin ve dalgalarının^[14] hareketlerini düşünmek yanlış olmaz.

Jeopolitik dalgalar fiyat hareketleriyle ve ekonomi-politik dalgalarla benzer frekans boylarında ve zamanlarda hareket edebilmektedirler.

Büyük bir jeopolitik dalgadan bahsedebilmek için fiyat hareketlerinin benzer gelişim sırası ve nispi fiyat kalıbına, ücretler, kiralara ve faiz oranlarında benzer hareketlere ve geç aşamalarında aynı tehlikeli oynaklıklar tespit etmemiz gerekir.

Bu yönüyle içinden geçtiğimiz krizimizin bir dalga safhasından ziyade henüz döngüsel olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak unutulmaması gereken nokta modern tarihteki bütün büyük fiyat devrimlerinin refah dönemlerinde başladığıdır. Her biri de sarsıcı dünya krizleriyle sona erdi.

Bugün henüz böylesi bir dalgadan bahsetmek mümkün değil.

Tıpkı fiyat devrimlerinin belirli bir ritim ve eşik dinamiği izlemesi gibi, büyük jeopolitik kırılmalar da güç dengelerinin aşınması, ittifak mimarisinin çözülmesi ve stratejik rekabetin yoğunlaşmasıyla olgunlaşırlar.

Savaşlar çoğu zaman bu sürecin nedeni değil, birikmiş gerilimlerin sonucu olarak ortaya çıkar.

Büyük jeopolitik kırılmaların önemli bir kısmı, sistemin çökmekte olduğu yoksulluk dönemlerinde değil, mevcut uluslararası düzenin zirveye ulaştığı, ekonomik büyümenin ve güç birikiminin hızlandığı dönemlerde filizlenmiştir.

Bu nedenle yaşadığımız kriz, yıkılmış bir düzenin değil, kendi başarısının sınırlarına ulaşmış bir düzenin ürettiği kaçınılmaz tarihsel bir hesaplaşmadır.

Bu hesaplaşmanın geldiği noktada dünya eğer geçmişte olduğu gibi kendi alternatifini üretecek kadar insanlığın derdine düşmezse, imparatorluk vizyonu olmayan “Amerikan ve G-2 hapishaneleri” arasında tercih yapacak takati bile kalmayabilir.

Asıl mesele küresel rejim değişikliğinin ne üreteceği ya da hangi gücün yükseleceği değil, insanlığın yeniden meşruiyet üreten, öncülük edebilen ve tahakkümün ötesine geçen sahici bir siyasal ufuk inşa edip edemeyeceğidir.

Zira gelinen nokta, insanlık için bir yönetim modeli, toplumsal düzen ya da farklı ekonomik yaklaşımların ötesine geçerek haysiyet davasına dönüşmüş durumdadır.

Kaynakça

1. Gramsci'nin 1930'da kaleme aldığı bu tek cümle, önce Stuart Hall'ün 1980'lerde Thatcherizm eleştirisinde ciddi bir kavramsal araç olarak kullanılmasıyla siyaset teorisine girdi. Daha sonra Žižek'in 2010'da rahat bir tercümeyle “canavarlar zamanı” diye kullanılması dramatik bir slogana dönüştü. Gilbert Achcar'ın 2016'da bu cümleyi kitabına başlık ve epigraf yapmasıyla akademik-siyasi söylemde daha da görünür hale geldi. 2016 sonrasında ise Arap Baharı, Brexit ve Trump gibi gelişmelerle birlikte herkesin kendi krizini açıklamak için başvurduğu viral bir referansa dönüşerek, orijinal filolojik bağlamından tamamen kopan seyyar bir metafora dönüştü. Öyle ki Achcar'ın kendisi bile 2021'de bu popüler okumayı sorgulayan bir düzeltme yazmak zorunda kaldı. [↑](#)
2. Underground Empire, How America Weaponized the World Economy, Henry Farrell and Abraham Newman, Penguin, 2024 [↑](#)
3. The Uses and Abuses of Weaponized Interdependence Daniel Drezner, Henry Farrell, Abraham Newman (der.), (Brookings, 2021) [↑](#)
4. Exorbitant Privilege: The Rise and Fall of the Dollar, Eichengreen, Barry, 2012. Oxford University Press, [↑](#)
5. The Economic Weapon: The Rise of Sanctions as a Tool of Modern War, Nicholas Mulder, Yale University Press, 2022) [↑](#)
6. Chokepoints, American Power in the Age of Economic Warfare, Edward Fishman, Penguin Random House, New York, 2025 [↑](#)
7. Who Controls the Internet?: Illusions of a Borderless World, Goldsmith, Jack and Wu, Tim, 2006. Faculty Books. 175. <https://scholarship.law.columbia.edu/books/175> [↑](#)
8. Life without US tech, What happens if Washington pulls the ‘kill switch’ on digital services? Financial Times, May 11, 2026 <https://www.ft.com/content/4c3aad70-e0cb-46a2-95d5-15d11b6bf818?syn-25a6b1a6=1> [↑](#)
9. The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy. Walt, Stephen M. Farrar, Straus and Giroux, 2018 [↑](#)
10. The Predatory Hegemon: How Trump Wields American Power, Stephen Walt, Foreign Affairs, March/April, 2026. [↑](#)
11. America Is Now a Rogue Superpower, Robert Kagan, March 30 2026, The Atlantic. [↑](#)
12. The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities, John J. Mearsheimer, Yale University Press, 2018 [↑](#)
13. Power transition theory and the rise of China. Kim, Woosang & Gates, Scott. (2015). International Area Studies Review. 18. 219-226. [↑](#)
14. The Great Wave: Price Revolutions and the Rhythm of History, David Hackett Fischer, Oxford University Press, 1996. Fisher, Avrupa tarihinde her biri fiyat devrimi, savaş krizi ve yeni denge aşamalarından oluşan üç tam parasal dalga tespit ederek ve 20. yüzyılın kalıcı enflasyonu dördüncü dalganın başladığını tartışmaktadır. [↑](#)

Romantik Futbolun Ölümü

Dünya Kupası bütün hızıyla devam ederken, dünya futbol ile yatıp kalkarken geçen hafta içinde Filistinli kaleci Salim Al Ashqar, katil İsrail askerleri tarafından öldürüldü maalesef. Ülkesinde Khadamat Kahn Younis takımının kalesini koruyan 32 yaşındaki deneyimli eldiven, hamile eşine su tedariki için dışarıya çıktığında kurşunların hedefi oldu. Al Ashqar'ın katli, futbolun bu kadar yoğun yaşandığı dünya coğrafyasında bir ses getirmedi. 90 yaşına gelmiş, “doğal ölüm” ile bu dünyadan ayrılmış eski futbolcular için müsabakalar öncesinde saygı duruşunda bulunmayı ihmal etmeyen FIFA'nın Salim Al Ashqar için seferber olmasını beklemesek de bir FIFA yetkilisinin birkaç cümle sarf etmesi kendilerinin “imaj” çalışmasında bir işe yarardı belki fakat organizasyonun Birleşik Amerika merkezli yürütülüyor olması bunun da önüne geçti. Kırmızı kartın tehir edilmesinden tutun da İran milli takımının Birleşik Amerika topraklarına konaklama yapmak için sokulmayışına, oradan bazı milli takımların futbolcularının adeta bir suçlu gibi üstlerinin aranmasına kadar keyfi, nobran ve “ahmakça” uygulamalar karşısında dahi ağzını açmayan, para gelsin de nasıl gelirse gelsin diyen “Infantino'nun FIFA'sı”nın Al Ashqar'ın katli için bir şeyler söylemesi kendileri açısından tutarsız olacaktı elbette. Tutarsızlığa düşmediler. Filistin söz konusu olunca hiçbir konjenktöre dayanmadan korkusuzca ses veren tek futbol takımı olan Club Deportivo Palestino, kulüp bazında taziye mesajı yayımlarken, Filistin'de akan

kanın son bulması için dünya futbol kamuoyuna çağrı yapmayı da ihmal etmedi. Club Deportivo Palestino, Şili'nin en üst liginde oynayan, 1900'lerin başında Şili'ye göç eden Filistinlilerin kurduğu bir takım. Dolayısıyla dünyada, başka ülke topraklarında göçmenlerin kurduğu ilk takımlardan birisi. Takımın renkleri Filistin bayrağının renkleri. Kadrosunda yakın zamana kadar hiç Filistinli futbolcu olmamasına rağmen bir Filistin takımı gibi kendini konuşturdu. CD Palestino, bu bağlamda İskoç takımı Celtic taraftarları ile birlikte dünya üzerinde kalbi Filistin için “somut” olarak çarpan iki takımdan biri diyebiliriz. Geçtiğimiz yıllarda Filistin milli takımı ile hazırlık maçı yapmak için Gazze'ye gelen ve iki maç yapan CD Palestino, evi barkı yıkılmış, çoluk çocuğundan haberi olmayan bir milletin yaralarına bir nebze olsun merhem olmak için elinden geleni yapıyor. Takımın içinde Arapça bilen futbolcu olmamasına rağmen, Filistin halkıyla kurduğu bağı her daim diri tutan bu Şili takımı için Filistin dünyanın kanayan en büyük yarası.

Bir delinin hatıra defterinde boş sayfa kalmasın diye futbolun sözüm ona akıl kafalarının da bitmek bilmeyen bir hırs ile tamamen ticarî bir metaya dönüştürmeye çalıştığı futbol içinde temiz kalabilmiş duyguların bir şekilde devam ediyor oluşu veya devam edecek olması belki bizi “romantik futbol”un eşğine kadar getirip bırakıyor. Gerek Filistin halkı için gerekse kendilerini dünyanın geri kalanından tecrit edilmiş olarak gören diğer mazlum halklar için futbol, bir şekilde yaşam

savaşı vermenin, ayakta kalmanın ve umudu diri tutmanın en büyük gayelerinden biri olarak duruyor. Gücün ve sermayenin şekillendirdiği futbolun içinde, kendi benliğiyle var olmaya çalışan ister müslim olsun ister gayri müslim olsun, her takıma karşı içimizde beliren baskın duygunun “merhamet” olması bir yana, Filistin gibi somut acılar karşısında Devlet ve Federasyon olarak zaman zaman konjenktörü aşıp bir Deportivo Palestino, bir Celtic gibi “reaksiyon” gösteremeyişimiz bir eksiklik olarak hissediliyor şüphesiz.

Sadece bugün değil biz Türklerin daima görece zayıf takımın yanında yer alması futbolu oyun bağlamında ısıtıyor oluşumuza da sebep oluyor doğal olarak. Zaten “romantik futbol”un özünde olan sertliğin, agresif oyunun, fizik kondisyonun değil; renklerin, atmosferin, hikâyelerin baskın olması özelliği ile “oyun”un kendi iç doğasına ve ritmine ister istemez ket vuruyoruz. Sebepler bağlamında ortaya inanılmaz insan hikâyeleri çıkarırken sonuçlar bağlamında aynı hikâyeyi sürdürülür kılmaya çalışıyoruz. Cape Verde kalecisi Vozinha’nın on binlerde olan “takipçi” sayısının üç günde milyonlara ulaşması olmasının sonucu, romantik futbolda Cape Verde – Çrucao finalini arzulamak iken, realist futbolda bunun karşılığı pek olmuyor. Bir ara belki olabilir hissi uyandıran Mısır – Fas finali hayalinde ilk kale olarak Mısır’ın düşmesi realist futbolun romantik futbola ancak bir yere kadar müsaade edebileceğini göstermeye yetiyor. Yazının yazıldığı günler itibarıyla Fas’ın çeyrek finalde Fransa karşısına henüz çıkmadığını söyleyeyim ama Fas’ın Fransa müsabakasında sadece mücadele bağlamında değil oyun bağlamında da ortaya iyi örnekler sunacağını biliyorum. Zira Fas, ülkedeki “akıl adamlar” sayesinde son on – on beş yıl içinde müthiş bir yapılanmayla romantik futbolu tuzla buz edip pragmatik bir yol izledi. “Romantik İslâmcı abilerimiz” gibi elbette Fransa’nın küstah ve şımarık yapısı karşısında Fas’ın yanında yer alıyorum fakat bu hissiyatımı güçlendiren en büyük gerekçem sadece Fas’ın Müslüman, Fransa’nın sömürgeci olması değil, Fas’ın futbolda “olabilir ve yapılabilir” gerçeklerin ayırdına varıp bunları uygulamaya başlaması... Yoksa sadece Fas’ın kimliği ile romantik futbol taraftarlığı yapmak Fas’ı en fazla son 32’ye ya da son 16’ya kadar getirebilir. Fransa’nın da Deschamps’ın 2012’den beri kesintisiz milli takımın başında yer almasıyla oluşturduğu “ambiyans” doğru oyuncu profilleri, doğru antrenman teknikleri, doğru tesisleşme, doğru tercihlerle bütünleşince başarı kaçınılmaz oluyor. Fransa’nın “devşirme” futbolcular üzerinden sömürgeciliğine laf etmek “romantik futbol tayfa” için kolay bir yol iken, o futbolcuların hepsinin de Fransa doğumlu olması ve müthiş işleyen Fransa Futbol Akademisi’nde eğitim görmeleri mevzusuna eğilmek biraz zahmetli bir iş. Bu sergüzeşt içinde “sosyalist” futbolun “sağcı” futbola itikatta galebe çaldığını ama amelde mağlup olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz sanırım.

80’lerin başında isyankâr Doktor Sokrates ile zirve yapan sosyalist futbol, bugün hâlâ Şili topraklarında Club Deportivo Palestino ile bir nebze nefes almaya devam ediyor. Bizim topraklarda ise İslâmcılığın giderek “sağ” siyasete eklenmesinin doğal sonucu olarak İslâmcı yazar çizerler hiç de öyle olmamasına rağmen TRT spikerlerinin Avrupa takımlarını Müslüman takımlardan daha coşkulu biçimde anlattığını eleştirmekle “sağcı futbol”un sığ ve renksiz dünyasında gezinmeye devam ediyorlar. Veya Fransa’ya “sömürgecilik ve devşirme futbolcular” üzerinden kin kusarak futbol yapılanmalarını görmezden gelmeye, Fas’a ise sadece Müslüman olmalarından dolayı destek olarak aynı şekilde onların da futbol yapılanmalarını kulak ardı etmeye devam ediyorlar. İslâmcılık ile Sosyalizm arasındaki o ince çizgide her ne kadar Avrupa futboluna mesafeli; Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay futboluna yakın isek de topyekun, romantik futbol ömrünü tamamladı artık. Futbolseverler olarak, hâlâ görece zayıf takımların yanında yer alıyor oluşumuz, oyunun kendisinden devşirdiğimiz tada olumsuz anlamda da etki ediyor bence. Futbolun estetik bir oyun olmaktan çıkması, içindeki romantizmin yeşermesine kesinlikle müsaade etmiyor zaten. Dolayısıyla romantik futbolun yeşil zeminden çekilip tribünlerde ve stat dışında yeni hikâyelere kapı aralaması öngörülebilir ve güzel bir şey iken, Fas örneğinde olduğu gibi Müslüman Afrika ülkelerinin doğru hamlelerle futbolunu ileriye taşıyarak Avrupa futboluna kafa tutması ise daha realist bir eylem olacaktır. Sırf Müslüman oldukları için Mısır – İran finali beklemek romantik futbolun dolayısıyla “sağcı” futbolun gereği iken, iyi bir futbol akademisi öncülüğünde iyice güçlenen futbollarıyla Mısır – İran finali beklemek ve izlemek realist futbolun dolayısıyla biraz da “İslâmcı – Sosyalist” futbolun gereği... Filistin futbolu daima romantik futbolun dışında... Dünya üzerinden silinmeye çalışan bir halkın tutunmaya çalıştığı dünyalıklardan biri olmaya devam edecek. İslâmcılığımız...

Tarihsel Bilginin Epistemolojisi mi, Tarih Hermeneutiği mi?

PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK
www.kritikbakis.com

Genellikle bilgi ile yorum arasında bir ayırım yapılır ve bilgi, nesnellikle nitelendirilirken, yorum keyfilikle itham edilir. Özellikle bizim toplumumuzda ‘yorum’ kavramının sicili pek temiz değildir. Yorum ile safsata, yorum ile spekülasyon, yorum ile yalan, yorum ile boş lakırdı neredeyse özdeş kabul edilir. Bir de “bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmamak” ifadesi de bir motto olarak yeri geldikçe tekrarlanır, sanki bilginin içinde fikir yokmuş, yorumsuz bilgi mümkünmüş gibi. Benzer şekilde uzun yıllar boyunca tarih araştırmaları da bilgi ile yorumu birbirinden ayırmaya çalışmıştır. Sanki önce tamamen nesnel bilgi elde edilecek, yorum ise daha sonra bu bilginin üzerine eklenecek ikinci dereceden bir faaliyetmiş gibi düşünülmüştür. Bilgi ile yorum birbirinden ayrılmaz, bilgi yorumsuz inşa edilemez. Yorum da bilgisiz var olamaz. Bilgisiz yorum safsata, yorumsuz bilgi ise kuru ezberden ibarettir. Bir tarihçi hangi belgeyi seçeceğine karar verdiği anda yorum başlamaktadır. Hangi vesikayı güvenilir kabul edeceğine karar verdiğinde yorum devam etmektedir. Hadiseler arasında sebep-sonuç ilişkisi kurduğunda yorum daha da derinleşmektedir. Dolayısıyla yorum, araştırmacının sonuna yapılan bir ilâve değildir. Araştırmacının başlangıcından itibaren onun ayrılmaz refakatçisidir. Tam da bu sebeple klasik mantığın kullandığı ‘mütemmim cüz’ (birbirini tamamlayan parçalar) kavramı burada son derece açıklayıcıdır. Bilgi ile yorum iki ayrı unsur değildir, birbirinin mütemmim cüzüdür. Bilgi yorumu mümkün kılar, yorum bilgiyi anlamlı hâle

getirir. Bilgi olmadan yorum keyfileşir. Yorum olmadan bilgi anlamsızlaşır. Tarih araştırmaları işte bu iki unsurun müşterek faaliyetidir. Bilgi ile yorum arasındaki alakayı daha yakından görmek için ‘tarihî hadise’ kavramına bakmak gerekir. Bir tarihi hadisenin bilgisi ile yorumunu birbirinden ayrılabilir mi?

Kanaatimce tarih hermeneutiğinin henüz yeterince keşfedilmemiş, fakat önümüzdeki yıllarda bu disiplinin en verimli araştırma sahalarından biri hâline gelecek olan alan, Claude Romano’nun geliştirdiği Hadisevî Hermeneutik (l’herméneutique événementiale) perspektifi işte bu soruyu merkeze alır. Romano’nun perspektifi farklı zamanlarda yazdığı üç makalenin bir araya getirilmesiyle Zamansal Macera Hadisevi Hermeneutiği Tanıtan Üç Makale başlığıyla Türkçeye tercüme edildi. Cemal Kafadar’ın ise harika bir takdimi var. Kafadar takdiminde Romano’nun kitabıyla neden ilgilendiğini hadise/vak’a merkezinde şöyle ifade etmektedir: “Peki bir Osmanlı tarihçisinin Romano’nun kitaplarında aradığı nedir? Benim derdim, Osmanlı tarihçilerinin “vak’a” dediklerinde neyi kastettiğini, vak’a yazmanın ne gibi mülâhazalarla yüzyıllardır değişik kültür dünyalarında tarih yazmanın en başat ve en canlı formlarından biri olduğunu anlamak olmuştur. Bir yerde bu muhasebe, bu yola girdiğimden beri her tarihçi gibi benim de zihnimin her daim bir köşesinde duran kaynaklarımızı nasıl okuyacağımız sorusuyla ilgili.” (s. 7) Kafadar’ın ‘vak’a’ dediği Romano’nun hadise dediği kavram, bilgi ile yorumun buluştuğu ve yorumun

da metin-merkezcilikten kurtulduğu bir ana işaret eder. Bugüne kadar hermeneutik geleneğinin büyük ölçüde metin merkezli (text-oriented) bir istikamet takip ettiği söylenebilir. Nitekim klasik dönemden itibaren hermeneutica sacra kutsal metinlerin, hermeneutica juris hukuk metinlerinin, hermeneutica profana edebî ve tarihî metinlerin, felsefî hermeneutik ise düşünce metinlerinin anlam katmanlarını çözümlemeyi esas almıştır. Schleiermacher'den Dilthey'e, Heidegger'den Gadamer'e, Ricoeur'dan Betti'ye kadar uzanan geniş hermeneutik geleneğin müşterek hareket noktası daima yorumlanan bir metnin varlığı olmuştur. Metin, anlamın taşıyıcısı, yorumcu ise bu anlamı ifşa eden özne olarak düşünülmüştür. Ancak burada gözden kaçırılan bir durum vardır. Tarihi meydana getiren şey metin değildir; hadisedir (événement). Metin çoğu zaman hadisenin ardından gelir. O hâlde hermeneutiğin asıl sorusu metnin nasıl anlaşılacağı değil, tarihî hadisenin nasıl anlam kazandığı olmalıdır. Romano'nun kitabının merkezinde de beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan, âniden başa gelen, vukuundan sonra farkına vardığımız, özneliliğin tahakküm edemediği, bizi sarsan ve dünyamızı yeni baştan inşa eden hadiseler üzerine fenomenolojik ve hermeneutik tahkik söz konusudur.

İşte Claude Romano'nun düşüncesinin tarih hermeneutiğine yaptığı katkı kanaatimce burada ortaya çıkmaktadır. Romano için hadise, dış dünyada meydana gelen sıradan bir vakıa (fait) değildir. Hadise, insanın varoluş ufkunu beklenmedik biçimde yeniden kuran, dünyayı algılayış tarzını değiştiren ve öznenin kendisini yeniden anlamasına yol açan ontolojik bir kırılmadır. Bu sebeple her olay hadise değildir, fakat her hakikî hadise, meydana geldiği andan itibaren zamanın içerisinde gerçekleşen bir vakıa olmaktan çıkar, zamanın kendisini yeniden inşa eden anlam üretici (générateur de sens) bir merkez hâline gelir. Hadise olur ve biter, bununla birlikte etkisi bitmez. Tam aksine, hadisenin gerçek tarihi çoğu zaman yaşandığı anda değil, yaşandıktan sonra başlamaktadır. Çünkü tarihî hadise, meydana geldiği anda fiziksel olarak sona erse bile, hermeneutik olarak yaşamaya devam eder. Romano'ya göre "En çarpıcı hadiseler bile hadise vasfını geriye dönük bir şekilde elde ederler; altüst ettiği imkânlar, kazara çarptığı tasarılar, işletiricisi oldukları dünyanın metamorfozu ölçüsünde bunu yaparlar. Bir hadise şimdi yoktur, bir hadise gelecekte vuku bulmuş olacaktır. Hadisenin zamanı gelecekte geçmiş zamansaldır [le futur antérieur-olmuş olacaktır] . Hadise, olduğu bir hadiseye, ancak vuku bulmasından sonra dönüşür. Bu "sonradanlık" bu a posteriori, kendisinin a prioriliğinin anlam içeriğine a priori aittir. En etkileyici hadiseler bile, bir olgu olarak vuku bulduklarında, geçmelerine kadar kendilerini bizatihi -hadise olarak- ilan etmezler. Sadece kendi geleceklerinin ışığında, yani kendi imkanlarının ışığında, kendisiyle beraber gelir ve meydana gelmesiyle mümkünleşir." (s. 81-82) Romano bize tarihte olmuş olanlar içinde hangisini bir 'hadise' olarak alacağımızı bugünün koşulları belirler

demektedir. Bu olmuş olanları kronolojik olarak sıralamaktan başka bir şeydir. Geleneksel tarihçilik hadiseyi kronolojik zaman içerisinde olup bitmiş bir olay olarak ele alırken, hadisevî hermeneutik onu bitmeyen bir anlam süreci olarak değerlendirmektedir. Çünkü bir hadise meydana geldiği anda kendi yorumlarını, kendi hafızasını, kendi sembollerini ve kendi geleceğini de üretmeye başlar. Başlangıçta belirli bir zaman ve mekânda cereyan eden somut bir vakıa, giderek kolektif hafızanın merkezine yerleşen sembolik bir çekirdeğe dönüşmektedir. Artık insanlar hadisenin kendisiyle değil, onun hakkında inşa edilmiş tahkiyelerle yaşamaktadırlar.

Bu sebeple hadisevî hermeneutik'in temel araştırma nesnesi, hadisenin kendisi kadar, hadisenin geçirdiği hermeneutik dönüşümdür. Bir tarihî hadise hangi süreçlerden geçerek tarihsel anlatıya dönüşmektedir? Bu anlatı hangi dilsel, sembolik, siyasî, estetik ve dinî mekanizmalar vasıtasıyla kurumsallaşmaktadır? Hangi şartlar altında belirli hadiseler unutulurken bazıları medeniyetlerin müşterek hafızasına kazanılmaktadır? Bir vakıanın yaşanmış olması, onun tarih olmasına yetmekte midir, yoksa tarih olabilmesi için aynı zamanda anlatılması, aktarılması, tekrar edilmesi ve anlamlandırılması mı gerekmektedir? Kanaatimce geleceğin tarih hermeneutiği tam da bu sualler etrafında yeni araştırma programları geliştirecektir. Zira hadisenin tarihsel serüveni, meydana geldiği anda başlamaz, aksine dil onu isimlendirdiği, hafıza onu muhafaza ettiği, siyaset onu meşruiyet kaynağına dönüştürdüğü, din ona kutsallık atfettiği, estetik onu temsil ettiği ve kültür onu nesilden nesile aktardığı ölçüde yeni anlam katmanları kazanmaktadır. Hiçbir tarihî hadise sadece kendisi değildir, o, kendisi hakkında inşa edilmiş ve kurgulanmış bütün tahkiyelerin, bütün unutmaların, bütün hatırlamaların ve bütün yorumların yekûnudur. Ricoeur'nun hafıza hermeneutiği, Koselleck'in beklenti ufku, Gadamer'in etki tarihi ve Hayden White'in anlatı teorisi Romano'nun hadise ontolojisi ile müşterek bir zeminde buluşmaktadır. Bunların tamamı, hadisenin yalnızca gerçekleştiği için değil, sürekli yeniden yorumlandığı için tarihî hâle geldiğini göstermektedir. Foucaultcu anlamda bir hadisenin anlamı farklı epistemelerde farklı anlamlara gelebilir, Gadamerci anlamda bir hadisenin yorumu farklı geleneklerde farklı yorumlanabilir. Hatta Wittgensteinci anlamda bir hadise farklı dil oyunlarında farklı isimlerle anılabilir.

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus, tarihî hadisenin zaman içerisinde geçirdiği ontolojik merteye değişimleridir. Gerçekten de bir hadise ne zaman sıradan bir olay olmaktan çıkarak tarihsel hadise (événement historique) hâline gelmektedir? Ne zaman tarihsel hadise olmaktan çıkarak kolektif hafızanın sembolüne dönüşmektedir? Ne zaman sembol olmaktan çıkarak siyasî meşruiyetin kaynağı hâline gelmektedir? Ne zaman belge olmaktan çıkarak kimlik üretmektedir? En önemlisi de şu sorudur; ne zaman tarih olmaktan

çıkarak mitosa dönüşmektedir? Bu soruların her biri, klasik tarih metodolojisinin sınırlarını aşmaktadır. Çünkü burada artık araştırılan şey, olayların doğruluğu değil, olayların anlamlarının tarihidir. Aynı tarihî hadise, farklı dönemlerde farklı ideolojilerin, farklı medeniyet tasavvurlarının ve farklı siyasî projelerin kurucu anlatısına dönüşebilmektedir. Bir fetih sadece askerî başarı olarak kalmayıp medeniyetin doğuş efsanesine dönüşebilmekte, bir mağlubiyet kolektif travmanın merkezî metaforunu oluşturabilmekte, bir devrim yalnızca rejim değişikliği değil, yeni insan anlayışının sembolü hâline gelebilmektedir. Mesela Osmanlı'ya matbaanın girişi bugün için bir hadisedir. Bu hadise öznelere hermeneutik konumuna göre bazen 'geç girişi' ile bazen 'ilim ve irfan dünyasının zenginliğini kaybetmesi' ile bazen de 'kitap dolaşımının artışı' ile okunur. Matbaa kendi hadisevi hermeneutliğini oluşturmakta, bugünün koşulları ve öznelere hermeneutik konumuna göre anlamını değişiklik göstermektedir. Böylece hadise, kendi tarihini doğurmakla kalmamakta, kendi hafızasını, kendi retoriklerini, kendi estetiklerini ve nihayet kendi ontolojisini de üretmektedir. Kanaatimce hadisevi hermeneutik'in farkı da burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu yaklaşım, tarih araştırmasını belgelerin tenkidinden çok, anlamın teşekkül süreçlerine yöneltmektedir. Artık mesele sadece "Ne oldu?" yahut "Nasıl oldu?" değildir. Asıl mesele, "Olan şey nasıl olup da tarihsel anlam kazandı?", "Hangi yorum süreçlerinden geçerek müşterek hafızaya yerleşti?", "Hangi sembolik dönüşümler neticesinde kimlik kurucu bir anlatıya dönüştü?" sorularıdır. Matbaanın Osmanlı'ya girişi kime göre geç bir giriştir, neden Osmanlı ilim ve irfan hayatı için bir ilerleme kimin için bir gerilemenin işaretidir. Kronolojik olarak matbaa 1727 yılında Osmanlı'ya girmiştir. Bunu kaydetmek tarih midir, yoksa bu hadisenin zaman içinde nasıl anlaşıldığının ve yorumlandığının sebepleri üzerine düşünmek midir? Tarih hermeneutik, vakıaların kronolojisini inceleyen bir disiplin olmaktan çıkarak, anlamın tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve dönüşümleri yorumlayabilmektir. Bu perspektiften bakıldığında geleceğin tarih felsefesinin merkezinde artık yalnızca belge (archive), metin (texte) veya anlatı (récit) değil, hadisenin kendisi yer alacaktır. Fakat bu hadise, pozitivist tarihçiliğin anladığı anlamda olup bitmiş bir olay değildir. O, her yeni kuşağın hafızasında yeniden doğan, her yeni yorumla yeni bir istikamet kazanan, her yeni siyasî ve kültürel bağlam içerisinde farklı anlamlar üreten canlı bir hermeneutik faaliyet olacaktır. Dolayısıyla tarih, artık geçmişî araştıran bir disiplin olmanın ötesine geçmektedir dahası geçmek de zorundadır. Tarih, geçmişin insan bilincinde, dilde, hafızada, sembollerde ve kolektif kimlikte geçirdiği ontolojik dönüşümlerin bütünü hâline gelmektedir. Bu dönüşüm tamamlandığında tarih hermeneutikinin temel nesnesi artık sadece metinler olmayacaktır, bizzat hadiselerin anlam serüveni olacaktır. Kanaatimce bu istikamet,

mevcut hermeneutik literatürüne yeni bir katkı sunmakla kalmaz, tarih felsefesinin gelecek yüzyıldaki en özgün araştırma programlarından birini de teşkil edecektir. Çünkü insan, tarihi yaşayarak değil, yaşadığı hadiseleri sürekli yeniden yorumlayarak tarihsel bir varlık hâline gelmektedir. Hadiseler dünyayı değiştirebilir, fakat onları tarih yapan, dünyanın onlar hakkında inşa ettiği yorumlar halesidir.

Tarihî bilgi, olmuş olanın fotoğrafı değildir, olmuş olan ile onu anlamaya çalışan insan arasında kurulan uzun bir köprüdür. Hadise bu diyalogun başlangıcıdır, yorum onun devamıdır, hakikat ise bu ikisinin sürekli birbirini tashih ettiği, genişlettiği ve derinleştirdiği ufukta zuhur eder. İşte tarih hermeneutik bu ufukta kendini izhar eder. Tarihî bilgi, ne yalnızca hadiselerin ne de yalnızca yorumların disiplinidir, o, hadisenin anlam hâline geliş, anlamın tarihsel bilinçte yerleşmesi ve tarihsel bilincin her yeniçağda Adorno'nun "Geçmişin İşlenmesi Ne Demektir?" makalesinde vurguladığı üzere geçmişin yeniden konuşturulması üzerine düşündürmektir. Bu sebeple tarih hermeneutik, tarihin üzerine eklenmiş yeni bir yöntem değil, tarihin kendi varlığını, kendi bilgisini ve kendi anlamını yeniden düşünmeye çağıran ikinci dereceden bir tefekkür hareketidir.

Hermeneutik klasik anlamıyla sadece yorum teorisi olarak anlamak da yeterli değildir. Çünkü benim tarih hermeneutik dediğim şey, metin yorumculuğunun tarihe uygulanmasından ibaret değildir. Zeki Velidi Togan'ın Tarihte Usul kitabında 'intikad (kritik)' üst başlığının 'iç intikad' alt başlığında 'Yorumlama (interpretation)' adlandırmasıyla bahsettiği şey aslında metin yorumlamaktan ibarettir. (s. 101-106) Aynı şekilde Ch. V. Langlois & Ch. Seignobos'un Tarih Tetkiklerine Giriş kitabının 'İçerden Tenkit' başlığının altında ele aldığı "Tefsir Tenkidi (Hermenétique)" de dikkatle tetkik edilirse aslında metinlerin filolojik yorumlanmasını mevzu ve mesele edinir. (s.136-150) Hâlbuki benim tarih hermeneutik olarak ifade ettiğim şeyin anlamı, metin analizinin ötesinde bir durumdur. Bu sebeple hermeneutik iki kavram üzerinden yeniden düşünmenin daha verimli olacağı kanaatindeyim. Bunlar; te'vil ve ta'bir'dir. Te'vil, kelimenin kök anlamı itibarıyla bir şeyi aslî menşesine döndürmek demektir. Bir sözün zahirinden batınına, görünenden maksada, lafızdan mânâya doğru yapılan hareketin adıdır. Ta'bir ise görünen bir sûreti başka bir anlam düzeni içerisinde yeniden okumaktır. Rüyanın ta'biri bunun en güzel misalidir. Rüya görülen sûret olduğu gibi alınmaz, onun işaret ettiği mânâ araştırılır. Kanaatimce tarih hermeneutik tam da bu iki hareketin birleştiği noktada zuhur etmektedir. Tarihî hadiseleri anlamak, onları açıklamak değildir, onları te'vil etmektir. Fakat bu te'vil keyfi değildir. Çünkü tarih aynı zamanda geçmişin bugüne ta'bir edilmesidir. Her nesil geçmişî yeniden ta'bir eder. Her medeniyet aynı vakıalara yeni mânâlar verir. Bunun için tarih, kronoloji değil, bitimsiz bir te'vil ve ta'bir faaliyetidir. Mesela rüyaların ta'bir edilmesi hadiselerini ele alalım. Aslında biz rüya ta'bir etmeyiz.

Birisinin gördüğü rüyadan bize anlattıklarını ta'bir ederiz. Biz anlatılan rüyayı hiçbir zaman görmemiştir, göremeyiz de zaten. Tıpkı bunun gibi bir tarihi hadiseyi de ta'bir etmeyiz, o tarihi hadise hakkında bize nakledilenleri, anlatılanları ta'bir ederiz.

Alâaddîn el-Kirmânî, Levâmî'u Tenvîr'l-Makâm fî Cevâmî'i Ta'bîr'l-Menâm adlı risalesinde rüya ta'birlereinden değil de rüya ta'biri ilminden bahseder. Burada Kirmânî rüya ta'biri ilmini şöyle tarif eder. "Bil ki eğer ilim, meselelerden ibaret ise tabir usulü ilmi, üzerine tikel rüyaların tevlinin inşa edildiği tümel kaidelerdir. Eğer ilim, meseleleri tasdik etmekten ibaret ise tabir usulü, bu meseleleri tasdik etmekten ibarettir. Eğer bazılarının iddia ettiği gibi ilim, melekeden ibaret ise tabir usulü, tümel kaidelerden tikel rüyaların tabirini çıkarım melekesidir." (s. 206) Kirmânî, Levâmî'in üçüncü bâbında ilki tabircinin rüya tabiri esnasında ihtiyaç duyduğu bilgileri anlatır. Kirmânî bu kısımda örnekleriyle birlikte tabircinin bilmesi gereken dört şeyden bahseder. Birincisi, rüya sahibi ve onun mertebesini bilmektir. Ta ki rüya, onun hâline ve mertebesine uygun olarak tabir edilsin. İkincisi, ta'bircinin rüya sahibinin mesleğini bilmek. Üçüncüsü rüya sahibinin ilgileri ve alışkanlıklarını bilmektir. Dördüncüsü ise rüyanın görüldüğü vakti ve mevsimi bilmek. Şimdi Sultan II. Bayezid'a ithaf edilen ve Fatih Sultan Mehmed kitaplığında bulunan bu eserin ta'bircinin rüya sahibi hakkında bilmesi gerekenlerden ne anlamalıyız? Ben Kirmânî'nin rüya ta'biri ilmi hakkında anlattıklarıyla tarih hermeneutiği arasında bir köprü olduğunu düşünüyorum. Kirmânî bir hadise olarak rüyanın nasıl ta'bir edileceğini/yorumlanacağını göstermektedir. Geçmişte vuku bulmuş bir hadiseyi bugün anlatan bir tarihçinin anlattıklarının ne anlama geldiğini anlamak için öncelikle tarihçinin kendisini bilmek gerekir. Kimdir tarihçi? Ele aldığı tarihi hadiselerle yaklaşım tarzı nasıldır? Önyargıları ya da varsayımları nelerdir? Tarihçi bilinmeden, yazdığı tarih anlaşılamaz. Mesela Ahmet Cevdet Paşa'yı bilmeyen onun tarihini anlayamaz, Aşıkpaşazâde anlaşılmadan tarih kitabı anlaşılamaz. Mesleğini bilmek, usulünü/metodolojisini bilmektir. İlgilerini ve alışkanlıklarını bilmek, sorularını, önyargılarını, varsayımlarını bilmektir. En önemlisi de rüyanın görüldüğü mevsimi bilmek. Bu gereklilik ilk bakışta anlaşılmayabilir. Ama tarih hermeneutiği açısından bunun anlamı, tarihçinin, tarih kitabını ne zaman, hangi dönemde, hangi şartlarda yazdığını bilmektir. Mesela tek parti döneminde yazılan tarih kitaplarının yazıldığı mevsimi bilmeden muhtevasının ne anlama geldiğini anlamak mümkün değildir. Roma döneminde yazılan tarih kitapları ile Roma İmparatorluğu çöktükten sonra yazılan tarih kitapları aynı mertebede değerlendirilemez. Bununla birlikte tarihçiye tanımak için evvel emirde kişinin kendisini tanıması gerekir. Kirmânî'nin risalesinin eksik bıraktığı en önemli husus budur. Hermeneutik dairede parçalar anlaşıldıkça bütün, bütün anlaşıldıkça parçalar anlaşılır ilkesine

benzer olarak kendimizi anladıkça başkalarını, başkalarını anladıkça da kendimizi anlarız.

Bu sebeple 'neden tarih hermeneutiği?' sorusu aslında "neden insan kendisini yeniden anlamak zorundadır?" sorusunun başka bir ifadesidir.

İnsan geçmişi öğrenmek için tarih okumaz. İnsan kendisini anlamak için tarih okur. Fakat kendisini anlamaya çalışan insan, geçmişi hiçbir zaman olduğu gibi bulamaz.

Çünkü geçmiş kendisine yalnızca yorumlar aracılığıyla ulaşmaktadır.

Arşiv konuşmaz, tarihçi konuşturur, bir vesika hüküm vermez, hükmü yorumcu verir, bir belge hakikati taşımaz, hakikat, belge ile tarihçinin anlam ufku arasındaki karşılaşmada teşekkül eder.

Bu nedenle tarih hermeneutiği zaruridir, zira artık tarihin problemi bilgi eksikliği falan değildir. Problemi tamamen anlamlandırma ve yorumlama farklılığıdır. Bu disiplinin mevzusu da tam olarak budur.

Her ilmin bir mevzusu, bir meselesi ve bir birlik yönü (cihet-i vahdesi) vardır.

Tarih hermeneutiğinin mevzusu geçmiş değildir. Geçmiş, tarih ilminin mevzusudur. Tarih hermeneutiğinin mevzusu, geçmişle insan arasında kurulan anlam ilişkisidir.

Tarih hermeneutiğinin meselesi, tarihî hadiselerin neden farklı yorumlandığıdır.

Birlik yönü (cihet-i vahdesi) ise tarihsel anlamın ve yorumlamanın nasıl gerçekleştiğini araştırmaktır.

Başka bir ifadeyle tarih hermeneutiği, tarihin ikinci dereceden bilgisidir.

O, tarihin tarihi değildir, tarih düşüncesinin düşüncesidir.

Olayların değil, olayların anlaşılmasının ilmidir, Vak'aların değil, vak'aların mânâ kazanma süreçlerinin nazariyesidir. Tarih hermeneutiği, tarihçiliğin alternatifi değildir, onun öz muhasebesidir, kendi üzerine düşünme kudretidir.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir; “Tarih hermeneutiği dediğiniz şey, tarih felsefesinin başka bir adı değil midir, aralarındaki fark ne ve fark eder ki?” İsmet Özel'in bir şiirinde; “Ne fark eder demişim, bilmeden farkı istemişim” der.

Fark, yalnızca isim farkı değildir, mahiyet farkıdır.

Tarih felsefesi, büyük ölçüde tarihin genel anlamını araştırmaktadır.

Tarihin istikameti var mıdır? Tarihin bir gayesi bulunmakta mıdır?

İlerleme mümkün müdür? Özgürlük tarih içerisinde nasıl gerçekleşmektedir? Medeniyetlerin yükseliş ve çöküş kanunları nelerdir?

Bütün bunlar tarih felsefesinin meşru sorularıdır. Tarih felsefesi, insanın anlama ve yorumlama farklılığını, büyük ölçüde göz ardı eder.

Tarihte olmuşları belli kalıplara sokarak rasyonelleştirir. Fakat tarih hermeneutiği başka bir soru sormaktadır. İnsanlar aynı geçmişi neden farklı anlamaktadır? Bu meselenin özünde, tarihin istikametini değil, tarihi yazan veya okuyanın anlama ve yorumlama faaliyetinin keyfiyetini araştırma arzusu yatmaktadır.

Tarih felsefesi tarihin ontolojisini kurmaya çalışırken, tarih hermeneutiği tarihsel anlamın fenomenolojisini araştırmaktadır.

Birincisi tarihin ne olduğunu sorar, ikincisi tarihin insan bilincinde nasıl ortaya çıktığını, ilki tarihsel sürecin yapısını anlamaya çalışır, ikincisi tarihsel öznenin anlama ve yorumlama tarzının serüvenini de facto olarak tasvir eder.

Tarih felsefesinin temel kategorileri zaman, ilerleme, özgürlük, zorunluluk ve medeniyet iken, tarih hermeneutiğinin temel kategorileri dil, hafıza, gelenek, ön-anlama, ufuk, anlatı, te'vil ve ta'birdir. Tarih hermeneutiği, tarih felsefesinin tekrarı ya da başka bir adı değildir, tarih üzerine düşünmenin yeni bir merhalesidir, nasıl ki bir zamanlar mantık yeterli görülürken zamanla dil felsefesine, bilim felsefesine ve epistemolojiye ihtiyaç duyulmuşsa, bugün de tarih düşüncesinin kendi içinde yeni bir perspektife ihtiyacı vardır.

Zira insan tarih yapan bir varlık değildir sadece, insan yaptığı tarihi anlamlandıran, yeniden anlatan, yeniden te'vil eden ve her nesilde yeniden ta'bir eden bir varlıktır.

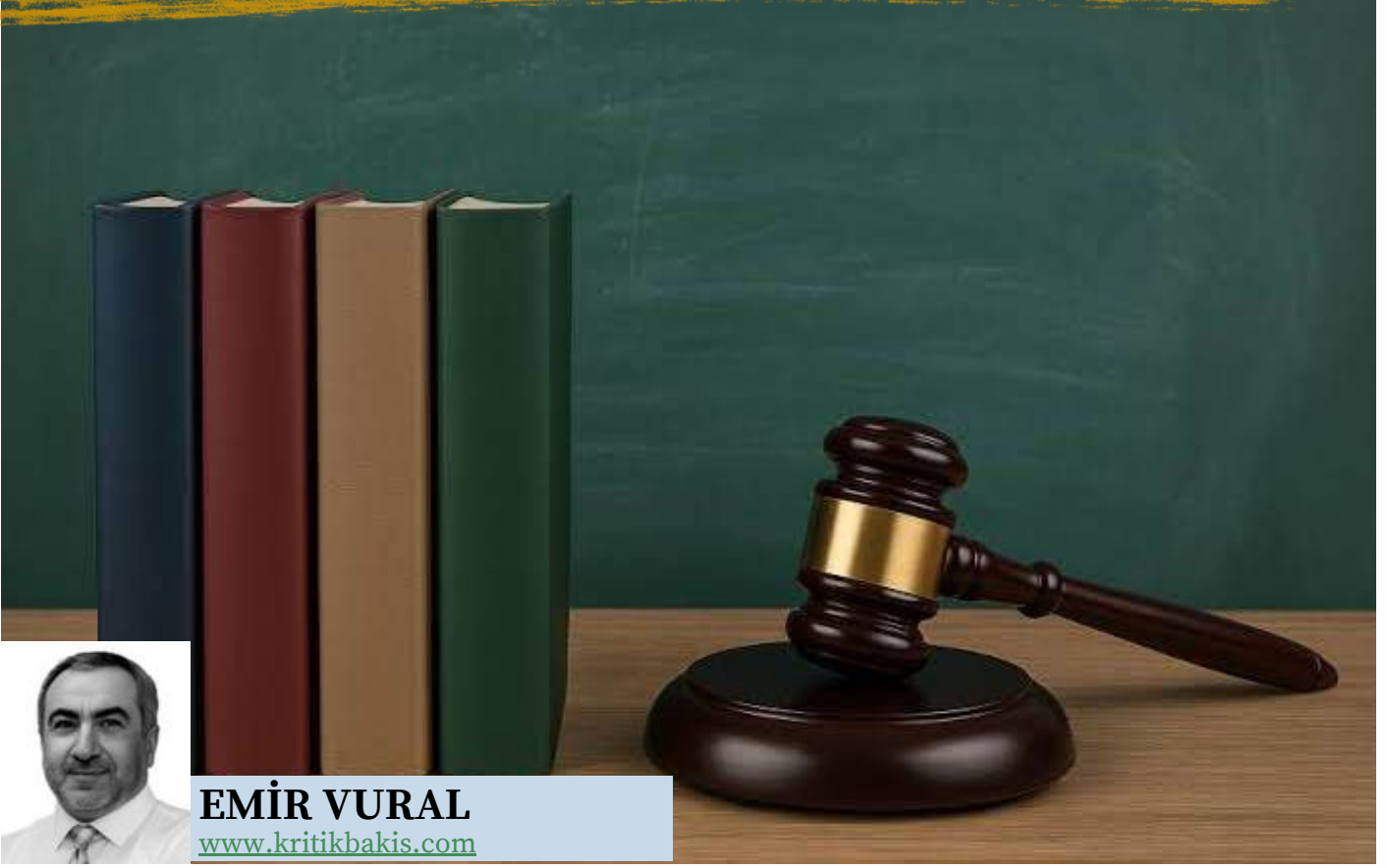
Tarih epistemolojisi devri kapanmıştır, şimdi tarih hermeneutiği zamanıdır.

Geçmiş artık değişmeyecektir, fakat geçmişin mânâsı, insan var oldukça yeniden doğacaktır.

İşte tarih hermeneutiği, bu varoluşun ilmi, bu canlı anlam hareketinin nazariyesi, insanın kendi tarihî varoluşunu yeniden idrak edebilme cehdinin felsefî ve hermeneutik adıdır.

Çağdaş İşletme Modelleri Açısından Mecelle'yi Yorumlamak -2

(Madde 14) Mevrid-i nassta içtihadı mesağ yoktur.

Açık hükümlü konularda yorum alanı sınırlıdır. İşletme politikalarında da açık kurallar yoruma açık hale getirilmemelidir. Açık hüküm bulunan yerde yoruma gidilmez. Çağdaş işletme modellerinde bu yaklaşım özellikle kurumsal politika, iç denetim ve yönetim sistemlerinde büyük önem taşır. Şirketlerin etik kodları, veri güvenliği politikaları, insan kaynakları prosedürleri ve uyum kuralları açık biçimde tanımlanmalıdır. Kuralların kişisel yorumlara göre değiştirilmesi, kurumsal güveni zedeler ve organizasyonel kaosa yol açabilir. Özellikle uluslararası şirketlerde uyum yönetimi anlayışı, bu maddeyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin finansal raporlama standartlarında veya veri koruma süreçlerinde açık hükümler varken, Drucker'ın Yönetim kitabında vurguladığı üzere yöneticilerin bunları esnetmeye çalışması hem hukuki hem etik risk doğurur. Bu yönüyle Mecelle'nin ilgili maddesi, modern kurumsal şeffaflık anlayışının tarihsel bir öncülü olarak değerlendirilebilir. Nitekim günümüzde kurumsal yönetim anlayışının temel esaslarından biri de budur. Kurumsal yönetim, şirketlerin adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk ilkeleri doğrultusunda yönetilmesini ifade eder. Yönetim kurulu üyelerinin, üst düzey yöneticilerin veya hissedarların kuralları kendi çıkarlarına göre yeniden yorumlamalarının önüne geçebilmek için şirket politikalarının mümkün

olduğunca açık, sade ve denetlenebilir olması gerekir. Bu sebeple uluslararası şirketlerde etik ilkeler, çıkar çatışması politikaları, iç kontrol prosedürleri, insan kaynakları uygulamaları ve bilgi güvenliği standartları ayrıntılı biçimde yazılı hâle getirilmektedir. Mesela 2008 küresel finans krizinde risk yönetimine ilişkin düzenlemeler mevcut olmasına rağmen, finans kuruluşlarının bunları yaratıcı yorumlarla aşmaya çalışmaları, yüksek riskli finansal ürünlerin gerçek mahiyetini gizlemiş, bunun sonucunda sadece şirketler değil, bütün dünya ekonomisi ağır bir resesyona girmiştir. Demek ki bazen tek bir hükmün keyfi yorumu, milyonlarca insanın ekonomik hayatını etkileyebilecek zincirleme sonuçlar doğurabilmektedir. Türkiye bakımından da aynı ilke son derece önemlidir. Özellikle bağımsız denetim raporları, kamu ihale süreçleri, banka iç kontrol mekanizmaları, sermaye piyasası düzenlemeleri ve kamu mali yönetimi alanlarında açık hükümlerin kişisel takdirlerle değiştirilmesi, yatırımcı güvenini doğrudan zedelemektedir. Ekonomik istikrarın temel şartlarından biri iyi kanunlar yapmanın yanı sıra mevcut kanunların herkes için aynı şekilde uygulanacağını garanti altına almaktır. Yabancı yatırımcıların bir ülkeye yatırım yaparken ilk sordukları sorulardan biri de şudur: "Kurallar gerçekten kurallar mıdır, yoksa kişilere göre değişebilen tavsiyeler midir?", Hukuki öngörülebilirlik, ekonomik büyümenin en

önemli ön şartlarından biridir.

(Madde 15) *Alâ hilâfi'l-kıyas sabit olan şey, saire makisün-aleyh olmaz.*

Kıyasa aykırı özel durum genelleştirilemez. İşletme için istisnai kararlar norm haline getirilmemelidir. Kıyasa aykırı biçimde kabul edilen istisnai bir durum, genel kurala ölçü yapılamaz. İşletme yönetiminde ise bu durum “istisna yönetimi” ve “kurumsal standartlaşma” kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Kriz dönemlerinde alınan geçici kararlar, olağan süreçlerin yerine kalıcı yönetim modeli haline getirilmemelidir. Örneğin ekonomik kriz nedeniyle uygulanan aşırı maliyet kısıtlamaları, çalışan haklarını kalıcı biçimde zedeleyen bir sisteme dönüşmemelidir. Bu madde modern yönetim bilimindeki istisnai örneklerin yanlış biçimde genelleştirilmesi riskine karşı da önemli bir uyarıdır. Başarı getiren tekil bir uygulamanın her durumda işe yarayacağı düşüncesi, stratejik körlüğe neden olabilir.

Modern işletme yönetiminde bu anlayış, istisna yönetimi ve kurumsal standartlaşma ilkeleriyle doğrudan örtüşmektedir. İstisna yönetimi, olağan süreçlerin dışında kalan özel durumların dikkatle ele alınmasını ifade ederken, kurumsal standartlaşma, kararların kişilere, dönemlere veya tesadüfî başarılarla göre değil, önceden belirlenmiş ilkelere göre alınmasını amaçlar. Güçlü kurumlar, istisnaları inkâr eden kurumlar değildir, aksine, istisnaların hangi şartlarda ortaya çıktığını açık biçimde tanımlayan ve bunların genel kuralları aşındırmasına izin vermeyen kurumlardır. Çünkü kurumsal hafızanın zayıfladığı yerlerde istisnalar zamanla görünmez biçimde yeni normlara dönüşür ve organizasyon, farkına varmadan sürekli kriz psikolojisiyle yönetilmeye başlanır.

Nitekim yönetim literatüründe bu duruma karşı geliştirilen önemli kavramlardan biri emsal yanlılığıdır. Emsal yanlılığı, olağanüstü şartlar altında başarılı olmuş tekil bir uygulamanın, sonraki bütün kararlar için evrensel bir model olarak benimsenmesi eğilimini ifade eder. Oysa bir uygulamanın başarılı olması, onun her bağlamda doğru olduğu anlamına gelmez. Başarı çoğu zaman sadece yöntemin değil, zamanın, şartların, liderliğin, piyasa koşullarının ve tesadüflerin ortak ürünüdür. Bu karmaşık ilişki göz ardı edildiğinde yöneticiler, geçmiş başarıların büyümesine kapılarak değişen şartları okuyamaz hâle gelirler. Strateji literatüründe bu durum, çoğu zaman stratejik körlük olarak adlandırılan olgunun temel sebeplerinden biri kabul edilmektedir.

Yakın ekonomik tarihte bunun birçok çarpıcı örneği görülmektedir. 2008 küresel finans krizinin ardından dünyanın birçok ülkesinde olağanüstü parasal genişleme politikaları uygulanmış, merkez bankaları düşük faiz, yüksek likidite ve büyük ölçekli varlık alım programlarıyla finansal sistemi ayakta tutmaya çalışmıştır. Bu politikalar, olağanüstü şartlarda ekonomik çöküşü önlemeye yönelik geçici tedbirlerdi. Ancak sonraki yıllarda bazı piyasalarda bu uygulamaların uzun süre devam ettirilmesi, düşük faiz

ortamının kalıcı bir ekonomik gerçeklik olduğu yönünde yanlış beklentiler oluşturmuş, varlık fiyatlarında aşırı şişkinliklere, borçluluk oranlarının yükselmesine ve finansal kırılganlıkların artmasına zemin hazırlamıştır. İstisna olarak tasarlanan kriz araçlarının normal ekonomi yönetiminin ayrılmaz parçası hâline gelmesi, daha sonra enflasyon ve finansal istikrar sorunlarının derinleşmesinde etkili olmuştur. Benzer biçimde, küresel salgın döneminde birçok devlet ve şirket uzaktan çalışma, olağanüstü tedarik zinciri düzenlemeleri ve acil bütçe tedbirleri gibi geçici uygulamalara başvurmuştur. Bu kararlar, kriz şartlarının zorunlu sonucuydu. Ancak salgının sona ermesinden sonra aynı yöntemlerin hiçbir değerlendirme yapılmadan kalıcı yönetim modeli hâline getirilmesi, bazı sektörlerde verimlilik kayıpları, kurumsal aidiyetin zayıflaması ve organizasyonel koordinasyon problemleri doğurmuştur. Buradaki mesele, uzaktan çalışmanın doğru veya yanlış olması değildir, asıl mesele, olağanüstü bir bağlamda geliştirilen çözümün, bağlam değiştiğinde de sorgulanmaksızın evrensel standart olarak kabul edilmesidir. Mecelle'nin bu kaidesi tam da böyle bir metodolojik yanılgıya karşı uyarıda bulunmaktadır.

İşletme yönetiminde kriz dönemlerinde uygulanan sert maliyet azaltma politikaları da aynı çerçevede değerlendirilebilir. Ağır ekonomik daralma dönemlerinde şirketler personel alımlarını durdurabilir, yatırımları erteleyebilir veya bazı harcamaları geçici olarak sınırlandırabilir. Fakat kriz sona erdiği hâlde aynı tasarruf anlayışının değişmez yönetim felsefesine dönüşmesi, çalışan motivasyonunun düşmesine, kurumsal bağlılığın zayıflamasına, nitelikli insan kaynağının rakip şirketlere yönelmesine ve uzun vadeli yenilik kapasitesinin gerilemesine yol açabilir. Başlangıçta şirketi ayakta tutan istisnai tedbir, zaman içinde şirketin gelişmesini engelleyen yapısal bir probleme dönüşebilir. Türkiye ekonomisi bakımından da bu ilke önemli dersler içermektedir. Ekonomik dalgalanmalar sırasında alınan geçici mali ve parasal tedbirlerin, olağan dönemlerde de aynı yoğunlukla sürdürülmesi, piyasa aktörlerinin beklentilerini bozabilmekte, yatırım kararlarını erteleyebilmekte ve kurumsal öngörülebilirliği azaltabilmektedir. Ekonomik yönetimin başarısı doğru araçları kullanmak kadar, o araçların hangi şartlarda uygulanacağını ve hangi şartlarda sona erdirileceğini bilmektedir. Başka bir ifadeyle, kriz yönetimi ile normal dönem yönetiminin birbirine karıştırılması, istisnanın norma dönüşmesi anlamına gelir.

(Madde 16) İçtihat ile içtihat nakz olunmaz.

Yorum, yorumla geçersiz kılınmaz. İşletmede strateji değişikliği ancak yeni durumlarla gerekçelendirilmeli. İşletmenin geleceği için ortaya çıkan özgün stratejik yaklaşımların hepsinin değerli olduğunu belirtir. Bu ilke, düşünsel çoğulculuğu ve yorumların meşruiyetini kabul eden ileri düzey bir hukuk anlayışını ifade etmektedir. Çağdaş işletmeler açısından bu ilke, stratejik

çeşitlilik ve inovasyon kültürüyle ilişkilidir. Günümüzde işletmelerin geleceği için geliştirilen farklı stratejik modellerin tümü değerlidir. Bir yönetim yaklaşımının varlığı, diğer yaklaşımın tamamen geçersiz olduğu anlamına gelmez. Özellikle çevik yönetim modelleri, çoklu çözüm üretme kapasitesini kurumsal güç olarak görmektedir. Bu anlayış inovasyon yönetiminde yıkıcı/yenilikçi düşünce modellerini desteklemektedir. İşletmeler sadece tek bir stratejik doğrultuya bağlı kaldığında değişen piyasa koşullarına uyum sağlamakta zorlanabilir. Mecelle'nin bu ilkesi, çoğulcu düşünceyi koruyan ve alternatif stratejik yorumları meşru gören çağdaş yönetim anlayışıyla dikkat çekici biçimde örtüşmektedir.

Drucker'a göre yönetim, hazır reçetelerin uygulanması değil, değişen gerçekliklerin doğru okunması ve bu gerçekliklere uygun kararların geliştirilmesidir. Yönetici, geçmişte doğru kabul edilen kararları dogmatik biçimde tekrar eden kişi değil, her yeni durumda örgütün amaçlarını, kaynaklarını ve çevresini yeniden değerlendirebilen yorumlayıcı bir aktördür. Drucker'ın eserlerinde sıkça vurguladığı yarının gerçekleriyle yönetmek düşüncesi, Mecelle'nin söz konusu ilkesinin modern işletme literatüründeki karşılığı olarak okunabilir. Bir dönemde isabetli olduğu kanıtlanan stratejik tercih, yeni ekonomik şartlar, teknolojik dönüşümler, tüketici davranışları veya jeopolitik gelişmeler karşısında yeniden gözden geçirilebilir ancak bu durum önceki kararın sırf yeni bir yorum ortaya çıktığı için yanlış veya geçersiz olduğunu göstermez. Aksine her stratejik karar, kendi tarihsel ve kurumsal bağlamı içerisinde değerlendirilmelidir. Drucker'ın ifadesiyle yönetimin temel görevi, geçmişin başarılarını kutsamak değil, değişimin ürettiği yeni gerçeklikleri okuyarak organizasyonun geleceğini inşa etmektir. Bu nedenle yeni stratejiler, geçmiş stratejilerin iptali değil, onların değişen şartlar altında yeniden yorumlanmasıdır.

Çağdaş yönetim literatüründe giderek önem kazanan stratejik çoğulculuk, aslında Mecelle'nin bu ilkesinin modern işletmecilikteki karşılıklarından biri olarak okunabilir. Rekabet üstünlüğü çoğu zaman tek ve değişmez bir yönetim modeline bağlı kalmaktan değil, aynı problemi farklı açılardan okuyabilen, alternatif çözüm yolları geliştirebilen ve gerektiğinde kendi stratejik kabullerini yeniden değerlendirebilen kurumların başarısından doğmaktadır. Burada çoğulculuk, ölçsüz bir göreceliliği değil, yöntemsel disiplin içerisinde geliştirilen alternatif bakış açılarının kurumsal öğrenmeye yaptığı katkıyı ifade etmektedir. Nitekim dünya işletmecilik tarihine bakıldığında başarılı şirketlerin önemli bir kısmı, kendi geçmiş stratejilerini inkâr ederek değil, onları yeni şartlar altında yeniden yorumlayarak dönüşmüştür. IBM, uzun yıllar boyunca donanım üreticisi kimliğiyle küresel başarı elde etmiş olmasına rağmen, dijital dönüşümün hız kazanmasıyla birlikte danışmanlık, yazılım ve kurumsal çözümler alanına yönelmiş, bu dönüşüm önceki stratejisini

geçersiz kılmamış, aksine değişen dünyanın ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlamıştır. Benzer şekilde Microsoft, uzun yıllar lisanslı yazılım satışına dayanan iş modelini bulut bilişim ve abonelik temelli hizmet anlayışıyla dönüştürmüş, bu stratejik değişim şirketin geçmişini reddetmek yerine onu yeni teknolojik gerçekliklerle uzlaştıran bir yorum süreci olarak gerçekleştirmiştir. Aynı durum Japon yönetim anlayışında da gözlemlenmektedir. Toyota'nın uzun yıllar boyunca üretim mükemmelliğini esas alan yalın üretim modeli, elektrikli araçlar, yapay zekâ ve dijital mobilite çağında farklı yönetim yaklaşımlarıyla zenginleştirilmektedir. Burada esas olan, önceki modelin yanlış ilan edilmesi değil, yeni şartların yeni stratejik yorumları gerekli kılmasıdır. Başarılı kurumlar, kendi tarihlerini inkâr eden değil, onu sürekli yeniden okuyan kurumlardır. Türkiye'de de benzer örnekler görmek mümkündür. Türk Hava Yolları, ulusal hava yolu olma vizyonundan küresel aktarma merkezi stratejisine yönelirken önceki kurumsal birikimini reddetmemiş aksine mevcut tecrübeyi farklı ölçeklerde yeniden yorumlamıştır. ASELSAN ise başlangıçta savunma sanayii odaklı teknoloji geliştirme anlayışını korurken, sivil teknolojiler, yapay zekâ, sağlık sistemleri ve ileri elektronik alanlarına açılarak stratejik yorum alanını genişletmiştir. Koç Holding ve Sabancı Holding gibi büyük kurumsal yapılar da dijital dönüşüm, sürdürülebilirlik, yeşil ekonomi ve kurumsal inovasyon ekseninde geleneksel yönetim anlayışlarını yeni ekonomik gerçeklikler doğrultusunda yeniden yorumlamaktadır. Bu dönüşümlerin hiçbirisi geçmiş stratejilerin bütünüyle hatalı olduğu anlamına gelmemekte, aksine yeni şartların yeni yorumlar ürettiğini göstermektedir.

(Madde 18) Meşakkat teysiri celbeder.

Zorluk kolaylaştırmayı gerektirir. Bu ilke İslam hukukunun en evrensel prensiplerinden biri olup insan merkezli yönetim anlayışını temsil eder. İlke işletme modellerinde operasyonel esneklik, çalışan refahı ve kullanıcı deneyimi gibi kavramlarla ilişkilendirilebilir. Çağdaş işletmelerde çalışan verimliliğini artırmanın yollarından biri süreçleri sadeleştirmektir. Gereksiz bürokrasi, karmaşık prosedürler ve aşırı denetim mekanizmaları kurumsal verimliliği düşürmektedir. Bu nedenle günümüzde yalın yönetim anlayışı önem kazanmıştır. Ayrıca dijital dönüşüm süreçlerinde kullanıcı dostu sistemlerin geliştirilmesi de bu ilkenin çağdaş karşılığıdır. Teknolojinin amacı karmaşıklştırmak değil, kolaylaştırmaktır. Mecelle'nin bu ilkesi, modern müşteri deneyimi yönetimi ve insan odaklı tasarım anlayışıyla da örtüşmektedir. Bu perspektiften bakıldığında çağdaş işletmeler de sadece sermayeyi yöneten ekonomik organizasyonlar değil, insanların birlikte çalıştığı, anlam ürettiği ve değer oluşturduğu yaşayan sosyal yapılardır. Eğer bir yönetim sistemi çalışanların işini gereksiz yere zorlaştırıyor, karar alma süreçlerini ağırlaştırıyor, bürokratik yükleri artırıyor ve müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamayı

güçleştiriyorsa, burada sorun çoğu zaman çalışanlarda değil, yönetim sisteminin kendisindedir.

Bu yaklaşım, modern yönetim düşüncesinin en etkili isimlerinden biri olan Peter Drucker'ın yönetim felsefesiyle dikkat çekici biçimde örtüşmektedir. Drucker'a göre yönetimin temel amacı daha fazla kontrol üretmek değil, insanların güçlü yönlerini ortaya çıkarabilecek çalışma ortamları oluşturmaktır. Yönetim, insanları prosedürlerin hizmetkârı hâline getiren bürokratik bir aygıt değil, onların üretkenliğini artıran bir kolaylaştırma sanatıdır. Bu nedenle Drucker, iyi yönetimin temel ölçütünü daha fazla kural koymakta değil, gereksiz kuralları ortadan kaldırmakta görmektedir. Onun sıkça vurguladığı üzere, organizasyonların amacı karmaşıklık üretmek değil, karmaşıklığı yönetilebilir hâle getirmektir. Yönetici, sorunları çoğaltan kişi değil, sorunların önündeki engelleri kaldırarak insanların değer üretmesini mümkün kılan kişidir.

Nitekim dünya ölçeğinde başarılı organizasyonların önemli bir kısmı, rekabet üstünlüğünü daha karmaşık sistemler kurarak değil, karmaşıklığı görünmez hâle getirerek elde etmiştir. Toyota'nın yalın üretim sistemi bunun en dikkat çekici örneklerinden biridir. Yalın üretim, daha az kural koymak anlamına gelmez, gereksiz adımları ortadan kaldırarak çalışanların gerçekten değer üreten faaliyetlere yoğunlaşmasını sağlamaktır. İsrafın azaltılması, süreçlerin sadeleştirilmesi ve çalışanların problem çözme süreçlerine aktif biçimde katılması, meşakkat teysiri celb eder ilkesinin üretim yönetimindeki kurumsal karşılığı olarak değerlendirilebilir. Burada kolaylaştırılan şey disiplin değil, değere katkı sağlamayan işlemlerdir. Benzer biçimde Amazon müşteri deneyimini geliştirirken temel stratejisini teknolojiyi daha karmaşık göstermek üzerine değil, müşterinin karşılaştığı zorlukları görünmez kılmak üzerine inşa etmiştir. Tek tıklamayla sipariş, sade ödeme süreçleri, hızlı teslimat sistemleri ve kişiselleştirilmiş kullanıcı deneyimi, teknolojik kapasitenin kullanıcıya hissettirilmeden hizmete dönüştürülmesinin örnekleridir. Kullanıcı açısından sistem ne kadar kolay görünüyorsa, arka plandaki organizasyon o kadar başarılı çalışmaktadır. Aynı şekilde Apple da teknolojik üstünlüğünü büyük ölçüde kullanım kolaylığına dönüştürmüş, karmaşık mühendislik süreçlerini son derece sezgisel kullanıcı arayüzleriyle birleştirerek insan odaklı tasarım anlayışını küresel rekabet avantajına dönüştürmüştür. Teknolojinin başarısı, kullanıcıyı teknolojiye uyarlamakta değil, teknolojiyi kullanıcıya uyarlayabilmektedir.

Türkiye'de de benzer dönüşümler dikkat çekmektedir. e-Devlet Kapısı sayesinde daha önce farklı kurumlarda, farklı belgelerle ve uzun bekleme süreleriyle gerçekleştirilen pek çok kamu hizmeti tek dijital platform üzerinden erişilebilir hâle gelmiş, böylece vatandaş açısından işlem maliyeti önemli ölçüde azalmıştır. Burada dijitalleşmenin amacı yeni bürokratik

katmanlar oluşturmak değil, mevcut bürokrasiyi sadeleştirmektir. Benzer şekilde Türk Hava Yolları'nın dijital check-in, mobil biletleme ve self-servis hizmetleri, hem operasyonel verimliliği artırmış hem de yolcu deneyimini kolaylaştırmıştır. Türkiye'nin önde gelen sanayi kuruluşlarından Arçelik ise üretim süreçlerinde dijital dönüşüm, yalın üretim ve sürekli iyileştirme uygulamalarıyla çalışanların karşılaştığı operasyonel güçlükleri azaltmaya yönelik önemli adımlar atmıştır.

(Madde 17) Bir iş zîk/sıkıntı oldukça müttesi olur.

Zorluk kolaylığı gerektirir. İşletmede bu, operasyonel esneklik ilkesine denk düşer. Bir iş daraldığında genişletilir, yani sıkıntı anlarında kolaylaştırıcı yöntemlere başvurulur. Bu ilke, kriz anlarında yönetim esnekliğinin önemini ortaya koymaktadır. İşletmeler açısından bu madde özellikle kriz yönetimi ve risk yönetimi süreçlerinde önemlidir. Olağan dönemlerde uygulanan bürokratik prosedürler, kriz anlarında daha hızlı ve esnek hale getirilebilir. Örneğin doğal afet, ekonomik kriz veya siber saldırı gibi durumlarda karar alma süreçlerinin hızlandırılması gerekir. Bu yaklaşım, Uluslararası Standartlaştırma Organizasyonu tarafından yayımlanan ISO 31000 standardındaki "kontekstin belirlenmesi" ve "risk olayına zamanında müdahale" ilkeleriyle büyük benzerlik göstermektedir. Modern organizasyonlarda çevik liderlik anlayışı da tam olarak bu esneklik üzerine kuruludur. Bu yaklaşım, modern yönetim düşüncesinin en önemli isimlerinden biri olan Peter Drucker'ın yönetim felsefesiyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Drucker'a göre yönetimin en önemli görevi, organizasyonu çünkü gerçekliklere göre değil, bugünün ve yarının gerçekliklerine göre yönetebilmektir. O, başarılı yöneticiyi kuralları eksiksiz uygulayan kişi olarak değil, değişimin yönünü doğru okuyarak organizasyonun amaçlarını yeni şartlara uyarlayabilen lider olarak tanımlar. Bu nedenle Drucker'ın yönetim anlayışında esneklik, plansızlık veya kararsızlık değil, değişen çevresel koşullara karşı bilinçli ve sistematik uyum kapasitesidir. Yönetici, kriz anında daha fazla prosedür üreten değil, organizasyonun hareket kabiliyetini artıracak kararları zamanında alabilen kişidir. Drucker'ın sıkça dile getirdiği "En büyük tehlike türbülansın kendisi değil, çünkü mantıkla hareket etmeye devam etmektir." düşüncesi, Mecelle'nin söz konusu kaidesinin çağdaş yönetim teorisindeki en güçlü karşılıklarından biridir. Çünkü kriz dönemlerinde organizasyonların başarısını belirleyen unsur, mevcut kurallara ne kadar sıkı bağlı kaldıkları değil, değişen şartları ne kadar hızlı ve doğru yorumlayabildikleridir. Eski prosedürleri mutlaklaştıran kurumlar çoğu zaman değişimin gerisinde kalırken, temel ilkelerini koruyarak uygulama yöntemlerini yenileyebilen organizasyonlar krizleri atlatmakla kalmayıp yeni fırsatlara da dönüştürebilmektedir.

Nitekim dünya ölçeğinde yaşanan birçok büyük kriz, yönetim esnekliğinin stratejik değerini açık biçimde göstermiştir.

COVID-19 pandemi sırasında pek çok küresel şirket, yıllarca sürmesi beklenen dijital dönüşüm projelerini birkaç hafta içinde hayata geçirmek zorunda kalmış, uzaktan çalışma, dijital toplantılar, çevrim içi müşteri hizmetleri ve bulut tabanlı iş süreçleri olağan uygulamalar hâline gelmiştir.

Microsoft ve Zoom Communications gibi şirketler hızla artan talebe cevap verebilmek için altyapılarını kısa sürede ölçeklendirmiş, bu başarı, yeni kurallar üretmekten çok mevcut süreçleri çevik biçimde yeniden tasarlayabilmelerinden kaynaklanmıştır. Aynı dönemde üretim faaliyetlerini sürdüren birçok uluslararası şirket, tedarik zincirlerini tek merkezli yapıdan çıkararak daha esnek ve çok kaynaklı sistemlere yönelmiş, böylece operasyonel dayanıklılıklarını artırmıştır. Benzer şekilde Toyota, yıllardır geliştirdiği yalın üretim sistemini katı bir prosedürler bütünü olarak değil, sürekli öğrenen ve şartlara uyum sağlayan dinamik bir yönetim modeli olarak uygulamaktadır. Beklenmeyen bir üretim sorunu ortaya çıktığında amaç, bürokrasiyi artırmak değil, problemi kaynağında çözerek sistemin yeniden dengelenmesini sağlamaktır. Burada esneklik, disiplinden vazgeçmek değil, disiplinin amacını gerçekleştirecek en uygun yöntemi zamanında seçebilmektir.

Türkiye’de de benzer örnekler dikkat çekmektedir. 2023 Türkiye-Suriye depremleri sonrasında kamu kurumları ile özel sektörün önemli bir bölümü olağan işleyişlerini hızla değiştirerek afet lojistiğine, insani yardıma ve dijital koordinasyona öncelik vermiştir. Birçok banka, telekomünikasyon şirketi ve lojistik işletmesi bölgedeki müşterileri için ödeme ertelemeleri, ücretsiz iletişim paketleri, mobil hizmet noktaları ve hızlandırılmış operasyon modelleri geliştirmiştir. Burada dikkat çeken husus, normal dönemlerde uygulanan standart prosedürlerin aynen sürdürülmesi değil, insanî ihtiyaçların ve olağanüstü şartların gerektirdiği ölçüde yeniden düzenlenmesidir. Bu yaklaşım, Mecelle’nin kolaylaştırma ilkesinin çağdaş kriz yönetimindeki somut yansımalarından biridir.

(Madde 22) Zarar izale olunur.

Zorunluluklar sınırsız hak doğurmaz. Bu ilke, hem hukuki hem işletmesel anlamda olağanüstü durumlara ölçü koyar. Krizler, etik sınırları kaldırmaz. Etik kodlarda sıkça vurgulanan “telafi edici adalet” ilkesiyle örtüşür. ISO 26000 Sosyal Sorumluluk standardı bu yaklaşımı destekler. Zarar giderilmelidir. Bu ilke, Mecelle’nin en temel adalet prensiplerinden biridir. Çağdaş işletme yönetiminde bu ilke, kriz sonrası toparlanma stratejileri, kurumsal sorumluluk ve restoratif yönetim anlayışıyla ilişkilidir. Bir işletmenin neden olduğu çevresel, ekonomik veya sosyal zararların telafi edilmesi gerekir. Özellikle sürdürülebilirlik raporlaması kriterleri bu anlayışın modern örnekleridir. Kurumlar sadece kâr üretmekle değil, toplumsal zararları azaltmakla da yükümlüdür. Modern işletme etiğinde “telafi edici adalet” anlayışı, Mecelle’nin bu prensibiyle büyük paralellik göstermektedir.

Drucker, Etkin Yöneticilik çalışmasında bahsettiği gibi yönetim, öncelikle bir güç kullanma mekanizması değil, bir sorumluluk kurumudur. Yöneticiye verilen yetki, organizasyonun amaçlarını gerçekleştirebilmesi için tanınmış geçici ve fonksiyonel bir imkândır, bu yetki hiçbir zaman sınırsız bir tasarruf hakkına dönüşemez. Drucker’ın sıkça vurguladığı üzere, yönetim makamı bir ayrıcalık değil, hesap verebilirlik yükümlülüğüdür. Bu nedenle kriz dönemlerinde hızlı karar alma ihtiyacı doğsa bile yöneticinin etik sorumluluğu ortadan kalkmaz, aksine belirsizliğin arttığı dönemlerde hesap verebilirlik ve şeffaflık çok daha büyük önem kazanır.

Dünya ölçeğinde yaşanan birçok kurumsal kriz, bu ilkenin önemini açık biçimde ortaya koymuştur. Deepwater Horizon oil spill sonrasında BP teknik müdahaleler gerçekleştirmiş ve temizlik faaliyetleri, tazminat fonları, çevresel iyileştirme projeleri ve uzun vadeli rehabilitasyon çalışmaları yürütmek zorunda kalmıştır. Çünkü modern hukuk ve işletme etiği açısından asıl sorumluluk, zararın meydana gelmesiyle değil, zararın giderilmesi için gösterilen iradeyle ölçülmektedir.

Aynı şekilde Volkswagen emissions scandal sonrasında Volkswagen milyarlarca dolarlık tazminat ödemiş, araç geri çağırma programları uygulamış ve kurumsal yönetim yapısını yeniden düzenlemek zorunda kalmıştır. Bu süreç, kriz döneminde alınan etik dışı kararların kısa vadeli avantaj sağlasa bile uzun vadede kurumsal güveni ve itibarı ağır biçimde zedelediğini göstermiştir.

Türkiye’de de benzer anlayış giderek güçlenmektedir. 2023 Türkiye-Suriye depremleri sonrasında çok sayıda özel sektör kuruluşu sadece insani yardım faaliyetleri yürütmekle kalmamış, üretim tesislerini bölgesel ihtiyaçlara göre yeniden düzenlemiş, çalışanlarına ek sosyal destek paketleri sağlamış, lojistik ağlarını afet bölgesinin kullanımına açmış ve uzun vadeli yeniden inşa projelerine katkıda bulunmuştur. Bu uygulamalar, kurumsal sosyal sorumluluğun kriz dönemlerinde gönüllü bir hayır faaliyeti değil, toplumsal güveni yeniden tesis etmeye yönelik etik bir yükümlülük olarak algılanmaya başladığını göstermektedir. Aynı şekilde çevreye olumsuz etkisi bulunan sanayi yatırımlarında rehabilitasyon projeleri, atık yönetimi uygulamaları ve karbon azaltım programları da “zarar izâle olunur” ilkesinin çağdaş kurumsal yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Restoratif yönetim anlayışı da tam olarak bu noktada önem kazanmaktadır. Modern organizasyonlar artık başarıyı finansal tablolar üzerinden ölçmekle kalmayıp, kriz sonrasında güvenin ne ölçüde yeniden inşa edildiği, çalışan bağlılığının nasıl korunduğu, müşteri ilişkilerinin hangi yöntemlerle onarıldığı ve toplumsal itibarın nasıl yeniden kazanıldığı gibi göstergeleri de kurumsal performansın ayrılmaz parçaları olarak değerlendirmektedir. Çünkü sürdürülebilir başarı, sadece büyüme kapasitesine değil, bozulan ilişkileri onarma kapasitesine de bağlıdır.

Bir Fatiha: Arkadaşım Ahmet Aşık'ın Ruhuna Mektup*

YAZAR: ERTUĞRUL BAŞER

Not: Aşağıdaki makale, 15 Temmuz 'un hemen ertesinde 30 Temmuz 2016 tarihinde yayınlandı ve solcu bir kalemden mümince bir bakışla 15 Temmuz'u anlatıyor. Serbestiyet sitesinde yayınlanan bu makaleyi hala güncelliğini koruduğu için Sn. Ertuğrul Başer'in hoşgörüsüne güvenerek tekrar yayınlıyoruz.

Kritik Bakış

Seni son gördüğümde (vefatından bir sene kadar evveldi) doktoruna söylediklerini anlatmıştın, hatırlıyor musun: Aman doktor, benim biraz daha yaşamam lazım, biraz daha yaşayıp, şu Kenan Evren denen adamın darbe suçundan yargılandığını, hattâ mümkünse öldüğünü görmem lazım, ne yap et, benim ondan önce ölmeme izin verme.

Şükür yargılandığını gördün; darbeden suçlu bulunduğunu, müebbet hapis aldığını, rütbelerinin söküldüğünü.

Ama kalbin kırık, için sızılı gitti biliyorum; öldüğünü göremedin. Şükür, şükür onu da biz gördük.

Ama sana bu mektubu yazmamın sebebi bu değil; daha büyük bir müjde, kalbinin bütün kırıklarını, içinin bütün sızılarını iyileştirecek bir müjde: Türkiye toplumu, Türkiye coğrafyasında yaşayan halklar tarihinde ilk kez bir askeri darbeye yekten karşı çıktı; kurşunlara, bombalara, tanklara, uçaklara, zırhlı birliklere, albaylara, generallere direndi, darbeye geçit yok dedi, kaderine sahip çıktı... Birinci sıradakiler düştü, geri adım atmadı; ikinci sıradakiler düştü, geri adım atmadı; sokakları, meydanları terk etmedi ve hâlâ terk etmiyor. Bizim çok sevdiğimiz eski terimlerle söyleyeyim; bugün Türkiye devriminin, dur şaşırma, evet bugün

(27 Temmuz 2016), sıfatsız, mübalağasız, tertemiz, anahtar teslim Türkiye devriminin (hızlandırılmış kapanış bölümünün) 11. günü (11 deyince de aklımıza hemen Marx'ın Feuerbach üzerine 11. Tezi geliyor, farkında mısın: şu, (mealen) artık aslolan dünyayı yorumlamak değil dönüştürmektir diyen tez). Evet, tam dediğim gibi, kulaklarına inan ve artık kalbinin bütün kırıkları iyileşsin, içindeki bütün sızılar geçsin, rahat uyu.

Ama bir yere yaz; geldiğimde müjdem de isterim.

Türkiye toplumunun tüm kalbi kırıkları, tüm kendini gurbette hissedenleri, içindeki sızıya bir sebep bulamayanları, tüm adını koyamadıkları için mecburen hüznün diyenleri, bu coğrafyanın doğal habitatını oluşturan tüm halklar, bir müjde daha veriyorum (biliyorum buna ayrıca ve gözlerin, kalbin dolusu sevineceksin): en önde dindar Müslümanlar ayağa kalktı. 2000'lerin başlarından bugüne bizzat besleyip büyüttükleri ağır çekim, ama yoğun ve çetin bir halk çocukları devriminin ezilmesine izin vermediler.

Apaçık ABD (ve muhtemelen AB) destekli; üstelik, kader mi dersin sürpriz mi bilemem ama yan yana iç içe yaşadıkları, hattâ yer yer kardeş bildikleri İslami bir cemaatin koçbaşlığını yaptığı bir darbeye, hiç olmazsa bir iç savaş diyen namussuz bir darbe girişimine karşı koydular. 246 şehit, 2186 yaralımız var. Ama kazandık Ahmet, biz kazandık! Bozkırların, kederli nehir yollarının, sonsuzluğun ortasında kımıldanmadan duran sakat ve sıska atın, şehirlerin ve toprağın bahtını değiştirdik.

Eee daha daha mı diyorsun, bekle soluklanayım.

Bir göz açıp kapayıncaya geçen ömrümüzde, ömrümüzün son mevsiminde kardeşlerimizi tanıdık.

Sala verdiler bütün camilerde: Es Salatu Ve's-Salamu Aleyke Ya Rasulallah!

Uyanın dediler minarelerden, güvercinler havalandı; uyanın vatan tehlikededir! Sokağa çıkın, omuz omuza verin, onbeş-yirmi yıldır dışımızla tırnağımızla elde ettiğimiz haklar, özgürlükler, birlikte yaşama bahçeleri, ağız dolusu konuşma, gülme hakkımız, kaderimizin üstüne açtığımız kanatlar, demokrasimiz tehlikededir, uyanın!

Bir göz açıp kapayıncaya son mevsiminde ömrümüzün kardeşlerimizi tanıdık.

Ne dediklerini tam bilmiyorum, Allahu ekber kebira, ama kalın menkıbe kitaplarından çıkmış kahramanlar gibi gözlerini kırpmadan zalimin üstüne yürüdüler; oradaydım, gördüm ve şahidim.

Darbenin belirmeye başladığı ilk andan itibaren sokağa çıktılar; öyle rastgele bir sokağa çıkış değil ha, aman yanılmayasın. Sanki ilahi bir esinle davranan bir orkestra gibi, hangi kentte, hangi ilçede, hangi köyde kasabada, hangi sokakta ihtiyaç varsa, o kentte, o ilçede, o köyde o kasabada ayağa kalktılar ve o muhtaç sokağa aktılar: En önce köprüye (15 Temmuz Şehitler Köprüsü'ne), sonra hava meydanlarına, sonra zırhlı birlik karargâhlarına, sonra jet üslerine, sonra medya merkezlerine, sonra Meclise, Cumhurbaşkanlığı Külliyesine, sonra Genelkurmay'a... Cizre'de, İstanbul'da, Malatya'da, Ankara'da, Kazan'da, Denizli'de, velhasıl tüm vatan sathında işgal edilen yerleri işgalcilerden temizlediler, askerleri teslim aldılar, tankları durdurdular, havalanan ve üzerlerine bomba yağdıran helikopterleri, uçakları indirdiler, sokağa çıkmaya, darbeye destek vermeye çalışan askerleri, tankları birliklerinden çıkarmadılar, kamyonlarla, tırlarla, çöp araçlarıyla, otomobillerle kıpırdayamaz hale getirdiler, uçakları, helikopterleri üslerde, havaalanlarında bağladılar... Seçilmiş cumhurbaşkanını, seçilmiş hükümeti, demokrasinin kalbi Meclisi (parlamentoyu) yeniden işler ve hâkim kıldılar. "Yedirmeyiz!" diyorlardı; sözlerini tuttular, aşk olsun ve ant olsun, Erdoğan'ı yedirmediler. Şükürler olsun. Ülkeyi sonu belirsiz, kanlı bir iç savaşın eşiğinden aldılar; ülkelerini yeniden işler, hâkim ve vatan kıldılar. Ahmet, galiba kelimelerle başlıyor kendi halkımıza – kültürümüze – topraklarımıza yabancılaşmamız. Ne kadar uzak ve hamasi gelirdi bize "vatan" sözcüğü, hatırlar mısınız? Şimdi biliyorum ki bu topraklar bizim vatanımızdır, bu dil bizim vatanımızdır; şimdi biliyorum ki toprağın, coğrafyanın ve dilin altında bizi, yani yaşayanları besleyen 72 milletten 72 kültürden adsız sansız insanların attığı 72 milyarlarca düğüm 72 milyarlarca kök 72 milyarlarca can 72 milyarlarca hayal, umut, ses vardır. Onlarmış meğer bu ülkeyi, coğrafyayı vatan haline getiren, şu on günde öğrendim. Tamam, bırak edebiyatı da olan biteni anlat diyeceksin; peki, ama üç kere aşk olsun aşk olsun aşk olsun bu sade, mütevazı Müslüman "kitleler"e dememe izin ver;

onların kelimeleriyle Allah onlardan razı olsun dememe izin ver.

Bundan sonra onların hakkını unutursam ellerim kurusun, dilim çürüsün, annemin ak sütü haram olsun, dememe izin ver.

Diyeceksin ki hızlan; "nasıl, neyle yaptılar?"

Elleri, imanları ve kalpleriyle. Darbeye kim karşı çıkıyorsa, tankların üzerine kim yürüyorsa, mânâsı ister tek kat ister otuz kat olsun, ister "hermenötik"e, ister "yapı-söküm"e uygun olsun, önce Ya Allah diyordu, sonra Bismillah, sonra Allahü Ekber. Tamam, Darbeye Geçit Yok da diyordu, Asker Kışlaya da diyordu, Yaşasın Demokrasi de diyordu ama önce Allah vardı ve Allah Ekber'di. Dediklerini tam anlamıyordum ama hepsinin üstüne bir dudak kıpırtısı halinde Vel Hamdû Lillahi Rabbil Alemin'di!

Meğer insan ancak kendi kelimeleriyle; kendi kalbinin, kendi tahayyülünün, kendi var etme, eyleme ve yaratma kudretinin ezelini ve ebedini dolduran kelimeler, mânâlar, değerlerle büyür, öğrenir, yaratır ve eyler ve ancak bunlar için ölmüş. Ancak o zaman, yaptıkları kendine misler gibi yakışır; ancak o zaman el emeği göz nuru bir adalet, özgürlük ve kardeşlik âlemi kurabilir; ancak o zaman, ister modern, ister post-modern, isterse pompost-modern bir toplum olabilir; şu on günde öğrendim. Tamam, tıraşı kestim.

Ama eminim yukarıda, "nasıl, neyle yaptılar" sorusuna verdiğim "Elleri, imanları ve kalpleriyle" cevabındaki "elleri" kelimesini, yaşayan cümle solcular/sosyalistler gibi atlamış ya da gelişine söylenmiş bir laf olarak düşünmüştür.

Ahmet tüm bunları vallahi elleriyle yaptılar. Elllerinde bir keleş, av tüfeği, baba yadigarı ya da çakaralmaz Laz yapısı tabanca, molotof, el yapımı piknik tüplü bomba, vb yoktu. Olmadığından değil, bulamayacaklarından değil, istemediklerinden; duydun mu Ahmet, silaha başvuran olmak istemediklerinden! Devrimin hızlandırılmış kapanış bölümünün yedinci veya sekizinci günü, tam hatırlayamıyorum, ikinci bir darbe hareketliliği hissedildiği bir anda, aralarında artık silahlarınızı kapıp gelin diyen birilerini hiç tereddütsüz "provokatör" ilan ederek, milletin gücünden daha büyük bir güç yoktur, en büyük silahımız haklılığımız ve ellerimizdir, bu ülkenin sahibi biziz diyerek silahlanmayı reddettiler.

Yaklaşık yüz yıllık varlık mücadelelerinde Müslümanlara ve/ya İslamcılara atfedilen, Sivas Madımak katliamı gibi olayların neredeyse tamamının derin devlet operasyonları olduğunu, bu hareketin bugüne kadar silaha başvurmadığını, şiddetin dışında kalmaya, meşru siyaset çizgisinden ayrılmamaya devâsâ bir özen gösterdiğini az çok biliyorduk. Fakat Menderes (aah Menderes, aahh ve keşke seni de Menderes!) gibi, bir sağdan bir soldan kalemi kırılan fidanlar gibi astırmamaya yemin ettikleri Reislerini ("Yedirmeyeceğiz!"), ülkenin seçilmiş cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı ortadan kaldırmakla görevli MAK'mış, SAT'mış her türden suikast timinin cirit attığı

ve Erdoğan'ın en yakınlarıyla birlikte ölümden kıl payı kurtulduğu, yani her türlü sabır eşliğinin aşıldığı bir ortamda, Müslümanlar rahatça artık yeter, bizden günah gitti diyebilir; meşru müdafaa haklarını kullanarak darbecilere karşı silaha sarılabilir, şiddete başvurabilirlerdi. Ve dahası, bugün her geçen saat çok daha iyi anlıyoruz ki, bizzat darbeciler bunu istemiş ve öngörmüşlerdi.

Yapmadılar. Aşk olsun ve ant olsun yapmadılar. Silaha, şiddete tenezzül etmediler. Hakkari'den Cizre'ye, Van'dan Elazığ'a, Adana'dan İstanbul'a tüm vatan sathında sabahlara kadar demokrasi nöbeti tutan milyonlarca insan bir tek bankamatik parçalamadı, bir tek bankanın camını indirmede, bir tek belediye aracını, otobüsünü, bir tek parti binasını ateşe vermedi, içlerinden bir teki bile suçlular gibi yüzünü kapatmadı.

Her türlü darbe aygıtının karşısında sade, basit, alnı açık bir duruş: Ölümümüzü çiğnemedi geçemezsiniz, o kadar.

Her türlü darbe aygıtı derken, meselâ bu aygıtların en ünlü ve en kullanışlılarından biri olan "Sünniler Alevi mahallelerine saldırdı" aygıtı burada da devreye sokuldu. Hemen en tepeden en alta kadar tereddütsüz, sade, alnı açık bir duruş: Alevilerin namusu Sünnilere, Sünnilerin namusu Alevilere emanettir diye haykırdılar ve Alevi mahallelerinin etrafında olası provokasyonlara karşı nöbet tutmaya durdular. Şükürler olsun.

Ve her türlü darbe aygıtı karşısında ister diyalojik, ister fenomenolojik, ister ekonomik, ister politik, isterse diya-feno-eko-politik olarak çürütülemeyecek taş gibi bir argüman: bizim vergilerimizle alınan silahları bize çeviremezsiniz, o kadar.

Ahmet, böylece ve bu arada nice alâmetler belirdi, nice azametler sönüp gitti. Çünkü savaştan kaçarak Batıya ulaşmaya çalışan Suriyeli göçmenlerin, Batıya ulaşmaya çalışan Doğunun Batı kıyılarında boğulduklarını görmüşlerdi; ne küfür ne külliye ret ne şeytanlaştırma; Batı Batıydı, Doğu da Doğu. Onun için fani vücutlarını, gözlerine vuran anlamı ve akıl ve irfan ve sabır ve şükür ve hafıza fenerlerini yaşadıkları tabiata, tarihe ve coğrafyaya bağlayan kök ve kader ağlarını, anlam ve nehir yollarını, özsu borularını, kelime, kavram, simge ve can suyu şebekelerini değiştirdiler, paslanmış vanaları açtılar, yosun tutmuş, tıkanmış bağlantı hatlarını yenilediler. Gene edebiyata başlama mı diyorsun; azıcık bekle, nasıl olsa vaktimiz bol, biraz da edebiyat yapalım, ne olur yani...

Mesela sadece "yobaz"ın, Müslümanın, İslamın anlamını değil; bizim devrimci/sosyalist olarak kimlik ve kişilik bulduğumuz 1970-80 arası dönemde tüm kötülükleri üzerine boca ettiğimiz "faşist"ın, ölesiye tiksindiğimiz "milliyetçiliğin ya da faşist milliyetçiliğin", buna karşılık bir an bile yanımızdan ayırmadığımız "solculuğun", "sosyalistliğin", "devrimciliğin" anlamını değiştirdiler.

Meselâ, hiç şaşırmayacaksın biliyorum ama kayıtlara geçsin diye söylemek zorundayım, darbeye karşı duran yüzbinler arasında, yüzbinlerce Müslümanın yanında devrimci/sosyalist yoktu ("pek yoktu" demeye bile dilim

varmıyor Ahmet) ama epeyce "faşist" vardı ve "faşistlerin partisi" MHP ilk andan itibaren, açıktan darbeye karşı durdu.

Yaşarken senin de tanık olduğun gibi, bu "faşist" parti zaten, 1970-80 arası dönemden ve 12 Eylül darbesinden çıkardığı derslerle ve de AK Partinin açtığı yeni siyaset zemininin dönüştürücü etkisiyle, bütün operasyonlara rağmen uzun zamandan beri — kendi deyimleriyle — "sokağa çıkmamakta" direniyor; 1970-80 arasında olduğu gibi kullanışlı bir şiddet/operasyon aygıtı olmayı reddediyordu. Nitekim Türkiye'nin bu hayat memmat ânında, darbeye karşı aldığı tavırla da bu tutumun hiç de konjonktürel, reel-politik bir tutum olmadığını gösterdi. Meselâ "milliyetçiliğin" ırk ve kan gibi hamasi ve operatif veçheleri zayıflarken, bir topluluğun özgünlüğü ve özgüvenine, yatay, dikey, köksel, sosyolojik ve kültürel olarak beslendiği kaynaklara ve var edişlere vurgu yapan veçheleri öne çıkmaya başladı. Hemen yanibaşında, henüz nereye nasıl bir anlam veya değere uzanacağı belli olmayan "yerlilik" gibi bir çocuk doğurdu. Yanında, onun gölgesi gibi belli belirsiz bir "Anadolu irfanı"...

Meselâ bayrağın simgeselinde belki de her zaman olan "bağımsızlık" ve "kader birliği"nin bu on günde ikinci bir bayrak gibi yükseldiğini gördüm.

Meselâ "halk" teriminin ne kadar sığ ve yalınkat olduğunu, hattâ "kitle" ve "sürü" kelimelerinden öte bir anlam taşımadığını ve buna rağmen on yıllardır acayip açıklayıcı, kilit bir kelime olarak kullanılageldiğini bugünlerde fark ettim.

Ölümlü insanoğlunun belki de genetik olarak hep bir sonrakine teslim ettiği ölümsüzlerin, ona bu dünyada yol gösteren adalet, eşitlik, özgürlük, kardeşlik gibi yıldızların hiçbir teori, inanç, uygarlık veya hareketin tekelinde olmadığını; onların mümkün bütün dünyalarda, bütün fikri sistemlerde, bütün inanç ve iman yapılarında ışıyabileceğini, şu on günde öğrendim. Bu ülkenin (hâlâ rahatça vatan diyemiyorum, görüyorsun) buzkıran "devrimci", "sol", "kaderine sahip çıkan" gücü, bu ülkenin sahibi, başta Müslümanlar olmak üzere bu coğrafyada yaşayan halk çocuklarıymış, şu on günde öğrendim. Tarihimizde ilk defa, bu coğrafyada demokratik bir siyaset alanı inşa edildiğini ve artık bütün katmanlarıyla bu alanının sigortası ve pusulasının Müslümanlar olduğunu, şu on günde öğrendim.

Peki, sosyalistler ne yaptılar mı diyorsun?

Epeyce uzun zamandır Recep Tayyip Erdoğan'ı, AK Partiyi ve hattâ (belki en vahimi) genel olarak İslamı ve Müslümanları şeytanlaştırma sürecinin tam göbeğinde yer alan sosyalistleri kim tutardı; tam gaz şeytanlaştırmaya devam ettiler!

Kaçıncı kez seyrettikleri, oyuncularını belli, giriş gelişme ve sonucu belli bir Türk filmi gibi gözlerinin önünde olup biten bir darbe mekânı de uyandırmadı onları. 27 Mayıs'ta Mendereslerin, 12 Mart'ta Deniz Gezmişlerin, 12 Eylül'de hem Menderes hem Gezmişlerin asılmasına giden Türkiye usulü, standart, konsantre, kör gözüm

parmağına birbirinin kopyası darbe süreçlerinde neler olduysa aşağı yukarı aynısı gözlerinin önünde olup bitiyordu; uyanmadıkları gibi bunlara hak verdiler, bu yolda yeni cephaneler imal ettiler.

İçinin acıdığını, ağrıdığını, ama hiç şaşırmadığını biliyorum Ahmet; devam ediyorum, ayrıca ve ilâveten: Bir tanesi bile (tam onların on yıllardır hayal ettikleri gibi) bir akşam vakti salalarla dualarla karanlığın kenarından ağır ellerini toprağa basıp doğrulmuş ve adına Türkiye denen bu çorak bozkırın, sonsuzluğun ortasında sanki kımıldanmadan duran bu sakat ve sıska atın, bu Türkiye denilen toprağın bahtını değiştiren o sade, “sıradan” insanların, hani şu dillerinden düşürmedikleri “halkların” yanında darbecilere karşı sokağa çıkmadı, şahidim.

Çünkü onlar yobazdı, tutucuydu, gericiydi, Müslümandı, bangır bangır ezan okuyordu; aydınlıktan korkan, aydınlanma karşıtı, çağın gerisinde kalmıştı; örümcek kafalıydı, kara böcüktü; İŞİD’çiydi, kaba sabaydı, düzeysizdi, görgüsüzdü, Anadolu çomarıydı, kılıydı, göbeğini kaşıyordu, makarnacıydı; demokrat olması, demokrasiye sahip çıkması tabiatları gereği imkânsızdı. Bir tanesi bile, tek bir tanesi bile kemiksiz bir “Darbeye geçit yok” yazısı yazamadı, kemiksiz bir “Darbeye hayır” broşürü dağıtmadı, kemiksiz ve afilli bir “No Pasaran” afişi asmadı, şahidim.

Çünkü kendileri sosyalistti, moderndi, aydınlanmacıydı, darbeye karşı çıkmasını Müslümanlardan öğrenecek değillerdi; kaldı ki Erdoğan’ın sivil darbesine de âlet olmak istemiyorlardı; Erdoğan/AK Parti/Müslümanlar otokrat, despotik, islamofaşist, teofaşist bir düzen kurmuştu; nefes alamıyorlardı, konuşamıyorlardı. Bu A Ke Pe’li güruhun arasında ne işleri vardı; Erdoğan bu güruhun kendilerine saldırmayacağına garanti verebilir miydi?

Bir teki bile darbenin başarıya ulaşması halinde ülkenin yuvarlanacağı iç savaş cehennemini görüp ürpermedi; bir teki bile ABD destekli bir darbenin ülkenin bağımsızlığına kast ettiğini fark edip “Hoop, o kadar da değil” demedi, diyemedi, şahidim.

Bir teki bile ABD ile tahkim edilmiş; ılımlı İslam, diyalog, sivil toplum ve hoşgörü gibi susturucular takmış; her türlü ama her türlü alçaklığın boy atmasına müsait bir anlam evreni oluşturmayı başarmış (ve zaten bu hasletleriyle de ABD’nin dikkatini çekmiş ve sahada gözüne girmiş); iktidar manyağı, gayrimeşru, demokrasi dışı yollardan iktidar olmak isteyen, silaha, şiddete, iç savaşa, ölmeye, öldürmeye hazır ve bunun için mobilize olmuş bir örgütten (Fetullahçı Terör Örgütü) bahsetmedi, şahidim.

Oysa bu tabloda illâ birine “faşist” denecekse bunu en çok bu örgüt hak ediyordu. Üstelik sosyalistlerin Kemalizmden devir teslim aldıkları İslamofobi törenlerinin yıllar yılı temel simgeseli de bizzat bu cemaat ve örgüt (“Fettoş”) olmuştu.

Bahsetmediler, yokmuş gibi davrandılar, çünkü onlar sosyalistti, demokrattı, ilericiydi, ileri görüşlüydü; çünkü darbenin püskürtülmesi en çok Erdoğan’a yarayacaktı; otokrazi hiper otokraziye, faşizm hiper faşizme, şeriat hiper-şeriate dönüşecekti; çünkü Erdoğan başkan olmak için Kürtlere soykırım yapan, dikta heveslisi, bunun için her imkânı, her örgütü kullanmaktan çekinmeyen İslamcı bir faşistti.

İşte böyle Ahmet, ikimiz de yorulduk. Hazır kalbimizin kırıkları, içimizin sızıları iyileşmeye durmuşken biraz uyuyalım.

(*) **Ertuğrul Başer:**1957 yılında Nevşehir’in Karasenir köyünde doğdu. 1973’te Kuleli’den, 1976’da Kara Harpokulundan mezun oldu. 12 Eylül darbesinde sol faaliyetleri nedeniyle ordudan atıldı. 1984’de Fer isimli bir şiir kitabı çıkardı. 1990’da Boğaziçi Felsefe Bölümünü bitirdi. Devamında, 2002’ye kadar İGDAŞ’ta tercüman olarak çalıştı. Birikim dergisinde çeşitli yazı ve çevirileri yayınlandı. Birikim, İletişim ve Ayrıntı yayınlarına (Paul Feyerabend, Michael Hardt, Antonio Negri ve Ernesto Laclau gibi yazarlardan) çok sayıda kitap çevirdi. Halen emekli, İsveç’te yaşıyor.

[*https://serbestiyet.com/yazarlar/bir-fatiha-arkadasim-ahmet-asikin-ruhuna-mektup-24188/](https://serbestiyet.com/yazarlar/bir-fatiha-arkadasim-ahmet-asikin-ruhuna-mektup-24188/)

İran'da Başarısız Mutabakat Metninin Günah Keçisi Pezeşkiyan Olacak

YAZAR: KAYHAN VALADBAYGI

KAYNAK: [HTTPS://WWW.ALJAZEERA.COM](https://www.aljazeera.com)

İran cumhurbaşkanına tüm suçu yüklemek, Tahran'daki rakip gruplar arasındaki gerilimleri örtbas ediyor.

Son birkaç gün içinde, ABD ile İsrail'in İran'a karşı yürüttüğü savaş, barış görüşmelerini rayından çıkarma tehdidi oluşturan yeni bir tırmanışa daha sahne oldu. ABD'nin İran'a düzenlediği saldırılarda en az 18 kişi hayatını kaybetti, onlarca kişi de yaralandı. ABD ile İran'ın barış görüşmeleri için bir çerçeve oluşturmak amacıyla imzaladığı Mutabakat Metni'nin (Memorandum of Understanding – MoU) akıbeti giderek daha fazla sorgulanır hâle geliyor.

Rejimin kendi tabanındaki öfke büyürken, resmî söylem algılanan başarısızlığın sorumlusu olarak giderek tek bir ismi işaret ediyor: Cumhurbaşkanı Mesud Pezeşkiyan. Cumhurbaşkanı suçlamak yalnızca İran kamuoyuna bir günah keçisi sunma girişimi değil, aynı zamanda iktidar bloğu içindeki bölünmeleri örtbas etme çabasıdır.

Suçlama Oyununun Mimarisi

Mutabakat Metni'nin imzalanmasından birkaç gün sonra, Dini Lider Mücteba Hamaney anlaşmaya ilişkin ilk kamuoyu açıklamasını yaptı. Açıklamasında, anlaşma konusunda “farklı bir görüşe” sahip olduğunu ifade etti. Anlaşmaya yalnızca cumhurbaşkanının, “Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı” sıfatıyla İran milletinin ve “Direniş Cephesi”nin haklarını koruma taahhüdünde bulunması ve “bunun sorumluluğunu açıkça üstlenmesi” nedeniyle izin verdiğini belirtti.

Dikkat çekici olan ise, açıklamada anlaşmayı fiilen müzakere eden kişinin adının hiç geçmemesiydi. Dışişleri Bakanı Abbas Erakçi, İran medyasına

“müzakerelerin sorumluluğunun ‘nezam’ [sistem] tarafından Sayın Muhammed Bakır Kalibaf'a verildiğini” söylemesine rağmen, İslam Şûrası Meclisi Başkanı ve müzakere heyetinin başkanı Muhammed Bakır Kalibaf'ın adı metinde hiçbir yerde yer almıyor.

Böylece, Dini Lider'in İslam Cumhuriyeti'nin yakın tarihindeki en önemli anlaşmanın sorumlusu olarak gördüğü tek yetkili, anlaşmayı fiilen yürütmeyen kişi oluyor.

Kalibaf'ın adının metinde yer almaması bir ihmal değildir. Bu, bilinçli bir tercihtir.

Tahran'da anlaşmanın sağlayabileceği muhtemel faydalar ile doğurabileceği muhtemel riskler bilinçli biçimde birbirinden ayrılmış durumda. Mutabakat Metni başarıya ulaşırsa bunun siyasi getirisi Kalibaf'a yazılacak; başarısız olursa ise sorumluluk Pezeşkiyan'a yüklenecektir. Bu durum, savaş sonrası İran'da gerçek iktidarın kimde olduğuna dair önemli ipuçları veriyor.

İran'ın Gerçek İktidar Bloğundaki Çatlaklar

Mutabakat Metni, İran'ın gerçek iktidar bloğu tarafından şekillendirildi: daha önce başka yazılarımda “askeri-bonyad kompleksi” olarak adlandırdığım yapı tarafından. Bu ağ, İslam Devrim Muhafızları Ordusu (DMO) ile devlet güvenlik güçlerini, Mustazaflar Vakfı, Setad ve İmam Rıza Türbesi Vakfı gibi geniş kapsamlı devrimci-dini vakıflarla (bonyadlar) bir araya getiriyor. 2000'li yıllarda özelleştirme görüntüsü altında gerçekleştirilen varlık devirleri üzerine inşa edilen ve yaptırımların vazgeçilmez hâle getirdiği kayıt dışı finans ağları sayesinde daha da güçlenen bu kompleks, bugün İran ekonomisinin büyük bölümünü kontrol ediyor ve

neredeyse tamamen sivil denetimin dışında faaliyet gösteriyor. Yöneticileri doğrudan Dini Lider tarafından atanırken, Anayasayı Korumucular Konseyi de tekellerini koruyacak şekilde mevzuatı biçimlendirerek ve ciddi rakiplerin önünü keserek bu yapıyı koruma altına alıyor. Ancak bu kompleks yekpare bir yapı değildir. Son savaş, Mutabakat Metni'nin şimdi görünür hâle getirdiği yapısal bir çatlağı perdelemişti. Bir tarafta, Kalibaf'ın temsil ettiği teknokratik-ekonomik kanat yer alıyor. Kalibaf'ın Devrim Muhafızları'nın Hatemü'l-Enbiya İnşaat Karargâhı'nın başkanı, Tahran Belediye Başkanı, İslam Şûrası Meclisi Başkanı ve bugün Çin Özel Temsilcisi olarak sürdürdüğü kariyer, adeta bu kompleksin kurumsal tarihinin tek bir kişide somutlaşmış hâlidir.

Diğer tarafta ise, ABD ile her türlü teması ihanet, Batı sermayesini ise rejimin varlığına yönelik bir tehdit olarak gören ve Paydari Cephesi etrafında örgütlenen ideolojik-maksimalist kanat bulunuyor.

En belirgin ayrım noktalarından biri, Mutabakat Metni'nin temel ekonomik dayanaklarından biri olan ve önerilen 300 milyar dolarlık özel Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Fonu üzerinden ortaya çıkıyor.

Kalibaf'ın kampına göre bu fon zorunludur; çünkü istikrar, kalıcı bir tecritten ziyade ekonomik toparlanmayı ve küresel sermayeyle ölçülü bir bütünleşmeyi gerektirir. Paydari Cephesi ise bu koşullardaki yabancı yatırımı ekonomik toparlanma değil, rejime nüfuz etme girişimi olarak görüyor. Cephenin önde gelen isimleri, söz konusu fonun Washington'a ve bölgedeki ortaklarına yeniden yapılanma kaynaklarının nasıl kullanılacağına karar verme yetkisi tanıyacağını, bunun da egemenliğin sermaye karşılığında takas edilmesi anlamına geleceğini savunuyor.

Kalibaf'ın kanadı iç tartışmadan galip çıktı ve bir anlaşmanın sağlanması yönünde adım attı. Ancak şimdi ateşkes ve Mutabakat Metni sarsılmaya başlarken, bu başarısızlığın hesabını vermesi beklenmiyor. Kalibaf uzun yıllardır Hamaney'in çevresine yakın bir isim ve Pezeşkiyan'ın tamamen yoksun olduğu Devrim Muhafızları kökenine ve kurumsal desteğine sahip.

Cumhurbaşkanlığı İçin Bir Devre Kesici

Pezeşkiyan, iktidar bloğu tarafından tam da sahip olmadığı özellikler nedeniyle cumhurbaşkanlığı görevine uygun görüldü. Önceki cumhurbaşkanlarının her biri göreve kendi siyasal ağırlığını taşımıştı: Ekber Haşimi Rafsancani, güçlü siyasi ve güvenlik ağına sahip devrimin önde gelen isimlerinden biriydi; Muhammed Hatemi, harekete geçirilebilen geniş bir toplumsal tabana sahipti; Hasan Ruhani ise fraksiyonlar üzerindeki etkisi ve ulusal güvenlik alanındaki geçmişıyla öne çıkıyordu. Pezeşkiyan ise bu üç özelliğin hiçbirine sahip değil.

2024 yılında göreve getirilmesinin nedeni, kontrol edilebilir, ılımlı bir yüz olarak, kompleksin otoritesini tehdit etmeden art arda yaşanan halk ayaklanmalarının ardından toplumsal rızayı yeniden tesis edebilecek

olmasıydı. Zayıflığı cumhurbaşkanlığının bir tesadüfı değil; göreve getirilmesinin ardındaki mantığın ta kendisi ve onu başkalarının risklerini üstlenmek için ideal isim hâline getiren özelliktir.

Kısacası, İran cumhurbaşkanlığı bir devre kesici işlevi görecektir. Yeniden tasarlandı: Anlaşma başarısız olursa yükü üzerine çekmek, başarılı olursa ise tamamen devre dışı bırakılmak üzere.

İlginçtir ki, son dönemde Devrim Muhafızları'na yakın ve Kalibaf çizgisindeki medya kuruluşları, Pezeşkiyan'ı Paydari Cephesi'nin en sert saldırılarına karşı sınırlı ölçüde korudu. Bu, sempati değil; sistemin işleyişini sürdürmeye yönelik bir düzenlemedir. Anlaşmanın uygulanabilmesi için hem işlevini sürdüren bir cumhurbaşkanlığı makamına hem de sorumluluğun yükleneceği işleyen bir merciye ihtiyaç vardır. Bu koruma, anlaşmanın ayakta kalmasını gerektirdiği sürece devam edecek, Mutabakat Metni çöktüğü anda ise ortadan kalkacaktır.

Bu düzenleme doğaçlama değildir. Hamaney, babasının izlediği siyasi stratejiyi uyguluyor. Ali Hamaney, ABD'ye asla güvenilemeyeceğini kamuoyu önünde ısrarla dile getirirken, bir yandan da nükleer diplomasi kapsamında art arda yürütülen müzakere turlarını onaylayarak, sonuç ne olursa olsun ideolojik taban nezdindeki konumunu korumuştur. Oğlu da aynı yaklaşımı benimsedi; ancak önemli bir farkla: Baba kendisine genel ifadelerle hareket alanı bırakırken, oğul bu güvenceyi, "sorumluluğu açıkça üstlenen" adı belirtilmiş bir görevliye bağladı.

Şimdilik Pezeşkiyan'ın günah keçisi ilan edilmesi amacına hizmet ediyor. Sarsılmaya başlayan Mutabakat Metni'ne yönelik öfkeyi cumhurbaşkanlığı makamına yönlendirerek, askeri-bonyad kompleksinin iki kanadı arasında açık bir çatışmanın yaşanmasını önüyor. Ancak bu bir çözüm değil, yalnızca bir ertelemesidir. Varlığını ekonomik toparlanmaya dayandıran bir kanat ile gücünü sürekli çatışma ortamından alan diğer kanat arasındaki ayrışma giderek yapısal bir nitelik kazanıyor ve hiçbir günah keçisi bu yükü sonsuza kadar taşıyamaz. Bu günah keçisi işlevini yitirdiğinde ise İslam Cumhuriyeti'nin gelecekteki yönüne ilişkin gerçek mücadele, iktidar bloğunun kendi içinde verilecektir.

Rekabetler ve Endişeler: Hicaz Demiryolunun Yeniden Canlandırılması

YAZAR: BINOY KAMPMARK*

KAYNAK: [HTTPS://ZNETWORK.ORG](https://znetwork.org)

Tarih, geçmişten ziyade bugün güçlü biçimde varlığını sürdürür; çoğu zaman, anlık öfke patlamalarıyla kanatılacak bir yara kabuğu ya da değer verilerek yaşıatılacak romantik bir yanılsamadır.

Ticareti kontrol etmek ve yeni güzergâhlar oluşturmak söz konusu olduğunda, bu tespit özellikle yerindedir. Uzun zaman önce tarihe karışmış gibi görünen Hicaz Demiryolu projesi şimdi yeniden gündeme getiriliyor. Türkiye ile Suudi Arabistan arasında 9 Haziran'da imzalanan mutabakat zaptında, Ürdün ve Suriye üzerinden geçecek ve Körfez ülkelerini Avrupa'ya bağlayan stratejik bir lojistik arter oluşturacak bir demiryolu hattı öngörülmektedir.

Suudi Basın Ajansı tarafından yayımlanan bir basın açıklamasına göre anlaşma, "demiryolu standartları, teknolojileri ve ilgili yenilikler alanındaki iş birliğini geliştirmeye odaklanırken, demiryolu projelerinin tasarımı, işletilmesi ve bakımında iyi uygulamalara ilişkin uzmanlık ve bilgi alışverişini kolaylaştıracaktır." Demiryollarıyla ilgili mühendislikten uzmanlığa, bakımdan yeniliklere kadar birçok unsur söz konusu olmakla birlikte, anlaşmanın tarihsel ve stratejik ağırlığı tartışılmazdır.

Suudi Arabistan Dışişleri Bakanlığının eski danışmanı Salem Al-Yami'nin hüznü bir ifadeyle belirttiği gibi, bu

yeni proje, 1900 yılında inşa edilen ve Şam'dan Medine'ye kadar uzanan 1.300 kilometrelik Osmanlı dönemi demiryolundan ilham almaktadır.

Ankara ile Riyad arasındaki mutabakat zaptı, Türkiye, Suriye ve Ürdün ulaştırma bakanlıklarının, üç ülkenin ulaşım altyapısını yeniden canlandırmayı amaçlayan ve beş yıl sürecek teknik bir yol haritasını öngören ayrı bir anlaşmaya varmasından birkaç ay sonra da imzalandı. İsrail açısından bu gelişme, hassas bir noktaya dokunmanın da ötesine geçti.

Ulaştırma ve ticaretle ilgili konularda sağlıklı bir bölgesel rekabet örneği olarak görülmek yerine, yeniden canlandırılan Hicaz Demiryolu, Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru'nu (IMEC) tehdit eden bir girişim olarak değerlendiriliyor.

Eylül 2023'te başlatılan IMEC, şaşırtıcı olmayacak şekilde, İsrail'i Körfez'i Avrupa'ya bağlayan merkezi transit merkezi olarak konumlandırıyor.

Ancak İsrail'in diplomasisi ve girişimleri, özellikle Hamas'ın 7 Ekim 2023'te düzenlediği saldırıların ardından Gazze'deki Filistinlilere yönelik misilleme savaşı, Güney Lübnan'daki Hizbullah'a karşı yürütülen operasyonlar ve 28 Şubat'ta Amerika Birleşik Devletleri ile iş birliği içinde İran'a karşı başlatılan hukuka aykırı savaş sonrasında son dönemde zayıflamıştır.

İsraili isimlerin dile getirdiği kaygı dolu eleştirilerde özellikle ilginç olan, İsrail'in kendi ekonomik plan ve projelerinin siyasi, stratejik, hatta güvenlik açısından herhangi bir olumsuz etkiden muafmış gibi sunulmasıdır. Bunun temelinde ise, İsrail'in bir transit merkezi olarak lojistik ve ekonomik üstünlük iddialarının hiçbir rakip tarafından rekabete konu edilmemesi gerektiği yönündeki örtük düşünce yatmaktadır. Örneğin, eski İsrail İletişim ve Medya Bakanı Ayoub Kara'nın, Hicaz Demiryolu projesinin askerî nitelikte olduğunu peşinen varsayarak buna karşı tedbir alınması gerektiğini savunan görüşlerini ele alalım. Kara, MBN'ye verdiği demeçte, "İsrail'i zayıflatmayı amaçlayan güvenlik ve askerî bağlara dayalı her türlü iş birliği endişe nedenidir." dedi.

Benzer görüşler, iktidardaki Likud Partisi üyesi ve İsrail Safadi Uluslararası Diplomasi, Araştırma, Halkla İlişkiler ve İnsan Hakları Merkezi Başkanı Mendi Safadi tarafından da dile getirilmektedir. Fırsatı kaçırmayan Safadi, demiryolu projesini yalnızca İsrail'in çıkarlarına yönelik bir tehdit olmanın ötesinde bir mesele olarak sunmayı uygun gördü. Yahudi devleti açısından "hem güvenlik hem de ekonomik riskler" bulunduğunu ileri sürerken, Avrupalıların da endişe duyması için nedenleri olduğunu savundu. "Türkiye bu ticaret koridorunu siyasi hedeflerini ilerletmek için bir koz olarak kullanabilir." Trumpçı çıkarıcılık ve sömürü anlayışının hâkim olduğu bir ekonomik dünyada, böyle bir ifade oldukça tuhaf karşılanmaktadır.

İsrail Ulaştırma Bakanı Miri Regev, projeyle ilgili yaygarayı, İsrail'in güvenlik ortamının daha geniş bağlamı içinde en fazla koparan isimlerin başında geliyor. Başbakan Binyamin Netanyahu'ya gönderdiği mektupta, "İsrail'i bilinçli olarak devre dışı bırakan ve ulusal güvenliğe gerçek bir stratejik tehdit oluşturan ticaret ve enerji alanındaki bölgesel ortaklıkların hızla dönüştüğüne tanıklık ediyoruz." ifadelerini kaygıyla kullandı. Hicaz Demiryolu projesinin yanı sıra "ilave baypas koridorlarının" da "İsrail güzergâhını kalıcı olarak işlevsiz hâle getirme" tehdidi oluşturduğunu ileri sürdü. Bu tür "baypas senaryolarının" gerçekleşmesi hâlinde ise İsrail'in "küresel ticaret haritasının dışında" kalacağını savundu.

Türk yetkililer ise Hicaz Demiryolu aracılığıyla Ankara'nın bölgesel hedeflerini öne çıkardı. Geçen ay, mutabakat zaptının imzalanmasından hemen önce, Türkiye Ticaret Bakanı Ömer Bolat, Gaziantep'te düzenlenen AA City Economics Summit'e katılanlara şöyle seslendi: "İsrail'in bölgedeki etkisinin azalması ve aramızdaki siyasi ile ekonomik istikrarın güçlenmesi, Orta Doğu'ya, Körfez'e ve Türkiye'nin güney sınırlarına ekonomik refah, barış ve istikrar getirecektir."

Bu büyük planın kâğıt üzerindeki tasarılar ve coşkulu hayallerin ötesine geçip geçmeyeceği, hâlâ büyük önem taşıyan bir soru olarak varlığını korumaktadır. Ankara, benzer bir fikri daha önce 2009 yılında da gündeme getirmişti. Mevcut projenin açık bir finansman mekanizması ve sponsoru bulunmuyor. Ayrıca

güzergâhın ilgili tüm ülkeler tarafından nasıl yönetileceğine ilişkin ortak bir mutabakata da varılması gerekecek. Güvenlik ise bir başka önemli sorun olmaya aday görünüyor. Demiryolunun büyük bölümünün geçeceği savaşın yıpratmış Suriye'nin güneyinde hâlen istikrarsızlık bölgeleri bulunuyor ve Kuneytra ilindeki İsrail varlığı da sürüyor.

Projeye daha az karamsar bir açıdan bakıldığında ise, İsrail'in uzun vadede bundan fayda sağlayabileceği değerlendirilebilir. Israel Hayom gazetesi için yazar Gallia Lindenstrauss, "İlk bakışta demiryolunun yeniden canlandırılması İsrail topraklarını devre dışı bırakmayı amaçlıyor gibi görünse de," diyerek şöyle devam ediyor: "İmza süreci sırasında yayımlanan haritalardan bazılarının, Türkiye'nin resmî haber ajansı tarafından yayımlanan harita da dâhil olmak üzere, incelenmesi; Hayfa Limanı ile tarihsel bağlantının bu haritalarda yer aldığını göstermektedir." Ayrıca, Ürdün'deki uygun demiryolu altyapısının yetersizliği IMEC vizyonunun önündeki en büyük sınırlayıcı unsur olmayı sürdürdüğünden, İsrail, Ürdün içinde yeni demiryolu inşaatlarını teşvik edecek bir Ankara-Riyad anlaşmasından da yarar sağlayabilir. Bu durum, kuşatılmış bir ülke açısından stratejik bir tehditten ziyade, savaştan çok ticaret kokan bir fırsat işareti niteliğindedir.

DİPNOTLAR:

***Dr. Binoy Kampmark**, Cambridge Üniversitesi Selwyn College'da Commonwealth bursiyeriydi. Hâlen RMIT Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

E-posta: bkampmark@gmail.com

Kaynak: <https://znetwork.org/znetarticle/rivalries-and-anxieties-reviving-the-hejaz-railway/>

Hicaz Demiryolu

“Darbe Direnişi: İnsanlar Askerî Darbelere Neden Direnir?”

YAZAR: ABDULLAH BAŞYİĞİT

Darbeleri Anlamak Değil, Darbelere Direnişi Anlamak
Askerî darbeler üzerine yazılan literatürün önemli bir kısmı, darbelerin neden gerçekleştiği, orduların siyasete müdahalesinin sebepleri veya darbelerin başarı-başarısızlık koşulları üzerinde yoğunlaşır. Buna karşılık, darbe karşısında toplumun nasıl tepki verdiği, hangi koşullarda sokağa çıktığı ve darbeye direnme iradesinin hangi dinamiklerden beslendiği görece ihmal edilmiş bir araştırma alanıdır. Mehmet Özkan'ın Darbe Direnişi: İnsanlar Askerî Darbelere Neden Direnir? adlı çalışması tam da bu boşluğu doldurma iddiasıyla kaleme alınmış önemli bir eser olarak öne çıkmaktadır.

Kitabın temel sorusu yalın fakat oldukça güçlüdür: İnsanlar neden askerî darbelere karşı direnir? Bu soru, ilk bakışta sadece siyaset biliminin konusu gibi görünse de aslında sosyoloji, tarih, psikoloji ve uluslararası ilişkileri aynı zeminde buluşturan disiplinlerarası bir tartışmayı beraberinde getirir.

Yazar, darbeleri yalnızca askerî kurumların veya siyasal elitlerin mücadelesi olarak ele almıyor; aksine, toplumun bu süreçlerdeki rolünü merkeze taşıyor. Böylece literatürde uzun süre gölgede kalan “sivil aktör” yeniden görünür hâle geliyor. Kitabın en dikkat çekici yönlerinden biri de budur. Darbeyi gerçekleştiren aktörlerden çok, darbeye karşı çıkan insanların davranışlarını açıklamaya çalışması, çalışmayı klasik darbe literatüründen ayıran temel özelliktir.

Eser dört bölümden oluşuyor.

İlk bölümde askerî darbeler kavramsal ve tarihsel çerçevede ele alınırken, ikinci bölümde darbeye direnişi mümkün kılan sivil toplum, liderlik, örgütlenme ve toplumsal hareketler tartışılıyor. Üçüncü bölüm, Fransa'dan Myanmar'a uzanan başarılı direniş örneklerini karşılaştırmalı biçimde incelerken; dördüncü bölümde İran, Arjantin, Türkiye, Pakistan, Haiti ve Tayland gibi başarısız direniş vakaları analiz ediliyor. Bu yapı, okuyucunun yalnızca teorik bir çerçeveye değil, farklı coğrafyalardan somut örneklerle de karşılaşmasını sağlıyor.

Kitabın önsözünde özellikle vurgulanan 15 Temmuz darbe girişimi, çalışmanın çıkış noktasını oluşturuyor. Ancak eser, herhangi bir tekil olayı açıklamakla yetinmiyor; onu daha geniş bir karşılaştırmalı literatür içerisine yerleştiriyor. Böylece Türkiye deneyimi, evrensel darbe ve direniş tartışmaları içinde anlam kazanıyor.

Çalışmanın güçlü taraflarından biri, makro tarihsel anlatılar ile mikro düzeyde bireysel davranışları birlikte değerlendirebilmesidir. İnsanların hayatlarını riske atarak sokaklara çıkmalarını yalnızca ideolojik sadakat veya siyasi aidiyetle açıklamak yerine; siyasal kültür, liderlik, örgütlenme kapasitesi, devlet-toplum ilişkileri ve kolektif eylem dinamikleri gibi çok katmanlı değişkenlerle ele alıyor. Bu yaklaşım, kitabı normatif bir anlatı olmaktan çıkarıp analitik bir araştırmaya dönüştürüyor.

Farklı kılalardan seçilen vakalar, okuyucuya darbelerin evrensel ortak yönlerini ve her ülkeye özgü farklılıklarını aynı anda görme imkânı sunuyor. Özellikle başarılı ve başarısız direniş örneklerinin birlikte incelenmesi, “direnişin sonucu” kadar “direnişin şartları” üzerine düşünmeye imkân veriyor.

Sonuç olarak Darbe Direnişi: İnsanlar Askerî Darbelere Neden Direnir?, askerî darbeleri yalnızca iktidar mücadeleleri üzerinden okumak yerine toplumsal direniş perspektifinden değerlendiren özgün bir çalışma sunuyor. Türkiye’de darbe literatürüne farklı bir bakış açısı kazandırmasının yanında, karşılaştırmalı vaka analizleriyle uluslararası literatürle de güçlü bir bağ kuruyor. Darbelerin neden yapıldığını değil, toplumların neden ve nasıl direndiğini anlamaya çalışan herkes için dikkate değer bir başvuru kaynağı olmayı hak ediyor.

Akademik bir titizlikle hazırlanan eser, yalnızca siyaset bilimi araştırmacılarının değil; tarih, sosyoloji ve uluslararası ilişkiler alanında çalışanların da ilgisini çekecek nitelikte. En önemlisi ise okuyucuyu tek bir cevaba ulaştırmaktan çok, doğru soruları sormaya teşvik ediyor. Darbe çalışmalarının giderek çeşitlendiği günümüzde, bu yönüyle literatürde kendine özgü bir yer edinmesi kaçınılmaz görünüyor.

Emperyal Vizyon Ya Da Sönmüş Ateşin Ruhunu Diriltmek

(Not: Bu makale ilk olarak 2010 yılında haber10.com sitesinde yayınlanmıştır.)

'Ne kadar uzaktık Dicle'den
Çok yakınında doğmuşken
Dicle ki aşağılarda köpüklerinden
Bir şehir doğurmuş Bağdattır bu senin ülken
Bağdattır bu kardeşim senin ülken
Aynı Dicleye düşüp toprağa yükselmesi yeniden
Ayna koparmak boyuna ayna koparmak güneşten
Senin şehrin benim şehrim ve hepimizin şehri
Bir nehrin şehri ki bizi yıkamıştır ruh ve beden
İçimizde akmıştır gece ve gündüz demeden
Göğdesinde izler benekler taşır Kara Amid kalesinden
Yaralar kaplan derisini cam gibi süsleyen
Gönül yaraları fizikötesinden
Ve bir şehir ki haber verir
Gök yaratılmadan önceki gökten
Zebercet seslerin ev kafesi oluşu
Diş diş bahçe parmaklıkları gümüşten
Hurmalar Dicle'nin çiçekleri peygamber armağanı
Veliler armağanı Bağdata doğru gelen
Boyuna gelen bin yıldan beri
Bin bin yıl daha öteye giden
Görmedim Bağdatı ne kadar görmek istemişken
Bizi mahrum bırakmışlar birbirimizden
Kendimiz mahrum bırakmışızdır kendimizi
kendimizden
Bağdat ki Kербela şehitlerinin kanıdır harcı
İslam uygarlığının başkenti
Harunreşit barışı
İmam Azam adaleti

Cüneyd'in gözleri
Geylani'nin gönlü
Ve Halid'in zikri
Binbir gece ülkesi
Binbir gündüz gerçeği
Fuzuli'nin günü
Leyli vü Mecnun nefesi
Ve Hallac-ı Mansur'un kanıyla besli
Gece meleği
Yaksam bütün lambaları
Çağırarak üzere ateş pervanelerini
Fitili kıssam ışık baharını
Yanmasın aşıkların yüreği
Bir aldanişla bir yanısla
Ula bir kanıyla bir yanısla
.....
Ve bir haberci diyor ki: n'oldu Bağdat
Nerde onu koruyan sur ve perde
İnsan ki yaşar eserde
Devrilen her taş benim taşım
Yakılan her ev benim
Taşta suda hurmada
Kuş boğazında
Otomobil tekerinde petrol zerresinde
Her zerrede ölen benim
Ölen Bağdat benim
Ve diyor ki haberci
Yanan ay sönen gün benim
Çöken akşam gelen geceyim ben
Neden anlamadın bütün bunları sen
Ey Bağdat'ın altın anahtarını küle çeviren
Sezai Karakoç (Alinyazısı Saati'nden)

Küreselcilik ideolojisi, küresel olanı, global bakmayı yani gerçek evrenselliği örterek ilerliyor. ABD-İngiltere-İsrail ittifakından oluşan ve çokuluslu finans-kapital güçlerin kontrolündeki bu küreselleşme süreci, tüm büyük anlatıları olduğu kadar bütün insanlık birikimini de tahrip ediyor. Onların küreselliği, aslında belli bir düşünme ve yaşam biçiminin tek yönlü empozesinden ibaret. Tek tip insan yaratma üzerine kurulu bu ideolojinin faşist karakteri, daha derinde taşıdığı totaliter karakteri gizlemek için büyümlü bir retorik perdesine saklanıyor. Tekelciliğini piyasa ekonomisi söylemiyle, faşizmini demokrasi söylemiyle ve bir ırkın, Batılı-beyaz ırkın üstünlüğüne dayalı teolojisini çağdaş uygarlık söylemiyle saklıyor. İhtirasların kısıktıldığı bir sürecin kontrolüne dayalı bu küreselcilik tarzı, dünyanın her yerinde ihtirasları aklının ve ruhunun önüne geçmiş kesimlerden destek alarak yerleşiyor. Klasik emperyalizmin devlet aygıtları üzerinden yürüttüğü yaygınlaşma ve paylaşma savaşları yerine bugün küreselci emperyalizm, desantralize, amorf ve rafine araçlar (medya, eğlence endüstrisi, şirket ilişkileri, toplum mühendisliği, borsa manipülasyonları, NGO'lar vb.) üzerinden tahakküm oluşturuyor. Başta devletler olmak üzere tüm konvansiyonel güçlere karşı, yani kitlelerin direnç dinamiklerini temsil eden dinlere ve büyük felsefelere karşı savaş yürüten küreselcilik, insanın kullanışılmasına dönük eski bir dramı yeni retorikle sahneliyor.

Klasik emperyalizm, ulus devletler üzerinden çatışır ve savaşlar bir paylaşım savaşı olarak cereyan ederdi. Bugün küreselci emperyalizm, dünyayı tahakküm altına alma amacıyla savaşıyor. Ve rakip olarak tahakküme itiraz potansiyeli olan bütün dinamikleri hedef almış durumda. Ancak, küreselci emperyalizmin şu an fiili rakibi kendi iç çelişkileridir. Özellikle Askeri Endüstriyel Kompleks olarak tanımlanan savaş sanayi-Pentagon Bloğu ile Finans-Kapital güçleri arasındaki çelişkiler, yine ABD, İngiltere devletleri ve Yahudi partisi arasındaki politik maksatlara dayalı çelişkiler ve de Protestan/Yahudi ittifakına karşı Katolik/kıta Avrupası seçkinleri arasındaki çelişkiler, küreselciliğin iç savaşının çok uzak olmadığını göstermektedir.

Emperyalizm, son tahlilde bir tahakküm biçimidir. Ve her tahakküm gibi, efendi-köle ayrımı üzerinden ve insanların çoğunluğunun köleleştirilmesi sayesinde ilerler. Üstünlük iddiası ve imtiyaz, emperyalizmin mayasıdır. Eşitlik, adalet ve özgürlük, emperyalizmin Azrail'idir. Bu nedenle tüm dünyada bu değerlerin tahribine dönük kitlesel hipnoz çabalarını politik ve ekonomik çabalardan öne almışlardır. İnsanın bir şeye inanması, bağlanması ve kendini adaması, küreselci emperyalizmin ilk ve en önemli düşmanıdır. Irak'ta süren işgalin vahşet görüntülerinin küreselci medya tarafından servis edilmesinin bir diğer maksadı da işte bu inanç dinamiklerini zayıflatmak ve insanlığı gücün mutlak zaferine teslim olmaya razı etmektir. Korku yaymak, rıza üretim yöntemlerinden biridir. Bugün tüm devletler ve bir çok insan, küreselci emperyalizme

teslim olma bahanesi olarak korkularını mazeret yapmıştır. "Eğer itiraz edersek, ekonomimizi çökertirler, bizi de işgal ederler, ülkemizi karıştırırlar, iktidarımızı kaybederiz vb." Bu korku söylemi, Batıcı-teslimiyetçi aydınların dilinde "çağdaş uygarlığın dışında kalmak, uygar toplumların gerisine düşmek, ileri dünyadan dışlanmak, üçüncü dünya ülkesi olmak, statükoya esir olmak" gibi seçkinci-konformist duygulara hitap ederek sürdürülür.

Sonuçta, korku yaymak işe yaramıştır. Bir çok devlet, bir çok aydın, bir çok insan artık korkarak var olmayı seçmiştir. Devletlü seçkinler, bu korkularını reel politik adına meşrulaştırırlar. Oysa, gerçek reel politik, küreselci emperyalizme boyun eğmemek, onun büyüsunü bozmaktır. Romanyalı filozof Cioran'un ifadesiyle "somun pehlivanı" olan emperyalist güçler, onlardan korkarak değil, sahici alternatifler yaratarak geriletilebilir.

EMPERYALİZME KARŞI EMPERYAL ALTERNATİFLER

Küreselci emperyalizmin en reel alternatifi, sadece anti emperyalizm değil, emperyal alternatifler geliştirmektir. Emperyal ifadesi, çok uluslu ve dinli büyük bütünler manasındadır. Dünyanın her kıtasında, emperyalizmin bölüp parçaladığı tüm kardeş toplumların kıtasal ya da bölgesel bütünleşmelere yönelmesi, emperyal alternatifleri doğuracaktır. Latin Amerika, Orta Amerika, Mezopotamya-Akdeniz Havzası, Hind alt kıtası, Orta Asya, Afrika ve Uzak Asya emperyal alternatiflerin oluşabileceği kıtasal coğrafyalardır. Bu havzalardaki ulus devletler bir üst bölgesel devlet modelinde birleşebilirler. Dünyayı tek bir küresel devletin arazisi yapma projesi ya da birkaç Batılı büyük birleşik devletin paylaştığı çiftlik olmaktan çıkartmanın tek yolu, Batı dışı dünyanın kendi arasında yakınlaşmalar, bütünleşmeler, birlikler oluşturmalarıdır. Kıtasal emperyal devletler sistemi, çok kutuplu dünyanın altyapısını oluşturacak ve dünya barışının da teminatı olacaktır.

Türkiye, Mezopotamya-Akdeniz Havzası'nın bütünleşmesinde öncü bir rol üstlenebilir. Bu emperyal siyaset, geri kalan tüm siyasetlerin temeli ve maksadı yapılarak tüm iç ve dış politik kararlar, bu emperyal hedefin açılımı ya da uygulanmasını ifade edebilir. Avrupa birliği süreci, bu bağlamda Türkiye için bir zaman kaybını ifade etmektedir. Esasen jeo-kültürel açıdan Türkiye, Avrupalı değildir. Hatta, çoğu durumda Avrupalılık, Türkiye için bir hakaret ve aşağılama sıfatıdır. Batılılaşma hedefi ve Batı'ya bağımlılıktaki dönüm noktası olan Kırım Savaşı sonrasında toplanan 1856 Paris Konferansı'nda İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'ni bir Avrupa devleti olarak kayda geçirmiştir. Bu kayıt, Osmanlı'nın farklı ve alternatif bir imparatorluk olmaktan çıkartılıp sıradan bir Avrupa devleti düzeyine indirilmesi manasında, aslında ironik bir tenzil-i rütbe olayıdır. Osmanlı, diplomatik düzeyde süren ve ekonomik bağımlılığın pekiştiği işte bu süreç sonunda "hasta adam" haline gelmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin Avrupalılık kimliği ve Avrupa Birliği'ne üyelik adına

geliştirilen benzer söylemler, Türkiye için hala aşağılama tonu taşımaktadır.

Esasen Osmanlı devrinden beri Batı'ya dönük ilginin nedeni, teknolojik ve sosyal modernleşmenin ıskalanmaması gayretiydi. Ne var ki, Tanzimat süreci, modernleşmeyi Batılılaşma olarak ele aldı ve Batı karşısında aşağılık kompleksine dayalı bir kabuk değişimini dayattı. Oysa, özgün bir modernleşme siyaseti, Batı'da olduğu varsayılan sözde uygarlık nimetlerini üretmeyi sağlayacaktı. Ki iki yüz yıl sonra bugün, Türkiye'de, başka bir çok Batı dışı toplumda, biraz gayretle özgün modernleşme siyasetlerinin meyvelerini devşirebilmekte, eğitilmiş nüfus, teknoloji geliştirme, kentleşme ve benzeri alanlarda Batı'dan bile ileri modeller üretebilmektedir. 19. yüzyılın baş döndürücü değişim dönemi, Batı dışı dünyayı bu adımları atmaktan alıkoymuş olabilir. Ama bugün için hala yüz yıl önceki Batılılaşma hedefi ve tarzını savunmanın hiçbir rasyonel gerekçesi yoktur.

Öte yandan bugün, Batı'ya bağımlılıkla Batı ile ilişki ve ittifaklar içinde olmak birbirine karıştırılmaktadır. Batı'ya bağımlı olmaktan çıkma çabası, dünyadan kopmayı değil, aksine gerçek dünya ile buluşmayı ve bütünleşmeyi sağlayacaktır. Türkiye, Batılılaşma siyaseti nedeniyle Batı dışında bir dünya tanımaz, bilmez hale gelmiştir. Hatta seksen yıl önce eyalet statüsüyle birlikte olduğumuz komşu ülkelerimizi bile ya hiç tanımıyoruz ya da Batı medyası üzerinden biliyoruz. Onlar da aynı şekilde Türkiye'yi batı medyası üzerinden takip ediyor. AB üyelik süreci, işte bu bağımlılığın kalıcılığı ve hukukileşmesi dışında hiçbir yenilik içermemektedir. AB üyeliğinin dondurulması ya da özel statü tanımı ile başka bir mecraya çekilmesi Türkiye'nin gerçek çıkarlarının gereğidir.

Mezopotamya-Akdeniz Havzası, Doğu Roma ve Osmanlı'nın en geniş sınırlarını ifade eder. Bu sınırlar güncellenerek daha geniş bir coğrafya üzerinde bütünleşmenin yolları aranabilir. Enerji kaynakları, insan kaynakları, bilgi birikimi, teknoloji üretecek insan malzemesi, uygarlık dinamikleri, insanlık değerleri, her şey ama her şey bu coğrafyada mevcuttur. Küreselci emperyalizm zaten bu mevcudu ele geçirmek için buralarda dolaşıp durmaktadır. Bu bölgenin halklarına kendi dünyasını parlak görüntüler olarak sunmakta, ama kendileri yüzyıllardır bu bölgenin zenginliklerini paylaşmak için çabalamaktadır. Sorun, bu bölgede kendine güvenin kaybedilmiş olmasıdır. Batı karşısındaki aşağılık kompleksi, kendi sorunlarını çözemeyen bir felç hali üretmiştir. Bu felç hali ve kendine güven sorunu, tüm bölge halklarının gönüllü birliğini ifade eden ortak bir devletin örgütlenmesiyle, bu ortak devletin asabiyesi ile aşılabilecektir. Bölgede oluşturulacak bir bütünleşme süreci, emperyalizmin gördüğü ve göz koyduğu, bizim de kaybettiğimiz zenginlikleri, potansiyelleri, saklı dinamikleri harekete geçirecektir.

Örneğin, Büyük Ortadoğu Projesi, dikkat çekici bir şekilde bu potansiyellerin istismarına dayalı olarak

gündeme getirilmiştir. Neo Osmanlılık, Türkiye'nin model olması, bölgede değişim ihtiyacı, İslam'ın gücü, Doğu ve Batı arasındaki sentez rolü, diktatörlüklerin tasfiyesi ve demokratik yönetimlerin kurulması gibi bu topraklarda yaşayan her sağduyu sahibi insanın on yıllardır dile getirdiği sorun ve çözüm yollarının istismarı söz konusudur. Tüm bunlar, tabi ki doğru tespitlerdir ve zaten bölgemiz gerçekliğinde karşılığı olduğu için dile getirilmektedir. Yanlış olan, emperyalizmin bunları istiyormuş gibi yaparak bölgeye kendisini ve ajan seçkinlerini yerleştirmeye çalışması ve aslında bütünleştirmek değil hala etnik-mezhebi farklarla bölerek yönetmek istemesidir.

Bu manada, BOP adına gündeme getirilenlerin bu bölgenin tüm akıl adamlarının yıllar önceden beri kendi hedefleri olduğu unutulmamalı, gerçekten bu hedeflere yürümenin yolları aranmalıdır. Hiç kimsenin şüphesi olmasın, gerçekten oluşacak büyük ve birleşik bir Ortadoğu, Amerikan, Avrupa, Rus, İran ve İsrailin emperyalizmlerinin bölgeden kovulmasını sağlayacaktır.

Çünkü, bu coğrafya Müslümanlık ve tevhidci Doğu Hristiyanlığının mayasıyla yoğrulmuştur. Bu maya, emperyalizme hizmet etmez. Bugün küreselci emperyalizmle işbirliği yapan bazı Müslüman ve Hristiyan unsurlar olabilir. Ama bunlar dahi yarın bu bölgenin kendi dinamikleri ile harekete geçişinin parçalarına dönüşecektir. Başta belirttiğimiz korku dinamiği, bugün BOP gibi projeler karşısında da akıl tutulmasını ve felç olmayı sağlamaktadır. Oysa kendine güven ve inanç her şeyin başıdır. Emperyal bölge gücünün oluşturulması ve Türkiye'nin öncü rolü, kaçınılmaz bir süreç olduğu gibi, son tahlilde son derece milli bir projedir.

Türkiye'nin emperyalist devletler arasında tercih yapma diye bir zorunluluğu yoktur. Ama emperyal bölge gücü oluşturma projesine hizmet edecek her tür işbirliğine açık olmalıdır. Bu manada Türkiye'yi oyalayarak zaman kaybettiren AB üyelik süreci yerine AB ile sadece özel ve sınırlanmış ilişkiler geliştirilmelidir.

Öte yandan ABD ile ilişkilerin, bağımlılıktan eşit ilişkiler düzeyine çekilmesi, ABD'nin bölgeyi terk etmesi için çaba gösterilmesi, Türkiye'nin NATO'dan karar verici bir rol ya da NATO'nun BM denetiminde sınırlandırılmış bir dünya polis gücüne dönüştürülmesi gibi opsiyonlar içerecek tarzda sürdürülmesi mümkündür. Aynı şekilde BM'de İslam dünyası adına veto hakkı talep etmek, İİÇ (İKÖ) başkanlığını bu amaçla İslam dünyasını harekete geçirmek için değerlendirmek, Türkiye'yi ABD ve AB karşısında güçlendirecektir.

Rusya ile ilişkilerde aynı bağlamda değerlendirilebilir. Yeter ki Türkiye kendine ait bir proje ve politika sahibi olsun.

Emperyal vizyon, korkuyu yenerek gelişir. Türkiye korkularına dayalı yenilmişlik paranoyası ve geri kalmışlık duygusunu terk edecek hamleler yapabilir.

İç siyasette ise bu emperyal vizyonun paralelinde kendine dönme süreci başlatılmalıdır.

Vesayetçi veya Lmpen demokrasiye karşı gerçek demokrasi

Bu sürecin ilk adımı ise, devletin millet tarafından temellükü olacaktır. Vesayetçi demokrasiye karşı lümpen demokrasi geliştirme sürecine son verilerek, gerçek demokrasinin imkanları ortaya çıkartılmalı, yani milletin kayıtsız ve şartsız egemenliği tesis edilmelidir. Bunun ls ise basittir: Tüm kritik sorunlarda ilk sözü de son sözü de millet söyleyecek, herkes ama herkes milletin kararına selam duracaktır.

Milletin sözünün üstüne hiçbir kurum ve odak sözü söyleyemez.

Başrts, laiklik, Kürt meselesi, azınlık tartışmaları ve kalıcı dış politika tercihleri gibi bütün tartışma ve çatışma konuları, bir şekilde ve biteviye milletin onayına, kararına, eğilimine, denetimine sunularak çözülmelidir.

Demokrasi oyununun üzerinde ittifak edilecek temel kuralı budur.

Sistemin rettiği Batı destekli oligarşi, tüm ekonomik, bürokratik gücü müsadere edilerek tasfiye edilmelidir. Devlet, emperyal bütünleşmenin tecelligahı olarak yeniden formatlanmalı, tamamen milletin temsili gücü halinde demokratikleştirilmelidir. Devletin tek sahibi, ayrımsız bir şekilde milletin tümüdür.

Emperyal bütünleşme süreci için Türkiye'nin demokratik devrimini tamamlaması, bu manada i bütünleşmesini yani bu hedef doğrultusunda birleşmesini -milletleşmesini- tamamlaması gerekmektedir.

Bu emperyal yeniden inşa süreci, Suriye,Lübnan, Filistin ve Irak'la bütünleşme adımı olarak Bölgesel Federasyon benzeri bir formülün gündeme getirilmesi ile dışa dönük olarak ilk deneyimini gündemine alabilir. Yine Bulgaristan, Azerbaycan, Ermenistan, Arnavutluk, Makedonya, Sırbistan-Bosna-Hersek, Mısır, Ürdün ve Gürcistan'la federatif bütünleşme dahil daha yakın ve özel birliktelik formülleri retilabilir.

Orta Asya-Türkistan, Afganistan, Pakistan, Hırvatistan, Macaristan, Romanya, Sudan, Kuzey Afrika, Yemen, Somali, Tanzanya, Mali, Moritanya ve uzak Asyadan ülkelerle farklı formüllerde ittifaklar kurulabilir.

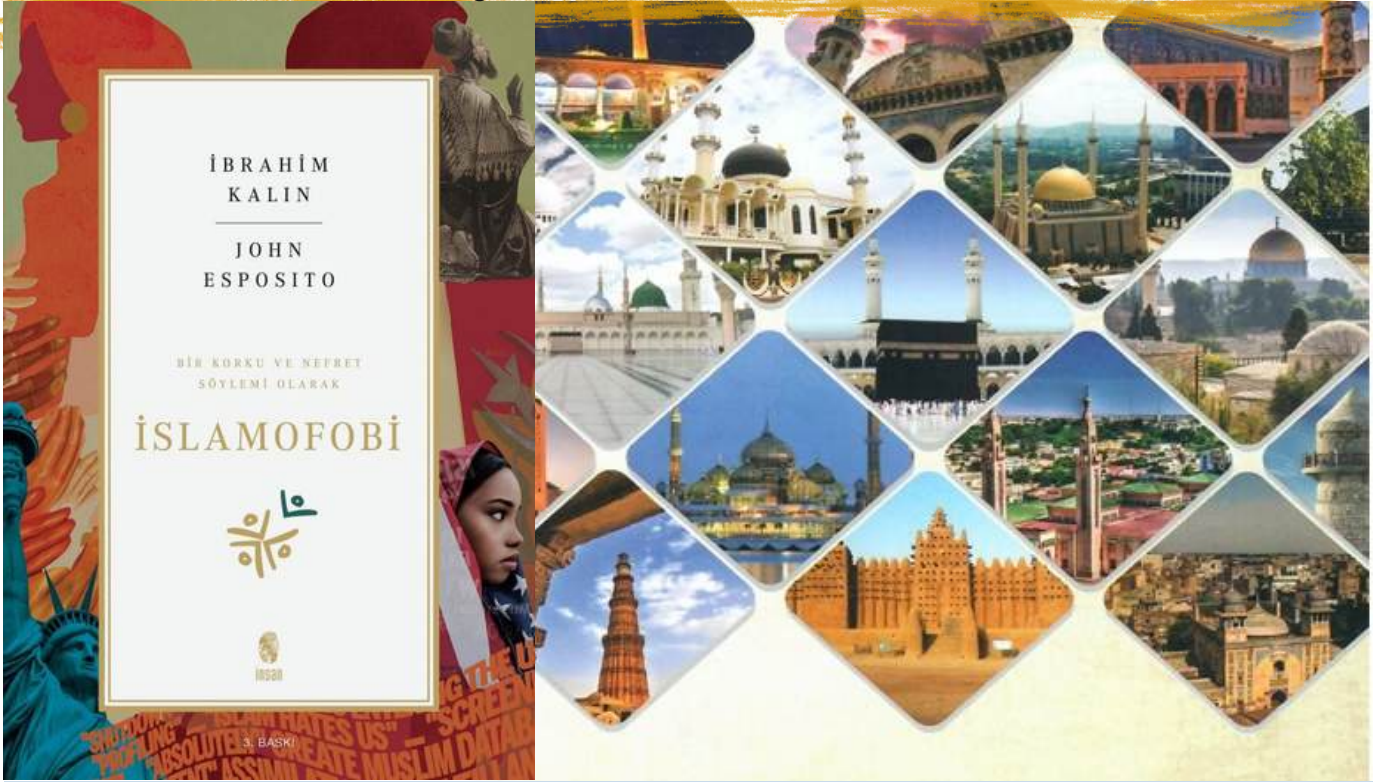
Mevcut ittifaklar daha kavi hale getirilebilir. İspanya ve İtalya ile Akdeniz eksenli işbirlikleri daima kollanmalı ve Latin Amerika ile Endülüs kökenli maya üzerinden uzun vadeli ilişkiler kurulmalıdır. Rusya ve İran ise daima markajda ve zayıflatılarak işbirliği halinde tutulmalıdır. Orta ve uzun vadede Çin, olası rakip ve düşman olarak kodlanmalı ve yeni küresel emperyalist projelerin Çin maskesiyle dünyamızı istila edeceği asla unutulmamalıdır.

Bunlar AB'ye girme hayalinden daha gerçekçi ve onurlu hedeflerdir. Hiç değilse denenmiş ve başarılmış, bize ait, barışı sağladığı test edilmiş, birlik ve kardeşliğe dayalı hedeflerdir. Gerçekleşmesinin önündeki tek engel, bu hedefleri hayali bulup AB ve ABD ile bağımlılık ilişkilerini gerçekçi bulan Batıcı çizginin hala millet adına karar mercii ve makamında egemen olmasıdır. Demokratik devrim, aynı zamanda işte bu Batıcı oligarşinin devletine karşı bir devrimdir. Millet'in devleti, yani bölge halklarının kardeşliğini temsil eden devlet, yani bu ülkenin özgürlük ve bağımsızlığının teminatı olan gerçek devlet, şu an bir Anadolu köyündeki çiftçinin sabanında, bir dağ başındaki çobanın kavalında, bir taşra ilinin arşısındaki yaşlı dedenin yemenici dkknında, bir varoşta yaşayan ninenin okuduğu Kuran sayfalarında saklı bir irade olarak tecelli edeceği gününü beklemektedir. Mezopotamya-Akdeniz Havzası, dünyanın tüm mazlum halklarının kıtasal bütünleşme sürecinin örnek modeli olarak, tek bir ülke ve devlet halinde kendini er ya da geç rgtleyecektir. Bu hedef, ırkçı, dar kafalı, kabileci, mezhepçi, Batıcı kafaların işi değildir. Onlar sıralarını savmış, bu topraklara 200 yıldır kan, gözyaşı, iç savaş, ihanet, işbirliği, kölelik, bağımlılık ve aşağılık kompleksi dışında hiçbir şey sunmamıştır. şimdi sıra, bu coğrafyanın asli ruhunu taşıyan organik iradesine gelmiştir. Bu irade, bir bilgelik metnindeki ifadeyle "suyun içinde sönmüş ateşin ruhu"dur. Alınıyazımızın saati, durdurulmuş olduğu andan ileriye doğru işte bu ruhla çalışabilmektedir.

Kaynak: Teolojinin Jeopolitiği-Allah, Vatan, zgrlk, Ahmet zcan- Yarın yay.

John.L.Esposito-İbrahim Kalın; Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi

YAZAR: MELEK COŞGUN SOLAK*

Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi, Oxford University Press tarafından 2011 yılında yayımlanan *Islamophobia: The Challenge of Pluralism in the 21st Century* adlı eserin Türkçe'ye çevrilmiş halidir. 2018 yılında İnsan Yayınları tarafından basılan eser, toplam 303 sayfa ve 11 akademik makaleden oluşan bir derlemedir. Eserde, Avrupa ve Amerika'daki İslamofobi dinamikleri, medya söylemleri, yasal düzenlemeler, göçmen politikaları ve kültürel temsil biçimleri çok boyutlu olarak analiz edilmiştir. Katkı sağlayan yazarlar arasında Sherman A. Jackson, Jocelyne Cesari, Juan Cole, Sam Cherribi, Kate Zebiri ve Sunaina Maira gibi alanında tanınmış isimler yer almaktadır (Esposito & Kalın, 2018, s. 9-11). Kitabın temel amacı, İslamofobiye sadece bir nefret söylemi olarak değil, Batı'nın içsel ideolojik ve tarihsel mekanizmalarıyla da bağlantılı bir politik söylem olarak konumlandırmaktır. Giriş bölümünde Esposito ve Kalın, İslamofobinin 11 Eylül'den çok önce Batı'nın kolektif bilinçaltında yer aldığını ancak bu olayların bu söylemleri meşrulaştıran bir zemin oluşturduğunu vurgular (s.19). 21. yüzyılın en tartışmalı kavramlarından biri haline gelen İslamofobi, sadece bireysel önyargıların değil, aynı zamanda kurumsal ve sistemik ayrımcılık biçimlerinin de bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitap, İslamofobinin kökenleri ve günümüzdeki tezahürlerini analiz ederken, aynı zamanda çokkültürlülük, sekülerizm ve liberal değerler çerçevesinde Batı'nın kendi içsel çelişkilerine de ışık tutmaktadır (s. 19). Aynı zamanda bu söylemin sadece dini değil, etnik ve kültürel

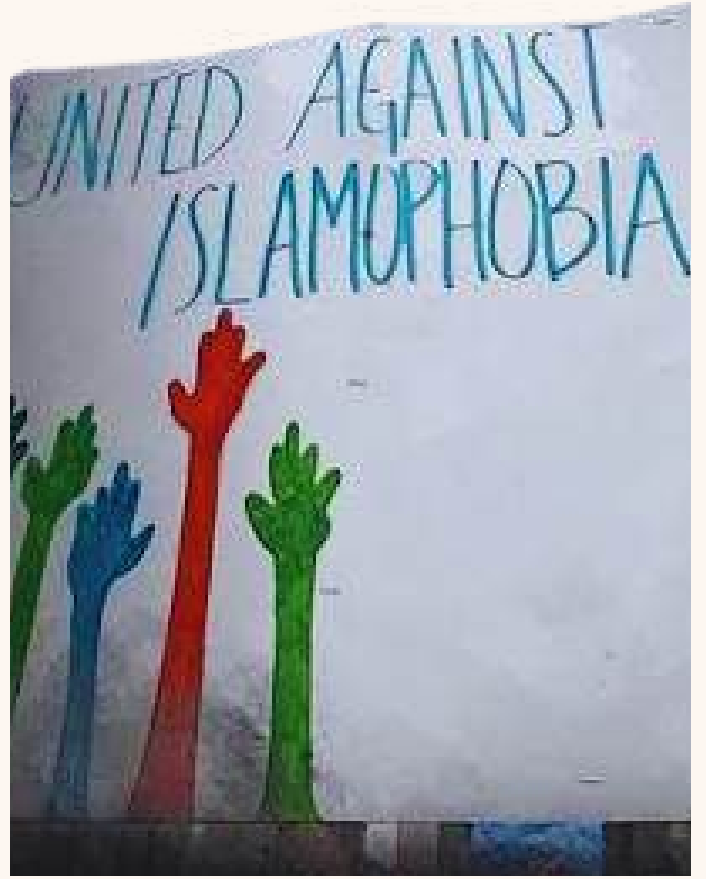
ötekileştirmeye de nasıl iç içe geçtiğine dair disiplinlerarası bir sorgulama yürütür. Kitap, İslamofobi kavramını ilk olarak 1997'de Runnymede Trust tarafından tanımlanan çerçeveye yaslayarak, bu nefret söyleminin Müslümanlara yönelik sürekli bir ötekileştirme, ayrımcılık ve kökleşmiş önyargılar zinciri olduğunu belirtir.¹ Bu tanım, İslamofobiye bireysel sapkınlıkların ötesinde toplumsal yapıya işleyen bir sistem olarak konumlandırır. İslamofobi, sadece inanca değil, etnik kimliğe de yönelik bir ayrımcılık biçimi olarak ortaya çıkar. Kitap, İslamofobinin 11 Eylül 2001 sonrası ani bir tepki olarak değil, Batı tarihinde kök salmış bir önyargının modern şartlarda yeniden üretilmiş hali olduğunu vurgular (s. 18). Özellikle Edward Said'in Oryantalizm kuramı temelinde gelişen analizler, Batı'nın İslam'a dair imajlarının egzotik, irrasyonel, kadın düşmanı ve tehlikeli olarak kurgulandığını gösterir (s. 21). Batı medyasında İslamofobinin nasıl yeniden üretildiğine dair çok sayıda somut örnek verilir:

☒ Evanjelist Hristiyan ve Misyoner Franklin Graham: "İslam bize saldırdı... İslam'ın Tanrısı aynı Tanrı değil... İslam çok kötü bir din . . . Bizim bir ulus olarak üzerinde titredığımız tüm bu değerleri hiç mi hiç paylaşmıyor, Müslüman çoğunluğa sahip olan bu ülkeler." (s.18).

☒ Köşe yazarı ve politik yorumcu Daniel Pipes: "Batılı Avrupalı toplumlar; garip yemekler pişiren, farklı hijyen ölçülerine sahip, kahverengi derili insanların topluca göç etmelerine hazır değil... Göçmenlerin hepsi beraberinde egzotik örfler ve tavırlar getiriyorlar; fakat

Müslüman örfleri çoğundan daha rahatsız edici.” (s. 18).
Geert Wilders: “İslam, bizim artık Hollanda’ da tahammül edemeyeceğimiz bir şeydir. Faşist Kur’an’ın yasaklanmasını istiyorum. Hollanda’nın İslamlaştırılmasını durdurmamız gerekiyor. Bu, bundan sonra camilerin, İslam okullarının, imamların olmaması demektir.” (s. 17). B

Bu söylemler, sıradan halkın İslam’a dair algılarını derinden etkilemekte ve siyasi meşruiyet kazanımı sağlamaktadır. Kitapta sürekli vurgulandığı gibi 11 Eylül öncesinde, Müslümanlara yönelik ayrımcılığa zemin hazırlayan toplumsal ve siyasal koşullar olgunlaşmıştı. 2000 yılında İngiltere’de yapılan Suç Araştırması’na göre, Pakistanlı ve Bangladeşli bireylerin, beyazlara oranla ırk temelli saldırılara uğrama olasılığı %4,2 iken, bu oran beyazlar için %0,3’tü (s. 20). Bu fark, ayrımcılığın sistematik olduğunu ortaya koymaktadır.(s. 19). ABD’de ise CAIR’in 2005 raporuna göre Müslüman karşıtı şikayetlerde %29,6’lık artış gözlemlenmiştir (s. 20). Bu eser, İslam’ın Batı’daki temsiline dair hem akademik hem de entelektüel düzeyde önemli bir başvuru kaynağıdır. Özellikle İbrahim Kalın’ın, İslamofobinin Batı modernitesiyle olan teorik bağını irdelediği analiz, ilahiyat çalışmaları açısından derinlikli bir çerçeve sunar. Kalın’a göre, İslam, Batı’nın sekülerleşmiş kamusal alan tasavvuruna sığmaz (s. 24). Bu nedenle çokkültürlülük, Batı için sadece şekli bir tolerans değil, aynı zamanda düşünsel bir meydan okumadır. Kitap, Batı’daki İslam karşıtlığının tarihsel, sosyolojik ve ideolojik kökenlerine inen, zengin içerikli bir eserdir. Hem bir teşhis hem de bir tedavi metni olarak okunabilir. Ayrıca, İslamofobiye sadece eleştirmekle kalmayıp, çokkültürlülüğü yeniden düşünmeyi, medya dilini sorgulamayı ve daha adil bir toplumsal düzen için alternatifler üretmeyi teklif eder. Kitap, özellikle dinin kamusal temsili, medyada İslami imgeler ve çoğulculuk tartışmaları için vazgeçilmez bir kaynaktır. Akademik düzeyde hazırlanan bu eser, Çağdaş Dünya’da İslam’ın nasıl algılandığını anlamak isteyen herkese hitap etmektedir. Kitabın en güçlü yönlerinden biri, İslamofobiye yalnızca dini önyargı bağlamında değil, ırkçılık, kültürel ayrımcılık ve siyasal tahakküm ilişkileri üzerinden de değerlendirmesidir. Örneğin, Sherman Jackson’un “İrksal Agnozi” kavramı, özellikle Amerika’daki Müslüman karşıtı eğilimlerin yalnızca din temelli değil, aynı zamanda etnisiteye dayalı yapısını da gözler önüne serer. O, bu kavramla İslamofobinin etnik ayrımcılıkla nasıl iç içe geçtiğini tartışır (s. 144). Sunaina Maira ise “iyi”, “kötü” ve “mutedil” Müslüman ayrımıyla Batı’nın “makbul Müslüman” tasavvurunu eleştirir. Bu ayrım, Batı’nın sadece terörle ilintili Müslümanları değil, dindar ama siyaseten pasif Müslümanları da ötekileştirdiğine işaret eder (s. 172). Anas al-Shaikh-Ali’nin bölümünde, özellikle edebiyat ve sinema gibi alanlarda İslamofobik söylemin “sanatsal ifade özgürlüğü” kılıfına büründüğü anlatılır (s. 197). Bu durum, sanatın ideolojik manipülasyon aracı olarak kullanıldığını gösterir. Jocelyne Cesari’nin çalışması,

Avrupa’daki göçmen Müslümanların yapısal dışlanmalarına odaklanırken, medyanın sansasyonel diliyle nasıl “iç tehdit” konumuna itildiklerini ayrıntılarıyla ortaya koyar (s. 63, 74). Avrupa’daki medyanın Müslümanlara yönelik söyleminin sansasyonel ve indirgemeci olduğu, İslam ile radikalizm arasında doğrudan bir bağ kurduğu sıklıkla vurgulanır (s. 74). Eserin disiplinlerarası yapısı -konuyu sosyoloji, siyaset bilimi, medya çalışmaları, antropoloji ve dinler tarihi gibi farklı disiplinler üzerinden işlemesi-okuyucuya kapsamlı bir analiz imkânı sunar.

Somut örneklerle desteklenmiş söylemler, siyasi liderlerden (örneğin Geert Wilders) medya figürlerine kadar pek çok aktörün ifadeleriyle oluşturulan vaka analizleri, teorik çıkarımları destekler niteliktedir. Teorik derinlik açısından Edward Said’in Oryantalizm yaklaşımı, liberal çoğulculuk teorileri ve ırk teorileri gibi düşünsel çerçeveler, kitabın ele aldığı meseleleri sadece tanımsal değil, aynı zamanda kavramsal düzeyde de çözümlemeye olanak tanır. Bununla birlikte, kitapta bazı eksiklik olarak görülebilecek yerler de vardır. Kitap, büyük ölçüde Avrupa ve ABD merkezli bir çerçevede kalmaktadır. Çin’deki Uygur Müslümanları, Hindistan’daki Müslüman karşıtı Hindutva politikaları ya da Myanmar’daki Rohingya krizi gibi Asya merkezli örneklerle yer verilmemesi, İslamofobinin küresel doğasına dair kapsayıcılığı sınırlamaktadır. Ayrıca ampirik verilerin kullanımı sınırlı kalmış; söylemsel analizlere dayanan yorumlar daha yoğun olsa da, kamuoyu araştırmaları veya saha çalışmalarıyla desteklenmiş veriler azdır.

Bu durum, çalışmanın genelleyici iddialarını yer yer zayıflatmaktadır (s. 122-123). Yine okuyucuda kadın Müslüman temsiline dair yetersizlik hissi oluşmaktadır. Cinsiyet perspektifinden ele alınan katkılar sınırlıdır. Oysa Batı'daki İslamofobik dilin en sık hedef aldığı figürlerden biri başörtülü kadındır. Bu açıdan feminist kuramların ve toplumsal cinsiyet analizlerinin sınırlı kullanımı, önemli bir boşluk yaratmaktadır. Ancak Kalın'ın özellikle İslamofobiye modern seküler Batı'nın kendi düşünsel sınırları içerisinde ele alması, eser için teorik derinlik kazandırmaktadır. İslam'ın modern Batı kamusal alanına sığmayan bir konumda sunulması, sadece dinî değil aynı zamanda epistemolojik bir meydan okumaya da işaret eder (s. 24).

Kitap, İslamofobi gibi son derece karmaşık ve çok boyutlu bir konuyu ele alırken, disiplinlerarası bir yöntemle yaklaşması bakımından dikkate değerdir. Özellikle İslam'ın Batı'da temsili, kültürel kimlik politikaları ve çağdaş ayrımcılık biçimleri üzerine düşünen herkes için önemli bir akademik katkıdır. Kitabın hem teorik hem ampirik düzlemde sunduğu içerik, onu bu alandaki literatür içinde özgün bir yere yerleştirir. Buna ek olarak, kapsamını küresel ölçekte genişletmesi ve veri temelli analizlerini derinleştirilmesi, onu daha güçlü kılacaktır. Bu nedenle eser, mevcut haliyle güçlü bir başlangıç olsa da, ileride yapılacak çalışmalar için zengin bir temel oluşturmaktadır.

Ayrıca, gelecek baskılarda daha fazla bölgesel çeşitlilik eklenmesi, İslamofobinin küresel örüntülerini görünür kılacaktır. Kamu politikaları, eğitim sistemleri ve hukuk düzenlemeleri bağlamında önerilere daha fazla yer verilmesi, sadece eleştirel değil, çözüm odaklı bir yaklaşım sunulmasına yardımcı olabilir.

Farklı Müslüman kimliklerin temsili, yani mezhepsel, etnik, toplumsal sınıf gibi farklılıkların İslamofobiye etkisinin daha ayrıntılı ele alınması, ayrımcılığın çok boyutlu doğasına ışık tutacaktır.

Özetle, Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi, İslam'ın Batı'da temsili, çokkültürlülük, medya politikaları ve seküler ideoloji tartışmaları açısından önemli bir akademik kaynak niteliği taşır.

Eser, hem teorik altyapısı hem de disiplinlerarası yaklaşımıyla zengin bir perspektif sunar.

Ancak coğrafi kapsamını genişletmesi, veri temelli analizlere daha çok yer vermesi ve farklı sosyo-kültürel bağlamlara da ışık tutması, eserin etkisini daha da artıracaktır.

Bu inceleme, araştırmacılara yalnızca bir eleştiri değil, aynı zamanda ileriki çalışmalar için öneri niteliği de taşımaktadır.

Kaynakça

Runnymede Trust, Islamophobia: A Challenge for Us All (Londra: Runnymede Trust, 1997), 20. Erişim. 03.05.2025.

https://cdn.prod.websitefiles.com/61488f992b58e687f1108c7c/61bcd30e26cca7688f7a5808_Islamophobia%20Report%202018%20FINAL.pdf

***Melek Coşgun Solak:** Öğr. Gör. Dr., Bozok Üniversitesi Akdağmadeni Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri, Çocuk Gelişimi Programı,

*John L. Esposito ve İbrahim Kalın, Bir Korku ve Nefret Söylemi Olarak İslamofobi, çev. İsmail Eriş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2024,

Şimdi Muhafazakâr Enternasyonal Zamanı!

PROF. DR. EROL GÖKA

www.kritikbakis.com

ABD’de yapılan Dünya Futbol Şampiyonası üçüncülük, dördüncülük maçında 18 Temmuz günü İngiltere ve Fransa karşı karşıya geldi. İngiltere’nin 6-4 kazandığı maçın ardından ilginç bir olay yaşandı. Fransa ve İngiltere milli takımlarının bazı oyuncuları bir çember oluşturup dua etti. Bu futbolcular: İngiltere kadrosundan: Bukayo Saka, Marc Guéhi, Eberechi Eze ve Trevoh Chalobah. Fransa kadrosundan: Dayot Upamecano, Jean-Philippe Mateta ve Maxence Lacroix... Bu manzarayı birçokları gibi ben de X hesabımdan paylaştım ve şöyle yazdım. “Kutlamalardan ve hayal kırıklığından uzak, her iki takımın oyuncuları da sahada bir araya gelerek birbirlerine sarıldı ve birlikte dua ettiler; bir maçın sonucundan çok daha büyük şeyler olduğunu hatırlatarak... Güzel; dünyayı da futbolu da insanlık kurtaracak!...”

Bunun üzerine bir takipçim, neden böyle olduğuyla ilgili bilgi verdi. Meğer bu işin arka planında “Hıristiyan Futbolcular Platformu” ve “Ballers in God” adlı bir yapı varmış. Tarikat değil, gizli bir örgüt değil, bir şekilde sürekli temasta olan Hıristiyan futbolculardan oluşan bu platform kendisini; inançlı futbolcuların bu popüler kültür içinde yozlaşmamasını, mental olarak güçlü kalmasını ve İncil çalışmaları yapmasını amaçlayan bir “sohbet/dayanışma” grubu olarak tanıtıyor. Dünya Kupası’nda başka maçlar sonrasında da böyle sahneler görülmüş...

Bu bilgileri öğrenince normal şartlarda kendimden olumsuz bir tepki beklerken, “Ne yapıyorum ben

diyecek” şekilde beni de şaşırtan bir tepki verdim ve şunları söyledim: “Nihilizm ve fanatizm arasında kıvranan dünyada inşallah hayırlı bir girişim olur. Darısı Müslüman futbolculara...”

.....

Foreign Policy dergisinin Yaz 2026 sayısında kapağını “The End” diye atmış ve sıralamış: ABD-İsrail ittifakı, Neoliberalizm, Trans-Atlantikçilik, Birleşmiş Milletler, Mültecilik, Siyasi partiler, Çin’in büyümesi, Ahlak, Gelecek; tüm bunların sonunun geldiğini ilan etmiş. Yazarlarına ve uzmanlara “Şimdiye kadar sessizce siyasi hayatı yapılandıran kurallar geçersizleştğinde bu ne anlama gelir?” diye sormuş...

Dergi, kapağında da sorusunda da çok haklı... Zira ben de birçokları gibi, uzun zamandan beri, yepyeni bir dünyaya girdiğimizi söylüyor, kendimce onu “teknomedyatik dünya” adlandırıyordum. Barbarlık Çağı, Kibir Çağı, Yeni Ortaçağ, Teknofeodalizm, gibi yaşadığımız dünyadaki yeni duruma dikkat çeken tanımlamaları, insan-ötesi (transhuman), insan-sonrası (posthuman) gibi kavramları tartışmaya çalışıyordum. Son olarak da geçenlerde “Bir gün yazmak nasip olur mu bilmiyorum ama demokrasi konusunda düşüncelerimin hayli değiştiğini ve artık kendime ‘demokrat’ demediğimi arkadaşlara bildiririm. Bu değişikliğe neden olan ana etmen, toplum mühendisliğini çok kolaylaştıran, en göz boyacı olanın öne çıkmasına imkân veren teknomedyatik dünyanın sanal iletişiminin bir

süreden beri gerçek, yüz yüze iletişime baskın olmasıdır” diye yazdım.

Anthony T. Kronman’ın Gerçek Muhafazakârlık kitabından öğrendiğim Alexis de Tocqueville’in şu sözünü alıntılararak, kendime neden artık demokrat demediğimi gerekçelendirmeye çalıştım: “Demokratik toplumların geleceğiyle ilgilenen herkesin bir araya gelmesi ve bu toplumlarda sonsuzluk hissini, yücelik duygusunu ve maddi olmayan hazlara duyulan sevgiyi yaymak için sürekli çaba sarf etmesi gerekmektedir.” Sanıyorum yaşadığımız dünyada, Tocqueville’in bu demokrasi şartlarının karşılandığını kimse söyleyemeyecektir.

Tam tersine demokrasinin seyri Edward Bernays’in 1928’de Propaganda kitabında uyardığı çizgide ilerlemiş ve son bulmuştur.

“Kitlelerin örgütlü alışkanlıklarının ve görüşlerinin bilinçli ve akılcıca manipülasyonu, demokratik toplumda önemli bir unsurdur.

Toplumun bu görünmeyen mekanizmasını kendi çıkarları için kullananlar, ülkemizin gerçek egemen gücü olan görünmez hükûmeti oluştururlar.” Diyen Bernays haklı çıkmıştır.

Siyasi partilerin artık temsil kabiliyetini tamamen yitirdiği, güç ve maddi imkân devşirme aracı haline geldiği bir durumda demokrasi de ideal olarak anlamını yitirmiştir.

.....

Okuyucumuz, eski kavramların pörsüdüğü ve tamamen anlamını yitirdiği ile ilgili tespitlerimizi, Kritik Bakış’taki ilk yazılarımızdan birinin başlığında “Bu dünyaya yeni devrimciler mi gerekli” diye sordüğümüzü hatırlayacaktır (<https://kritikbakis.com/bu-dunyaya-yeni-devrimciler-mi-gerekli/>).

Umuda İmkân Aramak kitabımızda “Artık yaşadığımız dünyayı sadece tuhaf değil fakat aynı zamanda giderek insanlar, tabiat ve canlı türleri açısından daha tehlikeli olan bir yer olarak görüyordum” dediğimiz (<https://kritikbakis.com/umuda-imkan-aramak/>) ve “İnsanın Mükerrerrem Olduğuna İnananlar Birleşmeli!” çağrısı yaptığımız (<https://kritikbakis.com/insanin-mukerrem-olduguna-inananlar-birlesmeli/>) da hatırlarındadır.

Muhafazakârlık üzerine geçenlerde yazdığımız “Nihilizme ve fanatizme karşı muhafazakârlık” başlıklı ilk yazıda da şu tespiti yapmıştık: “Muhafazakârlık, siyasi ve ideolojik bir akım olmaktan daha çok bir topluluğunun değerler sisteminin merkezci gücünün gösterevidir. Muhafazakârlık, ‘topluluğun değerler sisteminin merkezci gücü’ ise sıradan muhafazakâr insan öbeğine ‘toplumsal merkez’ denilebilir.

Toplumsal merkez, merkezci değerlerin üretildiği toplumsal kategori, bu üretime bilinçli veya yarı-bilinçli tarzda katkıda bulunan günlük hayatın sıradan insanlarıdır.

Tüm bu nedenlerle muhafazakârlıktan kaba sloganlar ve dogmatizm türetmek imkânsızdır, bunların yapılmaya

kalkılması halinde genel bünyeye pek uygun düşmedikleri ve sırtıtlıkları görülür; eninde sonunda öyle olduğu ortaya çıkar.

Toplumun var olma tarzının, hayat akışlarının her gelenekte farklı biçimlere bürünmesi yani hayatın (toplumsalın) akışının, tarihin her gelenekte değişik olması, muhafazakârlığın her geleneğe özgü biçimlerinden söz etmemizi zorunlu kılıyor. Muhafazakârlıklar gelenekleri nispetinde farklılaşıyor, birbirlerine rakip olabiliyor ve hatta kimi zaman karşı karşıya gelebiliyorlar.

Bu nokta, muhafazakâr düşüncüyü sosyalizm, liberalizm gibi diğer düşüncelerden belirgin olarak ayırıyor. Muhafazakârlıkta bir evrensellik, ila nihai enternasyonal bir dayanışma pek mümkün görünmüyor.

Daha doğrusu, sonraki yazılarda açmaya çalışacağımız üzere, şimdiye kadar pek mümkün görünmüyordu” diye yazmıştık.

Bu yazı, işte o yazılardan ilkidir.

Önce sosyalizm sonra liberalizm tükenmiş her birinin evrensellik iddiaları ve idealleri son bulmuştur; önce sosyalizm, reel-sosyalizme, ardından liberalizm, reel-liberalizme evrilerek ütopyalarını tüketmiştir.

“Gazze soykırımı”, bu gösteri ve görüntü toplumunun sahteliğini olanca gerçekliğiyle gözler önüne sermiştir. Hayatın akışı, ideolojik akımlara galip gelmiştir.

Ayakta kalan; hayatla barışık olan, insanı ve hayatın olağan akışı içinde toplumun kendiliğinden ürettiği değerleri önceleyen, erdemleri savunan anlayıştır.

Ki siyasi düşünce tarihinde bu anlayış, “muhafazakârlık” olarak adlandırılmaktadır.

Şimdi yeni bir dünyanın eşiğindeyiz.

Ya erdemlerin kazanacağı ya da yok olacağımız belirsiz bir geleceğe doğru yol alıyoruz.

Zihinlerimiz nihilizm ve fanatizm arasında sıkışmış vaziyette.

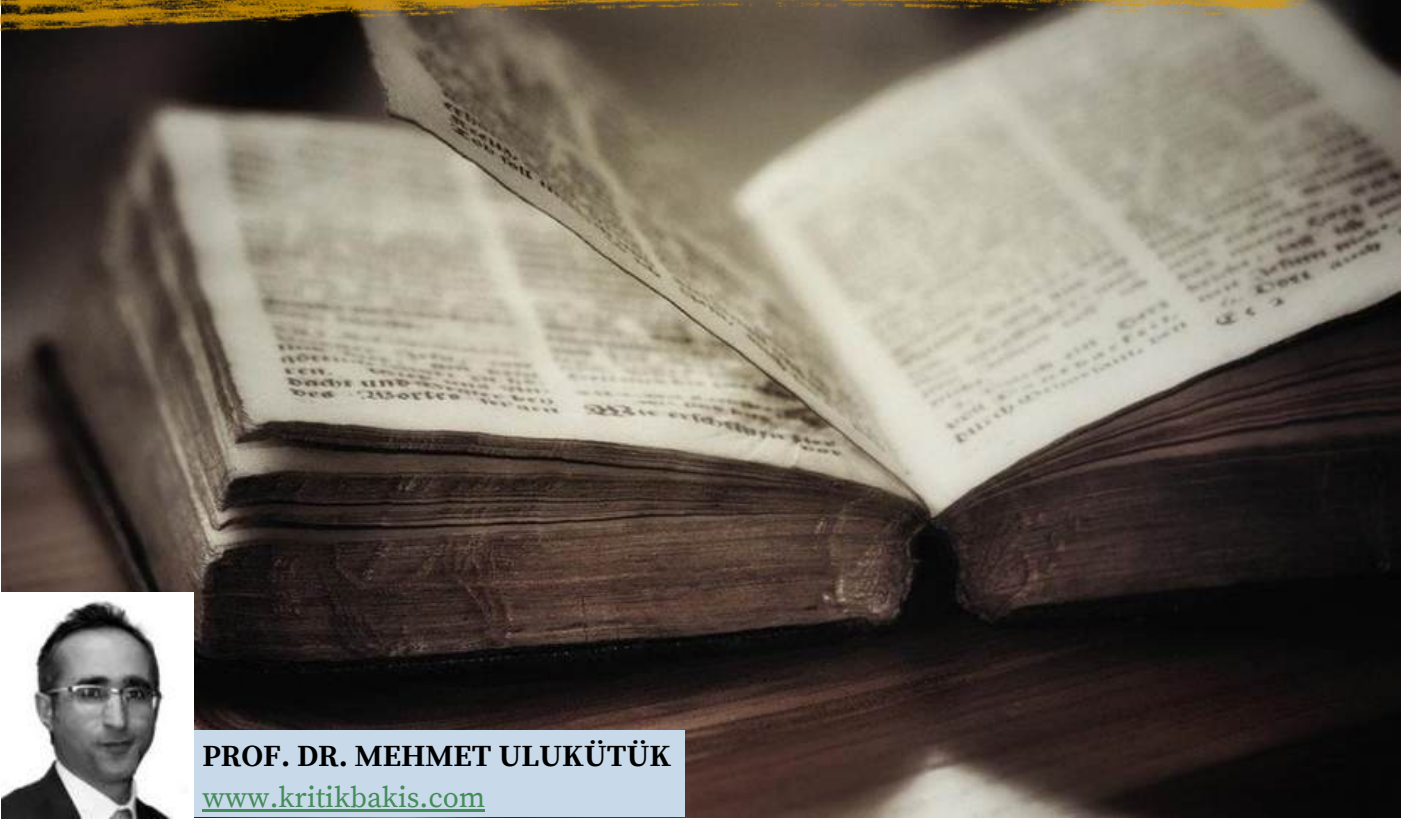
Bu durumdan yaşadığımız insanlık tablosunu “Tanrı’yı kıyamete zorlamak” olarak adlandıran inanç fanatikleri ve teknoloji hayranı teknofaşistler dışında kimse memnun değil.

Dünyada yaşayan insanların kahir ekseriyeti, olanı biteni kaygıyla izliyor ve yeniden erdemlerin canlanmasını, ontolojik yıkım boyutuna gelen teknolojik gelişimin insanlık yararına denetlenmesini, “insan”ın tekrar “eşrefi mahlûkat” düzeyine yükseltilmesini istiyor; gücün ve tamahkârlığın sınırlandırılarak insanca ve hakça bir adil düzen talep ediyor.

Aydınlardan, sanatçılardan, sporculardan, siyasetçilerden insanlığın erdem tarihine sahip çıkmalarını, adeta bir muhafazakâr enternasyonal’de bir araya gelmelerini ve güçlerini birleştirmelerini bekliyor. İnsanlığın bu sessiz ve henüz tam dilini bulamamış, kekeleyen haykırışını, en son Dünya Futbol Şampiyonası’nda Filistin’den yana tavır koyan İspanya’ya verilen destek sırasında duyduk.

Ya da duyan duydu...

Tarih Hermeneutiğinin Yeniden İnşası Mümkün müdür?

PROF. DR. MEHMET ULUKÜTÜK

www.kritikbakis.com

Bilgi ile yorumun birbirinden ayrılamayacağını, tarihsel bilginin yerini bugün tarih hermeneutiğinin alması gerektiği geçen yazılarımda ifade etmeye çalışmış, tarihin artık bilginin nesnesi değil yorumun meselesi haline gelmesi gerektiğini, artık tarihin değil tarihçilerin anlama ve yorumlama biçimlerini tahkik edilmesi gerektiğini anlatmaya çalışmıştım. Bu yazımda adına tarih hermeneutiği dediğim alanı yeniden inşa etmenin imkânı ve yapabilirsem bunun mümkün olduğunu göstermeye çalışacağım. Zira tarih hermeneutiği dediğim alan Batı dünyasında yavaş yavaş gündem olmaya başlayan bir alanı ifade ediyor, tarihçiler belge fetişizminden kurtulup, hadiselerin anlam dünyasına yönelmeye başlıyor, standart anlatıları yeni bilgi ve belgelerle değil, farklı anlama ve yorumlama tecrübeleriyle yeniden düşünmeye başlıyorlar. Ancak tüm bunlar sadece bir felsefi gelenekten temellük edilen kavram, teori ve filozoflarla gerçekleşiyor. Bu da aslında şaşırtıcı değil. Zira hangi dünyaya kulak kesilirseniz diğer dünyaya sağır kalmak öteden beri bilinen bir durum. Ancak her iki geleneğe de kulak verdiğinizde mevcut durum başka bir yöne doğru evrilebiliyor. Bence tarih hermeneutiği için farklı geleneklerle diyaloga girmek, mevcut kısırlıktan kurtulmak için iyi bir seçenek. Hermeneutikten sadece muayyen bir felsefi yaklaşımı veya metodolojik bir farklılığı kast etmediğimi belirtmeliyim. Hermeneutik, anlamada adaleti sağlaması açısından bir ahlaki ilke, bilmenin bir anlama ve yorumlama faaliyetinin sonucu olduğunu, bunu icra

edenin de tarihe gömülü bir özne olduğunu, metinlerin tarafsız, değer yargılarından bağımsız bir olgu resminin de olmadığını göstermesi bakımından, pozitivizmin insan tecrübesine ve öznelliğine yer bırakmayan kesinlik iddiasından sakınmak için iyi bir alternatif olduğunu düşündüğüm için onu tarihe yaklaşımda makul bir yol olarak teklif ediyorum.

Bu yazımda tarihsel epistemoloji kadar tarih hermeneutiğine de yer veren, tarih hermeneutiğini de facto nasıl yapılacağını gösteren, yazdığı tarih kitaplarında bunu uygulayan hem Batı geleneğinden hem de İslam düşünce geleneğinden bazı isimleri yeni bir nazarla okumak istiyorum. Yeni bir nazarın neticesinde yeni bir manzaranın çıkacağını ümit ediyorum.

Tabiatıyla bu alanda fikir serdeden bütün düşünürleri kuşatmak gibi bir iddiamız olamaz. Misal kabilinden seçtiğimiz bazı isimler üzerinden tarih hermeneutiğinin fiilen nasıl icra edildiğini bir nebze göstermek istiyorum. Bu isimler İslam düşünce geleneğinin farklı tarihsel dönemlerinde yaşamış, dünyayı ve hadiseleri farklı okumuş kişiler.

Burada onları bir araya getiren müşterek zemin tarihi hadiseleri ele alırken insan öznelliğinin vurgulanması, tarihin doğasına dikkat çekilmesi, tarih ilmiyle uğraşmanın ahlakına vurgu yapmaları, tarihin usulüne ve adalet ilkelerine maksat temelinde dikkat çekmeleri ve en önemlisi de tarihi salt olguların tarafsız kaydından ibaret görmemeleridir.

İlk ismimiz İslam düşünce geleneğinin mümtaz isimlerinden Ebü'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî (ö. 453/1061 [?]). Ehline malum olduğu üzere Bîrûnî Tahkîku mâ li'l-Hind min ma'ûletin ma'ûletin fi'l-'aql ev merzûle (kısaca adı; Tahkîku mâ li'l-Hind) başlığını taşıyan Hint dünyasını anlattığı meşhur bir kitabı var. Bu kitap hem Hint dünyasının kültürünü, coğrafi özelliklerini, adetlerini, siyasi yapısını, dinleri anlatan bir kitap. Bildiğimiz gibi Bîrûnî Hint dünyasına yabancı birisi. Bilmediği bir dünya hakkında bir kitap kaleme alıyor. Kitabında bahsettiği kültüre yabancı, inançlarını paylaşmıyor. Bu durumda Bîrûnî onlar hakkında nasıl konuşacak? Onları kendi kitabında nasıl temsil edecek? Sözde tarafsızlık veya nesnellik adı altında ne gördüyse onu mu yazacak? Yoksa onları kendi bildiği kavram üzerinden mi dile getirecek? Bîrûnî'nin kitabında bu ikisi de yok. Bîrûnî burada tarih hermeneutiğinin pratik uygulaması olarak ve benim adına 'hermeneutik adalet' adını dediğim ilkeye uygun olarak Hint dünyasını, kendisinden olmayan bir dünyayı, Hintliler kendilerini nasıl dile getiriyor, nasıl tanımlıyorsa o şekilde yazıyor.

Kitabının girişinde benim 'hermeneutik adalet' dediğim durumu Bîrûnî şöyle ifade etmektedir; "Aşağılamak maksadıyla yapılan tahrifler, aynı din içindeki mezheplere dair ise, onların birbirine yakınlığı ve çoğu zaman mensuplarının bir arada bulunmaları sebebiyle daha çabuk anlaşılır. Ancak aralarında hiçbir ilişki veya işbirliği olmayan, birbirine yabancı milletlerin inançları konusunda böyle bir şey yapılmışsa, onlar birbirine uzak ve konunun da araştırılması zor olduğundan bu tahrifleri gizli kalmaktadır. Elimizdeki makâlât kitapları ile mezhepler ve dinler hakkında yazılan bütün eserler bu gibi tahriflerle doludur. Gerçek durumu bilmeyen kimselerin bu gibi eserlerden topladıkları bilgiler, eğer biraz fazilet sahibi iseler, o kitapların içyüzünü bilenler yanında mahcup olmalarından başka bir işe yaramaz. Ama onların tabiatlarında kötülük kökleşmiş ise, yine de o kitaplara dayanarak inat ve ısrarlarını sürdürürler. Ama doğru yönetime sahip olan bir yazar, araştırdığı mezhebin görüşlerini onun efsanevî kaynaklarından ve mensuplarının kendisine anlattığı dinlenmesi hoş hikâyelerden çıkarmaya çalışır, fakat hiçbir zaman bütün bunları, yegâne doğru veya gerçeğin kendisi olarak düşünmez." (Bîrûnî, Tahkîku mâ li'l-Hind: Bîrûnî'nin Gözüyle Hindistan. Çev. Kıvameddin Burslan, Haz. Ali İhsan Yitik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015, s. xxii-xxiii) Bîrûnî'nin ifadelerinden anlaşılacağı üzere başka bir kültürü, dini ve toplumu tanımak ve tanıtmak öncelikle kendimizden olana yaklaşımımız gibi olamaz. Kaldı ki, kendi tarihimize ilgili olan meselelerde de adalete riayet etmek esastır. Başka kültürleri anlamaya çalışırken Bîrûnî elde mevcut pek çok kitabın tahriflerle dolu olduğunu ifade edip kitabının geri kalan tarafında kendisinin bunlardan uzak duracağını ifade etmektedir. Bîrûnî'nin bu hassasiyetinin altında yatan sebep nedir?

Çünkü Bîrûnî'nin Hindistan'a yönelişi, siyasî kudretin

epistemolojik uzantısı değildir. Bîrûnî, fetheden bir medeniyetin mensubu olmasına rağmen fethedenin diliyle konuşmaz. Hindistan'ı İslâmîleştirmeye çalışmaz, Hindistan'ı Hindistan olarak anlamaya çalışır. Bîrûnî'nin başarısı, başka bir medeniyeti kendi kavramlarına tercüme ederek eritmemesidir. Çünkü tercüme kimi durumlarda anlamayı değil, tahakkümü mümkün kılar. Bir kavramı kendi semantik evreninden koparıp başka bir kavramsal nizama yerleştirmek, onu tercüme etmek değil, dönüştürmektir. Söz konusu bu dönüştürmek ve tahrif etmek tehlikesine karşı Bîrûnî Sanskrit kavramları mümkün mertebe kendi iç mantıkları içerisinde kavramaya gayret eder, Hindu kozmolojisini İslâm kelâmının hazır kategorilerine zorla yerleştirmeyi, başkasını, kendi metafiziğinin eksik bir versiyonu olarak okumaz. Bîrûnî'nin şu ifadeleri bu düşüncesinin en iyi göstergesidir. "Bildiklerimi yazarken düşmana iftira etmekten sakındım." (s. xxiii) "... bir Müslüman olarak Hint metinlerinden uzun uzun alıntılar yapmaktan çekinmedim. Bazı alıntıların içeriği küfür olarak görülsün ve doğru yolun yolcuları tarafından reddedilecek nitelikte olsa bile, biz sadece 'Hintlilerin inancı böyledir ve bu inancı savunmaya en layık onlardır' diyebiliriz. Yazacağım bu kitap, bir mücadele ve münakaşa kitabı değildir. Bu yüzden burada hasmın delillerini zikretmek ve gerçeklikten uzak olan fikirlerini redd ve cerh etmekle uğraşmayacağım. Eser, sadece nakil ve rivayetlere dayanacağından, ilk olarak Hintlilerin sözlerini aynen aktaracak, bilahare aralarındaki yakınlık ve benzerliği göstermek amacıyla Yunanlıların benzer sözlerini zikredeceğim." (s. xxiv) Bîrûnî'nin bu yaklaşımı tarih hermeneutiğinin ilk büyük prensibi sayılsa yeridir. Ötekini anlamak, onu kendimize benzetmek değildir. Bîrûnî'nin yaptığına mukayeseli dinler tarihi deyip geçemeyiz. Bîrûnî, hermeneutik geleneğin "ötekini ufkuna intikal" diye tarif edeceği hermeneutik hareketi fiilen gerçekleştirmiştir. Çünkü anlamak, kendi kavramlarımızı başkasına giydirmek değildir, bir süreliğine kendi kavramlarımızın mutlaklığını askıya (fenomenolojik gelenekte yargıları askıya almaya epoche deniliyor) alabilmektir. Başkasını kendi sesiyle konuşturabilmek, insan ufkunun erişebileceği en yüksek hermeneutik tecrübedir. Bu sebeple tarih hermeneutiğinin ilk prensibi ötekini anlamak, onu kendimize benzetmek değildir, onun farklılığını muhafaza ederek onunla müşterek bir anlam zemini kurabilmektir. Daha da önemlisi, Bîrûnî bize anlamamanın epistemolojisinden önce anlamamanın ahlâkını öğretmektedir. Çünkü ötekini farklı olma hakkını teslim etmeyen hiçbir medeniyet, onu gerçekten anlayamaz. Anlamamanın düşmanı cehalet değildir, kibirdir. Bilgisizlik öğrenmeyle giderilebilir, fakat kendi kavramlarını evrensel zannetme vehmi, anlamamanın bütün kapılarını daha baştan kapatır. Hakikat yalnızca doğru bilgiye değil, doğru ahlâka da ihtiyaç duyar. Bîrûnî ile birlikte anlamamanın ahlâkî zemini kurulmuş olur. Bizden olmayan, başka bir milletin, inancın, kültürün tarihi adil ve ahlaki bir tarzda nasıl yazılır

meselesi Bîrûnî ile temelleri atılmış olur. Tarih hermeneutiğine Bîrûnî'den sonra yer vereceğimiz düşünürümüz İbn Haldundur. (ö. 808/1406) Gerçekten de tarih hermeneutiği gözüyle İbn Haldun'a baktığımızda ondan önemli tespitler görürüz. Çünkü İbn Haldun'un yaptığı, yeni bir tarih metodu teklif etmekten ziyade, tarihin zâhirdeki görünür yüzünün arkasında ikinci bir ontolojik katmanın bulunduğunu keşfetmesidir. İbn Haldun'un tarihi hadiseleri ele alırken meşhur zâhir-bâtın ayrımı, yalnızca tasavvufî bir istiare değil, tarih düşüncesinin en büyük hermeneutik inkılaplarından biridir. İbn Haldun'a göre tarih, rivayet edilen hadiselerin toplamı değildir. Rivayet (haber), tarihin sadece zâhirdir. O rivayeti mümkün kılan içtimaî, iktisadî, siyasî ve kültürel dinamikler ise bâtındır. Görünen hadise, görünmeyen yapının tezahürüdür. Bir savaşın sebebi yalnızca hükümdarın iradesi değildir; o iradeyi mümkün kılan asabiyet, ümran, iktisadî şartlar ve medeniyetin iç ritmidir. Böylece İbn Haldun, hadiseyi yüzeyden derinliğe doğru okumayı teklif eder: "Tarih fennî (ilmi, discipline) kavimlerin ve milletlerin yekdiğerine nakledegeldikleri fenlerdendir. Bu, ilim için sefere çıkılır, binekler hazırlanır, yolculuk için kafileler düzenlenir.

Sıradan kimseler ve gaflet içindeki kişiler bile bu ilmi öğrenmek için heveslenirler. Hükümdarlar ve devlet adamları ise bu konuda yarışır. Bu ilmi anlama hususunda âlimler ile cahiller birbirine eşit olurlar. Zira tarih zahiri (dış) görünüş itibariyle eski zamanlardan, devletlerden ve önceki çağlarda meydana gelen vakalardan haber vermekten daha fazla bir şey değildir. Tarihte eski çağlarda ilgili olmak üzere birçok şey anlatılır. O konuda misaller verilir. Toplantı yerlerinde halk bir araya geldiği zaman can sıkılınca tarihi olaylar nakledilerek hoş vakit geçirilir. Tarih; âlemin durumunu, halinin nasıl değiştiğini, dünyada kurulan devletlerin sınırlarının ve hâkimiyet alanlarının nasıl genişlediğini, insanların arzı nasıl mamur hale getirdiklerini, göçüp gitme dönemlerinin geldiğini bildiren tehlike çanları ikaz edilinceye kadar, yıkılma ve yok olma vakti gelip çatıncaya dek insanların dünyayı imar etme işi ile nasıl uğraştıklarını bize bildirir. Bâtın (içyüzü) itibariyle tarih; düşünmek, hakikati araştırmak ve olan şeylerin (vekâyiin) sebeplerini bulup ortaya koymaktır. Olan şeylerin ilkeleri incedir, hadiselerin keyfiyet ve sebepleri hakkındaki bilgi derindir. İşte bunun için tarih asil ve hikmette soylu bir ilimdir. Bundan dolayı hikmet grubunu teşkil eden ilimlerden sayılmaya layık ve müstahaktır." (Mukaddime, Süleyman Uludağ Tercümesi, Dergâh Yayınları 2008, I/158) Tarih artık sadece "ne oldu?" sorusunun değil, "niçin böyle oldu?" ve hatta "hangi görünmeyen yapılar bu hadiseyi mümkün kıldı?" sorularının da sahası hâline gelir. Bu bakımdan İbn Haldun'un umran nazariyesi, kanaatimce sadece ilk tarih sosyolojisi değildir; aslında tarihin ilk hermeneutik teorisidir. Çünkü o, tarihî hakikatin yüzeyde bulunmadığını, zâhir vakıaların gerisinde/bâtınında onları taşıyan anlam örgülerinin yer

aldığını göstermektedir. Tarihçinin vazifesi artık sadece rivayet toplamak değildir; rivayetlerin işaret ettiği bâtınî nizamı keşfetmektir. Bu yönüyle İbn Haldun'un nazarı, modern hermeneutikte sıkça zikredilen 'görünenden görünmeyene', 'metinden bağlama', 'ifadeden maksada' hareketinin tarih alanındaki en erken ve en sistematik tezahürlerinden biri olarak okunabilir.

Ne var ki tarihî anlamda derinleşmek kadar, bu anlamın hangi usûl vasıtasıyla inşa edildiği de tarih düşüncesinin en esaslı meselelerinden biridir. Çünkü tarih hermeneutiğinin temel iddiası, hiçbir tarih bilgisinin usûlden, hiçbir usûlün de maksattan bağımsız düşünülmemeyeceğidir. Tam da bu noktada, İslâm düşünce tarihinde uzun müddet gölgede kalmış olmakla birlikte, kanaatimizce tarih hermeneutiğinin en mühim kurucu isimlerinden biri olarak Muhyiddin Kâfiyeci (ö. 879/1474) karşımıza çıkmaktadır. Onun kaleme aldığı el-Muhtaşar fî İlmi't-Te'rih, yalnızca tarih yazımına dair teknik meselelerden ziyade, tarihin mahiyeti, tarihî bilginin imkânı ve tarih yazımının gayesi üzerine sistematik biçimde düşünen ilk İslâmî metinlerden biridir. Kâfiyeci tarihçiliğin şekil ve tekniklerine dair birtakım kaideler vazetmekten ziyade, tarih yazımının usûlü ile maksadı arasında kopmaz bir irtibat bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Çünkü usûl, zannedildiği gibi tarafsız ve mekanik bir teknikler bütünü değildir, bilakis her usûl, zâhirde metodolojik görünse bile, bâtında belirli bir hakikat telakkisinin, insan anlayışının ve tarih tasavvurunun epistemolojik tezahürüdür. İnsan hangi soruyu soruyorsa, gerçekte hangi hakikati aradığını da açığa vurmuş olur. Sorunun mahiyeti, cevabın ufkunu daha en baştan tayin etmektedir. Bu sebeple Kâfiyeci'nin düşüncesinin merkezinde 'tarih nasıl yazılır?' sorusundan önce 'tarih niçin yazılır?' sorusu yer almaktadır. Kâfiyeci, "tarihçinin aslî maksadı; muteber bir şekilde insanın kaydını tutmaktır" der. Bu kaydı tutmak için de usule muhtaçtır. Tarih ancak bir usûl dairesinde okunur ve yazılırsa tarih ilmi hüviyetini kazanır. Usûl olmadan ilim de olmaz. Tarih ilminde sayılamayacak kadar fayda vardır. Cüz'i olaylar ancak tarih ilmi sayesinde muteber bir surette kavranır. Şayet tarih ilmi olmasaydı, o hadiselerle dalan kişi, sahih ile fasidin arasını ayırmadan, rastgele konuşur, tarih hadiseler içinde kör veya görmesi zayıf bir deve misali gezer, sanki karanlıkta odun toplayan adam gibi olurdu. Tarih ilmi, tarihin konusu olan muhtelif haberler için bir kanun, bir mizan, bir ayar ve ölçü olur. Şayet haberler bu tartı ile tartılırsa haberler sağlam, basiret ve düşünce sahiplerinin yanında muteber olur. (Bu konuda geniş bilgi için bkz; Kasım Şulul, Kâfiyeci'de Tarih Usûlü ve el-Muhtasar Fî İlmi't-Tarih'in Kaynak Tesbiti ve Notlarla Çevirisi, İnsan Yayınları 2011, s. 116)

Bu yönüyle Kâfiyeci, tarih hermeneutiğinin bugün temel kabul ettiği bir hakikati asırlar önce sezmiş görünmektedir. Zira her usûl, belirli bir maksada göre teşekkül eder; maksat bulunmaksızın usûlün kendisi anlamını kaybeder.

Usûl, maksadın epistemolojik suretidir, maksat ise usûlün ontolojik istikametidir. Tarihyazımının usûlü de onun varlık sebebinden, yani gayesinden bağımsız düşünülemez. Denilebilir ki usûl, maksadın epistemolojik sureti; maksat ise usûlün ontolojik istikametidir. Bu iki unsur birbirinden ayrıldığı anda tarihçilik, ya gayesiz bir teknik faaliyete ya da metodik temelden mahrum keyfî bir anlatıya dönüşmektedir. Çünkü hiçbir tarih metni maksatsız kaleme alınamayacağı gibi, hiçbir tarihçi de, farkında olsun yahut olmasın, belirli bir anlam ufkunun içerisinde konuşmaktadır. Hangi hadiseyi merkeze aldığı, hangisini tali bıraktığı, hangi kavramları tercih ettiği, hangi sessizlikleri koruduğu, hangi metaforlarla konuştuğu ve hangi değer yargılarını zımnen metne taşıdığı, onun yalnızca metodunu değil, aynı zamanda niyetini ve tarih tasavvurunu da ifşa etmektedir. Bu sebeple tarih hermeneutiği açısından her usûl aynı zamanda bir niyet teorisidir; her metodoloji, içinde daima belirli bir maksat ve belirli bir anlam siyaseti taşımaktadır.

Kanaatimce Kâfiyecî'nin ortaya koyduğu bu düşünce, XIX. yüzyılda Osmanlı tarih düşüncesinin zirve isimlerinden Ahmet Cevdet Paşa'nın tarih telakkisinde daha olgun ve daha tarih felsefesine yaklaşan bir biçimde yeniden karşımıza çıkmaktadır. Cevdet Paşa'nın tarih anlayışı, bir tarafta Avrupa pozitivizminin tarihi yalnızca kronolojik vakıaların tarafsız kaydı olarak gören yaklaşımıyla, diğer tarafta klasik rivayetçi tarihçiliğin hadiseleri nakletmekle yetinen tavrı arasında müstesna ve özgün bir mevki işgal etmektedir. Cevdet Paşa'nın nazarında tarih, olup biteni haber veren bir ilm-i ahbâr değil, cemiyetlerin yükseliş ve düşüş kanunlarını, devletlerin bekasını mümkün kılan yahut çöküşünü hazırlayan sebepleri araştıran hikemî (hikmet-i tarihiyye) bir tefekkür faaliyetidir. Bu sebeple Cevdet Paşa'nın tarih anlayışında vakıa ile hikmet birbirinden ayrılmaz, biri malzemeyi, diğeri ise o malzemenin anlamını teşkil etmektedir. Nitekim Cevdet Paşa'nın şu meşhur ifadeleri, tarih hermeneutiğinin belki de en esaslı ilkelerinden birini veciz bir şekilde dile getirmektedir: "Tarih mütalaa etmenin amacı ve faydası, yalnızca bir olayın geçmişte meydana geldiğini bilmek değildir. Meselâ, müderris Osman Paşa'nın öldürüldüğünü, ne zaman ve nasıl idam edildiğini öğrenmek tek başına bir fayda sağlamaz. Tarih kitapları geçmişte meydana gelen olayların hüsn ü kubhunu, hakk u nâ-hakkını sonraki nesillerin anlayıp bunlardan ibret alması için yazılmıştır. Bu sebeple müverrihin en temel vazifesi doğruyu söylemektir." (Tarih-i Cevdet, Tertibi Cedid, c. 1-XII, Matbaa-i Osmaniyye, İkinci Tab'ı, Dersaadet 1309, II, s. 16) Burada dikkat çekici olan husus, Cevdet Paşa'nın tarihî hakikati yalnızca olgunun doğruluğunda aramamasıdır. Cevdet Paşa'ya göre tarihî bilgi, ancak geçmiş hadiselerin ahlâkî ve siyasî anlamı kavrandığında gerçek değerine ulaşmaktadır. Bir olayın yalnızca ne zaman ve nasıl meydana geldiğini bilmek tarih değildir; tarih, o hadisenin hüsn ü kubhunu, hakk

u nâ-hakkını idrak ederek ondan i'tibâr çıkarabilmektir. Böylece tarih, kronolojik zamanın bilgisi olmaktan çıkarak hikmetin ve muhakemenin sahasına intikal etmektedir. Cevdet Paşa'nın tarihçiye yüklediği vazife, modern tarih hermeneutiğinin temel iddialarıyla dikkat çekici bir şekilde örtüşmektedir. Çünkü ona göre vakıalar kendi başlarına konuşmazlar. Onları konuşturan, aralarındaki münasebetleri kuran, sebepleri neticelerle irtibatlandıran ve nihayet bütün bu tarihî tecrübeyi ibret ve hikmete dönüştüren şey tarihçinin nazarıdır. Tarihçinin vazifesi yalnızca nakletmek değil, muhakeme etmektir. Bu muhakeme ise keyfî bir yorum değil; hakikati ortaya çıkaracak fikrî bir mesuliyettir.

Cevdet Paşa'nın tarih hermeneutiği bakımından daha dikkat çekici olan ikinci tespiti ise tarihçinin kendi tarihselliğine ilişkin yaptığı psikolojik ve epistemolojik çözümlemesidir. Şöyle demektedir: "Tarihçiler, çağdaşlarının çoğuna, özellikle de devlet ve ordu yönetiminde bulunan kimselere karşı çeşitli sebeplerle ya minnet duyar ya da onlara karşı hoşnutsuzluk beslerler. Bu yüzden zihinleri tabiatı gereği bir tarafa meyleder ve buna göre bir dil kullanırlar. Dolayısıyla çağdaşlarının terceme-i hâllerini anlatırken ifrat ve tefritten bütünüyle uzak kalamazlar. Ancak vukuat dikkatle muhakeme edildiğinde hakikatin ne olduğu ortaya çıkar." (Tarih, XII, s. 110) Bu ifadeler, hem tarihçinin tarafgirliğine dair ahlâkî bir uyarı hem de modern hermeneutiğin 'ön-anlama' (Vorverständnis) ve 'tarihsel bilinç' (wirkungsgeschichtliches Bewusstsein) kavramlarını önceleyen bir idrakin sonucudur.

Cevdet Paşa, tarihçinin mutlak anlamda tarafsız olamayacağını kabul etmekte, insanın dostluk, düşmanlık, minnet, öfke ve siyasî yakınlık gibi duygular sebebiyle hadiseleri belirli bir nazar açısından görmeye meylettiğini açıkça ifade etmektedir. Ancak onun çözümü, pozitivizmin iddia ettiği gibi yorumu bütünüyle ortadan kaldırmak değildir. Bilakis çözüm, tarihî vukuatı muhakeme ederek, farklı rivayetleri karşılaştırarak ve aklî muhasebe ile hakikate yaklaşmaya çalışmaktır.

Bu yönüyle Kâfiyeci ile Cevdet Paşa arasında derin bir fikrî süreklilik bulunduğu söylenebilir. Kâfiyeci, usûl ile maksadın ayrılmazlığını ortaya koyarak tarih yazımının niçin var olduğunu açıklarken; Cevdet Paşa bu usûlün insan zihninde nasıl işlediğini, tarihçinin hangi psikolojik ve ahlâkî şartlar altında hüküm verdiğini göstermektedir. Birincisi tarihin epistemolojik zeminini kurmakta, ikincisi ise bu zeminin hermeneutik mahiyetini açığa çıkarmaktadır. Böylece her iki düşünür de tarihi yalnızca olmuş bitmiş hadiselerin kaydı olmaktan çıkararak, anlamın, hikmetin, muhakemenin ve insanın kendi tarihselliğiyle yüzleşmesinin sahasına taşımaktadır.

Tarih hermeneutiği açısından bakıldığında Kâfiyeci ile Ahmet Cevdet Paşa arasında kurulan bu fikrî irtibat, iki tarih anlayışının müşterek noktada buluşmasını ve İslâm düşüncesi içerisinde tarihî bilginin mahiyeti üzerine teşekkül etmiş özgün bir hermeneutik geleneğin varlığına işaret etmektedir. Bu gelenekte tarih, ne vakıaların kronolojik dizilişidir ne de rivayetlerin mekanik naklidir.

Tarih, usûl ile maksadın, hakikat ile hikmetin, rivayet ile muhakemenin ve nihayet bilgi ile i'tibârın/yorumun birbirini tamamladığı canlı bir anlam alanıdır. Dolayısıyla tarihçinin asli vazifesi, geçmişi olduğu gibi tekrar etmek değil, geçmişte saklı bulunan hikmeti, insanlığın müşterek tecrübesine dönüştürecek hermeneutik idraki inşa etmektir.

İşte bu idrak, kanaatimizce tarih hermeneutiğinin hem klasik İslâm düşüncesindeki en güçlü köklerinden birini hem de çağdaş tarih felsefesine sunabileceği en özgün katkılardan birini teşkil etmektedir.

Birûnî, İbn Haldun, Kâfiyeci ve Cevdet Paşa birlikte okunduğunda, İslâm düşüncesinde tarih hermeneutiğinin dört asli sütunu bütün açıklığıyla ortaya çıkar.

Birûnî bize başkasını anlamamanın ahlâkını öğretir, İbn Haldun tarihi zâhirî nedenlerin ötesinde anlamamanın ontolojisini inşa eder, Kâfiyeci ise anlamamanın metodolojik temelini maksadına göre inşa eder. Böylece tarih, hadiselerin kronolojisi olmaktan çıkar, kendinden olmayanın hakkını teslim eden bir vicdan, bâtinî olanın izini süren bir nazar ve maksadını bilen bir usûl sayesinde hakiki mânâsına kavuşur.

Cevdet Paşa bu usûlün insan zihninde nasıl işlediğini, tarihçinin hangi psikolojik ve ahlâkî şartlar altında hüküm verdiğini göstermektedir.

Kanaatimizce bugün tarih düşüncesinin en fazla ihtiyaç duyduğu şey tam da bu dörtlü terkiptir.

Çünkü çağımızın problemi belgelere ulaşma sorunu değildir, var olan bilgi ve belgeleri anlama ve yorumlama sorunudur. İnsanlık artık geçmişe dair yeterince malumata sahip, fakat o malumatı hangi ahlâkî ilkeyle okuyacağını, hangi nazarla yorumlayacağını ve hangi maksadı esas alarak yazacağını yeniden düşünmek zorundadır. Tarih hermeneutiği kısaca bize bunları sağlama iddiasındadır. O, tarihe yeni belgeler ilâve etmekten ziyade, tarihçinin kendi bakışını, kendi önkabullerini ve kendi anlam ufku da araştırmanın konusu hâline getirir. Çünkü geçmişin kendisi konuşmaz, konuşan daima bugünün insanıdır. Hermeneutik geçmiş değil, geçmiş hakkında konuşan insanın konuşma biçimini, şartlarını ve sonuçlarını de anlamaya çalıştığı ölçüde kendi kemaline yaklaşır.

İsrail Sessiz

YAZAR: ERIC PETERS

İlginçtir—belki de değildir—savaş yeniden başladı, ancak görünüme göre yalnızca iki taraf yer alıyor: İran ve Amerika Birleşik Devletleri. İsrail ise sessiz; bu da ilginç, çünkü savaş, onu İsrail başlattığı için başladı (Trump bunu kamuoyu önünde kabul etti). Şimdi ise savaşın İsrail'i hiç ilgilendirmediği anlaşıyor.

Büyüleyici, Bay Spock'ın dediği gibi.

Elbette gerçek şu ki, İran ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki bu savaş, İsrail adına yürütülen bir “siz ikiniz savaşın” örneğidir. Belki de bunu, İsrail'in çıkarlarına hizmet etmek olarak ifade etmek daha doğru olur. Peki, herhangi biri neden İran'la savaş hâlinde olduğumuzu soruyor mu? Biz (İsrail'le birlikte) ona saldırmadan önce bize saldırmamış olan bu uzak ülke... Bütün bunların anlamı ne? Amerika—daha doğrusu Amerikalılar (Amerika'yı kontrol eden çıkar çevrelerinin aksine)—İran'la savaş hâlinde olmaktan hiçbir fayda sağlamaz. Ama İsrail sağlar. İranlılara ağır darbe vurmak İsrail'in çıkarlarına hizmet eder. Peki, Amerika neden İsrail uğruna İran'a ağır darbe vuruyor? Bu tür soruları sormamamız bekleniyor. Böyle sorular sormak “antisemitik” sayılıyor.

Oy vey (vah vah), dedikleri gibi.

İsrail birdenbire sessizleşti; çünkü Amerikalılar seslerini yükseltmeye başlamıştı—ülkemizin İsrail adına savaşa girmesi gibi tuhaf ve şeytani bir mesele hakkında. Trump'ın, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olmak yerine—ki görünüme göre ulaşmayı arzuladığı makam İsrail Cumhurbaşkanlığı—İsrail'in cumhurbaşkanıymış gibi davranması hakkında. İsrail yüzünden benzine galon başına 4 dolar ya da daha fazla ödemek hakkında. Yaklaşık iki hafta öncesine kadar—Trump, Mutabakat Muhtırası aracılığıyla İranlılara teslim olmadan hemen önce—İsrail'e yönelik kamuoyu eğilimi ve bu savaşı başlatmadaki ve Trump'ı bizi bu savaşa sürüklemeye kışkırtmadaki sorumluluğuna ilişkin görüşler, güneşte gereğinden fazla bekletilmiş lor peyniri gibi ekşiyordu. Bir şey yapılması gerekiyordu. İsrailliler (ve bu ülkedeki ajanları) aptal insanlar değildir.

Bir yön değişikliği gerekliydi. Savaş—şimdi yeniden başlamış durumda—artık üç taraflı bir savaş değil. Artık —öyle sunulabilir diye—iki taraflı bir savaş. Sanki başından beri iki taraf arasındaki bir savaşmış gibi. İnsanlar unutuyor; çünkü çıkar çevreleri onların unutmasını istiyor.

Olan şey, İran'ın teslimiyet şartlarının—özellikle de artık Hürmüz Boğazı'nın hâkiminin İran olduğu anlayışının—göstermelik biçimde kabul edilmesine dayanan göstermelik bir çatışmaların durmasıydı. Bu, Trump'ın kabul etmeden kabul etmiş gibi yaptığı Teslimiyet Muhtırası'nda açıkça yer alıyor. Amerikan halkına bunu kabul etmediği izlenimini verirken, İranlılara kabul ettiği izlenimini verdi. Amerikan halkına, Turuncu

MacArthur'un talimatıyla Boğaz'ın tüm trafiğe yeniden açılacağına inandırıldı. İranlılara ise Turuncu MacArthur'un şartlarını kabul ettiğine inandırıldı; bu nedenle o şartlar ihlal edilince İranlılar da bekleneneceği gibi güç kullanarak karşılık verdi. Bu da Trump'ın savaşı yeniden başlatmak ve—umduğu gibi—artık İran ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir savaş olarak yeniden çerçevelendirilen bu savaşa destek vermesi için Amerikan volk'unun savaş yanlılığını harekete geçirmek amacıyla ihtiyaç duyduğu bahaneye dönüştü ve—bakın!—savaşı başlatan da İranlılar oldu.

Hiç kuşkusuz “Bibi” buna kahkahalarla gülüyordur.

Peki ama son gülen kim olacak? Bunun İran ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir savaş olduğu algısının ötesinde değişen herhangi bir şey var mı? Başka bir ifadeyle, Amerika Birleşik Devletleri—yani Trump—şimdiye kadar kaybetmekte olduğu bu savaşı kazanabileceğini mi düşünüyor? Tam olarak nasıl? Daha fazla bombardıman sortisiyle mi? Bu şimdiye kadar İranlıları pek yıldırmadı. Şimdi neden etkilesin ki? Tahminen 10 milyon İranlı, birkaç gün önce Trump tarafından öldürülen Ayetullah'a saygılarını göstermek için sokaklara döküldü. Sizin Ayetullah'a saygı duyup duymamanız önemli değil. Önemli olan, 10 milyon İranlının ona saygı duyuyor olması. Trump bunu kavrayamıyor gibi görünüyor—“Bibi” de öyle.

Ayrıca işleyen bir zaman unsuru da var—ve zaman hızla tükeniyor. Trump'ın İranlıları bombardımanlarla yeniden “barış” masasına döndürmek için önünde birkaç ayı yok. Söylentilere göre Stratejik Petrol Rezervi (SPR) neredeyse tükenmiş durumda ve yakında yeniden doldurulmazsa, benzin bulunabilirse bile galon fiyatının kısa süre içinde 4 doların çok üzerine çıkması kuvvetle muhtemel. Trump, Amerika'nın ihtiyaçlarını karşılamak için yurt içi arzı kullanabilir; ancak o zaman dünyanın geri kalanı için tampon mekanizma ortadan kalkar ve savaşın (ve Boğaz'ın yeniden kapanmasının) etkisi, 1929 Buhranı'nı andıran bir çöküş şeklinde dünya genelinde hissedilir. Hatta daha da kötüsü.

Bütün bunlar, şimdilik sessizliğe bürünen o dik başlı küçük ülke uğruna.

Kaynak: <https://www.ericpetersautos.com/2026/07/16/israel-is-silent/>

Trump Erdoğan'a F-35 Sözü Verdi, Ama Yasa Hayır Diyor

YAZAR: IMRAN KHALID

KAYNAK: [HTTPS://FPİF.ORG](https://fpif.org)

Türk lider Recep Tayyip Erdoğan, Donald Trump'ı Ankara Havalimanı'nda karşıladı; devlet başkanlarının genellikle yapmadığı bir şey. Toplar vardı. Atlı askerler vardı. Kırmızı, beyaz ve mavi duman izleri bırakan jetler tepelerinde uçtu. Ardından iki lider Ankara'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda bir araya geldi ve Trump, kendi yönetiminin Türkiye'ye uyguladığı yaptırımlar sorulduğunda şunları söyledi: “Dostlara yaptırım uygulamak istemiyoruz.”

Yaptırımlar, Aralık 2020'de, Trump'ın kendi Beyaz Sarayı tarafından ve görev süresi sırasında, Türkiye'nin Ankara'nın satın almak istediği Amerikan hayalet savaş uçağını avlamak üzere geliştirilmiş bir Rus hava savunma sistemi satın almasının ardından yürürlüğe girdi. O günden bu yana S-400 konusunda hiçbir şey değişmedi. Değişen tek şey, Erdoğan'ın havalimanına atlar göndermesiydi.

Trump daha da ileri gitti. Türkiye'nin, diğer ABD müttefiklerinden daha sadık olduğunu söyledi. Bunu, İran'a karşı yürüttüğü savaşa yeterince istekli destek vermedikleri gerekçesiyle Birleşik Krallık, Fransa, Almanya ve İtalya'yı eleştirdiği, ittifakın kendisine iyi davranmadığından yakındığı ve Avrupa'dan daha fazla Amerikan askerini çekme ihtimalini dışlamadığı bir gezi sırasında söyledi.

Bu anlayışta sadakatin antlaşmalarla, demokrasiyle ya da ortak çıkarlarla hiçbir ilgisi yoktur. Bunun anlamı, Erdoğan'ın ona iyi davranmış olmasıdır.

F-35'in kendisi konusunda ise Trump daha kaypak. Bir satışın “kesinlikle değerlendireceğimiz bir şey” olduğunu söyledi. Ankara NATO Zirvesi'nin sonunda ise daha da geri adım atarak henüz kararını vermediğini,

ancak Erdoğan'ın pek çok şekilde yardımcı olması nedeniyle evet deme eğiliminde olduğunu söyledi (Çin'in de öyle olduğunu ekledi).

Erdoğan ise farklı bir hikâye anlatıyor. Trump'ın kendisine şahsen söz verdiğini ve altı jetin vaat edildiğini söylüyor. Bu iki adamdan yalnızca biri gerçek bir şeyi anlatıyor olabilir ve yalnızca biri Amerikan yasasıyla bağlıdır. Beyaz Saray'ın sürekli olarak bahsetmeyi unuttuğu husus şudur. Türkiye'nin S-400'leri teslim almasının ardından Kongre, 2019 yılında Türkiye'nin F-35 programından çıkarılmasını yasaya bağladı. 2020 mali yılı Ulusal Savunma Yetki Yasası'nın 1245. Bölümü, Ankara S-400'e —veya onunla bağlantılı herhangi bir ekipmana, malzemeye ya da personele— “artık sahip olmayana” kadar herhangi bir F-35'in Türkiye'ye transferini yasaklıyor. Dışişleri Bakanı Marco Rubio ile Savunma Bakanı Pete Hegseth'in, tek bir uçak hareket etmeden 90 gün önce bunu Kongre'ye yazılı olarak bizzat tasdik etmeleri gerekiyor. Kongre herhangi bir başkanlık muafiyeti eklemedi. Ulusal güvenlik istisnası yok, acil durum yetkisi yok, yorumlama konusunda takdir yetkisi yok. Üstelik Trump bunu imzaladı. Yaptırım yasasını da imzaladı; daha doğrusu, yasa karşısında geri adım atmak zorunda kaldı. Trump, 2017'de CAATSA'ya karşı çıktı; Kongre ise yasayı, vetoyu anlamsız kılacak kadar büyük çoğunluklarla kabul etti. Ardından, kendi ilk dönem yetkilileri onu bu yasayı uygulamaya ikna etmek zorunda kaldı. Senatör John Cornyn'in (R-TX) Ankara açıklamasına verdiği tüm kamuoyu tepkisi, 1245. Bölüm'ün metnini yayımlamak ve ayrıca haberlerin yanlış olmasını umduğunu söylemekten ibaretti.

Dolayısıyla Kongre'nin bu satışı durduracağını okuduğunuzda, bunun gerçekte ne anlama geldiğini anlayın; çünkü insanların düşündüğü anlama gelmiyor. Temsilci Dina Titus (D-NV), Temsilciler Meclisi liderlerinden bir onaylamama ortak kararı sunmalarını istedi. Ortak karar bir yasa tasarısıdır. Trump bunu veto eder. Vetonun aşılması, her iki mecliste de üçte iki çoğunluk gerektirir ve böyle bir üçte iki çoğunluk yoktur; çünkü muhalefet şimdiden fire vermeye başlamıştır. Kongre heyetiyle birlikte Ankara'da bulunan Senatör Mike Rounds (R-SD), S-400 meselesinin çözülmesinin NATO açısından iyi haber olacağını söyledi. Temsilci Mike Turner (R-OH) ise konuyla ilgili brifingleri umut verici olarak nitelendirdi. Kongre'nin gerçek kozu bir oylama değildir. İki imza taşıyan bir kâğıt parçasıdır. Pete Hegseth ile Marco Rubio'nun bu tasdik belgesini imzalaması gerekiyor. Kendi adlarıyla ve fiilî durumu tasdik ederek, Türkiye'nin şu anda sahip olduğu bir silah sistemine artık sahip olmadığını beyan etmeleri gerekiyor. Haberler, Türkiye'nin tam da bu hukuki engeli aşmak amacıyla S-400 sistemlerini Katar veya Birleşik Arap Emirlikleri gibi bir Körfez ülkesine devretmek için Rusya'nın onayını aktif olarak aradığını gösteriyor; ancak henüz herhangi bir anlaşmaya varılmış değil ve Rusya sattığı sistemlere çeşitli şartlar bağlıyor. Senatör Chris Coons (D-DE), sistemlerin başka bir yere taşınmasını baştan uygulanabilir olmayan bir fikir olarak nitelendiriyor. Sistemin depolanması, yasanın açık hükmüne aykırıdır. Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi üyesi Temsilci

Brad Sherman (D-CA) ise bunu dolambaçsız bir şekilde ifade etti: Türkiye S-400'lere sahip olduğu sürece satış yasa dışıdır. Hegseth ile Rubio'nun bu başkana "hayır" dediğini düşünün. Üstelik bunun bir emsali de var. Geçen ay, yaptırımlar hâlâ yürürlükteyken yönetim, Türkiye'nin yerli KAAN savaş uçağı için F110 motorlarının satışına devam edeceğini Kongre'ye bildirdi. Kimse bunu durdurmadı. Neredeyse hiç kimse de fark etmedi. Türkiye bir NATO müttefikidir. Kendisine ait altı F-35, Arizona'daki bir hangarda duruyor ve yaklaşık 1,7 milyar doları Amerikan makamlarının elinde bulunuyor. S-400'ler hiçbir zaman Türk hava savunma sistemine entegre edilmedi; donanımın büyük bölümü hâlâ nakliye konteynerlerinde bulunuyor. Ankara bunlardan gerçekten ve doğrulanabilir şekilde vazgeçer ve müfettişler de bunu teyit ederse, yasa tam da tasarlandığı şekilde işler ve Türkiye savaş uçaklarını alır. Ancak olan bu değildir. Olan şey, bir başkanın, yalnızca karşılamanın sıcaklığına dayanarak, Amerika Birleşik Devletleri yasalarının yasakladığı bir sonucu yabancı bir lidere vaat etmesidir. Bu arada Washington'da Türkiye'deki insan haklarından hiç söz edilmemektedir. Eğer Hegseth ile Rubio, fiilî bir durumu değil de verilen bir sözü esas alacak şekilde bir tasdik belgesini imzalarlarsa, bunun vereceği zarar F-35 programına olmayacaktır. Hayalet teknolojisi varlığını sürdürecektir. Varlığını sürdüremeyecek olan ise Kongre'nin bir cümle yazıp başkanın imzasını aldıktan sonra o cümlenin artık bir anlam ifade etmesini bekleyebileceği düşüncesidir.

Bir AHBAP Tartışması: Sivil Toplum Ne İşe Yarar?

DR. ENDER KORKMAZ

www.kritikbakis.com

6 Şubat 2023 depremlerinin ardından Türkiye, insani yardım ve afet yönetimi alanında Cumhuriyet tarihinin belki de en ağır sınavını verdi. Bu sınavın olumlu ve olumsuz bazı sonuçları oldu. Bununla beraber sivil toplum kuruluşları, meslek mensupları, gönüllüler ve yerel dayanışma ağları, bütün imkânsızlıklara rağmen önemli bir müdahale kapasitesi ortaya koydu. İHH İnsani Yardım Vakfı'ndan AKUT'a, yerel derneklerden gönüllü gruplara kadar çok sayıda sivil unsur, arama-kurtarma ve insani yardım çalışmalarına katıldı. İHH, 64 ekip ve 2.156 arama-kurtarma görevlisiyle sahada yer alırken AKUT 800'ü aşkın saha gönüllüsünü bölgeye sevk etti. Kamu ve özel sektörde çalışan 9.798 madenci ise mesleki bilgi ve tecrübelerini enkaz altındaki canları kurtarmak için kullanarak 324 kişiyi sağ çıkardı. Adını bilmediğimiz pek çok yerel kuruluş da yardımın merkezden ulaşamadığı mahalle ve köylere erişti. Bütün eksikliklerine rağmen bu tablo, Türkiye'de sivil inisiyatifin afet anlarında insani yardım kapasitesinin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu gösterdi.

Ne var ki 6 Şubat sürecinde sahada somut biçimde görülen bu sivil kapasite, bugün Ahabap'a yöneltilen iddialar üzerinden bütünüyle tartışmaya açılıyor. İnsani yardım faaliyetlerinin yalnızca merkezi devlete bağlı resmi kurumlar eliyle yürütülmesi ve devlet dışındaki aktörlere güvenilmemesi gerektiği savunuluyor. Oysa Ahabap, Türkiye'deki geniş sivil yardım kapasitesinin yalnızca bir parçasıdır. Henüz kesinleşmiş bir yargı hükmüne dönüşmemiş iddialar üzerinden bütün sivil

toplumu zan altında bırakmak ve vatandaşların bağışlarını merkezi kurumlara yönlendirmek ne ölçüde akılcıdır?

Bir kuruluş hakkındaki suçlamalar, yüzlerce bağımsız yardım kuruluşunun faaliyetlerini değersizleştirmek için gerekçe olabilir mi?

Üstelik insani yardımın devletleşmesi ve merkezileşmesinin doğuracağı sonuçlar da yeterince tartışılmıyor.

Merkezi kurumlar, bütçe kullanımından personel seçimine kadar siyasallaşma ve bürokratikleşme riski taşıırken sivil yapılar gönüllülük, yerel bilgi ve inisiyatif kullanma kabiliyetleri sayesinde daha esnek ve hızlı hareket edebilir.

İnsani yardım gibi çok yönlü bir alanda karar yetkisini tek merkezde toplamak ise yerel ekiplerin müdahale kapasitesini zayıflatabilir.

Nitekim 2023 depremlerinin ilk saatlerinde belediyelerin, STK'ların ve bazı yerel arama-kurtarma birimlerinin merkezden yönlendirme beklemesi, müdahaleyi geciktiren etkenlerden biri oldu. Afet anında ülkenin bütün kapasitesini koordine etmek üzere kurulan AFAD'ın zamanla icracı, merkezi ve bürokratik bir yapıya dönüşmesi de karar alma ve koordinasyon güçlüklerinin zeminini hazırladı[1].

Deprem sonrasında yapılan bazı akademik çalışmalar da afetlere yönelik acil müdahalede aşırı merkezileşmenin sahadaki inisiyatifi ve müdahale hızını olumsuz etkilediğine işaret ediyor.

Türkiye'nin arama-kurtarma ve insani yardım kapasitesini artırmasının yolu yeni bürokratik yapılar kurmaktan değil; sorumluluğu, imkânı ve inisiyatifi geniş bir aktör tabanına yaymaktan geçiyor. Sû-i misal emsal olmaz.

Şu ya da bu derneğe yöneltilen iddiaları bütün sivil topluma teşmil etmek, Türkiye'nin insani yardım kabiliyetini güçlendirecek bir yaklaşım değildir. Kaldı ki Türkiye, bu alanda ciddi bir sivil birikime sahip. Kamuoyundaki yaygın kanaatin aksine bir devlet kurumu değil, kamu yararına çalışan bir dernek ve köklü bir STK olan Kızılay, bu birikimin en önemli temsilcisidir.

Deprem sırasında Ahbap'a verilen çadırların sonuçta depremzedelere ulaştığı gerçeği göz ardı edilerek biraz da insafsız[2] bir biçimde eleştirilen bu tarihî kuruluş, bugün ilk kadın genel başkanı Prof. Dr. Fatma Meriç Yılmaz tarafından yönetiliyor ve kurumsal yapısını daha da ileri bir noktaya taşımak için çalışmalar yürütüyor.

Temelleri 1992 Bosna Savaşı sırasında atılan İHH İnsani Yardım Vakfı ise otuz yılı aşan tecrübesiyle birçok coğrafyada ümmetin yüz akı olarak faaliyet göstermeye devam ediyor. Hayrat Yardım'dan Sadakataşı Derneği'ne kadar kamuoyunda yeterince tanınmayan pek çok kuruluş da gurur verici çalışmalar yürütüyor.

Elbette her STK'nın eksikliği, verimsiz yönleri, hatta kusurları olabilir.

Fakat STK'lardaki kusurları büyütürken devlet kurumlarını hatadan münezzeh, neredeyse ilahî yapılar gibi görmek de sağlıklı değildir. Zira insanın olduğu yerde hata da kötü niyet de olabilir; bundan ne sivil toplum kuruluşları ne de devlet kurumları bütünüyle azadedir.

Mesele kurumları peşinen mahkûm veya hatadan münezzeh ilan etmek değil, hepsini şeffaflık, liyakat ve hesap verebilirlik ölçüsünde değerlendirmektir.

Türkiye'nin arama-kurtarma ve insani yardım kapasitesini büyütmesinin yolu, devletin tek icracı olma iddiasından uzaklaşarak standartları belirleyen, farklı aktörleri hazırlayan, koordine eden ve denetleyen bir konuma yerleşmesidir[3].

Örneğin iki yüzden fazla üniversitenin her birinde, çalışanlardan gönüllülük esasına göre kurulmuş, profesyonellerce eğitilmiş ve gerekli donanımına sahip birer arama-kurtarma ekibi bulunsa; bu ekipler afet anında merkezden ayrıca talimat beklemeden önceden belirlenmiş görev bölgelerine intikal edebilse bu durum herhalde Türkiye'nin acil müdahale kapasitesine olumlu etki ederdi. Ya Türkiye'deki 1406 belediyenin her birinin gönüllü vatandaşlardan oluşan benzer birimleri olsa? Devletin görevi bütün işleri kendi üzerine almak değil, toplumun harekete geçebileceği zemini hazırlamaktır. Sivil toplumu güçlendirmek devleti zayıflatmaz; aksine devletin üzerindeki yükü hafifletir ve erişim alanını genişletir. Zira milletin güçlü olmadığı yerde devlet de uzun süre güçlü kalamaz. Kendi sorunlarını çözme kabiliyetini kaybeden ve her ihtiyacını devlete havale eden toplumlar zamanla edilgenleşir; edilgenleşen bir toplumun devleti de ilk büyük sarsıntıda taşıyabileceğinden daha ağır bir yükün altında kalır. Bu nedenle Ahbap hakkındaki iddialardan hareketle insani yardım faaliyetlerindeki sivil çabayı baltalamak, Türkiye'yi afetler karşısında daha güçlü değil, daha kapasitesiz hale getirir.

Dipnotlar:

[1] Örnek bir çalışma olarak: Samed Kurban ve Muhammed Zahid Çığman. 2025. "Koordinatör Kurum-İcracı Kurum Tartışmaları Çerçevesinde Afet Yönetimi ve AFAD." Afet ve Risk Dergisi 8 (1): 275-88. <https://doi.org/10.35341/afet.1526117>.

[2] Kızılay çadırları depremzedelerden kaçırıp kâr amacıyla piyasaya satmadı; Ahbap'ın aldığı çadırlar yine depremzedelere ulaştı ve ödenen paranın yeni üretime aktarılması amaçlandı. Bu nedenle olayın bir yağma veya vurgun gibi sunulması doğru değildir.

[3] Almanya'nın Federal Teknik Yardım Ajansı (THW) bu modelin işleyen bir örneğidir: 1950'den bu yana faaliyet gösteren kurum, yalnızca yaklaşık 2.200 kadrolu personelle idari/koordinasyon çekirdeğini oluştururken, asıl operasyonel gücünü 88.000'i aşkın gönüllüden almaktadır.

İran Karşısında İsrail Merkezli Caydırıcılığın Sınırları

DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR

www.kritikbakis.com

28 Şubat'ta başlayan ve beşinci ayını geride bırakmaya hazırlanan ABD-İran savaşı, Washington açısından yalnızca stratejik bir çıkmaza değil, aynı zamanda Amerikan askeri gücünün sınırlarını görünür kılan bir teste dönüştü. ABD, bugüne kadar İran'ı dengeleme stratejisini büyük ölçüde bölgedeki çekirdek müttefiki İsrail'e sağladığı askeri ve siyasi destek üzerine kurmuştu. Ancak savaşın uzaması ve İran'ın beklenenden daha yüksek bir direnç kapasitesi sergilemesi, bu dengeleme yaklaşımın sürdürülebilirliğini tartışmalı hâle getirdi.

İsrail'in sahip olduğu yüksek askerî hazırlık seviyesi, İran'a karşı caydırıcılık denkleminde önemli bir avantaj sağlıyor. Ne var ki bu kapasite, ülkenin bölgesel yalnızlığı, komşu devletlerle ilişkilerini aşındıran politikaları ve revizyonist çizgisinin komşu Arap rejimlerinde yarattığı güvenlik kaygıları nedeniyle tek başına yeterli görünmüyor. Uzayan bir savaşta İsrail'in siyasi meşruiyet, lojistik destek ve diplomatik hareket alanı bakımından karşılaşacağı sınırlılıklar bu ülkenin sayılan askeri avantajlarını sahaya yeterince yansıtmamasını zorlaştırıyor. Bu tablo, Washington'u İsrail merkezli mevcut caydırıcılık modelini aşmaya, daha geniş tabanlı ve sürdürülebilir kapasiteye sahip bir dengeleyici koalisyon oluşturmaya zorluyor.

NATO'nun Ankara zirvesinden Türkiye'nin F-35 programına dönüşü ve CAATSA yaptırımlarının kaldırılmasına ilişkin gelen olumlu sinyaller ile hafta başında ABD-Suudi Arabistan arasında imzalanan

nükleer mutabakat, bu yeni yönelimin ilk işaretleri olarak okunabilir. Bu politikanın hedefi, İran karşısında yalnızca İsrail'e dayanmayan, Türkiye ve Suudi Arabistan'ı merkeze alan daha kapsamlı bir denge mekanizması kurmak gibi gözüküyor. Bu mekanizma ileride İsrail'in de dahil olabileceği bir yapıya evrilebilir ve kalıcı bir siyasi-askeri yapıya dönüşebilirse, Ortadoğu'da yeni bir bölgesel güvenlik mimarisinin oluştuğunu söylemek mümkün olacaktır.

Nixon'dan Günümüze: Vekâlet ve Yük Paylaşımı

Bu arayışın tarihsel kökleri, ABD'nin Vietnam sonrasında yaşadığı stratejik sarsıntıya kadar uzanır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan Amerikan askerî üstünlüğü algısı, Kore ve özellikle Vietnam'da sahadaki siyasî gerçeklikle karşılaştı. Washington, muazzam kaynaklara rağmen yerel toplumsal ve siyasî dinamikleri kendi lehine dönüştürmekte zorlandı. Richard Nixon'ın Guam'da açıkladığı doktrin, bu tecrübenin kurumsal ifadesiydi: ABD, bölgesel krizlerin bütün yükünü doğrudan askerî müdahaleyle taşımak yerine, dost devletleri silahlandırarak ve onların kapasitesini kendi çıkarlarıyla uyumlu biçimde güçlendirecekti.

Ortadoğu'da bu anlayış, bir dönem İran ile Suudi Arabistan'a dayanan "çifte sütun" yaklaşımıyla somutlaştı. Şah dönemindeki İran, silah transferleri, askerî eğitim ve siyasî koruma yoluyla Körfez güvenliğinin başlıca taşıyıcısı hâline getirildi. 1979 Devrimi ise bu mimariyi çöktürdü; Washington'ın

merkezi ortağı kısa süre içinde en sert rakiplerinden birine dönüştü. Ardından Carter Doktrini, CENTCOM ve Körfez'deki askerî altyapı, ABD'nin enerji yolları ile bölgesel düzeni koruma görevini daha doğrudan üstlendiği yeni dönemin işaretleri oldu.

Yine de doğrudan müdahale modeli kalıcı bir çözüm sunmadı.

Irak ve Afganistan savaşları, ABD'nin askerî ve mali kaynaklarını aşındırırken bölgesel siyasetin kırılmalıklarını derinleştirdi. Irak'ta oluşan güç boşluğu ve devlet kapasitesindeki zayıflama, İran'ın nüfuzunu genişletmesine elverişli alanlar açtı. Böylece Washington'ın İran'ı çevreleme amacıyla yürüttüğü bazı politikalar, paradoksal olarak Tahran'ın vekil ağlarını, siyasî bağlantılarını ve pazarlık gücünü artıran sonuçlar doğurdu.

Bugünün dengeleme arayışı, bu tarihsel mirasın gölgesinde şekillenmektedir.

Askeri Kapasite ile Meşruiyet Arasındaki Açık

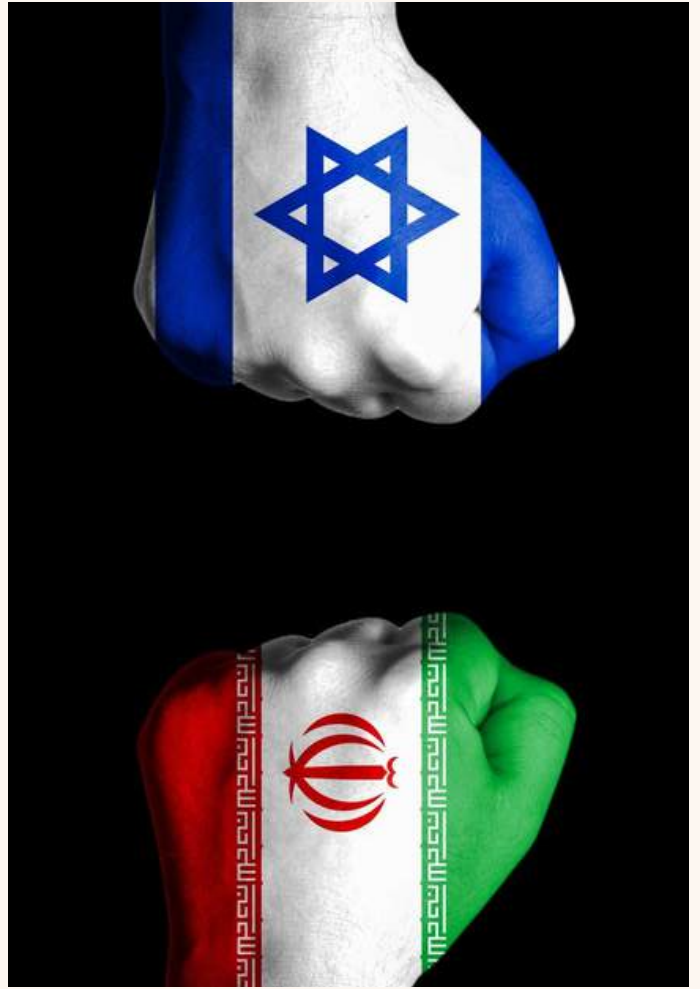
ABD'nin İran'a karşı mevcut stratejisinin çekirdeğinde İsrail'e verilen askerî ve siyasî destek bulunuyor. İsrail'in teknolojik üstünlüğü, hassas vuruş kabiliyeti, hava savunma sistemleri ve istihbarat birikimi, caydırıcılık açısından Washington'a ciddi avantajlar sağlıyor.

Ne var ki uzun soluklu bir savaşın ihtiyaçları yalnızca yüksek teknolojiyle karşılanmaz. Sürdürülebilirlik, ikmal hatları, diplomatik hareket serbestisi, bölgesel iş birliği, siyasî kabul ve çatışma sonrası düzen tahayyülü gerektirir.

İsrail'in en büyük açmazı burada ortaya çıkıyor. Bölge toplumlarının önemli bir kısmında İsrail, kurulduğu tarihten bugüne, tarihsel ve güncel çatışmalar nedeniyle dışarıdan desteklenen, güvenilmeyen ve düşmanca görülen bir aktör olarak algılanageldi. Bu algı, İsrail'in askerî varlığını doğrudan sınırlandırmaya bile onun etrafında geniş ve gönüllü bir bölgesel koalisyon kurulmasını zorlaştırıyor. Komşu devletlerin kamuoyları, Filistin meselesi ve İsrail'in maksimalist güvenlik politikaları, hükümetlerin Tel Aviv'le açık askerî iş birliğine yönelmesini maliyetli hâle getiriyor. Dolayısıyla askerî kapasite ne kadar yüksek olursa olsun, meşruiyet ve ortaklık üretme sorunu bu kapasitenin stratejik çıktısını sınırlıyor.

Bu durum aynı zamanda ABD'nin imaj sorununu da büyütüyor.

Washington'ın İsrail'le özdeşleşen bir İran politikası, birçok bölgesel başkentte Amerikan stratejisinin yerel güvenlik ihtiyaçlarından çok İsrail'in öncelikleri tarafından belirlendiği kanaatini besliyor. Savaş kısa sürseydi, ABD'nin sağladığı mühimmat, diplomatik koruma ve caydırıcı güç bu siyasal açığı bir süre örtbas edebilirdi. Fakat aylar süren düşük yoğunluklu çatışma, maliyetleri artırdı, ittifakların iç gerilimlerini görünür kıldı ve kamuoyu baskısını derinleştirdi. Bu nedenle Washington'un, İsrail'i dışlamadan fakat tek dayanak olmaktan çıkararak yeni ortaklıklar araması anlaşılır bir stratejik tepki olarak düşünülmelidir.

Türkiye ve Suudi Arabistan: Yeni Dengenin İki Ayağı mı?

Ankara zirvesinden sonra F-35 dosyası ve CAATSA yaptırımlarına ilişkin olumlu işaretler verildiği yönündeki değerlendirmeler, Türk-Amerikan ilişkilerinde yeni bir pazarlık dönemine işaret ediyor. Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması ve yaptırımlar, son yıllarda karşılıklı güveni aşındırmıştı. Buna rağmen Türkiye, NATO üyeliği, savunma kapasitesi, Karadeniz-Kafkasya-Ortadoğu hattındaki coğrafi konumu ve diplomatik temas kanalları nedeniyle Washington için ikame edilmesi zor bir aktör olarak stratejik önemini koruyor. İran ve Rusya kaynaklı krizlerin aynı anda derinleşmesi, ABD'nin Ankara'yı yalnızca ihtilaf yaşadığı bir ortak değil, çoklu cephelerde denge sağlayabilecek bir merkez olarak değerlendirmesini teşvik ediyor.

Suudi Arabistan ise Körfez'deki ekonomik ağırlığı, enerji piyasalarındaki rolü, mali kaynakları ve Arap dünyasındaki etkisiyle bu denklemin ikinci önemli unsurudur. ABD-Suudi Arabistan arasında barışçıl nükleer iş birliği konusundaki anlaşma, bu perspektiften salt enerji politikası olarak değil daha güçlü bir ittifak olarak okunmalıdır. Riyad'ın İran'ın nükleer faaliyetlerine ilişkin kaygıları, güvenlik garantisi arayışıyla birleşiyor. Washington'ın nükleer enerji alanında verdiği destek, Suudi Arabistan'ı ABD merkezli teknoloji ve güvenlik ağlarına daha sıkı bağlamayı hedefleyen daha büyük bir siyasetin parçası olarak değerlendirilmelidir.

Türkiye ile Suudi Arabistan'ın aynı güvenlik çerçevesinde buluşturulması, ABD açısından çift yönlü kazanç vaat eder. Birincisi, İran'ın nüfuzuna karşı bölgesel sahiplenmesi daha yüksek bir denge unsuru yaratabilir. İkincisi, Washington Ankara ve Riyad'ın Rusya, Çin, BRICS, Şanghay İşbirliği Örgütü veya alternatif savunma tedarik kanallarıyla ilişkilerini tamamen kesmeden, bu ilişkilerin stratejik yönünü sınırlamaya çalışabilir. Pakistan ve Mısır'ın ileride katılımı ihtimali ise yapıya askerî kapasite, demografik ağırlık ve Arap-İslam dünyasında daha geniş temsil imkânı sağlayabilir.

Koalisyonun Zor Denklemi

Buna karşın bölgesel aktörleri ortak tehdit başlığı altında toplamak, onları ortak stratejiye sahip kılmak anlamına gelmez. Türkiye'nin İran'la ticaret, enerji ve sınır güvenliği alanlarında korunması gereken ilişkileri bulunuyor. Ankara, Rusya ile rekabet ettiği kadar iş birliği de yapmakta. Uzun zamandır stratejik otonomiye de içeren bağımsız hareket alanını korumaya önem veriyor. Suudi Arabistan, İran'la rekabet içinde olsa dahi doğrudan savaşa sürüklenmenin ekonomik ve iç siyasî maliyetlerini hesaplamak zorunda. Pakistan'ın Hindistan odaklı güvenlik öncelikleri, Mısır'ın ekonomik kırılganlıkları ve her ülkenin İsrail'le ilişkilere dair farklı sınırları, ortaklığın kapsamını daraltıyor.

Bu güçlükler, ittifakın sadece dış baskıyla inşa edilemeyeceğini gösteriyor. ABD'nin güvenlik garantileri, savunma teknolojisi veya yaptırım esnekliği sunması kısa vadede yakınlaşma sağlayabilir. Fakat bunlar ortak bir tehdit tanımı yaratmaya yetmeyecektir. Türkiye, Suudi Arabistan ve diğer muhtemel katılımcılar için İran, aynı ölçüde ve aynı biçimde tehdit değil. Her başkent, Tahran'la gerilimi yönetilebilir seviyede tutmayı, çatışma yerine müzakere kanallarını açık bırakmayı ve bölgesel ekonomik ilişkileri korumayı isteyecektir. Bu nedenle Washington'ın hedefi, ortakları İran'la geri dönülmez bir cepheleşmeye itmek değil,

saldırgan davranışlara karşı maliyet üreten fakat diplomasiye alan bırakan bir caydırıcılık düzeni olmalıdır.

En zor başlık ise İsrail'in bu düzen içindeki yerinin ne olacağı konusu. Bağdat Paktı'ndan bugüne bölgede kurulması planlanan tüm güvenlik mimarisi girişimlerinin de en önemli sorusu buydu. İsrail'in tamamen dışarıda bırakılması askerî ve istihbarî kapasite kaybı yaratacaktır. Açık biçimde merkeze alınmasıysa Türkiye, Suudi Arabistan, Pakistan ve Mısır'da kamuoyu baskısını ve siyasî maliyeti yükseltecektir. ABD'nin önündeki mesele, İran'ı askerî olarak yıpratmaktan çok, uzun savaşın ürettiği belirsizliği yönetebilecek kabul edilebilir bir bölgesel denge kurmak olarak duruyor. Türkiye ve Suudi Arabistan'ın öne çıktığı bir düzen, İsrail merkezli stratejinin meşruiyet açığını azaltma ve Washington'un yükünü paylaşma potansiyeli taşıyacaktır. Fakat bu aktörler ABD'nin vekilleri değil ve kendi ekonomileri, kamuoyları, tarihsel hafızaları ve çok yönlü dış politika hesapları bulunan bağımsız güçlerdir.

İran'ı Türkiye ve Suudi Arabistan gibi bölgesel aktörlerle dengelemek, bu nedenle basitçe daha fazla ülkeyi aynı masa etrafında toplamak değil. Başarı, İran'la ilişkileri koparmaya zorlayan bir blok siyasetinden değil, taraflara güvenlik, ekonomik fayda ve diplomatik hareket alanı sunan esnek bir mimariden geçer. Washington bu dengeli kuramazsa, koalisyon kâğıt üzerindeki haritada güçlü, ilk büyük kriz anında ise dağınık kalacaktır. Kurabilirse de ortaya çıkacak yapı, İran'ı "yenmekten" çok bölgenin hiçbir gücün tek başına belirleyemeyeceği yeni ve ihtiyatlı bir dengeye taşımış olacaktır.

Dipnotlar:

[1] Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm başkanı., necmettinacar@artuklu.edu.tr.

İngilizler ve Erzurum Kongresi

SİNAN TAVUKÇU

www.kritikbakis.com

Erzurum Kongresi Kararları Yayınlanmadan Önce İngilizlere Verilmişti

Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaaî Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi ve Trabzon Muhafâzaî Hukuk Cemiyeti'nin ortaklaşa gerçekleştirmiş olduğu Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919'da Erzurum'da toplanmış ve çalışmalarını 7 Ağustos günü tamamladıktan sonra, 10 Ağustos'ta, on maddelik bir beyanname ve yedi maddelik bir nizamname yayınlamıştır.

Bu kongre tamamlanmadan bir gün önce, 6 Ağustos'ta, İngiliz Komiseri Yarbay Rawlinson Mustafa Kemal Paşa ile üç buçuk saat süren bir görüşme yapmış, Paşa kendisine o gün kabul edilen "Milli Misak" hakkında bilgi verdikten sonra, ertesi gün son şeklini alacak olan beyannameyi kendisine telleyeceğine söz vermiştir. Beyanname metni kamuoyuna yayımlanmadan önce, 7 Ağustos'ta, Kazım Karabekir tarafından Rawlinson'a telgrafla ulaştırılmıştır.

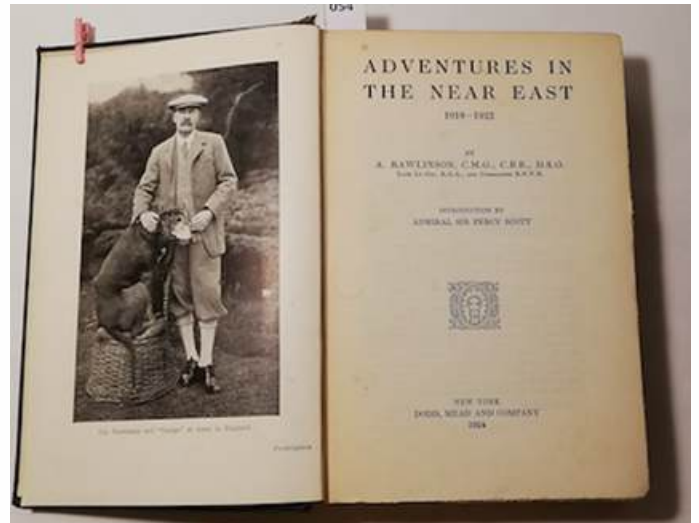
Bu yazımızda, Erzurum Kongresi sırasında İngiliz Komiseri Yarbay Rawlinson'un Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir Paşalar ile olan görüşmelerini, Erzurum Kongresi'ne İngiliz hükümetinin özel ilgisini ve İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği ilginç mesajını yazı konusu edeceğiz.

İngiliz Komiseri Yarbay Rawlinson Kimdir?

İngiliz aristokrasisinden bir aileye mensup olan Yarbay Rawlinson, General Sir Henry Rawlinson'un kardeşi olup İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un yeğeni ile evlidir.

A. Rawlinson'un hatıraları, "Adventures in the Near East (1918-1922)"[1] ismi altında, 1924 yılında Londra'da kitap olarak yayınlamıştır.

Rawlinson, Selanik Seferi Kuvvetleri istihbarat şubesine bağlı özel servis subayı olarak görevlendirilmiş, bu görev için Sir George Milne referans olmuştur. 15 Şubat 1919'da Londra'dan ayrılmış, İtalya üzerinden gemiyle Selanik'e, oradan da 1 Mart 1919'da İstanbul'a ulaşmıştır. Resmi görevi Kafkasya ve Doğu Anadolu'da Mütareke hükümlerinin uygulanmasını denetlemek ve Müttefik Yüksek Konseyi'nin barış şartlarına yönelik inceleme de bulunmak olarak belirlenmiştir. Ancak daha sonraki faaliyetleri çerçevesinde istihbârî bir görev yüklendiği de anlaşılmaktadır.

Nitekim Rawlinson İstanbul'da fazla kalmayarak, İngiltere'nin Kafkasya'daki istihbarat sorumlusu General Beach'e katılmak üzere 5 Mart'ta ayrılmış ve Karadeniz yoluyla 10 Mart'ta Batum'a ulaşmıştır. Oradan Tiflis'e geçmiş, Beach ile görüşmüş, Mart ayı sonuna kadar Tiflis, Tebriz, Bakü, Kars bölgelerinde incelemelerde bulunduktan sonra 3 Nisan'da Batum üzerinden deniz yoluyla Trabzon'a, Gümüşhane yoluyla 22 Nisan 1919'da Erzurum'a gelmiştir.

Rawlinson 23 Nisan 1919'da vali ve karargâh geçici komutanı Albay Rüştü ile görüşmüş, itimatnâmesini göstererek, silah ve mühimmat depolarını, yoklama cetvelleri ve bordroları incelemiştir. 27 Nisan'da Kars'ta İngiliz Kuvvetleri Karargâh Komutanı Beach'e bir rapor sunarak tekrar Erzurum'a dönmüş, teftişini tamamlayıp, Osmanlı kuvvetlerinden toplanan silahların Ermenistan'a sevki görevini almıştır. Bu arada Mayıs ayı başlarında IX Ordu'nun yeniden düzenlenmesiyle oluşturulan XV. Kolordu'nun kumandanlığına; Erzurum'a tayin edilen Kazım Karabekir ile de görüşen İngiliz İtilaf Komiseri Rawlinson, 3 Haziran 1919'a kadar Kars ve Erzurum yöresinde incelemelerde bulunmuş ve Mütareke hükümlerinin uygulanmasını sağlamaya çalışmıştır.

Rawlinson bölgedeki incelemelerinin sonucunda, Türklerin geleceğinin bu coğrafyada belirleneceğini fark etmiştir. O'na göre; Türkler burada alacakları sonuçlara göre geleceklerini planlayacaklardır. İngiliz subayının fark ettiği başka bir husus da; teftiş konusunda her türlü kolaylığın gösterilmesine rağmen, silahsızlanma konusunda işlerin savsaklandığıdır. Bunu amirlerine bildirir.

Bu sıralarda Kazım Karabekir de Erzurum'a gelmiştir. Rawlinson'un sıkıntısı bölgedeki depoların denetlenmesinden değil, geçitlerin kapalı olması ve kar yüzünden doğu sınırındaki işlerin yürümemesi, nakliyatın yapılamamasıdır. Kazım Karabekir de toplayacağı silahları sevk etmesinin imkânsızlığını vurgulayarak, Türk ahalinin buna müsaade etmeyeceği konusunda Rawlinson'u uyarmıştır. Aslında Rawlinson da, Türk ordusunun silahsızlandırılma uygulamasını "çok keyfi bir muamele" olarak gördüğünü ve bu işi sadece emirleri uygulamaya çalıştığını Karabekir'e ifade ederek vicdani rahatsızlığını açığa vurmuştur. Ancak aynı Rawlinson, bu süre içindeki deneyimlerinden hareketle; işlerin istediği hızla yürümediğini ve bunun sağlanması için bir miktar İngiliz askerinin yardımına gönderilmesi isteğini bir raporla üstlerinden istemiştir. 21 Haziran'da General Beach'i hudutta karşılamış ve birlikte Erzurum'a gelmişlerdir. General Beach, 3 Haziran'da Tiflis'e dönerken, Rawlinson'a yardım vaadinde bulunmuş, gerçekten de 2 istihbarat subayı, 2 tercüman, 8 at, 2 katır, 1 doktor, tıbbi malzeme, 2 asteğmen ve 20 erden mürekkep küçük bir kuvveti göndermiştir.

7 Temmuz'da Trabzon üzerinden Batum'a giden Rawlinson, Türk yetkililerin Mütareke şartları konusunda zorluk çıkardıkları şikayetinde bulunmuş ve

Beach'den bu konuda talimat almıştır. Tekrar Erzurum'a döndüğünde ve Kazım Karabekir'in Ermeni saldırılarına müdahale etmesini istemesini üzerine, olayı yerinde incelemek üzere bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu sırada Mustafa Kemal de Erzurum'a gelmiştir. [2]

Erzurum Kongresi Sırasında Rawlinson'un Faaliyetleri
Mazhar Müfit Kansu'nun anlatımına göre, Rawlinson önce Erzurum Kongresinin yapılmasını engellemeye teşebbüs etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ile 9 Temmuz'da gerçekleşen ilk görüşmesi sinirli bir ortamda geçmiştir. Rawlinson ertesi günü (10 Temmuz) açılması kararlaştırılan Kongrenin toplanmamasını istemiş, İngiliz hükümetinin bu kongrenin yapılmasına müsaade etmeyeceğini, kongreden vazgeçilmezse kuvvet kullanmak suretiyle toplantının dağıtılacağını bildirmiştir. M. Kemal Paşa Rawlinsona "Ne hükümetinizden, ne de sizden müsaade istemedik ki, böyle bir müsaadenin verilip verilemeyeceği söz konusu olsun." diye cevap vermiştir. Müdahale edilmesi halinde, mecburî ve zarurî olarak kuvvetle karşı koyacaklarını kendisine söylemiştir. [3]

Rawlinson hatıralarında, Erzurum'da Başmüfettişlik görevini yürüten Mustafa Kemal'in İtilaf devletlerinin isteği doğrultusunda, Sultan tarafından İstanbul'a geri çağrıldığını, bunu reddeden Mustafa Kemal'in askeri rütbelerinin elinden alındığını, her ne kadar Enver Paşa'nın "hayat boyu düşmanı" olsa da, Jön Türk hareketine bağlı olarak faaliyette bulunduğundan bahsettikten sonra, "O zamanlar onu çok sık gördüm ve defalarca sohbet ettik, onun siyasi emellerinin, onların yürütülmesi sırasında karşılaştığı zorlukların ve o dönemlerde Temmuz ayında Erzurum'da gerçekleştirmeyi tasarladığı Kongre'nin amaçlarının farkındaydım" sözleriyle, 9 Temmuz'daki ilk görüşmeden sonra da Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerini sürdürdüğünden söz etmektedir. [4]

Bu görüşmelerden sonra, Kazım Karabekir'in kendisine tahsis ettiği bir dekovil treni ile Kars bölgesine giderek Ermeni zulmüne ilişkin iddiaları inceleyen, Ermeniler ve Kürtlerle temaslarda bulunan Rawlinson, bu sırada Türkler arasında Erzurum'da bir Konferans'ın toplanacağı konusunda yaygın söylentiler bulunduğunu, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerine bir "Türkiye Cumhuriyeti" kurabilmek maksadıyla doğu illerinden toplanan Genç Türk Partisi temsilcilerinin bir araya geleceğini hatıratında anlatmaktadır.[5]

26 Temmuz'da Erzurum'a geri dönen Rawlinson, ertesi günü Kazım Karabekir ile görüşmüştür. Kazım Karabekir, 27 Temmuz'da Rawlinson'un kendisini ziyarete geldiğinde konuştukları mevzuları hatıratında şöyle özetlemektedir: "Rawlinson'la mülakatımızda silah meselesi, Bolşevikler hakkında malûmat ve manda gibi üç esas vardı. Çıkan netice şu idi: Siz Bolşeviklere, Enver'e bel bağlayıp silah vermiyorsunuz. Halbuki İngiliz mandasına girmiş bulunuyorsunuz ve İngilizler İran'ı da ellerinde bulunduruyor. Bolşeviklere karşı Hindistan'dan Karadeniz'e kadar hudut çizilmiştir." Bu görüşmede, Enver Paşa'nın Umum Âlem-i İslâm İhtilâl

Teşkilâtı adı altında yürüttüğü faaliyetleri de gündeme gelir. Enver'e olan nefretini Rawlinson şöyle ifade etmiştir; "Türkistan'da (Merv), Afganistan'da (Kabil) şehirlerini işgal ettiler, oraları da Bolşevik yaptılar. Hindistan'da şimalde meşhur bir şehri de işgal ettiler, oraları da Bolşevik yaptılar. Enver'de (Timurhan Şuraya) gelmiş. Bugün Bolşevik cephesi Hindistan'dan (Olti) ye kadar demek. İran'da ahali kısmen Bolşevik oldu. Oralarda General Biç (Beache) uğraşüyor. Her tarafta teşvikât var. Bu Enver'i öldürmeli. Kâinatı karıştırıyor. Elime geçse ben öldürürüm." [6]

Kazım Karabekir ile yaptığı görüşmenin ertesi günü Rawlinson Mustafa Kemal ile de bir görüşme yapar. Hatıralarında bu görüşmeyi şöyle anlatır: "Ertesi gün (28 Temmuz), yaklaşan Konferansla ilgili Mustafa Kemal ile çok uzun ve ilginç bir görüşme yaptım, alınacak herhangi bir resmi karar olması durumunda bunu bana da bildireceğini taahhüt etti. Bu aslında benim için yeterince tatmin edici bir görüşmeydi ve işlerin artık hız kazandığı sınırın öbür yakasına serbestçe geçebilmemi sağladı." [7]

M.Kemal Paşa ile Görüşükten Sonra İngiliz Askerleri Türk Hudutları Dışına Çekilir

Rawlinson, 28 Temmuz'da Mustafa Kemal ile yaptığı ve "yeterince tatmin edici" olarak nitelediği görüşmeden sonra Türk hudutları içerisinde kalmaya gerek görmez ve hududun öbür tarafına geçmeye karar verir. Bu hususta talimat almak üzere başkomutanına şifreli bir mesaj gönderir. 5 Ağustos'ta başkomutanından aldığı

şifreli bir mesajla, bütün askerlerini bir an önce ülkeden dışarı çıkarması ve olan biteni Kars'tan izlemesi emrini alır (Bu sırada Sarıkamış ve Kars Türk hudutları dahilinde değildir). Bu talimat, Rawlinson'un daha önce çekmiş olduğu mesajına verilen olumlu bir cevaptır. [8]

6 Ağustos'ta Rawlinson Kazım Karabekir'e veda ziyaretine gider. Görüşmede, "Artık Erzurum'da İngiliz kalmayacak. Emir aldım, Sarıkamış veya Kars'ta kalıp Karadeniz'den İran'a kadar hududu tarassut edeceğiz" diye, Erzurum'u terk etme sebebini açıklar. Parasız kalan Rawlinson'a, 9. Kolordu kasasından senet mukabili 1.200 lira borç verilir. [9]

Mustafa Kemal Paşa Kongre Kararlarını Rawlinson'a Gönderme Sözü Verir

Kazım Karabekir ile vedalaşan Rawlinson, daha sonra Mustafa Kemal Paşa ile ikamet etmekte olduğu evde son görüşmesini yapar. Görüşmenin bir kısmında Rauf Orbay'da bulunmuştur.

Rawlinson'un anlatımına göre; tam üç buçuk saat süren bu önemli buluşmada Erzurum Kongresi hakkında konuşup, gelecekle ilgili tüm ihtimalleri tartıştıktan sonra Yeni Milliyetçi Parti'nin nihai isteklerini görüşürler.

Mustafa Kemal o gün alınan "Misak-ı Milli" kararlarından (Erzurum Kongresi kararlarından) bahseder ve sözleşme son halini alınca, ertesi gün Rawlinson'a göndereceğine söz verir. Rawlinson hatıratında, "Daha sonra büyük bir nezaketle, geleceğin getireceği büyük gelişmelerin boyutlarını her ikimiz de idrak ederek birbirimizle vedalaştık." ifadesiyle, ikisi arasında geçen bu görüşmenin önemini vurgulamıştır. [10] Ancak üç buçuk saat süren bu görüşme hakkında hatıralarında ayrıntılı bilgi vermekten kaçınmıştır.

Kazım Karabekir, önceden söz verdikleri gibi, Kongre beyannamesinin bir örneğini 7 Ağustos'ta, askerleri ile birlikte Erzurum'dan ayrılıp Sarıkamış'a çekilen Rawlinson'a gönderir.

Karabekir bunu hatıratında şöyle anlatmaktadır: "Sarıkamış'taki Rawlinson'a Erzurum kongresi beyannamesinden göndermişim. 9 Ağustos tarihli mektubu ile: Tiflis'e ve İstanbul'a göndereceğini, pek memnun olduğunu ve muvaffakiyetimi temenni ediyor. M.Kemal Paşa'ya da selam ve aynı temennideyim diyor. Vaziyeti lâzım gibi Londra'ya yazacağını ve tekrar Erzurum'a gelmek ihtimalini yazıyor." [11]

Rawlinson 8 Ağustos'ta, Sarıkamış'ta bulunduğu sırada İstanbul'dan bir telgraf alır.

Erzurum'daki gelişmeler hakkında rapor vermek üzere acilen İstanbul'a çağrılmaktadır.

Ona göre bu talimat kendisinin Londra'ya gönderileceği anlamına gelmektedir. Hemen bir tren hazırlatarak yola çıkar. Ertesi gün vardığı Tiflis'te bulunan komutanı General Beach'e, tüm olaylar hakkında bilgi sahibi olması için hızlı bir rapor hazırlayıp verir, "Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli"sinin de bir kopyasını çevirip rapora ekler. [12]

Ertesi gün (9 Ağustos) İstanbul'a gitmek üzere yola koyulur.

Rawlinson İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı'na Kongre Hakkında Rapor Verir

14 Ağustos'ta İstanbul'a ulaşan Rawlinson Pera'daki Genel Karargâh'a rapor vermeye gider. Burada, İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı ile uzun ve çok ilginç bir görüşme yapar. Doğu vilayetlerindeki ve sınırdaki genel vaziyet hakkında kendisine detaylı bir rapor verdikten sonra Mustafa Kemal'den aldığı ve partisinin görüşlerinin temelini oluşturacağını belirttiği "Misak-ı Milli"yi komutanına sunar. Daha sonra memleketin başka taraflarında toplanacak olan kongrelerde de bu Misak'ın savunulacağı ve muhakkak surette kabul edileceği kanaatini arz eder.

Rawlinson hatıratında bu görüşme ile ilgili şu önemli ifadeleri yazar; "Elbette alınan kararlar hakkında Mustafa Kemal'in bana verdiği bilgilerin doğruluğuna emin olamazdım ve de yalnızca bu fikirlerin Erzurum'da tartışılıp görüşüldüğünü de kesin olarak bilemezdim. Vurgulayıp emin olabildiğim tek gerçek, ilk başta Konferans'ın Başkanı olarak Mustafa Kemal'in benim hükümetime iletmemi istediği 'Sözleşme' metniydi. Bu elbette çok önemliydi ve Komutan o an, benim en kısa zamanda yurda dönüp Savaş Bakanlığına ve muhtemelen Dış İşleri Bakanlığına da rapor vermem gerektiğine karar verdi." [13]

Rawlinson Londra'ya hareket ettiği sırada, Erzurum Kongresi'ni müteakiben Sivas'ta bir kongre hazırlığı yapılması için Heyeti Temsiliye tarafından Sivas Valisi Reşit Paşa'ya gönderilen 21 Ağustos 1919 tarihli telgrafta Rawlinson'un Londra'ya gidişi hakkında aşağıdaki malumat verilmişti:

"Fakat milletin azim ve iradesi Allah'ın yardımıyla Kongre'nin yapılmasını kolaylaştırdığından Beyannamenin yayımlanması üzerine İtilaf devletleri, milletin bağımsızlığını ve varlığını kurtarmak meşru emeliyle toplandığını, hiçbir fikri tecavüz beslemediğini görerek İngilizler bile memnuniyet gösterdiler. Hatta bu konuda ayrıntılı bilgi vermek üzere Erzurum Temsilcisi Kaymakam (Yarbay) Rawlinson Londra'ya hareket etti ve yazdığı mektubunda aynen şunları söylemektedir. Daha sonra tekrar gelmem mümkündür. Bu halde daha mesut şartlar altında görüşmek hazzına ulaşacağım.

Dersaadet'ten aldığımız bilgide de, bütün İtilaf devletlerinin meşru ve mâkul olan bu milli cereyanı pek tabii gördükleri, bilhassa Amerikalıların milletin genel fikirlerini anlamaya son derece önem verdikleri, genel bir şekilde toplanacak olan Sivas Kongresi kararlarının beklendiği, hatta milletle doğrudan doğruya temas için Sivas'a İstanbul'daki heyetten iki Amerikalı siyasi memuru göndermeye karar verdikleri bildirilmektedir" [14]

Rawlinson Londra'da Lord Curzon'la Erzurum Kongresi Hakkında Görüşür

Erzurum'dan ayrıldıktan 24 gün sonra, 28 Ağustos'ta, Rawlinson Londra'ya ulaşır. Ertesi sabah Savaş Bakanlığına rapor vermeye gider ve orada İmparatorluk Genel Kurmay Başkanı Sir Henry Wilson ile uzun bir görüşme yapar. Görüşmede Genel Kurmay Başkanı'na

Türk Milliyetçiliği Hareketinin tüm detaylarını ve 7 Ağustos'ta sonuçlanan Erzurum Kongre'sine kadarki gelişmeleri anlatarak, detaylarının kendisine bizzat Mustafa Kemal tarafından anlatıldığını iddia ettiği, Misak-ı Milli (Erzurum Kongre Beyannamesi)'nin bir kopyasını ona verir. Görüşmede, Türklerin mütareke şartları gereğince silah bırakmayı ve asker terhis etmeyi şiddetle reddettiklerini, İngiliz askerlerini Kafkasya'dan tamamen çekmek ve Batum limanını tamamen boşaltmak yönündeki hükümet kararının milliyetçileri cesaretlendireceğini söyleyerek, İngiliz askerlerinin Kafkasya'dan çekilmesine ilişkin hükümet planının ertelenmesine genelkurmay başkanını ikna eder.

Ertesi gün Lord Curzon'a Dış İşleri Bakanlığı'nda rapor verir. Bu mülakatta; o anki siyasi durum, Mustafa Kemal'in kişiliği, onun milli hareket içerisindeki gücü ve talepleri, Sultan'a ve onun İstanbul'daki Hükümeti'ne karşı bir devrimi örgütleme isteği, böyle bir devrimle ulaşmak istediği nihai amaç ve hedefleri ile, başarılı olması durumunda oluşabilecek durum hakkında görüşürler.[15]

Rawlinson Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrılırken; raporları her ne kadar büyük bir ilgiyle dinlenmiş olsa da, verdiği bilgiler gelecekte kurulacak büyük "Müslüman Cumhuriyeti" hakkında yeni bilgiler ihtiva etse de, Yeni Türk Partisi hakkında sunduğu bilgilerin İngiliz Dışişleri yetkililerince yeterince güvenilir bulunmadığını, Yeni Türk Partisinin Sultan ve hükumetine karşı tutkulu bir devrim gerçekleştirmeleri konusunda yeterli güçleri ve kaynaklarının olmadığı kanaatine varıldığını, düşünenecekti. Rawlinson Londra'dan ayrılmadan önce Lord Curzon ile bir daha görüşür. Bu görüşmede bir kez daha, Mustafa Kemal'in amaç ve niyetleri hakkındaki görüşlerini ve bunların gerçekleşmesi için gerekli olan ihtimalleri anlatır. Bunun üzerine Lord Curzon, eğer mümkünse bir daha Mustafa Kemal'i görmesi, hangi şartlarda bir barışa razı olduklarını, Erzurum Kongre Beyannamesi'nde belirtilen şartlardan başka şartlarla bir barışı kabul etmeye hazır olup olmadıkları konusunda bilgi alması talimatını verir.[16]

Rawlinson'un yeni görevi, Türkiye'nin Mütareke şartlarına uymaları konusundaki resmi askeri görevinin yanı sıra, Mustafa Kemal'le gayri resmi ve devleti bağlamayan bir karakterde görüşmeler sağlamaktır. Yeni görevine başlamak üzere 20 Ekim'de Londra'dan ayrılır.

Rawlinson, M.Kemal ile Gayri Resmi Temas Kurmak Üzere Görevlendirilir

Rawlinson İstanbul'a varınca Genel Karargâh'a rapor verir. Daha sonra, eski komutanı ve Karadeniz Ordu Komutanı olan General Sir George Milne'yle görüşerek görev talimatını alır. İstanbul'da kaldığı süre içerisinde İstanbul Genel Valisi olan General Sir Henry Wilson, Yüksek Temsilci Yardımcısı Amiral Webb ve Yüksek Temsilci Amiral Sir John de Robeck'le de görüşmeler yapar ve nihayet Kasım ayı sonunda İstanbul'dan ayrılır. 6 Aralık'ta Trabzon'a ulaşan Rawlinson ve ekibi, Erzurum'a gitmek üzere Bayburt istikametine doğru yola koyulurlar.

Bayburt'a vardıklarında Rawlinson Hey'eti Tahkikiye Reisi Miralay Rüştü Bey'le görüşür. Ona geliş maksadını anlatır. Miralay Rüştü Bey, Rawlinson'un Bayburt'ta bulunuşu sırasında onunla yaptığı görüşmeleri, 22-23/12/1335 tarihli 2 şifre ile 15. Kolordu Kumandanlığı'na bildirir.

22/12/1335 tarihli ilk şifreye göre Rawlinson, İngilizlerin Türkiye'nin lehinde ve istiklâline dokunmayacak bir tarzda çabuk ve esaslı bir sulh yapmak istediklerini, fakat müzakere etmek için milletin âmaline, arzusuna tamamen müzahir (destek veren) kuvvetli bir hükûmet bulunmamasının bunu geciktirdiğini, bunun için intihâbâtın (mebus seçiminin) bir an evvel icrasını arzu ettiklerini, kendisinin de milliyetçi olduğunu ve harekâtı milliyeden (milli hareketten) memnun olduğunu, Türkiye lehinde çok çalıştığını, İngiltere hariciye nazırına üç dört saat bu babda maruzatta bulunduğunu, bizim menfaatimize ait daha bir çok söyleyecek sözleri varsa da, Mustafa Kemal ile görüşmemiş olduğundan bunları söyleyemeyeceğini Miralay Rüştü Bey'e anlatmıştır. [17]

Bayburt'tan ayrıldıktan sonra 26 Aralık gecesi Erzurum'a ulaşan Rawlinson, ertesi gün Kazım Karabekir'i Erzurum'da dairesinde ziyaret ederek iki saat görüşür. Rawlinson hatıratında, Kazım Karabekir Paşa'nın kendisini çok iyi karşıladığını, kendisinin yokluğunda bu bölgede gerçekleşen olayları anlattığını, kendisinin de Avrupa'daki son haberleri ona aktardığını yazar. İkili, Rusya ve Rusya'nın geleceği hakkında sohbet ederler. Kazım Paşa, sohbette Rusya ile uzun süreli bir dostluklarının olamayacağını, onlarla dostluk kurmaktansa İtilaf Devletleri ve özellikle de Britanya İmparatorluğu ile dostane ilişkiler kurmayı tercih edeceğini kendisine anlatır. [18]

Görüşmede Rawlinson Kazım Karabekir'e Lord Curzon'un İngiltere Hükûmeti adına Mustafa Kemal'e gönderdiği mesajını iletir. Lord Curzon mesajında; Türkiye'de kuvvetli bir hükûmet göremedikleri için bir barış anlaşmasının henüz yapılamadığını, halihazırdaki İstanbul hükûmetinin bu güçte olmadığını, milletin itimadına mazhar olarak M. Kemâl Paşa'yı gördüklerini ve Sulh Konferansı'na Mustafa Kemal'in katılmasını lüzumlu gördüklerini bildirir. Bu arada, İtilaf devletlerinin Almanlarla 1 Ekim 1918'de yaptıkları mütareke, 28 Haziran'da imzalanan Versay Barış antlaşmasıyla, 9 ay içerisinde sonlandırılmıştı.

Curzon mesajında; İngiltere'de pek kuvvetli partilerin Türkiye'nin varlığının korunmasına ve bağımsızlığının sağlanmasına kuvvetle taraftar olduklarını, Asya'daki İngiliz sömürgelerinin huzurunun ancak bu bağımsızlığın sağlanmasıyla mümkün olacağına inandıklarını, İngiliz hükûmetinin de bunu kabul ettiğini, diğer devletlerin Türkiye'yi taksim etmesi arzusuna İngiltere'nin müsaade etmeyeceğini, İngiliz kamuoyunun artık Yunanlılar aleyhine döndüğünü ve Yunanlıları İzmir'den çıkaracaklarını, Ermenilerin Anadolu topraklarında bir hükûmet kurmalarının mümkün olmadığını belirtmiş ve İngiltere'nin

Türkiye'nin varlığının korunmasına, bağımsızlığının teminine ve ekonomik gelişmesine çalışacağını taahhüt etmiştir.

Ancak Lord Curzon mesajında, birçok fedakârlığa katlandıktan sonra, Türkiye'nin yine bir gün İngiltere'nin düşmanları tarafına geçivermesinden endişe duyduklarını ifade ederek, bu endişe dolayısıyla İngiltere'nin Türkiye içerisinde hakiki İngiliz dostu olacak kişilerle anlaşmak istediğini, bunların da tabii Türk milletine nüfuzu olan şahıslar olması gerektiğini, sözüne sadık ve millet namına yapılacak iyiliğe mukabil vakti fırsatta İngiliz aleyhtarlığı yapmayacak kimselerden "teminat" almak istediklerini belirtmiştir.

Lord Curzon Rawlinson aracılığıyla, anlaşmayı umduğu Mustafa Kemal'in hilâfetle hükümdarlığı ayırma, cumhuriyete geçme ve merkezi hükûmetin İstanbul'dan başka mahalle nakli hususundaki görüşlerini de merak etmektedir. Ona göre, Rumeli'den çekilen Türkiye artık bir Asya hükûmeti olduğundan Anadolu'nun İstanbul'dan idaresi ve ilerletilmesi mümkün değildir. Payitahtın İstanbul'dan Anadolu'ya nakli gereklidir.

Kazım Karabekir bu önemli mesajı bir telgrafla Mustafa Kemâl Paşa'ya bildirir. Rawlinson'la mülakatı hakkındaki şifreli telgrafnâme metni [19] no'lu dipnotta verilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir'in 29 Aralık 1919 tarihli telgrafına 8 Ocak 1920 tarihli bir şifre ile cevap verir. Bu telgrafta, Rawlinson hükûmeti adına görüşme yapmaya selâhiyattar ise Ankara'ya gelmek üzere davet edilir. [20]

Ancak, hükûmeti tarafından gayri resmi temaslarda bulunmak üzere görevlendirilen Rawlinson'un hükûmeti adına görüşme yapmaya selâhiyattar bulunmaması dolayısıyla, Mustafa Kemal ile beklenen görüşmesi gerçekleşmez.

Sonuç

16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından resmi olarak işgal edilmesi ve bazı mebusların tutuklanmasına misilleme olarak Rawlinson ve maiyeti Erzurum'da tutuklanırlar. 1 Kasım 1921'de Malta'da mevkuf Türk esirleriyle İnebolu'da takas edilen Rawlinson memleketine geri gönderilir.

Lord Curzon'un Rawlinson aracılığıyla gönderdiği mesajında yer alan, Mondoros Mütarekesi'nden sonra İstanbul Hükûmeti ile neden hemen bir barış anlaşması yapmadıklarına ilişkin değerlendirmeleri oldukça dikkat çekicidir.

Curzon'a göre İngilizler milletin çoğunluğunun itimadını kazanmış, İngiliz düşmanlığı yapmamak üzere "teminat vermeyi" taahhüt edecek güçte bir hükûmetle muhatap olmak istemektedirler. Zayıf hükûmetlerin vereceği garantilerin değerinin olmadığını onlar çok iyi bilmektedirler. Bu taahhüdün verilmesi karşılığında İngilizler de, Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılmasını, işgallerin sonlandırılmasını, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunmasını hatta ekonomik kalkınmasını sağlamak üzere yardım etmeyi taahhüt etmişlerdir.

İngilizlerin barış anlaşması imzalamak istedikleri bu hükümetten üç küçük (!) beklentileri vardır: Hilafetin saltanattan ayrılması, cumhuriyetin ilanı ve artık bir Anadolu devleti olduğunu kabul edecek olan bu hükümetin merkezinin İstanbul dışına taşınması, yani İstanbul'un payitaht olmaktan çıkarılması.

Bu ilişkiler içerisinde dikkat çeken bir başka husus, Erzurum Kongresi'nin ardından Londra'ya giden Rawlinson'dan o sırada sevinçli haberler bekleyen Mustafa Kemal'in, onun dönüşünden itibaren ortaya koyduğu mesafeli tavidir.

Zira, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarında İtilaf devletleri düşman olarak telaffuz edilmemiş, husumet Ermeni ve Rumlara yöneltilmişti ve İngilizler başta olmak üzere İtilaf devletleri bu kararlardan duydukları memnuniyetleri açıklamışlardı. Ancak 4 Eylül Sivas Kongresi'nin ardından 16 Kasım-29 Kasım 1919 tarihlerinde Sivas'ta yapılan bir başka Kongre'de, işgal kuvvetlerine karşı Araplarla birlikte mücadele etmek üzere, Mustafa Kemal'in ifadesiyle "mukarreratı ahire" (son kararlar) alınmıştı.[21]

Dolayısıyla, mücadelenin hedefi ve stratejisi değişmiş, yurt dışındaki ittihatçılar ile temas kurulmuş, İngiliz emperyalizmine karşı mücadele etmek üzere kendi aralarında hem alan paylaşımı yapılmış hem de bu mücadelede Bolşevikler ile yardımlaşma ve ittifak kararı alınmıştı.

Dolayısıyla, 1920 sonların kadar devam ettiği bilinen bu strateji dolayısıyla, İngilizlerin teklifleri boşa kalmıştı. Ama zamanla süreç değişecek ve 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılarak saltanat ile hilafet birbirinden ayrılacak, 13 Ekim 1923'te Ankara yeni devletin başkenti ilan edilip İstanbul hükümet merkezi olmaktan çıkarılacak, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilecek ve nihayet 3 Mart 1924'te Hilafet ilga edilecektir.

Yararlanılan Kaynaklar:

ATATÜRK, Mustafa Kemal; Nutuk c.III, Vesikalar, TDT Enstitüsü, İstanbul 1961. DOĞANAY, Yrd. Doç. Dr. Rahmi; "İngiltere'nin Ankara ile İlişki Kurma Çabaları ve Rawlinson'un Rolü", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, S. 29-30, Mayıs- Kasım 2002, (75-86). KANSU, M. Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I, Ankara 1966. KARABEKİR, Kazım; İstiklal Harbimiz, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960. RAWLINSON, A.; Adventures in the Near East (1918-1922), Andrew Melrose Ltd., London&New; York, 1924.

Dipnotlar:

[1] Bu kitap, "Yakın Doğu Maceraları 1918-1922" adıyla Tarih Bilincinde Buluşanlar Deneği Yayınları tarafından basıma hazırlanmaktadır.

[2] Doğanay, R., "İngiltere'nin Ankara ile İlişki Kurma Çabaları ve Rawlinson'un Rolü", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Mayıs- Kasım 2002, (58-61). Rahmi Doğanay'ın Yarbay Rawlinson ile alakalı olarak yazdığı diğer makaleler;

"Milli Mücadelede Türk-İngiliz Esir Değişimi" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 10, S.1, Elazığ 2000, (69-78),

"Kurtuluş Savaşının Diplomatik Bir Cephesi-İnebolu (Mustafa Kemal-Harington Görüşmesi Meselesi" Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, (Mayıs 1998) Yıl 11, S. 21, Ankara 2000, (49-64),

"İngiliz İtilaf Komiseri Rawlinson'un Gözüyle Mütareke Döneminde Doğu Anadolu ve Kafkasya" Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, (Mayıs 1999), Yıl 12, S. 23, Ankara 2003, (371-390).

[3] Kansu, M. Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I, Ankara 1966, s.47.

[4] Rawlinson, A., Adventures in the Near East (1918-1922), Andrew Melrose Ltd., London&New; York, 1924, s.189.

[5] Rawlinson, A., a.g.e, s. 225-226.

[6] Karabekir, Kazım, İstiklal Harbimiz, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1960 s. 92-95.

[7] Rawlinson, A., a.g.e, s. 227

[8] Rawlinson, A., a.g.e, s. 231.

[9] Karabekir, Kazım, a.g.e., s. 105-106

[10] Rawlinson, A., a.g.e, s. 231-232

[11] Karabekir, Kazım, a.g.e., s. 128-129

[12] Rawlinson, A., a.g.e, s. 233.

[13] Rawlinson, A., a.g.e, s. 233-234.

[14] Atatürk, Kemal, Nutuk c.III, Vesikalar, TDT Enstitüsü, İstanbul-1961, Vesika:43, s.934-935.

[15] Rawlinson, A., a.g.e, s.249-250.

[16] Rawlinson, A., a.g.e, s. 251-252.

[17] Karabekir, Kazım, a.g.e., s.409-410.

[18] Rawlinson, A., a.g.e, s. 282-286.

[19] Kazım Karabekir, a.g.e., s.414-417. "Zata mahsustur. Erzurum: 29/12/1335

Ankara'da 30. Kolordu Kumandanlığına M. Kemâl Paşa Hazretlerine. Pek ziyade mahrem tutulması rica olunur.

1- Ravlinson geldi, görüştük. Zahirde 15. ve 13. Kolordularda mütareke şeraiti ifa edilmiş mi tahkikidir. Fakat asıl vazifesi gayri resmi surette ve haricin ve dâhilin hattâ hükümetimizin nazarı dikkatini celb etmeksizin bendenizle görüştüktan sonra zatı samileriyle görüşmektir. Lord Gürzon demiş ki Türkiye'de şimdiye kadar kuvvetli bir hükümet göremediğimizden sulh gayri mümkün oldu. Hükümeti hazıra da dahi bir kuvvet görmüyoruz. Milletın itimadına mazhar olan M. Kemâl Paşa'nın da Sulh Konferansında bulunmasını veya sulh mukarreratına mutabık kalmasını lüzumlu görüyoruz. İşbu hususun zatı samilerine yazılmasını rica ettiler ve ayrıca da görüşerek sulh hakkında ne düşündüklerini anlayacaklar ve belki ufak tefek münakaşada bulunacaklar.

Bendeniz cevaben dedim ki Millet Sivas Umumî Kongresinde kararını neşretti. M. Kemâl Paşa Hazretleri bunu tadil edemezler ve bundan fazla, eksik bir şey dâhi söyleyemezler zannındayım. Sulh mukarreratını imzaya gelince bunu ancak milletin itimadına mazhar olan bir hükümetle bu hükümetin tâyin edeceği hey'et yapar ve

bunun haricinde kalacak herhangi bir zatın imzası milletçe haizi ehemmiyet olmaz. Binaenaleyh Meclisi Meb'usan'ın içtimana bir şey kalmamıştır. Milleti ve buna istinad eden hükümeti yakın zamanda karşınızda bulacaksınız.

Ravlinson dedi ki: Bugün İngiltere'de pek kuvvetli partiler Türkiye'nin mevcudiyet ve istiklâline pek ziyade taraftardır. Asya müstemlekâtımızın huzuru ancak bu suretle mümkün olacağını İngiliz hükümeti de kabul etmiştir. Diğer devletlerin Türkiye'yi taksim etmesi arzusuna rağmen bu olmayacaktır. İngiltere Türkiye'nin mevcudiyet ve istiklâlini temin ve iktisaden inkişafına çalışacaktır. Yalnız endişe edilen nokta birçok fedakârlık ihtiyarından sonra Türkiye'nin yine bir gün İngiltere'nin düşmanları tarafına geçivermesidir. İşte bu endişe dolayısıyla İngiltere Türkiye dâhilinde hakiki İngiliz dostu olacak simalarla anlaşmak istiyor. Bunların da tabii Türk milletine nüfuzu olan zevat olması lâzımdır. Yoksa şimdiye kadar gördüğümüz hükümet erkânı gibi İstanbul'dan hariç mahallerle alâka ve kudreti olmayan insanlar değil. Ben dedim ki: Türkiye'yi kazanırsanız bizim bir kaç zabıt ve ulemamızdan mürekkep bir hey'et sizin yüz bin kişinin söz dinlemediği yerlerde sükûnet yapar. Tabii aksi de aynı kuvvetle. Endişenize gelince iyi biliniz ki evvelâ Alman dostluğu mahdud olan ve elyevm mevcut olmayan şahsiyetlerin tesiri idi. Bugün milletimizin müdrik gayri müdrik her ferdi İngiliz dostluğu taraftarıdır.

Ravlinson dedi ki: Biz de bunu anladık. Şimdi sizden hususi fikrinizi soracağım. Meselâ Cumhuriyet mi iyidir yoksa padişahlık mı? Meselâ ben cumhuriyet taraftarıyım. Krallık, İmparatorluk modası geçti. Birçok debdebe ve masraf yerine millet kendi işini kendi görür. Cevaben dedim ki: Bunu Avrupa milletleri için soruyorsanız zaten cumhuriyet olmayan pek az millet kaldı. Bizim için soruyorsanız bizde Cumhuriyet olamaz, çünkü ananevi padişahlığa karşı hürmet ve muhabbet çoktur. Saniyen biz henüz on senelik bir meşrutiyet idareye malikiz. Binaenaleyh Avrupalılar gibi pek ileri düşünemeyiz.

Cevaben dedi ki: Peki tahtı nasıl düşünüyorsunuz? İstanbul'un bir Türk şehri olduğu esas kabul edilmiştir. Fakat Çanakkale İtilaf tarafından işgal olunacak ihtimal İstanbul etrafında da İtilaf askeri bulunur. Böyle bir yerde hükümet nasıl olur. Bin türlü siyasi entrika ve tazyik olur. Saniyen Türkiye bir Asya hükümeti demektir. Evvelce Rumeli de Anadolu kadar yerleriniz varken İstanbul muvafıktı. Fakat şimdi memleketinizin bir köşesi kalacaktır. Anadolu'nun idaresi ve terakkiye sevki İstanbul'dan gayri mümkündür. Tabii siz asker olduğunuzdan amelî düşünürsünüz. Diplomatlar türlü türlü düşüncelerle karar verirler. Siz amelî ne düşünüyorsunuz?

Dedim ki: Ben bunu hiç düşünmemiştim. Şimdi böyle bir suale ilk defa maruz kaldığımdan mütehayyir kaldım. Maahaza mes'ele de pek basit değildir. Ve şahsî düşüncen de mes'elenin azameti karşısında hiç kalır. Yalnız Anadolu'nun idaresi noktasından galiba en kolay

yer İstanbul'dur. Çünkü bugün şüمندöferlerimiz olmadığından İstanbul bize en merkezi bir yer geliyor. Meselâ Erzurum'dan İstanbul'a gitmek, Sivas'a gitmekten kolaydır.

Dedi ki: Bu doğru fakat siyasi noktai nazardan meselâ Bursa'da olacak bir hükümet her şeyden serbesttir.

Ben dedim ki: İstanbul'da hükümetimizi serbest bulundurmaz olacak olanlar Bursa'yı da uzak görmezler. Esasen bizim an'anevi ve yegâne yerimizdir. Kolayca oradan hükümetin çıkıvermesi lafzen kolay gelirse de gayri mümkün bir iştir.

O dedi ki: Demek padişah yine hükümete karışacak meselâ hâlife olarak siyasete karışmasın ve nerede oturursa otursun, tarzını düşünmüyorsunuz. Yani hükümet sabıkı gibi kalacak

Ben dedim ki: Bu bizim kanunî esasımızdır. Bunun tadili bir sebep tahtında ancak millete raci olur. Bu mülakatta bu bahsi kapatmak için ben bu gibi şeyleri şimdiye kadar hiç düşünmemiştim, dedim. Bundan sonra bahis Avrupa ve Amerika devletlerine intikal etti. Fransızların Suriye'ye ve Adana'ya ancak on iki bin müstemleke askeri getirebildikleri, bir tek Fransız göndermediklerini, İtalyanların Yunanlılarla anlaştığını fakat İtalya dahili berbad olduğunu ve bolşevik cereyanlarla sarsıldığını, parası bittiğini, Almanlara ajanlık yapmaya başladığını, Anadolu'ya silâh sattığını, Yunanlıların her tarafta Venizelos'un Türkler aleyhinde yapmadık bırakmadığını fakat artık Yunanlıların nazardan düştüğünü, Amerikanın vahim karışıklıklar geçirmekte olduğunu ve Vilson'un kendi mütalâatı olarak meydana attığı Cemiyeti Akvam ve milliyet prensiplerini Amerika bile kabul etmediğini, Ruslara gelince biz artık Denikîn'e dedik ki: Biz işe karışmıyoruz. Gidin Bolşeviklerle anlaşın. Rusların on seneden evvel kendilerini toplamları gayri mümkündür. Birçok ufak hükümetler teşekkül edecek fakat neticede yine birleşecekler zannediyoruz, dedi. Şu halde Kafkas hükümetleri ne olacak diye sordum.

Dedi ki: Bir Batum'u Denikin'e bırakmak fikrindeyiz. Fakat kuvvetli olur da tutabilirse. Elyevm orada bir livamız var. Ayrılamiyoruz çünkü muhtelif akvam Batum için birbirine girecekler.

Ben dedim ki: Ya İzmir, Antalya, Adana ne olacak? Ermeni hükümeti teşekkül edebilecek mi? Hususile Rusların Kafkasva'ya gelmesi düşünüldüğüne nazaran.

O dedi ki: En mühim mesele İzmir'dir. Antalya ve Adana bunun yanında hiçtir. Ve İzmir'in tahliyesiyle oraları da kat'iyen ve suhuletle tahliye olunur. İzmir için ısrar edenler çoksa da Yunanlıların ne parası ne adamı var. Biz de bütün kuvvetlerimizi artık çektik. Maahaza İngiltere efkârı Yunanlıların aleyhine dönmüştür. Nasıl olsa İzmir'den çıkartılacaklardır. Ermenilere gelince, değil sizin tarafa geçmek, daha öbür tarafta bile tutunamıyorlar. Ben bizzat gördüğümü hükümete anlattım, Ermenilerin esasen bir hükümet teşkil etmeleri müşkil. Aras nehrinin cenubuna ise kat'iyen hâkim olamadılar. Ben hududun dağlardan değil Aras nehrinden geçmesini teklif ettim ve zannediyorum ki

böyle de olacak. Bilmem gaybubetim müddetince bu herifler ne yaptı?

Ben dedim ki: Her gün hırsızlık ve haydutluk. Binlerce muhacir geldi. O dedi ki, daha iyisi bu sulh olunca İslamları dâhile alınız hıristiyanları da def edin gitsinler Gümüşhane Rum metropolidi yaka silkerek Türklerden şikâyet geldi.

Ben burası Türkiye'dir, defolun Yunanistan'a dedim. Selâmetiniz için başka da çare yoktur.

Ben sordum ki: Batum'da Rumlar Pontus komitesi faaliyete getirmişler. Acaba Batum'u mu Pontus yapacaklar.

Dedi ki: Sureti kat'iyede söylerim ki Pontus filân yoktur. Rumların ne şarlatan millet olduklarını bilirsiniz. Bizim Başvekil büyük zenginlerden birile mülakatta Türkiye'deki zayıf hükümetin nihayet bulmasını görmek isteriz dediğini sizin bazı gazeteler suitefehhümle zayıf Türkiye'nin nihayet bulması gibi yazdılar. Kat'iyen böyle olmadığını tashihini de başvekil hasseten söylemiştir Herhalde emin olunuz İngilizler size iktisaden büyük yararlıklar yapacaklar.

Meselâ Afrika cenubideki maden, şirketimiz kî en büyük bir sermayeye maliktir benimle bir de mühendis gönderdi ki Gümüşhane'de ve Erzurum havalisinde maden taharriyatında bulunsun. Elyevm Gümüşhane'de bıraktım.

Tetkikat yapıyor.

İlk iş şümendöferlere de başlayacağı. Tabîî bidayette külliyyetli para dōkeceğiz ve memleketinize de servet getireceğiz. Fakat endişemizi de söyledim. Kuvvetli şahsiyetlerle anlaşmak istiyoruz. Bunun için bir kerre rica ettiğim noktayı Kemâl Paşaya yazınız. Bir de İstanbul'da iken işittim ki Müdafaaî Hukuk'a muhalif kuvvetler varmış, siz biliyor musunuz?

Ben dedim ki: Muhelif kuvvet yoktur. Fakat Rum veya Ermeni tohumu birkaç kişi ve birkaç gazetenin külliyyetli para mukabili yaygarası vardır ki tabîî zikre değmez.

O dedi ki: Ben de geçtiğim yerlerde millî kuvveti esaslı ve kuvvetli görüyorum. Herhalde Türkler için bizzat çok çalıştığımı kemâlî iftiharla size bir daha söylerim. Giderken de böyle yapacağımı mektupta size yazmıştım. Ben dedim ki: Ulüvvü cenabınızı biliyorum, teşekkür ederim.

Mülakat bu kadar.

2- Bendenizin anladığım Kuvvayi Milliye'nin vahdet ve kuvvetini ve buna muhaliflerin derecei ehemmiyetini tetkik etmekle beraber akdedilecek sulhte İngilizlerin hayırhahlığını göstererek iktisadi inkişafı ellerine almak için şimdiden zemin hazırlamak ve efradı millet arasında umumun hürmetini kazanmış, nafizülkelâm, sözüne sadık ve millet namına yapılacak iyiliğe mukabil vakti fırsatta İngiliz aleyhtarlığı yapmayacak kimselerden teminat almak. Kendileri iş'arı ahire kadar Erzurum'da beklemek emrini almışlardır. Cevabı âlilerine intizar edeceklerdir.

3- Hilâfetle hükümdarlığın ayrılmayacağını ve cumhuriyet idarenin bizde teessüs edemeyeceğini ve merkezi hükümetin İstanbul'dan başka mahalle nakil edilemeyeceği ve bunların aksinin milletimizce kabili hazıra olamayacağı diğer mülakatlarımda dahi kendilerine iyice anlatacağımı arz eyler takdimi ihtiramât eylerim, Kâzım Karabekîr" [20] Karabekir, Kazım, a.g.e., s.417-418

Ankara: 8/1/1336

"15. Kolordu Kumandanı

Kâzım Paşa Hazretlerine

C. I/Kânunusani/1336: Ravlinson ile mülakatı müş'ir şifreleri mütalâa edildi.

Mumaileyhin İstanbul hakkındaki mütalâatı Loit Corc'un teklifâtı ile tamamen tetabuk etmektedir. Tarafı âlilerinden ita buyurulan cevaplar esasatı milliyemizin ruhunu ihtiva etmekle sezavar-ı teşekkürdür. Ravlinson hükümeti metbuası tarafından Hey'eti Temsiliye ile temas ederek görüşmeye dair talimat alarak sahibi selâhiyet bir vaziyette bulunuyorsa bir an evvel Ankara'ya gelmesi mucibi faide görülmektedir. Tabîî bizle yapacağı mülakat da Sivas Kongresi hututu umumiyesi dâhiline münhasır kalacaktır. Sahibi selâhiyet olmadığı takdirde buraya kadar gelmesine lüzum yoktur. Buna nazaran kendisinden keyfiyetin açıkça istizahı ile iş'arını istirham eyleriz. Hey'eti Temsiliye Namına Mustafa Kemal 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut" [21] Hey'eti Temsiliye namına Mustafa Kemal'in Kazım Karabekir'e gönderdiği 23/2/1336 tarihli şifre. Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, s.479-480.

***Bu yazı 10 Ekim 2012 tarihinde Haber10 sitesinde yayınlanmıştır.**

Kanunun Yetmediği Yer: Barışın Ahlaki Zemini

ADNAN BOYNUKARA
www.kritikbakis.com

PKK'nın silah bırakması ve kendini feshetmesine ilişkin süreçte artık yasal düzenleme aşamasındayız. TBMM önümüzdeki günlerde bu konuyu görüşecek. Ama bu satırları yazarken asıl kafamı meşgul eden, kanun maddeleri değil. Çünkü önümüzdeki süreçte tartışılacak konulardan biri, hiç kuşkusuz, geçmişte yaşananların nasıl değerlendirileceği olacak. Geçmişte yaşananların nasıl değerlendirileceği sorusu, bizi doğal olarak "yüzleşme" kavramına götürüyor ve bu çerçevede dile getirilen taleplerin çoğu da anlaşılır. Fakat burada durup sormak gerekiyor: Yüzleşme bizim gibi toplumlarda gerçekten işe yarıyor mu? Daha önemlisi, elimizde bu kavramın yerini alabilecek daha kadim, daha güçlü bir ahlaki çerçeve var mı?

Bana sorarsanız, evet, var. Bugün ihtiyacımız olan şey aslında tek bir kelimeyle özetlenebilir: Sağduyu. Gücü olduğu hâlde öfkesini yönetmeyi, cezalandırma imkânı varken ölçülü davranmayı ve geleceği geçmişin önüne koymayı esas alan bir olgunluk. Bizim geleneğimizde bu sağduyunun kadim bir adı var: Hilm. Sözlükte yumuşaklık, teenni ve sabır anlamına gelen, ama güç sahibiyken affetmeyi, cezalandırma imkânı varken ölçülü davranmayı esas alan bir erdem. Bunu değerli kılan, adalet ile merhamet, hakikat arayışı ile birlikte yaşama iradesi arasında bir denge kurabilmesi. Ve belki de bu sürecin ihtiyaç duyduğu ahlaki çerçeveyi en iyi bu sağduyu sunuyor.

Ne var ki barış süreçlerinin tarihi, bize başka bir şey söylüyor. Silahların susması barışın eşliğidir. Asıl mesafe

ondan sonra alınır. Kalıcı barış, ancak toplumun birlikte yaşama iradesini yeniden üretebildiği ölçüde mümkündür. Yani toplumsal barış, çatışmanın ötesinde bir şey ister. Aslında asıl barış, tüm kesimlerle birlikte, aynı siyasal topluluğun eşit üyeleri olarak geleceği birlikte kurabilmektir. Bu anlamıyla barış, hukuki olduğu kadar ahlaki ve psikolojik bir inşa sürecidir. Hukuk bu sürecin çerçevesini çizer, siyaset yönünü belirler, fakat toplumun bu yeni dönemi benimsemesini sağlayan şey, ahlaki zemindir. Çünkü insanlar sadece yasalarla değil, adalet, merhamet ve güven duygusuyla da yeni bir ortak gelecek kurarlar.

Bu nedenle bugün asıl tartışılması gereken soru, yalnızca geçmişle yüzleşilip yüzleşilmeyeceği değildir. Asıl soru, bunun hangi ahlaki ve kültürel çerçeve içinde yapılacağıdır. Her toplum, kendi tarihinden ve medeniyet birikiminden beslenen bir barış dili üretmek zorundadır. Dışarıdan alınan modeller yol gösterebilir, ancak hiçbir model toplumların kendi ahlaki hafızasının yerini tutamaz.

Yüzleşme Modelinin Sınırları

Batı'nın çatışma çözümü literatürü büyük ölçüde yüzleşme ve hesaplaşma üzerine kuruludur. Güney Afrika Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, Nürnberg yargılamaları, Arjantin'in geçiş dönemi adaleti modeli, bunların hepsi Batı'nın hukuki ve bireyci geleneğinden besleniyor. Bu modellerde geçmişin açılması, faillerin teşhir edilmesi ve kurumsal hesap sorma mekanizmaları belirleyici rol oynuyor.

Bu yaklaşımın temel amacı, geçmişin üzerini örtmek değil, yaşananların görünür kılınması yoluyla yeni bir toplumsal düzen kurmaktır.

Bununla birlikte hakkaniyetli olmak gerekir. Modern çatışma çözümü literatürü yalnızca hesaplaşmadan ibaret değildir. Aynı literatür içinde toplumsal uzlaşma, onarıcı adalet, bağışlama ve güven inşası üzerine geliştirilen önemli yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu modeller değersiz değil elbette. Sadece her toplumun dokusuna aynı ölçüde oturmuyor olabilir. Çünkü bu modeller her toplumda aynı sonucu üretmiyor. Zorla yüzleştirme, çoğu zaman savunma refleksini tetikler ve inkâr derinleşir. Taraflar içine kapanır ve savunmaya geçer. “Sen ne yaptın?” sorusu kaçınılmaz olarak karşı taraftan aynı soruyu doğurur ve bu kısır döngü barışı değil yeni çatışmaları tetikleyebilir. Toplumsal yarılma kapanmak yerine büyür. Özellikle kolektif kimlik ve onur duygusunun güçlü olduğu toplumlarda bu kırılmalık çok daha derin hissedilir.

Uzun süre devam eden siyasal çatışmalarda toplumlar yalnızca farklı siyasal görüşler geliştirmez, farklı hafızalar da üretirler. Her kesim kendi acısını merkeze yerleştirirken karşı tarafın acısını görme kapasitesi zayıflar. Böyle dönemlerde yüzleşme, ortak bir hakikati bulma çabasından çok mağduriyetlerin yarıştırıldığı bir zemine dönüşebilir. Oysa mağduriyet rekabeti, toplumsal barışı güçlendirmez, kimlikleri daha da sertleştirir. Geçmişle bir biçimde yüzleşmek elbette gereklidir. Hiçbir toplum yaşadıklarını bütünüyle unutarak sağlıklı bir gelecek kuramaz. Fakat yüzleşmenin amacı yeni mağduriyetler üretmek değil, ortak geleceğin önündeki engelleri kaldırmaktır. Bu nedenle asıl mesele yüzleşmenin kendisi değil, onun hangi ruh hâliyle yapılacağıdır. Bizim geleneğimizde bu soruya cevap verebilecek bir sağduyu var.

Güç Sahibiymen Affetmek

Bahsettiğimiz sağduyunun adı hilm, İslam ahlakının temel kavramlarından biridir. Sözlük anlamı yumuşaklık, teenni ve sabırdır. Ama terim olarak çok daha derin bir anlam taşır. Kişinin gücü yettiği hâlde öfkesini yenmesi, aceleci davranmaması, cezalandırmaktan kaçınması. Kısaca “güç sahibiymen affetmek ve sabırlı olmak.” Bu tanımın içinde üç unsur bir arada bulunuyor: güç, irade ve merhamet. Güç şarttır. Çünkü güçsüzün sabrettiği, mecburiyetten boyun eğiştir. İrade gereklidir. Öfkeyi bastırma ve tepkiyi tecil etmek. Merhamet ise ahlakın ana unsurudur. Karşıdakine anlayışla yaklaşmak, onun zayıflığını ve sınırlılığını görebilmek.

Aslında bu tutum, yalnızca bireysel bir karakter özelliği değil, aynı zamanda siyasal bir erdemdir. Devletlerin ve toplumların en zor zamanlarda sergiledikleri sahici olgunluk, onların gerçek gücünü ortaya koyar. Gücün asıl sınavı, yaptırım uygulayabilmekten çok, gerektiğinde öfkeyi hukukla, intikam duygusunu adaletle sınırlayabilmektir. Hilm, aslında otoritenin olgunlaşmış hâlidir ve meşruiyetini gücünü kullanmaktan değil, kullanmayı seçmemekten alır.

Bunu merhametten ayıran şey, onun güçle kurduğu ilişkidir. Merhamet çoğu zaman duygusal bir yakınlığı ifade eder, bağışlama ise verilmiş bir kararı. Bu erdem ise karar anındaki iradeyi anlatır. Gücü olduğu hâlde öfkesini yönetebilmek, cezalandırma imkânı varken ölçülü davranabilmek ve geleceği geçmişin öfkesine teslim etmemek. İşte, barış süreçlerinde ihtiyaç duyulan şey tam olarak budur.

Bu nedenle devletin gücü yalnızca yaptırım kapasitesiyle değil, adalet, itidal ve toplumsal rızayı koruyabilme becerisiyle de değerlendirilir. İbn Haldun’un devletin bekasına, gücün kullanımına, ölçülü davranmaya ve adaletle ilişkin tespitleri bu anlayışın teorik ifadesidir. İbn Haldun’a göre zulüm ve aşırılık, gücü içeriden çürütüp devletin ömrünü kısaltırken, adalet ve ölçülü olmak onu ayakta tutar. Aynı çizgide, Hz. Yusuf’un kardeşlerine söylediği “Bugün size kınama yok” sözü de geçmişin inkâr etmeden geleceği kurabilmenin sembolüdür. Yani istenen, unutmak değil. Hakikati kabul etmek, ama öfkenin geleceğe karar vermesine izin vermemektir. Affı hakikatin yerine değil, hakikatin üzerine inşa etmektir. Aslında barış süreçlerinin en zor tarafı da, hatırlamak ile hatırdan tutulan öfke arasında bir denge kurabilmektir.

Hilm, Yüzleşmeye Engel Değil

Hilm, yüzleşmeyi reddetmez, onun tonunu değiştirir. Geçmişin konuşmayı engellemez. Fakat bunu yeni düşmanlıklar üretmeden yapmanın imkânını arar. Hakikati inkâr etmez, ancak hakikatin yalnızca hesap sormak için değil, birlikte yaşamının şartlarını yeniden kurmak için de gerekli olduğunu hatırlatır. Bu tutumu yüzleşmeden ayıran temel fark şu: yüzleşme doğal olarak geçmişe, sorumlulukları görünür kılmaya yönelirken, o geçmişin inkâr etmeden, bu hakikatin toplumsal bütünlüğü yeniden kuracak bir zemine taşınmasını amaçlar. Bu nedenle hilmin sunduğu çerçeve, bizim gibi toplumlar için çok daha işlevsel bir zemin sunar.

Çünkü buradaki mesele artık kimin ne yaptığını tek tek tespit etmek değil, bu topraklarda birlikte yaşayabilmenin zeminini yeniden kurmaktır, yani demokratik eşitlikçi entegrasyonu, herkesin eşit vatandaş olarak kabul edildiği bir birlikte yaşama modelini sağlamak.

Devlet açısından hilm, hukuktan vazgeçmek ya da işlenen suçları görmezden gelmek değildir. Devletin kendi gücüne güvenerek, güvenlik ile özgürlük, adalet ile toplumsal barış arasında sağlıklı bir denge kurabilmesidir. Gücünü sürekli cezalandırarak değil, toplumun tamamını yeniden siyasal topluluğun parçası hâline getirerek göstermesidir.

Güçlü olduğunu bilen bir devletin gücü yettiği hâlde affetmesi, ertelemesi, mazide kalanı mazide bırakması, sivil siyasete katılmak isteyenlere kapı açmasıdır. Bence güçlü devletin en belirgin göstergesi de bu. Çünkü güçlü devletler yalnızca cezalandırma kapasiteleriyle değil, toplumu yeniden bütünleştirebilme becerileriyle ayakta kalırlar. Senfonik milletleşme için bu tutum ön şart.

Tarihe bakınca şunu görüyorum: Kalıcılığı sağlayan savaş kazanmak değil, savaş sonrasını yönetebilmek. Çünkü zafer, çatışmayı bitirebilir, ama yalnızca hikmet ve hilm barışı kalıcı hâle getirebilir.

Bu noktada, silahı bırakanlar için bu erdemin ne anlama geldiğini de düşünmek gerekir.

Geçmişin ağırlığını taşımak ama intikamı değil normalleşmeyi incelemek. Farklı tarihlerde yaşanmış olayların tümünü, bir daha olmaması için akılda tutmak, ders almak.

Yaşanılanları suçlama zeminine değil, bir iç muhasebe ve arınma sürecine dönüştürmek. Silahı merkeze alan hafızadan sivil siyaseti merkeze alan hafızaya geçmek. Bu aynı zamanda mağduriyet dilinden vatandaşlık diline geçiştir. Çatışma dönemlerinde kimlikler çoğu zaman yaşanan acılar üzerinden tanımlanır. Barış dönemlerinde ise ortak vatandaşlık, ortak hukuk ve ortak gelecek duygusunun yeniden güçlenmesi gerekir. İşte bu geçişi mümkün kılan iklimi oluşturan da tam olarak bu tutumdur.

Hesap Sormak Kolay, Affetmek Zor

Bunun için affetmekten söz ederken dikkatli olmak gerekir. Affetmek unutmak değil. Meşrulaştırmak da değil. Daha zor bir şey. Affetmek, adalet ihtiyacını yok saymadan geçmişin bugünü rehin almasına izin vermemektir. Sağduyu ve hilm tam da burada devreye girer. Geçmiş inkâr etmeden geleceği inşa edebilme iradesi olarak. Çünkü güçlü toplumlar hesap sorabilme iradesi kadar, gerektiğinde affedebilme olgunluğunu da gösterebilen toplumlardır.

Hesap sormak kolaydır. Bir öfke, bir meclis kürsüsü, bir slogan, bir sert bakış, bir dava dosyası yeterlidir.

Ama affetmek, içsel bir olgunluk gerektirir. Geçmiş kapatabilmek için önce onu tam görmek, sonra onu aşmayı seçmek gerekir. Erdemli tutum bu seçimi mümkün kılan ahlaki kapasitedir. Bu kapasite, bizim coğrafyanın geleneğinde zaten var. İthal etmemize gerek yok. Yapılması gereken, onu siyasal bir dile ve toplumsal bir pratiğe dönüştürmek.

Bugün Türkiye'nin önünde yalnızca yeni bir hukuki süreç değil, yeni bir toplumsal dil kurma sorumluluğu bulunmaktadır. Yasalar silahları susturabilir. Toplumda biriken öfkeyi ancak güven, adalet ve ortak gelecek duygusunu güçlendiren bir siyasal dil dönüştürebilir. Bu nedenle önümüzdeki dönemin başarısı, yalnızca çıkarılacak kanunlarla değil, o kanunların hangi ruhla uygulanacağıyla da ölçülecektir. PKK'nın feshi, bu ülkenin yarım asra yaklaşan acılı tarihinin sona erebilmesi için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu fırsatın kalıcı bir barışa dönüşmesi ise yalnızca siyasi iradeye değil, toplumsal olgunluğa da bağlıdır. Hilm ve sağduyu, tam da bu olgunluğun adıdır. Çünkü mesele, geçmiş unutmadan geleceğe inanabilme cesaretidir.

Barış süreçlerini ayakta tutan da bu cesarettir. Güç sahibiysen öfkelerini yönetebilmek, geçmiş inkâr etmeden geleceği kurabilmek ve adalet arayışını intikam duygusuna teslim etmemek. Belki de bugün en çok ihtiyaç duyduğumuz şey budur. Tam olarak nasıl olacağını ben de bilmiyorum açıkçası. Ama biliyorum ki kalıcı barışlar yalnızca hukuki metinlerle değil, toplumların benimsediği ortak ahlaka inşa edilir.

Kaynak: <https://perspektif.online/kanunun-yetmedigi-er-barisin-ahlaki-zemini/>

“Gerçek Muhafazakârlık”

PROF. DR. EROL GÖKA

www.kritikbakis.com

“Şimdi yeni bir dünyanın eşiğindeyiz. Ya erdemlerin kazanacağı ya da yok olacağımız belirsiz bir geleceğe doğru yol alıyoruz. Zihinlerimiz nihilizm ve fanatizm arasında sıkışmış vaziyette. Bu durumdan yaşadığımız insanlık tablosunu ‘Tanrı’yı kıyamete zorlamak’ olarak adlandıran inanç fanatikleri ve teknoloji hayranı teknofaşistler dışında kimse memnun değil. Dünyada yaşayan insanların kahir ekseriyeti, olanı biteni kaygıyla izliyor ve yeniden erdemlerin canlanmasını, ontolojik yıkım boyutuna gelen teknolojik gelişimin insanlık yararına denetlenmesini, ‘insan’ın tekrar ‘eşrefi mahlûkat’ düzeyine yükseltilmesini istiyor; gücün ve tamahkârlığın sınırlandırılarak insanca ve hakça bir adil düzen talep ediyor. Aydınlardan, sanatçılardan, sporculardan, siyasetçilerden insanlığın erdem tarihine sahip çıkmalarını, adeta bir muhafazakâr enternasyonal’de bir araya gelmelerini ve güçlerini birleştirmelerini bekliyor.”

Muhafazakârlık üzerine son yazımızı bu cümlelerle bitirmiştik. Evet, insanların büyük çoğunluğu, insanlık tarihindeki büyük mirasa bakarak ve erdemlere dayanarak nihilizm ve fanatizm arasında sıkışıp kalma krizinin aşılmasını, erdemler ortak paydasında, dayanışma içinde olunmasını bekliyor. Özellikle Gazze soykırımına karşı, tüm dünyada farklı inanç ve kültürlerdeki insanların aldıkları tavırlarda bu beklentiye somut biçimde gözlemleyebiliyoruz. Ayrıca tek tek düşünürler, bu beklentiye kendi tarzlarında dile getirmeye çalışıyor. Bu yazıda ilk bakışta bu düşünürler

arasında görünmeyen ama düşünce motivasyonları incelendiğinde pekâlâ buraya dâhil edilebilecek bir düşünürden, Anthony Townsend Kronman’dan bahsedeceğiz.

Kronman, Yale Hukuk Fakültesi’nde görev yapan Amerikalı hukuk profesörü ve Yale hukuk fakültesinin eski dekanı. Hukuk felsefesi, sözleşmeler ve sosyal teori alanlarında uzmanlaşmış olup, modern yüksek eğitimin ve Amerikan üniversitelerinin hayatın anlamını aramaktan vazgeçmesini eleştirdiği, seküler dünyada (ki kendisi hayal kırıklığı ve inançsızlık çağı diyor) maneviyat ve Tanrı anlayışını irdelediği eserleriyle tanınıyor.

Anthony Kronman’ın 2025 yılına yayınlanan son kitabı, tam da bizim son zamanlarda ilgilendiğimiz muhafazakârlık konusuyla alakalı. True Conservatism: Reclaiming Our Humanity in an Arrogant Age adlı Kadim Yayınları tarafından Gerçek Muhafazakârlık: Kibir Çağında İnsanlığımızı Geri Kazanmak adıyla dilimize de kazandırıldı. Bu kitabı ilginç kılan, gerçek muhafazakârlığın, sanılanın aksine popülist sağdan (örneğin Trumpçılık) çok farklı olduğunu ileri sürmesi; insanın sınırlılığını, geleneği, kültürel mirası ve manevi arayışı önemseyen hümanist bir düşünceye dayandığını savunması.

Dili, bakış açısı hayli batılı olsa da, sadece batıdaki krizi, batılı bir anlayışla çözmeye kalksa da, batı-dışı dünya ile hiç ilgilenmese de ve insanlığın yaşadığı büyük krizin dünya çapında, kültürler arası bir çabayla ancak

aşılabileceğini pek anlamış görünmese de bu kitabı çok önemsiyorum. Batı'da insani değerleri, geleneği önemseyen bakış açısının bir süre sonra bunu tüm insanlık için düşünmeye başlayacağını umut ediyorum zira "hümanizm" dediği şeyin, aslında "insan-merkezlilik" ve "insanın mükerrerliği" olduğunu sanıyorum.

Kronman'ın "gerçek muhafazakârlık" adını verdiği, kendine özgü bir muhafazakârlık anlayışı ve bakış açısı var. Şöyle diyor: "Bu bakış açısı, uzun yıllar boyunca kalıcı değere sahip edebî, felsefî ve tarihsel eserlerin incelenmesine adanmış bir beşerî bilimler programında, büyük güç ve güzellik barındıran klasik eserleri okuyup öğretmemin bir ürünüdür. Okuduğum ve öğrettiğim eserler arasında Thukydides, Aristo, Cicero, Tacitus, Montaigne, Spinoza, Burke, Hume, Gibbon, Madison, Tocqueville, Lincoln, Mill, Nietzsche, Tolstoy, Chesterton, Oakeshott, Arendt, Strauss ve Heidegger yer alır. Bu isimler, düşüncelerimi ve duygularımı şekillendirenlerden yalnızca birkaçıdır. Aslında bunlar birbirleriyle uyumsuz sayılabilecek bir gruptur. Aralarındaki tek bağ, onlarla kurduğum kişisel ilişkidir. Beden için olduğu kadar zihin için de doğal olan bir metabolizmayla bazı fikirleri içselleştirdim, bazılarını ise geride bıraktım. Ortaya çıkan felsefî sonuç, tıpkı fiziksel benliğim gibi zaman içinde değişmiş ve dönüşmüştür..." Sahiden de Kronman, kimsenin bir araya getirmeye cesaret edemeyeceği düşünürlerden kendine özgü bir seçme ve süzme yapma gayreti içinde. Kendi tecrübelerinden ve okumalarından geliştirdiği bu anlayış, çok zekice ama yine de düşünürümüz, muhafazakâr teorinin temelini ideolojik despotizmlere karşı hayatı ve toplumu savunmak olduğunu henüz anlamış görünmüyor. Aynı şekilde teknomedyatik dünyada olup bitenleri anlamaya çalışan son dönem düşünürlerden de büyük ölçüde habersiz olduğu anlaşılıyor. Tüm bu eksiklere rağmen kayıtsız kalınmayacak tespitleri olduğunu ve hukuk kökenli bir entelektüelin yaşadığımız dünya sorunlarına karşı bu çabasına şapka çıkardığımı da söylemek zorundayım.

Kitabın başlıca görüşlerini şu başlıklar altında özetleyebiliriz: Gelenegin değeri: Kronman'a göre gelenek, körü körüne korunacak bir kalıntı değil; nesiller boyunca oluşmuş bir bilgelik birikimidir. İnsan geçmişle bağını kopardığında ahlaki pusulasını da kaybeder. Eşitlik ile mükemmellik arasında denge: Kronman, hukuk önünde eşitlik ve fırsat eşitliğini savunuyor; ancak her alanda mutlak eşitlik anlayışının, üstün başarıyı, güzelliği ve erdemi görünmez hâle getirdiğini ileri sürüyor. Geçmişle dostluk: Edmund Burke'den ilhamla yaşayanların yalnızca birbirleriyle değil, geçmiş kuşaklarla da bir ortaklık içinde olduklarını savunan Kronman, buna "ölülerle dostluk" düşüncesi diyor. Maneviyatın önemi: Dinin kurumsal biçimlerine karşı mesafeli durmakla birlikte Kronman, insanın aşkın (transandantal) olana yönelme ihtiyacının gerçek ve değerli olduğunu düşünüyor. Sadece bilimsel-araçsal akılla anlamlı bir hayat kurulamayacağını iddia

ediyor. Hem sola hem sağa eleştiri: Kronman, ilerici solun geleneği küçümsediğini; popülist sağın ise muhafazakârlığı öfke siyasetine indirgediğini savunuyor; kendisini hem radikal ilericilikten hem de popülist sağ siyasetten ayırıyor. Bugün hepimizin ihtiyaç duyduğu gerçek muhafazakârlığın sakın, ölçülü ve entelektüel olması gerektiğini belirtiyor.

Kısacası Kronman'ın "gerçek muhafazakârlığı", geleneğe saygılı, kültürel mirası korumak isteyen ama aynı zamanda özgürlüğü önemseyen, hukukun üstünlüğünü ve hoşgörüyü benimseyen fakat bunların yanında erdem, tarih bilinci ve maneviyatı da vazgeçilmez gören bir muhafazakârlıktır.

Kendi adıma, Kronman'ın anlayışını gayet özlü bir biçimde dile şu cümlelerinin ayrıca altının çizilmesi gerektiği zira hepimize yaşadığımız dünyada düşünmeye nereden başlamamız gerektiğini de fısıldadığı kanaatindeyim: "Benim muhafazakârlığım, bir aydınlanma çocuğunun muhafazakârlığıdır. Ancak bu çocuk, aydın dünyanın henüz tam anlamıyla huzura ermediği bir dönemde doğmuş olmanın bilinciyle derin bir minnettarlık taşır..." Kronman'ın bu sözlerinden şu sonuçları çıkarıyorum: Şimdiden, yaşadığımız çağın özelliklerinden hiç ayrılmadan, zamanın gerçekliğinden kopmadan değerlendirmeler yapmak zorundayız. Bilelim ki, siyasi, ideolojik, dini bakışımız ne olursa olsun hepimiz son tahlilde modernleriz, yaşadığımız zamanın çocuklarıyız. Zihinlerimiz, kadim zamanlarda yaşayan insanlardan ziyade olanca farklılığımıza rağmen birbirimizinkine daha çok benziyor. Sıkıntılarını, dertlerini yaşasak ve ondan kurtulmak istesek de modernliğe ve onun oluşturduğu zihin örgüsüne tabiiyiz. Modern bilimin ve yaşantıların ideallerini şöyle ya da böyle paylaşıyoruz. Düşünmeye buradan başlamalı ve bu gerçeği göz önünde bulundurarak çare üretmeye çalışmalıyız. Ama şunu da hatırmamızdan çıkarmamalıyız; biz ne kadar modernliğin içinde dönenip duruyorsak modernlik ve modern insan da geçmişin ve tarihin içinde nefes alıp veriyor, asla onlardan kurtulamayacak, hiçbir zaman aydınlanma ideallerini gerçekleştiremeyecek. O yüzden ne yapıp etmeli geçmişle, gelenekle barışmalı, olumlu mirasa sahip çıkmalıyız; insanlığın bir parçası olduğumuz bilinciyle hareket etmeliyiz...

Kronman, siyasi ve sosyal düşünme biçimini muhafazakârlık ve ilericilik ekseninde yorumlamaktan yanadır. "İlerici" dedikleri, genellikle siyasi yelpazenin Sol'unda yer alanlar ve geçmişin mirasını tümüyle reddetmeye yatkın olanlardır. Onlar aynı zamanda Fransız Devrimi'nin eşitlikçi ajandasına da bağlıdırlar ve batılı okulların müfredatlarında genellikle onların fikirleri hâkimdir. Onların karşısında ise Fransız Devrimi'nin kaba eşitlikçi anlayışına tepki gösteren, bu zorunlu inanç rejiminin dayatmalarını korkutucu bir ahlaki delilik olarak nitelendirenler bulunur. Bu yüzden Kronman, muhafazakârlığı Edmund Burke'un yeni düzene karşı hayatlarımıza anlam ve değer katan atalardan kalma sadakati coşkulu biçimde savunmasıyla

başlatır. Onun yeni ve “gerçek muhafazakârlık” dediği şey ise aradan geçen bunca zamandan sonra, bu ikisi arasında bir orta yol bulma gayretidir. Bu yüzden “Yapılacak ilk şey, ilericiler ve muhafazakârlar olarak müşterek bir şekilde paylaştığımız esasları yeniden hatırlamaktır. En önemlisi, Aydınlanmanın ana ilkelerine duyduğumuz bağlılıktır. Bu ilkeler, siyasal eşitliği, dini hoşgörüyü ve bilimsel akılcılığı içerir. Yorumları farklılık gösterebilir fakat değerleri ve içinde yaşadığımız medeniyete sağladıkları hayati katkı konusunda kesinlikle benzerler” der. Kronman’a göre, öncelikle Aydınlanma’nın ana ilkelerine bağlı olunmalıdır ama tek başına bu yeterli değildir. Aydınlanma’nın tahribatı da fark edilmeli ve onarılmaya çalışılmalıdır.

Kronman, Aydınlanma’nın olumsuz yüzünü şöyle anlatır: “Bu ilkelerin (Aydınlanma ilkelerinin-EG) muazzam cazibesi, eşitliğin yalnızca siyasal bir değer değil, bütün değerlerin en yücesi olduğuna; hoşgörünün zorunlu olduğuna çünkü Tanrı’nın yalnızca bir inanç olarak telakki edilmesi gerektiğine ve geçmişin (bilimin varsaydığı ve ısrarla teyit ettiği üzere) kendine özgü hiçbir otorite taşımadığına dair bir inanca yol açar. Her hâlükârda, ilkelerden türeyen bu yayılma, kaynağının çekiciliğini paylaşır. Meşru ve ıslah edici görünür, sanki tartışmasız bir düşünce aksiyomunun ilerici bir açılımıymış gibidir. Hâlbuki bu yıkıcı bir sanıdır. Çünkü bu yayılma, yalnızca akıl veya tecrübe tarafından desteklenmemekle kalmaz. Aynı zamanda her biri insanlığımızın hayati bir cephesine (erdem sevgimize, ebediyetle irtibatımıza ve ölümlerle dostluğumuza) bir darbe indirir. Burke’ün uyardığı üzere bunlar olmaksızın tam anlamıyla insan olmaktan uzaklaşır, hatta belki de artık insan sayılmayız. Bu üç cephenin (insanî arzuların ve insanın kendini gerçekleştirme arayışının bu temel yönlerinin) değer kaybetmesi, çağımızın hâkim önyargılarından. Bunlar kibirli önyargılardır. Her biri, insanın kendi kendine yeterli olmasını en yüksek iyi olarak görür ve her tür bağımlılığı buna yönelmiş bir tehdit sayar. Bu önyargılardan biri, bizi kendimizden daha yüksek, daha ince ve seçici olmaya çağıran yücelik

ve güzelliğin ikinci plana itilmesini destekler.

Bir diğeri, zaman içinde yapıp ettiklerimizin ötesine uzanan bir gerçeklikle bağ kurma ihtiyacımızı reddeder. Üçüncüsü ise, yaşam yolculuğunda bize eşlik etmiş ama artık aramızda olmayan insanlara duyduğumuz sevgi ve bağlılığın üzerine gölge düşürür ve onların yokluğunda dünyamız daralır, yalnızlaşır. Bu önyargıların (çıktılarını borçlu olduğu büyük ilkeler kadar) doğru olduğuna inanan kişi, insanlığı daha bağımsız kılarak yükselttiğini sanır. Gerçek ise bunun tersini yapar. Bu ‘yükseltme’, aslında bir yoksullaştırmadır. Çünkü insanı insan yapan temel bağları küçümser. Bunu da insan olma halini daha dikkatli ve derinlikli inceleyenleri şaşırtacak bir kendinden eminlikle yapar.”

Kronman, böyle bir açmazın yaşandığı günümüzde, zamanın iyileştirici gücünü yeniden hatırlatmanın, aydın önyargılarımızın görmezden geldiği ya da reddettiği insani değerleri ortaya çıkarmanın, çağımızın en yaygın önyargılarının kibirli kesinliğine karşı daha alçakgönüllü bir bakış açısını savunmanın muhafazakâr düşünmenin yeni vazifeleri olduğu kanaatindedir. Bu kitabı da zaten bu vazifenin gereği olarak yazmıştır. Her ne kadar hayli bir batılı bakış açısına sahip olsa da ben bu fikirleri çok önemsiyorum. Önceden batılı dostlarımız, batıya sert eleştiriler yönelten radikal muhaliflerdi. İspanyol Sosyalist İşçi Partisi’nin Filistin meselesi ve Gazze soykırımını karşısındaki tavrı kalplerimize işlemiştir. Onlar, hala bizim için çok kıymetliler ama Kronman’ın bu kitabı bana bir kere daha yaşadığımız dünyadaki tek çarenin “muhafazakâr enternasyonal” olduğunu düşündürdü. Batıda erdemleri, geleneği ve maneviyatı yeniden öne çıkarmak isteyen ve radikal muhaliflerden farklı olarak gerçek bir kitlesel karşılığı olan bu yeni muhafazakâr düşünürleri dikkatle takip etmeli, onlarla diyalog yolları aramalıyız. Ancak onlar da güya muhafazakarlık adına, batının emperyal çıkarlarını savunmayı ana amaç edinen; dini, tarihi ve modernliği bu amaç için sopa gibi kullanan, çoğu İslam karşıtı tutum içinde olan batılı popülist sağdan kendilerini uzak tutmalı, Hristiyanlık dışı dünyayla diyaloga açık kalmalıdır.

MUHAFAZAKARLIK NEDİR ?

Siyonist “Halksız Filistin” Aldatmacasına Nasıl Yanıt Verilir

YAZAR: JEREMY R. HAMMOND*

KAYNAK: [HTTPS://WWW.UNZ.COM](https://www.unz.com)

İsrail'in işlediği suçları savunanlar, bugün hâlâ Filistinlilerin bu toprakların yerli halkı olmadığını öne süren, Siyonist propagandanın eskimiş efsanesini tekrarlamaktadır. İşte onlara karşı ileri sürebileceğiniz gerçekler.

Dünyanın büyük bir sorunu var. Kendisini “Yahudi devleti” olarak tanımlayan devletin 1948 yılında kurulmasından önce de, Siyonist Yahudiler ile Filistinliler arasında şiddetli bir çatışma sürüyordu. Bu çatışmanın istikrarsızlaştırıcı etkisi Orta Doğu'nun tamamına ve ötesine uzanmaktadır.

Örneğin Donald Trump ile Binyamin Netanyahu'nun İran'a karşı ortak yürüttüğü saldırı savaşı, Filistin meselesiyle ayrılmaz biçimde bağlantılıdır.

Çatışmanın küresel etkisine bir örnek olarak, El Kaide terör örgütünün lideri Usame bin Ladin, 11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi kuleleri ile Pentagon'a yönelik uçak kaçırma eylemlerini ve intihar saldırılarını (“11 Eylül saldırıları”) gerekçelendirmek için İsrail'in Filistinlilere karşı işlediği suçları göstermiştir.

Bu çatışma yaygın olarak çözümsüz, çözümü olmayan bir sorun olarak algılanmaktadır. Mevcut koşullar altında da gerçekten böyledir. Ancak bunun nedeni, bu çatışmanın temel nedenlerini sürdüren politikaların İsrail'in 1948'de kurulmasından önceye uzanan bir süreklilik içinde varlığını korumuş olmasıdır.

ABD federal hükümetinin uzun yıllardır izlediği politika, Yahudi üstünlükçüsü devletin ortaya çıkmasını sağlayan etnik temizlik de dâhil olmak üzere İsrail'in Filistinlilere karşı işlediği suçları; 1967'den beri devam eden hukuka aykırı işgali ve Yahudi yerleşimlerini, İsrail'in nehirlerden denize kadar uyguladığı apartheid rejimini ve bugün Gazze'de işlenen soykırımı desteklemek olmuştur.

ABD'nin bu suç teşkil eden politikası, çok sayıda Amerikalının ya bunu açıkça desteklemesi ya da sessizce onay vermesi nedeniyle bu kadar uzun süre devam edebilmiştir.

Hristiyan Siyonizminin Etkisi

Amerikalılar bu politikayı çeşitli nedenlerle desteklemektedir. İnsanların kendi doğrulama önyargıları vardır. Örneğin Hristiyan Siyonistler arasındaki Arap ve Müslüman karşıtı önyargılar, İsrail'in eylemlerinde herhangi bir uygunsuzluk görmeyi reddetmelerine yol açmaktadır. İnanmak istediklerine inanmayı tercih etmekte ve 2. Selanikliler 2. Bölüm 9-11. ayetlerde tasvir edildiği gibi kendilerini aldatmaktadır.

Hakikate sevgi duymadıkları için, Filistinlilere yönelik İsrail şiddeti söz konusu olduğunda kendilerini gerçeğe karşı körleştirmekte ve gözlerinin önünde duran olgulara inanmayı reddetmektedirler.

Nitekim Hristiyan Siyonizmi, modern siyasi Siyonizmden önce ortaya çıkmıştır ve günümüzde birçok Hristiyan, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasını Kutsal Kitap peygamberliklerinin yerine gelmesi olarak görmektedir; bu nedenle de “İsrail'i ne olursa olsun desteklemek zorundayız.” inancını benimsemektedirler.

Daha uç görüşlere sahip Hristiyan Siyonistler ise, İsrail'deki Yahudi aşırılık yanlılarının kusursuz bir kızıl düve elde etmelerini umut etmektedir. Bunun amacı, Yahudilerin Tapınak Tepesi, Müslümanların ise Harem-i Şerif (“Asil Mabet”) veya Mescid-i Aksa Yerleşkesi olarak adlandırdığı, işgal altındaki Doğu Kudüs'ün Eski Şehir bölgesinde bulunan alanda Üçüncü Tapınak'ın inşasını mümkün kılacak arınma ritüelini gerçekleştirmektir.

Bu plan, Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksa gibi İslam'ın kutsal mekânlarının yıkılmasını öngörmektedir. Bu eylemin ise, Mesih İsa'nın (Yeşua HaMaşiah) dönüşünü başlatacak olan Armagedon'un "ahir zaman" savaşını tetiklemesi umut edilmektedir.

Sessiz Onayın Nedenleri

Pek çok Amerikalının—Kongre üyeleri ve diğer devlet yetkilileri dâhil—dinî inançları, ABD hükümetinin suç teşkil eden bu politikasını neden desteklediklerini açıklamaya yeterlidir.

Bunun yanı sıra, başta Amerikan İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (AIPAC) olmak üzere güçlü "İsrail lobisi"nin mali etkisi de bulunmaktadır.

Bununla birlikte, Kongre üyelerinin çatışmaya yönelik tutumlarını açıklamak için AIPAC'ın mali desteğine başvurmak gerekli değildir; çünkü Kongre üyelerinin birçoğu zaten ideolojik olarak Siyonisttir.

Buna karşılık, Amerikan kamuoyundaki sessiz onay esas olarak birbirinden farklı iki nedenden kaynaklanmaktadır.

Bunlardan ilki, doğru şekilde bilgi sahibi olan Amerikalıların, İsrail'i eleştirmeye cesaret eden herkese yöneltilen ağır ve nefret dolu saldırılar karşısında fazlasıyla sindirilmiş olmalarıdır. Bunun bir örneği, Siyonizm karşıtlığının anlamsız bir biçimde "antisemitizm" ile eş tutulmasıdır. Bu, fikre değil kişiye yönelen (ad hominem) bir safsatadır ve entelektüel dürüstlüğü ve ahlaki korkaklığın en uç örneklerinden birini temsil etmektedir.

İkinci neden ise, birçok Amerikalının—muhtemelen büyük çoğunluğunun—çatışmanın mahiyeti hakkında gerçeği kavrayamayacak ölçüde yanlış bilgilendirilmiş olmasıdır. ABD hükümetinin politikasına karşı seslerini yükseltmemelerinin nedeni, bu politikanın olağanüstü boyuttaki suç niteliğini kavrayamamalarıdır.

Vergileriyle toplanan paranın nasıl zorla ellerinden alınarak uluslararası insan hakları hukukunun, uluslararası insancıl hukukun ve Amerika Birleşik Devletleri'nin en üstün hukukunun ağır ihlallerinin gerçekleştirilmesine aktarıldığını basitçe anlayamamaktadırlar.

Amerikalılar bunu anlayamamaktadır; çünkü ana akım medya büyük ölçüde gazeteciliğin yerine getirmesi gereken işlevi yerine getirememektedir. Bunun yerine medya, hükümetin suç teşkil eden politikalarına kamuoyu onayı üretmeye yönelik propaganda işlevini yerine getirmektedir.

ABD Ana Akım Medyasının ve Devlet Dininin Rolü

Propaganda işlevlerini yerine getirirken ve hâkim kültürel önyargılarla uyum içinde hareket ederken, ABD medyası İsrail-Filistin meselesini hâlâ Batı uygarlığı ile Doğu barbarlığı arasındaki karşıtlığa dayanan önyargılı bir bakış açısıyla sunma eğilimindedir.

Dinî ve kültürel bağnazlıkla açıklanamadığı durumlarda ise, ana akım medyanın temel varsayımı hâlâ şudur: Hükümet zaman zaman kötü şeyler yapabilir, ancak bunun nedeni yalnızca iyi niyetle yapılan "hatalardır".

Kötücül eylemler yalnızca hükümet içindeki bireylere

atfedilir; bunlar, yönetim sisteminin kendisinin öngörülebilir bir sonucu olarak görülmez.

Örneğin görevdeki başkana kötü niyet isnat edilebilir; ancak bu yalnızca partizan söylemin sınırları içinde yapılır: "Demokrat" ile "Cumhuriyetçi" arasındaki sahte paradigma ve "sol" ile "sağ" arasındaki dar doğrusal siyasi yelpaze çerçevesinde. Oysa İsrail'in Filistinlilere karşı işlediği suçları destekleme politikası, her iki parti tarafından da desteklenmektedir.

Örneğin Joe Biden ve Donald Trump yönetimleri, İsrail'in Gazze'de yürüttüğü soykırıma kesintisiz destek vermiştir. Ana akım medya da—özellikle The New York Times'ın haberleriyle simgelenen yayıncılık anlayışı—bu politikaya sadakatle uyum sağlamıştır. Örneğin gazete, Hamas'ın anlaşmalara uyduğu, buna karşın İsrail'in bunları açıkça ihlal ettiği durumlarda bile ateşkesleri, sanki her iki taraf da eşit derecede sorumluymuş gibi, açıklanamaz biçimde "çökmüş" olarak nitelendirmiştir.

Ana akım medyanın haberlerinde sorgulanmaksızın kabul edilen temel varsayım şudur: İyi niyetle yapılan hatalara ya da birkaç "çürük elmanın" eylemlerine rağmen, Washington DC'deki devlet kurumu dünyada iyilik için çalışan hayırsever bir güçtür.

İşte bu, Amerikalıların özellikle devlet okulları aracılığıyla çocukluklarından itibaren içine yetiştirildikleri devlet dinidir; gazeteciler—ya da gazeteci kisvesine bürünmüş profesyonel propagandacılar—da bunun istisnası değildir.

Bu devletçi inanç sistemi, Amerikalıların çatışmanın mahiyetini ve ABD hükümetinin bu çatışmadaki rolünü algılama biçimini bütünüyle çarpıtmaktadır.

Dolayısıyla bu çatışmayı çözüme kavuşturmak ve adil bir barışı gerçekleştirmek için Amerikalıların büyük çoğunluğunun, İsrail-Filistin meselesi hakkında bildiklerini sandıkları şeyleri bir kenara bırakmaları gerekmektedir. Çatışmanın gerçek mahiyeti konusunda bilinçlendirilmeleri gerekmektedir.

Aslında buna bir "çatışma" demek bile yanıltıcıdır; çünkü gerçekte bu, Filistin'in yerli halkını topraklarından mahrum bırakmayı amaçlayan ve bir asrı aşkın süredir devam eden şiddet içeren bir yerleşimci-sömürgeci projedir. Yahudi üstünlükçüsü devlet de Filistin'i haritadan tamamen silmeye yönelik Siyonist hayalin peşinden gitmeyi sürdürmektedir.

Siyonist Propagandanın Yaygın Efsaneleri

Birçok Amerikalının—özellikle yine Hristiyan Siyonistlerin—kendilerini inandığı tarihsel kurgulardan biri, Yahudilerin I. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti'nin "manda" sistemi kapsamında Filistin'e dalgalar hâlinde göç etmeye başladıklarında, büyük ölçüde nüfussuz bir toprakla karşılaştıkları iddiasıdır.

Sıkça tekrarlanan Siyonist slogan olan "Halksız bir halk için halksız bir toprak" ifadesinin kelimenin tam anlamıyla doğru olduğuna inanılmaktadır.

Bu tür Siyonist mitolojiyle şartlandırılmış Amerikalılar için tarihsel belgesel kayıtların hiçbir önemi yoktur. Ancak, kendi kendilerini aldatmayı sürdürebilmek

amacıyla birincil kaynaklardan seçmeci alıntılar yapan veya bunları ağır biçimde çarpıtan sahtekârların iddialarına inanmayı tercih ettikleri ölçüde bu kayıtları dikkate alırlar.

İsrail'in Filistinlilere karşı sergilediği barbarlığı açıkça savunanların en sık ileri sürdükleri iddialardan bazıları şunlardır:

- “Filistin” adı, Romalılar tarafından “Filistî” (Philistine) kelimesinden türetilmiş; MS 132-136 yıllarındaki Bar Kohba İsyanı'nın ardından, Yahudileri aşağılamak amacıyla Yahudiye eyaletine verilmiştir. Bu isyandan önce de MS 66-74 yılları arasında Yahudi İsyanı yaşanmış ve Romalılar MS 70 yılında İkinci Tapınak'ı yıkmıştır.
- Filistinliler bu toprakların yerli halkı değildir.
- Filistin, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ayrı bir siyasi veya idari bölge olarak var olmamıştır.
- Yahudiler, Milletler Cemiyeti Mandası döneminde “Filistin” olarak adlandırılan bölgeye göç ettiklerinde, bölge büyük ölçüde nüfussuzdu; Araplar ise ancak daha sonra Yahudilerin sağladığı ekonomik kalkınmadan yararlanmak amacıyla kitlesel olarak göç ettiler.
- Topraklarda ortak bir kültürel ve ulusal kimliği paylaşan bir nüfus bulunmadığından, “Filistinliler” modern bir icattır; dolayısıyla ayrı bir halk oluşturmazlar.

Ancak bu bilgisiz ve bağnaz inançlar, tarihsel kayıtların ciddi bir incelemeye—ister yüzeysel düzeyde olsun—tabi tutulmasıyla kolayca çürütülebilmektedir.

Yahudiler ile Filistinlilerin Ortak Kökeni

Öncelikle, Filistinliler Filistin'in yerli halkıdır. DNA araştırmaları, onların İsrail'in kadim krallığı ortaya çıkmadan çok önce bu topraklarda yaşamış Kenanî topluluklarının soyundan geldiklerini göstermektedir.

Ayrıca, İbranilerin Tanah'ında—Hristiyanların “Eski Ahit” olarak adlandırdığı metinde—yer alan anlatının aksine, İsrailoğulları Kenan diyarına dışarıdan gelmiş bir halk değil, bizzat Kenanlıların kendisiydi. Günümüzde araştırmacılar, İsrailoğullarını diğer Kenanî topluluklardan genetik farklılıklarıyla değil, kendilerine özgü kültürel kimlikleriyle ayırt etmektedir.

Bunun doğal sonucu olarak Yahudiler ile Filistinliler genetik bakımdan büyük ölçüde akrabadır. Filistinliler, Bedeviler ve Dürziler; Levant'taki bu ortak atalara dayanan kökenleri nedeniyle Yahudilere genetik açıdan en yakın üç halktır.

“Filistin” Adının Gerçek Kökeni

Siyonist mitolojinin aksine, günümüzde kullanılan “Filistin” adı, Yahudileri aşağılamak amacıyla Romalılar tarafından icat edilmemiştir. Bu ad, Tunç Çağı'nın (MÖ 3300-1200) sonlarından beri bölge için kullanılan yaygın isimden türemektedir. MÖ on ikinci yüzyıla ait Eski Mısır yazıtlarında “Peleset”, Eski Asur metinlerinde ise “Palashtu” veya “Pilistu” adları geçmektedir.

Romalılardan yüzyıllar önce Yunanlar, bölgenin tamamını “Palestina” ya da bunun çeşitli biçimleriyle adlandıırıyordu.

Örneğin tarihçi Herodot, MÖ beşinci yüzyılda “Palaistine” adını kullanmıştır.

İronik biçimde, İbranicenin yeniden canlandırılmış bir Kenan dili olması nedeniyle bazı araştırmacılar, “Filistin” adının, Mısır dilindeki Peleset adından türeyen İbranice Peleshet ile “güreşçi” anlamına gelebilen Yunanca Palaistês kelimesinin birleşiminden türediğini ileri sürmektedir. Bu dikkat çekicidir; çünkü Tanah'ta, İbrahim'in torunu Yakup, bir melek ile bütün gece güreştikten sonra Yahve tarafından “İsrail” adıyla adlandırılır (Hristiyan Kutsal Kitaplarında Yahve adı genellikle “Rab” olarak çevrilmiştir).

Peleshet kelimesi İbranice Kutsal Kitap'ta 250'den fazla kez geçmekte ve “Philistia” şeklinde çevriyazılmaktadır. Bu ad, Gazze kentini de içine alan ve günümüzde Gazze Şeridi olarak bilinen bölgeyi kapsayan Kenan'daki şehir devletleri konfederasyonunu tanımlamak için kullanılmıştır.

MS birinci ve ikinci yüzyıllardaki Yahudi isyanlarından önce Romalılar, Yahudiye eyaletini çevreleyen daha geniş bölgeyi “Syria Palaestina” olarak adlandıırıyordu. Bar Kohba İsyanı'ndan sonra ise Yahudiye, “Filistin”in genişletilmiş bir idarî bölgesine dâhil edildi. “Filistin”, İsrail ve Yahudiye'nin kadim krallıklarından önce de bölge için kullanılan yaygın adın Latinceleştirilmiş biçimiydi.

Daha sonraki Osmanlı yönetimi altında Filistin, Safed, Nablus, Kudüs, Leccun (Lajjun) ve Gazze olmak üzere beş idarî sancağa ayrılmıştı. Bu sancaklar idarî bakımdan Suriye eyaletine bağlı Şam ile ilişkilendirilmişti.

1872 yılında bölge yeniden düzenlenerek Akka, Beyrut ve Nablus'un yerel olarak yönetilen sancaklarına ayrıldı. Yafa'dan güneye uzanan bölge ise doğrudan İstanbul'a bağlı Kudüs Mutasarrıflığı'nın bir parçası hâline getirildi.

1887 yılındaki idarî yeniden yapılanma sonucunda Filistin; Beyrut'tan yönetilen Nablus ve Akka sancakları ile doğrudan İstanbul'a bağlı olmaya devam eden Kudüs sancağı arasında bölündü.

Osmanlı döneminde resmî bir idarî bölge adı olmasa da, bölge hem yerel halk hem de Avrupa'da yaygın biçimde “Filistin” olarak anılmaya devam etmiştir. Bunun örneklerinden bazıları şunlardır:

- William Shakespeare (1564-1616), Othello ve The Life and Death of King John adlı oyunlarında “Palestine” adını kullanmıştır.
- 1865 yılında Büyük Britanya'da Palestine Exploration Fund kurulmuştur.
- 1911 yılında, “Filistin” coğrafi adının Arapça biçimi olan Falastin adlı Arapça gazete yayımlanmaya başlamış ve 1920'ler boyunca Filistin'in en etkili gazetesi hâline gelmiştir.
- Falastin gazetesine gönderdiği bir mektupta Kudüs Mutasarrıfı kendisini “Filistin Valisi” olarak tanımlamıştır.
- 1932 yılında The Palestine Post kurulmuş; gazetenin adı 1950 yılında The Jerusalem Post olarak

- değiştirilmiştir ve bugün bir İsrail gazetesi olarak yayımlanmaktadır.
- I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, 1914 yılında Osmanlı hükümeti, Filistin'in demografik ve coğrafi özelliklerini ortaya koyan Filastin Risalesi adlı askerî el kitabını yayımlamıştır. Bu eserde Filistin, kabaca Akka, Nablus ve Kudüs bölgelerinden oluşan bir coğrafya olarak tanımlanmıştır.
- 1915 yılında Britanya Deniz İstihbaratı The Handbook of Syria and Palestine adlı eseri yayımlamıştır.

Bölgenin Osmanlı döneminde "Filistin" olarak bilindiği gerçeği, elbette meşhur 1917 tarihli "Balfour Deklarasyonu"nun metninde kullanılan ifadelerle de doğrulanmaktadır. Bu deklarasyon, Britanya hükümetinin, Yahudi halkı için "Filistin'de" (vurgu eklenmiştir) bir "ulusal yurt" kurulmasını amaçlayan Siyonist yerleşimci-sömürgeci projeyi destekleme vaadini içermektedir.

Bu durumu destekleyen bir başka örnek de Siyonistlerin bölgeyi "Filistin" olarak adlandırmalarıdır. Bunun yeterli bir örneği, Dünya Siyonist Örgütü'nün 1929 yılında, Mandater Filistin döneminde, "Filistin Yahudi Ajansı"nı (Jewish Agency for Palestine) kurmuş olmasıdır. Kurumun adı ancak Siyonistlerin Mayıs 1948'de İsrail devletinin varlığını tek taraflı olarak ilan etmelerinden sonra "İsrail Yahudi Ajansı" (Jewish Agency for Israel) olarak değiştirilmiştir.

Osmanlı yönetimi altında Filistin nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslüman ve Hristiyan Araplar oluşturuyor, Yahudiler ise azınlık konumunda bulunuyordu. 1840'lı yıllardan itibaren Orta ve Doğu Avrupa'dan önemli sayıda Yahudi göçü gerçekleşmeye başladı. 1850 yılı nüfusunun yaklaşık 350.000 olduğu tahmin edilmektedir; bunun yaklaşık %85'i Müslüman Araplardan, %11'i Hristiyan Araplardan ve %4'ü Yahudilerden oluşuyordu. 1870'lerin başlarında Yahudi nüfusu yaklaşık 25.000'e ulaşmıştı.

1907 yılına gelindiğinde, büyük ölçüde göç nedeniyle—ki o dönemde bu göç yalnızca kısmen siyasi Siyonizm tarafından yönlendiriliyordu—Filistin'deki Yahudi nüfusu yaklaşık 80.000'e yükselmişti. Bunların çoğu, Yahudilerin nüfus çoğunluğunu oluşturduğu Kudüs'te yaşıyordu.

Filistinli Araplar ile Filistinli Yahudiler genel olarak dostane ilişkiler içindeydi. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam mensupları, sıklıkla Kutsal Topraklar olarak anılan bu bölgede barış içinde bir arada yaşamaktaydı. Ancak Siyonist hareketin yükselişiyle birlikte bu durum köklü biçimde değişti.

Siyonizm başlangıçta Avrupa toplumlarına uyum sağlamış birçok Yahudi tarafından reddedildi. Aynı şekilde pek çok Ortodoks Yahudi de, seküler bir siyasi hareket olan Siyonizmi sapkın olarak gördüğü için ona karşı çıktı. Onlara göre Siyonizm, Tanrı'nın ahdini ihlal etmeleri nedeniyle sürgün cezasına çarptırılmış olan İsrail Diyarı'nı (Eretz Israel), Mesih'in gelişiyle gerçekleşeceği bildirilen kurtuluşu beklemeden, ölümlü

insanların kendi girişimleriyle yeniden kurma teşebbüsüydü.

(Elbette Yeşua, Yahudilik inancına mensup kişiler tarafından vaat edilen Mesih olarak kabul edilmemektedir. Bu durum, Hristiyanlar arasında Yahudilere yönelik bağnazlığın yanı sıra Müslümanlara karşı da derin bir düşmanlığın gelişmesine yol açmıştır. Buna karşılık Kur'an, Yahudileri ve Hristiyanları daha hoşgörülü bir yaklaşımla "Ehl-i Kitap" olarak nitelendirmekte ve Yeşua'yı Mesih olarak kabul etmektedir.)

Bugün de Siyonizm karşıtı olan ve İsrail'in barbarca baskısından özgürleşme mücadelesinde Filistin halkıyla dayanışma içinde duran Ortodoks Yahudiler bulunmaktadır.

Büyük Britanya Filistin'in Etnik Temizliğini Nasıl Kolaylaştırdı?

1917 yılında Britanya hükümeti, savaş çabalarına Yahudilerin desteğini kazanmak amacıyla, dönemin Britanya Dışişleri Bakanı Lord Arthur Balfour'un uluslararası bankacılık alanındaki önde gelen Yahudi ailelerinden birine mensup Lord Lionel Walter Rothschild'e gönderdiği özel bir mektup biçiminde meşhur "Balfour Deklarasyonu"nu yayımladı. Bu mektup, Arap Filistinini demografik olarak bir "Yahudi devleti"ne dönüştürmeyi amaçlayan Siyonist yerleşimci-sömürgeci projeye Britanya'nın destek vereceğini taahhüt ediyordu.

Rothschild'in bildirinin taslağını bizzat Balfour'a sunmasına rağmen, Britanya hükümeti Orta Doğu'daki Arap toplumlarını gücendirmemek amacıyla metinde değişiklik yapılmasını istedi. Çünkü Britanya, Osmanlı yönetiminden bağımsızlık kazanmalarına yardım etme vaadiyle Arapların da savaş çabalarına desteğini sağlamaya çalışıyordu. Bu nedenle "Yahudi devleti" yerine "Yahudi Ulusal Yurdu" ifadesi kullanıldı; ayrıca Filistin'deki "mevcut Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dinî haklarına" saygı gösterileceği yönünde sembolik bir taahhütte bulunuldu. Ancak onların siyasi haklarından, yani kendi kaderini tayin hakkından hiç söz edilmedi.

Balfour Deklarasyonu'nun önemi, Büyük Britanya'yı, nihayetinde Filistin'in silahlı Siyonist güçler tarafından etnik temizliğe uğratılmasını kolaylaştıracak bir politika çizgisine yöneltmiş olmasıdır. Bu süreç, Siyonist hareketin resmî paramiliter örgütü Haganah tarafından, Yahudi terör örgütleri Lehi (Stern Çetesi olarak da bilinir) ve Irgun (Etsel olarak da bilinir) ile eşgüdüm içinde yürütülmüştür.

Büyük Savaş'ın ardından Balfour Deklarasyonu'nun metni, Milletler Cemiyeti'nin Filistin Mandası'na dâhil edildi. Böylece Britanya'nın Filistin'i savaş yoluyla işgaline hukuki meşruiyet görünümü kazandırıldı. Bu işgalin amacı, Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkını kullanmalarını engelleyerek Siyonist yerleşimci-sömürgeci projeyi kolaylaştırmaktı. Bu ise, Milletler Cemiyeti'nin kendi kurucu Misakı'nın ve varlık nedeninin açık bir ihlaliydi.

Bu politikanın uygulanması Filistin’de kaçınılmaz olarak çatışmalara yol açtı ve 1920, 1921 ve 1928 yıllarında Yahudilere yönelik büyük şiddet olayları yaşandı. İsrail’in işlediği suçları savunanlar bu Arap ayaklanmalarını antisemitizme bağlamaktadır. Ancak Britanyalıların olayların temel nedenlerini araştırmak üzere kurdukları her soruşturma komisyonunun vardığı sonuç, Filistinli Araplar arasında Yahudilere yönelik doğuştan gelen bir nefret bulunmadığı yönündeydi. Aksine, daha önce var olan barışçıl ilişkiler, Siyonistlerin toprakların yerli halkını siyasi haklarından mahrum bırakma ve mülksüzleştirme yönündeki açık hedefleri nedeniyle bozulmuştu.

Başka bir ifadeyle, huzursuzluğun temel nedeni antisemitizm değil, Siyonizm karşıtlığıydı.

1937 yılında yayımlanan Britanya Peel Komisyonu Raporu, Filistin’in ayrı bir Yahudi devleti ile Arap devleti arasında bölünmesini önerdi ve “zorunlu nüfus nakli” olarak adlandırdığı uygulamayı destekledi. Bu öneri esasen, Yahudi devletine ayrılması planlanan topraklardan yüz binlerce Arap’ın zorla çıkarılması anlamına geliyordu.

İsraili tarihçi Benny Morris’in de belirttiği gibi, “Peel Komisyonu’nun 1937’de gelecekte kurulacak Yahudi devletinden Arapların nakledilmesini desteklemesi, kuşkusuz bu fikrin Siyonist liderler arasında geniş kabul görmesini sağlamıştır.” Bu tarihten sonra Siyonist liderlik içinde etnik temizlik lehine “neredeyse tam bir fikir birliği” oluşmuştur.

Örneğin David Ben-Gurion, Haziran 1938’de Yahudi Ajansı Yürütme Kurulu’na şöyle demiştir:

“Ben zorunlu nüfus naklinden yanayım. Bunda ahlaka aykırı hiçbir şey görmüyorum.”

Siyonistlerin mantığı, Benny Morris tarafından 2004 yılında İsrail gazetesi Haaretz’e verdiği demeçte şu sözlerle özlü biçimde ifade edilmiştir:

“700.000 Filistinlinin yerlerinden edilmesi olmadan bir Yahudi devleti kurulamazdı. Bu nedenle onların yerlerinden edilmeleri gerekliydi.”

Bölünme fikri, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) tarafından

yeniden gündeme getirildi. Komite, önerilen planın özünde adaletsiz olduğunu bizzat kabul etti. Komitenin raporunda, bölünme planının Birleşmiş Milletler’in kurucu Şartı’nda güvence altına alınan “kendi kaderini tayin ilkesiyle” çelişeceği açıkça ifade edilmiştir.

Bu ayrımcı bölünme planı, 29 Kasım 1947 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 181 sayılı Kararı ile kabul edildi.

Siyonistler daha sonra “Bağımsızlık Bildirgesi” olarak adlandırdıkları metinde bu karara atıfta bulunsalar da, yaygın efsanenin aksine, 181 sayılı Karar Filistin’i hukuken bölmemiş ve Siyonist liderliğe 14 Mayıs 1948’de İsrail devletinin varlığını tek taraflı olarak ilan etmesi için herhangi bir hukuki yetki vermemiştir. Üstelik bu ilan yapıldığında, Filistin’de yaşayan yaklaşık 250.000 Arap zaten evlerinden etnik temizlik yoluyla çıkarılmış bulunuyordu.

Siyonizmden Arınmanın Gerekliliği

Sonuç olarak, eğer bir gün Orta Doğu’da barışın tesis edildiğini görmeyi gerçekten umut ediyorsak, hâkim Siyonist mitlerin tarihin çöplüğüne gönderilmesi ve yerlerine, birçok Amerikalıyı rahatsız edebilecek olsa da, kitlesel yanılsamayı gidermek için mutlaka öğrenmeleri gereken tarihsel gerçeklerin konulması gerekmektedir.

Bu ideolojik şartlandırmadan arınma süreci, Washington DC’deki suç örgütünün Filistin halkına karşı İsrail’in işlediği suçları desteklemeye yönelik uzun süredir devam eden politikasını siyasi bakımdan sürdürülemez hâle getirecek paradigma değişiminin gerçekleşmesi için zorunlu bir adımdır.

Dipnotlar:

***Jeremy R. Hammond**, hükümetlerin suç teşkil eden politikalarına kamuoyu desteği üretmek amacıyla kullanılan devlet propagandasını ortaya çıkarmaya çalışan bağımsız bir araştırmacı ve yazardır. Ücretsiz bültenlerine <https://JeremyRHammond.com> adresinden abone olabilirsiniz.

Kaynak: <https://www.unz.com/article/how-to-respond-to-the-zionist-hoax-of-a-peopleless-palestine/>

Kritik Bakış

AKIL-FİKİR-ERDEM

WWW.KRITIKBAKIS.COM

